

10354

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องบุญ-บาปที่ปรากฏในผญาอีสาน

Doctrines of Buddhism About Merit and Demerit

As Found in Phaya of Isaan

นายอดิศร เพียงเกษ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๔๔

ISBN ๙๗๔-๕๗๕-๖๘๖-๕

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องบุญ - บาปที่ปรากฏในพญาคีรีสถาน

นายอดิสร เพียงเกษ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๔
ISBN ๙๗๔ - ๕๗๕ - ๖๘๖ - ๕

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Doctrines of Buddhism

About Merit And Demerit AS Found in Phaya of Isaan

Adisorn Piangket

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement For The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

In

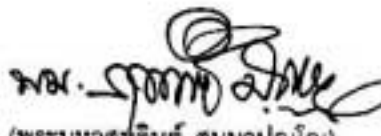
Graduate school

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์นี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขารพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมจันต์ สมมาปญโญ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

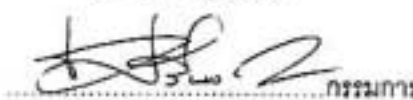
คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ

(พระเมธีวรนันต์)

(พระมหาสมจันต์ สมมาปญโญ)

(รองศาสตราจารย์ศิริวัฒน์ คำวันลา)

(นายสวิง บุญเจิม)

(นายสมชัย ศรีนอก)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาสมจันต์ สมมาปญโญ ประธานกรรมการ
นายสมชัย ศรีนอก กรรมการ

(๑)

ชื่อวิทยานิพนธ์ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องบุญบาปที่ปรากฏอยู่ในบทผญาอีสาน
ผู้วิจัย นายอดิศร เพียงเกษ
ปริญญา พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
 พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา ป.ธ. ๘ พธ.ม., Ph.D
 นายสมชัย ศรีนอก พธ.บ., พธ.ม.
วันสำเร็จการศึกษา ๒ เมษายน ๒๕๔๔

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมบทผญาที่เกี่ยวกับเรื่องบุญ - บาป ที่สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการศึกษาวรรณกรรมอีสานในแง่ของ ความเชื่อ โดยรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ การศึกษาได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลมาประชุม

ตั้งคนโบราณอาศัยคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว จิตใจ เป็นข้อวัตรปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน ให้อยู่ในกรอบประเพณีที่ดีงาม คนอีสานที่เวียนหรือเข้าใจหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาและมีความสามารถในการถ่ายทอดเป็นคำผญาได้ ก็นำคำสังเขปนั้นมาผูกเป็นผญา ใช้อบรมสั่งสอนกุลบุตรกุลธิดา เป็นการถ่ายทอดจากปากต่อปาก จดจำเข้ากันมา หรือมีผู้นิยมเรียกกันในเวลาต่อมาว่า “วรรณกรรมมุขปาฐะ”

ชาวอีสานได้ผ่านกระบวนการสร้างบ้านแปงเมืองมาเป็นเวลาช้านาน มีอารยธรรม มีขนบธรรมเนียม ประเพณี เป็นของตนเอง และรับเอาวัฒนธรรม อารยธรรมจากภายนอกมาประยุกต์เข้ากับของตนเองอยู่ตลอดเวลา จนมีความเชื่อ ความคิด และรูปแบบการดำเนินชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะตัว ในการศึกษา ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น ๕ บท ประเด็นสำคัญอยู่ในบทที่ ๓ และบทที่ ๔ โดยบทที่ ๓ ว่าด้วยบทผญาและภาษายาวความ

คดีว่าด้วยการทำบุญ - บาปในบทพญาอีสานก็เป็นไปตามแนวคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นหลักสำคัญและส่วนใหญ่คือการทำบุญตามแนวแห่งบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ เป็นหลักและในการทำ บาปก็อยู่ในขอบเขตของอกุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นสำคัญ ที่นอกไปจากนั้น เป็นประเด็นย่อยที่เพิ่มเติมเข้ามา ซึ่งนับเป็นความชาญฉลาดของปราชญ์ชาวอีสาน ที่ประยุกต์เพิ่มให้ใช้ได้ในภาคปฏิบัติ อันแสดงถึงภูมิปัญญาที่น่าสรรเสริญ

บทพญาเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าด้านสาระเกี่ยวกับสังคมและวิถีชีวิตของชาวอีสาน การสะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องบุญ - บาป ของสังคมคนภาคอีสาน ซึ่งเป็นความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่พบมากในบทพญา ความเชื่อในเรื่องบุญ - บาป ได้บรรเทาความรุนแรงของ ปัญหาหลดช่องว่างของสังคมซึ่งอยู่เบื้องขึ้นทุกทีนั้น วรรณกรรมบทพญาได้สะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์ของภาษาถิ่นและเอกลักษณ์ของคนไทยอย่างหนึ่งคือ ความเชื่อในเรื่อง บุญ - บาป ความเชื่อในเรื่องนี้ แม้จะไม่ทันสมัยหรือไม่เป็นวิทยาศาสตร์ แต่ก็เป็นการปลอบใจคนผู้สิ้นหวัง ให้เข้าถึงหลักธรรม ด้วยเหตุนี้ จึงอาจพิจารณาได้ว่า บทพญามีใช่เป็นเพียงสื่อมุขปาฐะเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น หากแต่เป็นวรรณกรรมที่เป็นมรดกตกทอดของชาวไทยอีสาน เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ชื่นชมความงามของภาษาสืบต่อไปด้วย

Thesis Title : Doctrines of Buddhism about Merit and Demerit
As Found in Phaya of Isaan

Researcher : Adisorn Piangket

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Somjin Sammapanno Ph.D.
Somchai Srinork M.A.

Date of Graduation April 2 , 2001

ABSTRACT

The objective of this thesis is to study of the Doctrines of Buddhism about Merit and Demerit As Found in Phaya of Isaan. The research work begins with a survey of the contents of the meanings of merit and demerit in Buddhism reflected on a way of life of the Isaan People (Northeasterners). Apart from this, a survey of the Phaya(Isaan literary works-Isaan Classics Literary Works) in which the Buddhist Doctrines are contained was also made.

The thesis is divided into 5 chapters. The main concepts are contained in chapter 3 and chapter 4 in which the concept of Phaya and its contents mixed with the Buddhist Doctrines as a whole is contained, and also the concepts of Merit and Demerits in Buddhism which are picked up and applied by Isaan-Poets to insert in the Phaya(Isaan Literary Works) are contained. The result of this research work can be concluded as follows :

From an ancient time immemorial, the Buddhist Doctrines have played an important role in a way of life of Thais. Generally speaking, all kinds of the people were living together in one society, bad and good, high and low class, poor and rich there may be. Those could peacefully maintain their life through the Buddhist Doctrines.

Some of Thai people, especially the Isaan people who were personally interested in poem, or literature were also well versed in the Buddhist Doctrines. Those created the literary works in verse or prose by way of mixing the Buddhist Tradition and Local Tradition together. The objectives of those works were to inculcate the descendants. Those Phayas(Isaan Classic Literary Works) have been handed over from generation to generation by way of oral system.

The Isaan people(Northeasternners) underwent the localization-system(the villagilization-system, or socialization-system they may be called) for a long time. They have their own tradition and culture. Although they adopted the foreign culture, but they adopted and then adapted to be suitable for their actual lives. The Isaan people, therefore, have their own beliefs, thoughts and way of life which are different from other regions of Thailand.

Some aspects of these Isaan cultural heritages are reflected in the Phaya in which the Buddhist Doctrines are incorporated. The Buddhist Doctrines aforesaid are ten methods of the meritorious deed-performance(Punna-Kiriyavatthu) and ten paths of demeritorious deed-performance(Unwholesomeness-Akusalakammamapatha).

This is the tactics of the Isaan scholars in application of the Buddhist Doctrines for daily life.

The Phaya(Isaan Classics Literary Works) consists of incalculable value. It tells us about the social situations and way of life of Isaan people in ancient period. The beliefs in merit and demerit, or tradition of meritorious deed-performance and the story of sin are much more in the Phaya.

The beliefs, or tradition mentioned above mitigate the social serious problems and result in peacefulness and harmony in Isaan society. The noteworthy point of Phaya is that it impart the identity of Isaan dialect and beliefs. The beliefs in virtue and sin are still scientific all the times. Those who have a firm faith in virtue and sin never fall back from the right effort. The Phaya is written not only for entertainment but for encouragement also. The Phaya is regarded as the most valuable heritage of Isaan people through which the new generation can see the splendour of language forever.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้เพราะได้รับความช่วยเหลือจากอาจารย์ที่ปรึกษาทั้ง ๒ ท่าน คือ พระมหาสมจินต์ ฐมฺมาปญฺโญ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย กับ อาจารย์สมชัย ศรีนอก ที่ได้กรุณาใช้เวลาให้คำแนะนำและตรวจแก้วิทยานิพนธ์มาโดยตลอด ซึ่งทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้จบลงอย่างสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้

นอกจากนี้ต้องขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณพระเทพโสภณ (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต) องค์อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภณ) รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ พระมหาเทียบ สิริธมฺโม รักษาการรองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย พระมหาฤๅษณะ ตรีธมฺโม พระมหาสังวร วรกวินฺโท อาจารย์เสฐียรพงษ์ วรรณปก ที่ได้สร้างแรงบันดาลใจในการ ค้นคว้าทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ผู้วิจัยได้อาศัยข้อมูลบทพญาหลายแหล่งในการค้นคว้า โดยเฉพาะท่านพระมหาสกลดิษฐ์ ปุณฺณเมธี ที่ลงเคราะห์ข้อมูลบทพญา และขอขอบพระคุณท่านพระมหาสมบุญ สุธมฺโม ที่เป็นจุดจัดพิมพ์ต้นฉบับและพิสูจน์อักษรให้ และขอขอบพระคุณคณาจารย์และเพื่อน ๆ ทุกท่านที่จุดประกายให้แก่ผู้วิจัยสนใจทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้

ความดีและคุณประโยชน์ของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขออุทิศเป็นเครื่องบูชาแด่ พระรัตนตรัย ปิตามารดา ครู อาจารย์ และผู้มีอุปการคุณทุกท่านทุกคนด้วยความเคารพอย่างสูงสุด

นายอดิศร เพียงเกษ

(ข)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(ก)
สารบัญ	(ข)
คำอธิบายคำย่อ	(ง)
บทที่ ๑ บทนำ	
๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๓. ปัญหาที่ต้องการทราบ	๖
๔. คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	๖
๕. ทบทวนเอกสารรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๖. วิธีดำเนินการวิจัย	๑๐
๗. ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย	๑๐
บทที่ ๒ ความหมายของคำว่าบุญ - บาปในพระพุทธศาสนา	
๒.๑ บุญ - บาปในพระพุทธศาสนา	๑๑
๒.๒ คำคมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องบุญ - บาป	๑๓
๒.๓ ความแตกต่างระหว่างบุญ กับบาป	๑๕
๒.๔ ผลของบาป	๑๖
๒.๕ ความเชื่อเรื่องบุญ - บาป กับพฤติกรรมของพุทธศาสนิกชน	๒๗
๒.๖ ระดับของบุญและบาป	๓๓

บทที่ ๓	บทผญาและภาคขยายความ	๕๐
๓.๑	ประเภทของวรรณกรรมแบบพื้นบ้านอีสาน	๕๕
๓.๒	ลักษณะการนำเสนอวรรณกรรมแบบพื้นบ้านอีสาน	๕๖
๓.๓	รูปแบบคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองของอีสาน	๕๗
๓.๔	ประเภทของผญา	๖๓
๓.๔.๑	ผญาภาษิต	๖๔
๓.๔.๒	ผญาเกี่ยวหรือผญาเกรือ	๗๐
๓.๔.๓	ผญาอวยพร	๗๕
๓.๔.๔	ผญาปริศนา	๘๔
๓.๕	เหตุเกิดของผญา	๘๖
๓.๖.	จริยธรรมจากบทผญา	๘๘
บทที่ ๔	หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในบทผญา	
๔.๑	ความเชื่อเรื่องบุญ - บาปของคนอีสาน	๑๐๓
๔.๒	บทผญาว่าด้วยบุญ	๑๐๓
๔.๓	บทผญาว่าด้วยบาป	๑๕๕
๔.๔	สังเคราะห์บทผญาเข้ากับพุทธธรรม	๑๘๓
๔.๕	อิทธิพลบทผญาต่อชีวิตของชาวอีสาน	๑๕๔
๔.๖	ประเพณีการทำบุญของชาวอีสาน	๑๕๗
๔.๖.๑	ประเพณีการทำบุญที่เนื่องในพระพุทธศาสนาโดยตรง	๑๕๗
๔.๖.๒	ประเพณีการทำบุญที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา	๑๕๘
๔.๖.๓	ประเพณีที่ผสมผสานระหว่างประเพณีดั้งเดิมกับพระพุทธศาสนา	๒๐๑
บทที่ ๕	บทสรุปข้อเสนอแนะ	๒๐๕
บรรณานุกรม		๒๐๘
เกี่ยวกับผู้เขียน		๒๑๒

(ง)

คำชี้แจงการใช้อักษรและหมายเลขย่อ

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎก ภาษาบาลีอักษรไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มหาจุฬาเตปิฎก) พุทธศักราช ๒๕๐๐ พระไตรปิฎก ฉบับแปล ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ เรื่องความคามอักษรวิธี ในภาษา ดังนี้

วิ. มหา.	วินยปิฎก	มหาวิภังค
อจ. อญฺญก.	อจฺจุตฺตฺรนิกาย	อญฺญกนิบาต
อจ. จตุกก.	อจฺจุตฺตฺรนิกาย	จตุกกนิบาต
อจ. ทสก.	อจฺจุตฺตฺรนิกาย	ทสกนิบาต
อจ. ปญฺจก	อจฺจุตฺตฺรนิกาย	ปญฺจกนิบาต
อจ. สคฺคก.	อจฺจุตฺตฺรนิกาย	สคฺคกนิบาต
อจ. ฉกก.	อจฺจุตฺตฺรนิกาย	ฉกกนิบาต
อจ. ติก.	อจฺจุตฺตฺรนิกาย	ติกนิบาต
อภิ. ทุก.	อภิธมฺมปิฎก	ทุกนิบาต
ขุ. อติ.	ขุทฺตกนิกาย	อติวุตฺตก
ขุ. ชา.	ขุทฺตกนิกาย	ชาตก
ขุ. ธ.	ขุทฺตกนิกาย	ธรรมบท
ขุ. ป.	ขุทฺตกนิกาย	ปฎิสมฺภิทามคฺค
ขุ. สุ.	ขุทฺตกนิกาย	สุตฺตนิบาติ
ขุ. เถว.	ขุทฺตกนิกาย	เถรคาถา
ขุ. ขุ.	ขุทฺตกนิกาย	ขุทฺตกปาฐ
ขุ. จริยา.	ขุทฺตกนิกาย	จริยาปิฎก
ขุ. อุ.	ขุทฺตกนิกาย	อุทาน
ขุ. เปต.	ขุทฺตกนิกาย	เปตฺวคฺค
ชา. อ.	ชาตก	อญฺญกถา
ที. ปา.	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวคฺค
ธ. นิ.	ธัมมคฺค	นิทานวคฺค

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนา ได้แทรกซึมลึกเข้าไปมีอิทธิพลในจิตใจของคนไทย เป็นแรงบันดาลใจให้คนไทยสร้างสรรค์ศิลปะและก่อให้เกิดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ ขึ้นเป็นอย่างมาก ทั้งยังเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้คนไทยมีเอกลักษณ์ ค่านิยมและอุปนิสัยเฉพาะตัวแตกต่างจากชนชาติอื่น ๆ หลักฐานทางวัตถุที่แสดงให้เห็นอิทธิพลของพระพุทธศาสนามีอยู่มาก เช่น ศิลปวัตถุ และโบราณสถานต่าง ๆ ทางศาสนา เป็นต้น นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังมีส่วนก่อให้เกิดวรรณกรรมขึ้นในแต่ละท้องถิ่นอย่างมาก ทั้งเป็นวรรณกรรมที่เนื่องมาจากพระพุทธศาสนาโดยตรง ทั้งที่ได้รับอิทธิพลรูปแบบมาจากพระพุทธศาสนา

ในด้านวรรณกรรมนี้ ในแต่ละภาคของประเทศไทยมีวรรณกรรมเฉพาะถิ่นเป็นของตนเอง และวรรณกรรมเหล่านั้นส่วนมากมักจะมีเนื้อหาคล้ายคลึงกัน ทั้งนี้ก็เพราะมีรากฐานอันเดียวกันคือพระพุทธศาสนา นอกจากนั้น วรรณกรรมของแต่ละภาคยังสะท้อนให้เห็นความเชื่อ ค่านิยม ความนึกคิดของคน จารีตประเพณี และอุดมการทางสังคมอันเป็นมรดกของท้องถิ่นนั้น ๆ ปรากฏอยู่

กล่าวเฉพาะภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย วรรณกรรมของภาคอีสานแบ่งโดยรูปแบบของการประพันธ์ มีอยู่ ๒ รูปแบบ คือ

(๑) คำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว หรือสำนวนร้อยแก้ว แต่งเป็นคำพูดธรรมดา ใช้เขียนเป็นอักษรตัวธรรม สำหรับพระภิกษุสามเณรใช้ศึกษาเล่าเรียน และเทศน์ธรรมวัตรอบรมสั่งสอนญาติโยม

(๒) คำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง หรือสำนวนร้อยกรอง แต่งเป็นกาพย์กลอน มีเนื้อความสละสลวย ฟังแล้วได้สาระและความสนุกเพลิดเพลินใจ เขียนอักษรไทยน้อย สำหรับคฤหัสถ์ชายหญิงได้ศึกษาเล่าเรียน และใช้อ่านให้กันฟังเวลาว่างหรือเทศกาล* ตัวอักษรไทยน้อยมีลักษณะเหมือนอักษรไทยสมัยพระยาสิทธิไชยมาก เท่าที่พบ แปรเปลี่ยนเฉพาะตัว ถ เท่านั้น และเป็นที่ยอมรับว่า อักษรไทยน้อยมีใช้อักษรลาว

วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานนั้นมีลักษณะเป็นวรรณกรรมชาวบ้านอย่างแท้จริง เรียกว่า "ผญา" อันเป็นข้อแตกต่างจากวรรณกรรมของภาคกลาง กล่าวคือ วรรณกรรมอีสานเป็นสิทธิ์ของชาวบ้านในฐานะเป็นผู้สร้างสรรค์ ผู้อนุรักษ์ และผู้ใช้ โดยอาศัยวัดเป็นศูนย์กลางในการเก็บรักษาและเผยแพร่ ไม่ได้เกิดขึ้นหรือเจริญในราชสำนักอย่างวรรณกรรมของภาคกลาง ที่สำคัญคือ กวีอีสานมักจะสร้างสรรค์วรรณกรรมขึ้นมาด้วยความศรัทธาคือพระพุทธศาสนา แต่วรรณกรรมภาคกลางนั้นกวีมุ่งจะประพันธ์เพื่อถวายความบันเทิงใจแก่พระมหากษัตริย์ จึงมักจะประพันธ์ชื่อของตนเองรวมอยู่ท้ายเรื่อง เพื่อถวายตัวคือพระมหากษัตริย์แต่กวีอีสานมุ่งสร้างสรรค์วรรณกรรมขึ้นมาด้วยความศรัทธาคือพระพุทธศาสนาและด้วยใจรัก* และเนื่องจากหัวเมืองอีสานอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจการปกครอง ย่อมมีอิสระในการปกครองตนเอง วรรณกรรมจึงมีบทบาทสำคัญในสังคม คือควบคุมสังคมให้เป็นระเบียบด้วยการสอนจริยธรรมแก่ประชาชนให้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ตลอดจนสอนเรื่องระเบียบจารีต

*ปรีชา หิมาทอง, รวมวรรณคดีอีสาน เล่มที่ ๑, (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๒๒), หน้า ๓.

*วศ. ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมอีสาน, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระพิมพ์, ๒๕๒๒).

ประเพณีอันดีงามที่จะพึงปฏิบัติ จึงกล่าวได้ว่า วรรณกรรมอีสานได้มีส่วนเป็นเครื่องมือในการปกครองตนเองของสังคมอีสานที่สำคัญส่วนหนึ่งด้วย

ในวรรณกรรมประเภทผญา นั้น นักปราชญ์หรือกวีอีสานได้สร้างสรรค์และสืบทอดร้อยกรองภาษาอันมีลักษณะสละสลวย มีหลักเกณฑ์ของฉันทลักษณ์ที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา โดยนักกวีใช้ฉากของเรื่องสะท้อนภาพความเป็นอยู่ของคนแต่ละยุค แต่ละสมัย อันกลายเป็นวรรณกรรมที่แสดงออกถึงชีวิตจริงของชาวบ้าน แต่ยึดหลักที่จะเผยแพร่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ประชาชนละความชั่ว ประพฤติแต่ความดี ดังบทผญาว่า”

เพราะว่าบุญบาปนี้	เป็นคู่คือเงา
เงาดีไปตามเขา	ชู้ยามบ่มีเว้น
แม่นเขาพามันเหถ้น	พามันเดินแถ่น
พามันแอะแอนเพื่อน	เจานั้นกะแอนตาม ฯ

(ข้าสอนหลาน)

กวีชาวอีสานไม่นิยมลงชื่อของตัวเองให้ปรากฏ ด้วยถือว่าการแตงนั้นเป็นการทำบุญสืบอายุบวรพระพุทธศาสนา คือเป็นการบูชาพระรัตนตรัย การใส่ชื่อของตนเองลงไปถือว่า เป็นบาป เป็นการทำบุญเอาหน้า หาเสียง และถือเป็นกิเลส”

ครั้นแล้ว นับแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๖๔ เป็นต้นมา ทางราชการได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการประถมศึกษาแห่งชาติภาคบังคับ นักเรียนต้องเรียนภาษาไทยภาคกลาง ระบบ

“เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

“จาบุศร เรืองสุวรรณ, “วรรณกรรมพื้นบ้านภาคอีสาน” ใน อีสานคดี, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไพศาลศิริ, ๒๕๒๑), หน้า ๑๒๓.

การศึกษาเท่าที่ผ่านมาจึงมีลักษณะเด่นชัดประการหนึ่งคือ หลักสูตรมักบรรจุเนื้อหาวิชาและ
ประสบการณ์ของชาวภาคกลาง ทั้งบังคับใช้สอนแก่เด็กนักเรียนภาคอื่น ๆ ทั่วประเทศ ครูทาง
ภาคอีสานบางคนจะห้ามเด็กพูดภาษาอีสานก็มี^๕ ยังไม่ต้องกล่าวถึงการหมดโอกาสที่จะเรียนรู้
เรื่องของท้องถิ่น ภาษาท้องถิ่น และคตินิยมต่าง ๆ ที่มีในท้องถิ่นอย่างอื่น ๆ จากเหตุนี้ ทำ
ให้คนในท้องถิ่นขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของตนเอง ขาดความชื่นชม ขาดความภาคภูมิใจ
ไม่รู้จักและไม่ยอมรับสิ่งที่เป็นมรดกของตนเอง ขาดความเชื่อมั่น ขาดความนับถือตนเอง
ผลกระทบต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นอันเป็นมรดกทางสติปัญญาของชาวอีสานก็คือการเวียนตัว
ธรรมและตัวไทยน้อยของชาวอีสานเป็นอันล้มเลิกไปโดยปริยาย คัมภีร์ที่เขียนด้วยตัวธรรม
และตัวไทยน้อยที่บรรจุคำสอนทางพระพุทธศาสนาขาดการศึกษาสืบทอดที่ถูกต้องและเป็น
ระบบที่ดี คัมภีร์ใบลานต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมายทั้งในวัดและในบ้านถูกเก็บเข้าตู้ ถูกลืมหาย
เพราะหาคนอ่านได้ยากเข้าทุกวัน นานเข้าก็ถูกปลวกกัดกินบ้าง ผู้รู้เท่าไม่ถึงการณ์ทำลายบ้าง
คร่ำครว้ไปตามกาลบ้าง นับเป็นเรื่องที่น่าใจหายและน่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง

ที่สำคัญที่สุดคือ คำสอนทางพระพุทธศาสนาและจริยธรรมสังคมที่เคยมีบทบาท
ในการเกื้อกูลสังคมให้มีความปกติสุข และคตินิยมต่าง ๆ ที่สอดแทรกอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่น
อันเคยมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานแต่โบราณนานมา ได้ถูกลืมหายไปโดยรู้เท่าไม่
ถึงการณ์และยากจะฟื้นฟูให้คืนสภาพได้ดังเดิม

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงคิดว่าในฐานะเป็นพุทธศาสนิกชนและในฐานะเป็นอนุชนของชาว
อีสาน ถือเป็นภาระหน้าที่สำคัญที่จะต้องศึกษาค้นคว้าเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนถูกต้อง
และนำออกเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักและเกิดประโยชน์ต่อสังคมท้องถิ่นต่อไป ที่สำคัญคือ การ

^๕มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชา เทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา หน่วยที่
๑ - ๕, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๒), หน้า ๕.

ศึกษาเรื่องของตนเองให้ถ่องแท้ นั่น ถือเป็นการชำระรักษาซึ่งมรดกอันล้ำค่าทางสติปัญญาของ
ท้องถิ่นให้คงอยู่สืบได้ และการศึกษาค้นคว้าให้เข้าใจลึกซึ้งถึงภูมิปัญญาของชาวอีสานนั้น
วรรณกรรมต่าง ๆ อันเป็นมรดกทางปัญญาที่นักปราชญ์โบราณอีสานได้พากันสืบทอดสร้าง
สรรค์ไว้จัดเป็นแหล่งแห่งการศึกษาที่สำคัญ ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาวิจัยคำสอน
เรื่องบาป - บุญ อันเป็นคำสอนที่รู้จักกันแพร่หลาย ทั้งมีบทบาทสำคัญต่อความเชื่อและวิถี
ชีวิตของชาวอีสานมาโดยตลอด โดยจะศึกษาคำสอนดังกล่าวนี้ปรากฏในวรรณกรรม
ประเภทผญาของท้องถิ่น คือวรรณกรรมคำสอน และวรรณกรรมนิทาน อันมีพื้นฐานและได้
รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา ผสมผสานกับความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่นัก
ปราชญ์ชาวอีสานได้แสดงสอดแทรกเอาไว้เพื่ออบรมสั่งสอนคนในสังคม คำสอนของพระ
พุทธศาสนานับว่ามีอิทธิพลอย่างมากต่อทัศนคติ วิถีชีวิต อุปนิสัยใจคอ และการดำรงชีวิตของ
ชาวอีสานเป็นอย่างมากมาแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน และอิทธิพลนั้นก็ยังคงดำรงอยู่อย่างมั่นคงจน
ถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ดังนี้

- (๑) เพื่อศึกษาความหมายของบุญ - บาป ในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวิถีชีวิต
ของชาวอีสาน
- (๒) เพื่อศึกษาวรรณกรรมผญาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยรวม
- (๓) เพื่อศึกษาลักษณะคำสอนของพระพุทธศาสนา เรื่องบุญ - บาปที่ปรากฏใน
บทผญา

ปัญหาที่ต้องการทราบ

- (๑) อะไรคือทรรณะของชาวอีสานเกี่ยวกับบุญ - บาป ?

(๒) วรรณกรรมคณาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยรวมอย่างไร ?

(๓) หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เรื่องบุญ – บาป ที่ปรากฏในบทคณามี
ลักษณะอย่างไร ?

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ มีศัพท์ที่ใช้ในการวิจัยและคำจำกัดความดังนี้

บุญ หมายถึง เครื่องชำระส้นดาน ความดี ความสุข ความประพฤติชอบทาง
กาย วาจา และใจ

บาป หมายถึง ความชั่ว กรรมชั่ว สภาพที่ทำให้ถึงคติชั่ว^๖

ผลบุญ หมายถึง ปัญญา, ปริชาญา, ความฉลาด, คำพูดที่เป็นภาณิด มีความหมาย
ลึกซึ้งในเชิงเปรียบเทียบอย่างคำว่า "เงินเต็มภาณัม บ่ท้อผลบุญเต็มพุง"

ฮิต หมายถึง เชื้ออย่างแบบแผนหรือจารีต

ฮิตสิบสอง หมายถึง ประเพณีประจำเดือน

^๖ พระมหาสมจินต์ สกมาปญฺโญ (วันจันทร์), นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยา
นิพนธ์ปริญาพุทธศาสนดรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔ หน้า ๑๑.

บทพจนานุกรมการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บุญส่ง สันธูนอก^๑ ได้ศึกษาในแง่ของจริยธรรมชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับคำสอนเรื่องบุญ - บาป ที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน ได้พบว่า

(๑) ชาวไทยอีสานมีความเชื่อเรื่องผีางเทวดามาก่อน ก่อนการนับถือพระพุทธศาสนา แต่ภายหลังชาวไทยในภาคนี้ได้รับเอาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาปฏิบัติ พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้พยายามสอนต่อต้านความเชื่อดั้งเดิมตลอดมา ทำให้พลังความเชื่อดั้งเดิมลดลง แต่ความเชื่อประเภทนี้ไม่ได้หมดไปเสียเลยทีเดียว แต่กลับปรับตัวเข้าได้กับพระพุทธศาสนาอย่างแนบสนิทในภายหลัง

(๒) มโนทัศน์เกี่ยวกับความเชื่อของชาวอีสาน ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา ถือมีความเชื่อว่าผลบุญและบาปในอดีตส่งผลกระทบต่อปัจจุบัน และปัจจุบันก็เป็นสถานที่ที่คนเราจะต้องสะสมเสบียงคือบุญเพื่อจะได้ส่งผลกระทบต่ออนาคต ความเชื่อดังกล่าวนี้นำแสดงให้เห็นว่า อนาคตของเราจะดีหรือไม่ดีนั้นขึ้นอยู่กับกระทำของเราเอง

(๓) กวีได้พยายามนำเอาความเชื่อเรื่องบุญ - บาป มาใช้ประโยชน์ในแง่ของสังคม เช่นความสงบเรียบร้อย การอนุรักษ์ธรรมชาติ เป็นต้น

(๔) คำสอนเรื่องบุญ - บาป แม้จะพิสูจน์ด้วยหลักทางวิทยาศาสตร์ไม่ได้ แต่ก็มีพลังมหาศาลในการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมได้เหมือนกัน

นิตยา ภักดิบัณฑิต^๒ ศึกษาเรื่อง ผญา : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า ที่มาของผญาภาษิต มาจากแหล่งต่าง ๆ คือธรรมชาติ อาชีพการงาน ประเพณี

^๑ บุญส่ง สันธูนอก, "การศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมชาวบ้านที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นชาวไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิตสาขาศาสนาเปรียบเทียบ, มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕, หน้า ๒๒๑ - ๒๒๔.

ความเชื่อ ศาสนา วรรณกรรม การละเล่น คนตรี เครื่องใช้ อาหาร และการกระทำ
ผลภณานิคมมีคุณค่าต่อสังคมในสมัยก่อนมาก เพราะมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนบุคคล
หลายระดับ ซึ่งผู้ที่เชื่อฟัง และปฏิบัติตามจะได้รับความสุข ความสำเร็จ ในด้านการงานและ
การดำเนินชีวิต

พระมหาประหัด ปญฺญาวโร (สุนนท์)^๔ ศึกษาจริยธรรมที่ปรากฏในล้ากลอน
ผลการศึกษาพบว่า จริยธรรมในสังคมอีสานมีอยู่ ๒ ลักษณะคือ จริยธรรมด้านจารีต
และจริยธรรมด้านหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ชาวอีสานนับถือพระพุทธศาสนาแบบ
ชาวบ้าน คำสอนที่ปรากฏในล้ากลอนเป็นคำสอนในระดับโลกียะ ซึ่งเป็นรากฐานจริยธรรม
ที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต และเป็นกลไกในการจัดระเบียบสังคม คำสอนที่ได้รับการเสนอซ้ำ
บ่อยที่สุด คือ คำสอนในเรื่องบุญกรรม ฯ

พระมหาสมชัย สิริวิฑฒโน (ศรีนอก)^๕ (๒๕๓๙) ศึกษาเรื่อง หลักธรรมทาง
พระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในบทเพลงลูกทุ่งไทย ผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า คำสอน
จากบทเพลงลูกทุ่งมีอิทธิพลต่อชีวิตของชาวบ้านโดยทั่วไป ทั้งในด้านการยอมรับผลของบุญ
และบาป การเชื่อมั่นในการกระทำ (กรรม) การเชื่อถือเรื่องบุญทำกรรมแต่ง เชื่อว่าทำดีย่อมได้
รับผลดี เป็นความสุข ความเจริญ ส่วนทำชั่วหรือบาป ย่อมได้รับผลชั่ว เป็นความทุกข์ ความ

^๔ นิตยา ภักดีบัณฑิต, ฆณณานิคม : การศึกษาเชิงวิเคราะห์, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร
มหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๓, หน้า ๑๓๕ - ๑๔๐.

^๕ พระมหาประหัด ปญฺญาวโร (สุนนท์), จริยธรรมที่ปรากฏในกลอนล้า, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธ
ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔, หน้า ๒๖๔ - ๒๖๕.

^๖ พระมหาสมชัย สิริวิฑฒโน (ศรีนอก) หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในเพลงลูกทุ่งไทย
, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙, หน้า ๒.

เคื่อดร้อน ทั้งในส่วนตนและส่วนรวม นอกจากนี้ ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ปรากฏในบทเพลงถูกหุ้ม ส่วนใหญ่นับเนื่องในพระพุทธศาสนา

เพ็ญแข วัจนสุนทร** ศึกษาค่านิยมในสำนวนไทยโดยกล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดสำนวน คือต้องการคำเพื่อสื่อสารให้เพียงพอและเพื่อให้เหมาะสมกับฐานะของบุคคล นอกจากนั้นยังแบ่งภาษิตออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามมูลเหตุที่เกิด เช่น เกิดจากธรรมชาติหรือเกิดจากการกระทำ เป็นต้น และถามสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบหรืออ้างอิง ได้แก่ สัตว์หรือพืช พร้อมกันนั้นได้วิเคราะห์ค่านิยมด้านต่าง ๆ ของคนไทยที่ปรากฏในสำนวนและภาษิต พบว่าปรัชญา คำสอนของพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดค่านิยมของคนไทย

อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับหลักธรรมในบทเพลงดังกล่าวมานี้ เป็นเพียงการศึกษาอย่างกว้าง ๆ ไม่ได้เจาะลึกลงไปอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง นั่นเป็นเพราะหัวข้อของการวิจัยนี้มีขอบเขตเพียงต้องการเปรียบเทียบจริยธรรมชาวบ้านเป็นสำคัญ จึงมิได้แสดงให้เห็นชัดว่า คำสอนดังกล่าวนั้น ส่วนใดบ้างที่มีรากฐานหรือได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา ส่วนใดบ้างที่ได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อดั้งเดิม คำสอนดังกล่าวนี้มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานมากน้อยเพียงใดหรือไม่ ? เท่านั้น

ดังนั้น จึงเป็นเรื่องที่ควรแก่การศึกษาวิเคราะห์ให้ชัดเจนว่า คำสอนในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานนั้น ได้รับอิทธิพลหรือมีรากฐานมาจากไหนบ้าง ? มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานอย่างไร ? ความเชื่อเรื่องบุญ - บาปของชาวอีสานที่สะท้อนออกมาทางวรรณกรรมท้องถิ่นนั้นมีลักษณะอย่างไร ? เป็นต้น

** เพ็ญแข วัจนสุนทร. ค่านิยมในสำนวนไทย, (กรุงเทพฯ: โอเคชั่นสโตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๓.

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๑. รวบรวมข้อมูลบทพญาจาก วรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน ทั้งที่เป็นวรรณกรรม ศาสนาวรรณกรรมคำสอน และวรรณกรรมนิทาน ที่มีผู้ปริวรรต (ถอดออกมาเป็นภาษาไทย) แล้ว ทั้งนี้วรรณกรรมที่ใช้เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลดังกล่าวทั้งหมดนั้นเป็นวรรณกรรม ประเภทร้อยกรองทั้งสิ้น โดยจะรวบรวมคำสอนดังกล่าวให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

๒. นำข้อมูลที่ได้มานั้นจัดเป็นหมวดหมู่ แบ่งประเภท วิเคราะห์ แจกแจง และให้ความหมายอธิบายเป็นภาษาไทยภาคกลาง พร้อมกับให้คำอธิบายศัพท์ที่เป็นภาษาท้องถิ่น ประกอบไว้เพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้น

๓. ในการวิเคราะห์นั้น ได้ตั้งประเด็นวิเคราะห์ถึงประเภท ลักษณะ แหล่งที่มา ของคำสอนเหล่านั้น ความสอดคล้องและความแปลกแยกจากพุทธธรรม และผลกระทบต่องังคมในฐานะเป็นเครื่องมือสั่งสอนและควบคุมสังคม

๔. เฉพาะข้อมูลหลักธรรมในพระพุทธศาสนาโดยตรง จะศึกษารวบรวมจาก คัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์ชั้นรองลงมา ได้แก่ อรรถกถาฎีกา และคำราทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องบุญ - บาปนี้ และนำมาแสดงไว้เป็นบทหนึ่งต่างหาก

๕. สรุปผลของการศึกษาวิจัย พร้อมข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย

๑. มีความรู้ความหมายบุญ - บาปในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวิถีชีวิตชาวอีสาน

๒. มีความรู้อิทธิพลของหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่มีต่อวรรณกรรมพญา

๓. มีความรู้หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เรื่อง บุญ - บาป ที่กวีอีสาน ประยุกต์นำเสนอไว้ในบทพญา

บทที่ ๒

ความหมายของคำว่าบุญ - บาปในพระพุทธศาสนา

๒.๑ บุญ - บาปในพระพุทธศาสนา

ความเชื่อเรื่องบุญและบาป มีอยู่ในจิตใจของคนทั่วไปตั้งแต่เด็กมาแล้ว เพราะได้รับอิทธิพลจากการสอนของพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย หรืออาจไปร่วมกิจกรรมของทางวัด เมื่อฟังการแสดงธรรมจากพระสงฆ์แล้ว ก็อาจได้รับฟังคำว่าบุญ - บาปอีก ฉะนั้น คำสอนเรื่องบุญบาปจึงได้ฝังอยู่ในจิตใจตลอดมา บางครั้งคนที่ยังไม่มีวิจรรณญาณหรือความเข้าใจดีพออาจคิดว่า พระสงฆ์คือตัวบุญและบาป เช่น กรณีของเด็กหญิงเวลาเข้าใกล้พระ พ่อแม่จะเตือนว่า “อย่าเข้าใกล้พระ เดี่ยวบาป” “เอาของไปใส่บาตรพระได้บุญ” หรือถ้ามีการจัดงานบุญกุศลขึ้น คนที่ไปในงานนั้นจะพูดกับคนอื่นว่า “ไปเอาบุญ” เป็นต้น ดังนั้น บุญบาปตามทรรศนะของพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของบุคคลแต่ละคน และมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตอย่างมากในแง่ของการอยู่ร่วมกันในสังคม เพราะบุญบาปเป็นหลักจริยธรรมประการหนึ่งซึ่งทำให้คนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ไม่เบียดเบียนกันหรือรังแกกัน เป็นต้น*

การที่จะรู้ว่าอะไรคือบุญ - บาปนั้น ต้องพิจารณาถึงสภาพของจิตหรือรู้จักจิตเสียก่อน เพราะว่าบุญและบาปเป็นลักษณะ หรือคุณภาพของจิต ไม่ใช่วัตถุหรือสิ่งของที่แยกออกจากกัน แล้วนำไปดูได้ กล่าวคือ ของบางอย่างถ้าไม่ใช่ชิ้นเดียวกันก็สามารถแยกออกจากกันได้ และแยกกันแล้วก็ไม่ทำให้อีกสิ่งหนึ่งต้องสูญหายไป เช่น คนกับเสือ แยกกันแล้ว คนก็ยังเป็นคนอยู่ เสือก็ยังเป็นเสืออยู่ แต่ในกรณีของเสือกับ “ความสะอาด” หรือ “ความสกปรก” ของเสือ มนุษย์ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เพราะความสะอาดและความสกปรกของเสือตัวใด ก็เป็นอาการของเสือตัวนั้น ที่ว่าแยกไม่ได้ก็หมายความว่า ถ้าแยกแล้ว อีกอย่างหนึ่งจะหายไป เช่น เสือใหม่

* พระมหาเอกนรินทร์ เอกนโร (วงษ์จันทร์), ผลการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องบุญในพุทธปรัชญาเถรวาทและปรัชญา คริสต์นิยายโรมันคาทอลิก, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๖ หน้า ๘.

หรือสิ่งที่เพิ่งเริ่มใส่มันมีความสะอาดอยู่เต็มที่ ค่อยเมื่อไฉน ๑ เข้า ความสะอาดหายไป กลายเป็นเสื้อสกปรก ปัญหาก็คือ “ความสะอาดที่หายไปนั้น เวลานี้ไปอยู่ที่ไหน” ไม่สามารถตอบได้ เพราะไม่รู้ไม่เห็นตัวความสะอาดนั้น ซึ่งถ้าแยกออกจากเสื้อแล้วมันหายไปเลย ความสกปรกก็เช่นกันแยกกันไม่ได้ เพราะเป็นอาการที่แสดงออกจากสิ่งนั้น ๑

“ความสะอาดของเสื้อ	อยู่กับเสื้อ”
“ความคมของมีด	อยู่กับมีด”
“ความงามของดอกไม้	อยู่กับดอกไม้” ^๒

ดังนั้น ถ้าเราจะดูความสะอาดของเสื้อต้องดูเสื้อด้วย จะแยกเอาแต่ความสะอาดมาดู โดยที่เสื้อไม่ต้องเอามาทำไม่ได้ ในเรื่องของมีดและความงามก็เหมือนกันจะต้องมองรวม ๆ กัน ที่กล่าวมานี้เป็นข้างฝ่ายดี ส่วนข้างฝ่ายเสีย เช่นคนขี้เหวหรือไม่สวย เราจะแยกคนไว้ต่างหาก ความไม่สวยไว้ต่างหากทำไม่ได้ เมื่อเห็นความขี้เหว (ไม่สวย) ก็ต้องเห็นตัวคนด้วย บุญบาปกับจิตก็เหมือนกัน ทั้งบุญบาปเป็นคุณสมบัติของจิต อยากจะรู้จักบุญ – บาป จึงต้องรู้จักจิตด้วย

คนที่ยังมีชีวิตอยู่จะมีจิตเป็นส่วนประกอบสำคัญ จิตนี้เองเป็นผู้ครอง หรือบังคับบัญชาร่างกายให้พูด ทำ เขียน อ่าน เป็นต้น จิตเป็นผู้ใช้ให้ทำและยังเป็นผู้กำหนดรายละเอียดในการทำนั้นด้วย เช่น สั่งให้พูดก็กำหนดให้ด้วยว่า ให้พูดชม (สรรเสริญ) หรือนินทา พูดคำสุภาพหรือหยาบคาย นอกจากนี้ จิตยังเป็นศูนย์กลางของความสุขหรือความทุกข์ทั้งสิ้นที่มนุษย์ได้รับในชีวิตประจำวัน เรื่องสุข – ทุกข์ สบายใจ ไม่สบายใจ เหล่านี้ มนุษย์คิดมานานแล้วว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากสิ่งใด จึงทำให้เกิดความเชื่อที่หลากหลาย เช่นคิดว่าเป็นเพราะมีผู้วิเศษคอยคลบบันดาล หรือเกิดจากอำนาจลึกลับอื่น ๆ ที่ไม่สามารถรู้ได้ จึงพากันทำการบูชาอันวอนโดยวิธีการต่าง ๆ

^๒ พ.อ.ปิ่น มุกทุกันต์, คำบรรยายพุทธศาสนาตรัสบัณฑล ๒๕ พุทธศตวรรษ, ภาค ๓ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๒๗), หน้า ๕.

^๓ นาวาเอกสมจิต รัตนจันทร์, บุญ บาป อุดล อุดล สันโดษ อสันโดษ, (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ ร. ๘ จักรพันธ์, ๒๕๓๐), หน้า ๕.

ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว ทรงค้นพบข้อเท็จจริงและนำเอาความจริงนั้นมาแสดงแก่ชาวโลก เป็นพระกระแสใหม่อีกพระกระแสหนึ่งว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจดี ก็จะทำดี หรือทำดีตามไปด้วย เพราะความดีนั้น สุขย่อมติดตามเขาไป เหมือนเงาติดตามตัวเขาไป ฉะนั้น”^๔

๒.๒ คำคมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องบุญ - บาป

กาดชิได้บินมากือนกเจ้า กาดชิได้บินจ้ายเจ็ดหนี (ป.)

คนบุญมาวาสนามี ถึงคราวจะได้อยู่สุดหล้าฟ้าเขียวอยู่หัวอุฏฐของ อยู่แดนหือแดนแกวพูน
กะมา คนอากัฟอัปลักพณถึงคราวจะเสียดาย ตีกแหเหม็ดมื่อเหม็ดเว็น ได้ปลาต่อน้อยโคหนึ่ง ว่าชิ
เฮามาจิกิน เอาไปถ้างน้ำคัคช้อยล่อยหนี นิจังเม่นเสียดาย เลบได้กินจ้อย^๕

ตีกแหได้ปลาไซ้ เอาเมี่ยงใหม่ได้ถูกพร้อมบุญสร้างตั้งแต่หลัง (ป.)

ไขควาสนาชะคราชิของคนเราไม่เหมือนกัน คนมีบุญมีวาสนาไม่สมควรจะได้ก็ได้ ได้
ง่าย ได้ไว ได้ทันอกทันใจ ควรจะได้หนึ่งกลับได้สอง ควรจะได้พันกลับได้หมื่น เหมือนคน
ตีกแห ควรจะได้ปลากลับได้ไซ้ เอาเมี่ยงใหม่แทนที่จะได้แต่เมี่ยงกลับได้ถูกของเมี่ยงมาด้วย^๖

บุญหล่นทับ ทรัพย์หล่นเต้ง (ป.)

ผู้ที่ทำบุญให้ทานย่อมได้อานิสงส์ คือ มั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สินเงินทอง เป็นที่รักใคร่
พอใจของผู้พบเห็น นี่เป็นอานิสงส์ที่เห็นทันตา ส่วนอานิสงส์ในชาติหน้าจะได้สมบัติโดยมิได้
นึกคิดเช่นในเวลานอนหลับจะฝันเห็นเทวดามอบอภิมหาเงินทองให้

^๔พ.ธ. (ไทย) ๒๕ / ๒ / ๒๕๔.

^๕ปรีชา พินทอง, ไขภานิคโบราณอีสาน, อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๒๔ หน้า ๔๖,
เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

^๖ปรีชา พินทอง, ไขภานิคโบราณอีสาน, อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๒๔, หน้า ๔๗.

บุญให้หาบ บาปให้หิ้ว (ป.)

บุญกับบาปมาด้วยกัน เราจะทำแต่บุญ บาปไม่ทำไม่ได้ ในการทำบุญแต่ละครั้งจะต้องมี บาปแทรกอยู่ด้วย เช่นจะทำบุญเลี้ยงพระ จะต้องมีการกิน การกินอาหารนั้นบางทีเราก็ฆ่าเขาซึ่งก็ เป็นบาป เมื่อมีความจำเป็นต้องทำก็ให้ทำบาปแต่น้อย ทำบุญให้มากกว่า^{*}

บุญบิ๊หย่อยโสกะบ๋หย่อน บุญบิ๊ให้แสนซีโกลั๊กเล่าไกล (ป.)

ถึงคราวบาปจะให้ผล นอนหลับไปเทวดามาเข้าฝันบอกให้ไปซื้อถัสดเคอร์หนึ่งใบ จะเอา เลขอะไรก็ได้ ถ้าได้แล้วขอให้ทำบุญให้ทานสร้างโบสถ์ให้หนึ่งหลัง แล้วอุทิศส่วนบุญไปให้ เสดิญไปซื้อมาหนึ่งใบ กลางคืนฝันเห็นไฟไหม้บ้านจึงเอาถัสดเคอร์ไปส่งคืน เวลาถัสดเคอร์ออกก็ ออกเลขนั้นจริง ๆ คนไม่มีบุญมักเป็นเช่นนี้^{**}

ไปหาพระเฒ่าของไปถวาย ไปหานายเฒ่าของไปด้อน (ป.)

ปิ้งจยี่ตี คือ จีวร บิณจาบาศ เสนาสนะ ทิลาณเภสัช เมื่อเราไปทำบุญให้ทานแก่พระ เรา ต้องจัดเอาสิ่งเหล่านี้อย่างใดอย่างหนึ่งไปถวายท่าน ไปหาเจ้านายของเราอย่าไปมือเปล่าต้องมีเหถ้า ยาปลาบึงติดมือไปด้วย^{***}

อย่าทานตางฉิม เมาผิตางเอาฉ่าน (ป.)

ของกินของใช้เช่นข้าวปลาอาหาร เสื้อผ้าแพรพรรณ สิ่งใดที่ใช้ไม่ได้เอาไปให้ผู้อื่น จัด เป็นทานไม่มีผล พ่อแม่พี่น้องชายพ่อกับพี่น้องเอาเงินที่เหลือกินเหลือใช้เก็บไว้กิน หรือทำบุญ เกี่ยวกับผู้ตายทุกปี ทำให้ผู้อื่นเป็นทุกข์เป็นร้อนด้วย เรียกเมาผิตางเอาฉ่าน

^{*}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

^{*}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

^{**}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

เส็ดบุญเอาหน้า ภาวนาหาลาภ (ป.)

คนหน้าใหญ่ใจโตเงินบ่มีจักแป เส็ดบุญคันคอกแข็ง ซึ่งบุญนั้นลงทุนไม่กับาหมอกข้าวป้าว ร้องบ้านใกล้เรือนเคียงญาติพี่น้อง ทั้งใกล้ทั้งไกลให้มาร่วมทำบุญ นำจวนำหมเป็นโต ๆ จ้างหมอ ขับหมอลำกลีกละครมาจัน กินกันสามมื้อสามคืน เหล้ายาปลาบึงบ่อคับชอก เส็ดงานแล้วสามปีใช้ หนี้ยังบ่เหม็ด นี่เรียกเส็ดบุญเอาหน้า เวลาเส็ดหน้าสำโลกสำกระเบียน พองานแล้วหน้าเหี่ยวดูบรูบ จักไผมาถามเอาหน้าเอาสิน ส่วนการภาวนาก็นั่งบริกรรมหาเลขหาหอย บอกเลขสิบโคป็นหัวคนให้เป็นบ้านี้เรียกว่า ภาวนาหาลาภ**

๒.๓ ความแตกต่างระหว่างบุญกับบาป

บุญ แปลว่า เครื่องชำระสันดาน ความดี กุศล ความสุข ความประพฤติดชอบทางกาย วาจาและใจ กุศลกรรมบถ

บาป แปลว่า การกระทำผิดหลักคำสอนหรือข้อห้ามในศาสนา ความชั่ว ความมัวหมอง คำว่า “บุญ” ที่ใช้ทั่วไปมีความหมายอยู่เพียงชั้นโลกียะ เท่านั้นโลกียกุศล หรือกุศลชั้นโลกีย จึงเท่านั้นเป็นความหมายส่วนหนึ่งของกุศลไม่ครอบคลุมเท่ากับกุศล ซึ่งมีโลกุตรกุศลด้วย ในคัมภีร์อภิธรรมมัตถกถาวิภาวินีฎีกา มีการแบ่งจิตออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. กามาวจรกุศลจิต
๒. รูปาวจรกุศลจิต
๓. อรูปาวจรกุศลจิต
๔. โลกุตรกุศลจิต

ในจิต ๓ ข้อแรกนั้น พบว่าท่านใช้คำว่า บุญ แทนคำว่า กุศล แต่ในข้อ ๔ ท่านใช้คำว่า กุศลอย่างเดียว เป็นโลกุตรกุศลจิต และบุญนี้ แม้จะเป็นโลกียะระดับเดียวกันก็ตาม แต่บุญนั้นเป็น

** เรื่องเดียวกัน หน้า ๔๕ - ๔๘.

ไปเพื่อกามาวจร รูปาวจร และอรุปาวจร ก็มี^{๓๓} พระอรรถกถาจารย์ท่านสังเกตการใช้คำว่าบุญ แล้วแสดงความหมายไว้ให้เห็นแง่ด้านที่ละเอียดลงไปอีก ดังในคัมภีร์ปรมัตถทีปนี อรรถกถาอติวุดตกะแสดงความหมายของคำว่า “บุญ” ไว้ ๕ อย่าง คือ

๑. หมายถึงผลบุญคือผลของกุศลหรือผลของความดี เช่นในข้อความว่า เพราะการสมาทานกุศลธรรมทั้งหลายเป็นเหตุ บุญย่อมเจริญเพิ่มพูน
๒. หมายถึงความประพฤติสุจริตในระดับกามาวจรและรูปาวจร เช่นในคำว่า คนตกอยู่ในอวิชชาหากปรุ่งแต่งสังขารที่เป็นบุญ (บุญญาภิสังขาร)
๓. หมายถึงภพที่เกิดซึ่งเป็นสุคติพิเศษ เช่น ในคำว่า วิญญานที่เข้าถึงบุญ
๔. หมายถึงกุศลเจตนา เช่น ในคำว่า บุญกิริยาวัตถุคือเท่ากับกุศลกรรม
๕. หมายถึงกุศลธรรมในภูมิสาม เช่น ในคำว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่ากลัวต่อบุญเลย ข้อนี้ตรงกันกับคำว่าโลกียกุศลนั่นเอง

ข้อที่ ๕ นี้จัดว่าเป็นความหมายหลัก ตรงกับคำอธิบายในมหานิทเทศที่ว่า “กุสลาภิสังขาร ในไตรชาตุคือกามชาตุ รูปชาตุ และอรุปชาตุ อย่างหนึ่ง อย่างใดก็ตาม เรียกว่าบุญ” ได้ในคำว่า ไม่คิดในบุญและในบาปหรือละบุญละบาป ละอบุญละอบาปได้แล้ว ซึ่งเป็นลักษณะจิตของพระอรหันต์^{๓๔}

ส่วนความหมายเชิงอธิบายในทางธรรมของคำว่ากุศล ที่ถือได้ว่าเป็นหลักมี ๔ อย่าง คือ

๑. อโรคยะ ความไม่มีโรค คือสภาพจิตที่ไม่มีโรค ซึ่งเรียกกันว่า “สุภาพจิต” หมายถึงสภาวะหรือองค์ประกอบที่เกื้อกูลแก่สุภาพจิต ทำให้จิตไม่ป่วยไข้ ไม่ถูกบีบคั้น ไม่กระสับกระส่าย เป็นจิตแข็งแรง คล่องแคล่ว สบาย ใช้งานได้ดี เป็นต้น
๒. อนวัชชะ ไม่มีโทษหรือไร้ตำหนิ แสดงถึงภาวะที่จิตสมบูรณ์ ไม่บกพร่อง ไม่เสียหาย หรือไม่มีของเสีย ไม่มัวหมอง ไม่ขุ่นมัว สะอาด เกือบจะกลา เอี่ยมอ่อง ผ่องแผ้ว เป็นต้น

^{๓๓} อภิธัมมัตถกสังคหบาสิและอภิธัมมัตถกวิภาวิณีฎีกา, ฉบับแปลเป็นไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๑ - ๕.

^{๓๔} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ), หน้า ๑๗๐.

๓. โสณสัมภูตะ เกิดจากปัญญาหรือเกิดจากความฉลาดหมายถึงภาวะที่จิตประกอบอยู่ด้วยปัญญา หรือมีคุณสมบัติต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากความรู้ความเข้าใจ สว่าง มองเห็น หรือรู้เท่าทันความเป็นจริง สอดคล้องกับหลักที่ว่ากุศลธรรมมีโยนิโสมนสิการ คือความรู้จักคิดแยกคายหรือรู้จักทำใจอย่างฉลาดเป็นปทัฏฐาน

๔. สุขวิบาก มีสุขเป็นวิบาก คือ เป็นสภาพที่ทำให้มีความสุข เมื่อกุศลธรรมเกิดขึ้นในใจย่อมเกิดความสุขสบาย คล่องใจในทันที นั่นเอง ไม่ต้องรอว่าจะมีผลตอบแทนภายนอกหรือไม่เหมือนกับว่าเมื่อร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคเบียดเบียน (อาโรคะ) ไม่มีสิ่งสกปรกเสียดาย มลทิน หรือของที่เป็นพิษภัยมาพ้องพาน (อนวัชระ) และรู้ตัวว่าอยู่ในที่มั่นคงปลอดภัย ถูกต้องเหมาะสม (โสณสัมภูตะ) ถึงจะไม่ได้เสกเสวยสิ่งใดพิเศษออกไป ก็ย่อมมีความสุข ได้เสวยความสุขอยู่แล้วในตัว

ในบรรดาความหมาย ๔ อย่างนี้ ข้อที่ ๓ คือโสณสัมภูตะ เป็นความหมายแกน^{๔๔}

จึงสรุปได้ว่า บุญกับกุศล เป็นคำที่ใช้แทนกันได้ แต่ในการใช้จริงโดยทั่วไปกุศลมีความหมายครอบคลุมที่กว้างกว่าบุญ คำทั้งสองจึงใช้แทนกันได้บ้าง ไม่ได้บ้าง กุศลใช้ในแง่การกระทำ คือกรรมก็ได้ มองลึกลงไปถึงตัวสภาวะธรรมก็ได้ ส่วนบุญมักเล็งแต่ในแง่กรรม คือการกระทำ ดังนั้น คำว่ากุศลธรรมก็ดี กุศลธรรมก็ดี จึงเป็นคำสามัญ แต่สำหรับบุญเราพูดได้ว่าบุญกรรม (กรรมที่เป็นบุญไม่ใช่บุญและกรรม) ถ้าพูดว่าบุญธรรม จะแปลกหูและไม่รู้สึกเป็นคำศัพท์ทางธรรม ดังข้อความในคัมภีร์พระไตรปิฎกต่อไปนี้

คราบาปที่ยังไม่ให้ผล คราบาปนั้นคนชั่วจะเห็นบาปว่าดี
แต่เมื่อใดบาปให้ผล เมื่อนั้นคนชั่วจะเห็นบาปว่าชั่วแท้
คราบาปที่กรรมดียังไม่ให้ผล คราบาปนั้นคนดีจะเห็นกรรมดีว่าชั่ว
แต่เมื่อใดกรรมดีให้ผล เมื่อนั้นคนดีจะเห็นกรรมดีว่าดีแท้^{๔๕}

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๔.

^{๔๕} ปาปิ ปุตุติ ภุรุ	ธาวาปิ น ปุจติ
ธทา จ ปุจติ ปาปิ	ธธ ปาปานิ ปุตุติ
ภุโรปิ ปุตุติ ปาปิ	ธาว ภุรุ น ปุจติ
ธทา จ ปุจติ ภุรุ	ธธ ภุรานิ ปุตุติ

ด้วยอำนาจบาปที่ได้กระทำไว้ในชาตินี้ จะกลายเป็นแรงบาปส่งผลให้ไปเกิดในอบายภูมิ ๔ คือ นรก เปต อสุรกาย และกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ในชาติหน้าหรือชาติต่อ ๆ ไป

ด้วยอำนาจบุญกุศลที่ได้กระทำไว้ในชาตินี้ จะกลายเป็นแรงบุญส่งผลให้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ในชาติหน้า หรือชาติต่อ ๆ ไป

ภูมิ

เมื่อกล่าวถึงอำนาจบาปกรรมและบุญกุศล สิ่งที่น่าสนใจที่ท่านจะต้องทราบอีกประการหนึ่ง คือ ภูมิ คำว่า ภูมิ หมายถึงชั้น พื้น ชั้นแห่งจิต ระดับจิตใจ ระดับชีวิต ที่เหล่าสัตว์จะไปเกิดตามบาป หรือ บุญที่ได้กระทำไว้ แล้วให้ไปบังเกิดในภูมิ ๓๑ ภูมิ ซึ่งมีประเภทดังนี้

๑. อบายภูมิ ชั้น (ภูมิ) ที่ปราศจากความเจริญ มีอยู่ ๔ ภูมิ ได้แก่ นรก เปต อสุรกาย กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน
๒. กามสุคติภูมิ ชั้นที่สัตว์ยังท่องเที่ยวอยู่ในกาม มีอยู่ ๘ ภูมิ ได้แก่ มนุสสภูมิ ๑ คือ มนุษยโลก เทวภูมิ ๖ คือ สวรรค์ชั้นจาตุมหาราช ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตวสวัตดี
๓. รูปาวจรภูมิ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในรูป ชั้นรูปพรหม หรือชั้นของพวกที่ได้รูปฌาน มี ๑๖ ภูมิ
๔. อรูปาวจรภูมิ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในอรูป ชั้นอรูปพรหม หรือชั้นของพวกที่ได้อรุฌาน มี ๔ ภูมิ^๖

พ.บ. ๒๕/๑๑๕-๑๒๐/๖๘. ฉบับ มจร. แปล.

^๖ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒. หน้า ๓๑๖ - ๓๑๘, และดูประกอบเรื่องอายุของสัตว์แต่ละชั้นได้ใน อภิ.วิ. (แปล). ๓๕/๑๐๒๒๑๐๒๔/๖๘๐-๖๘๔. ฉบับ มจร. แปล.

มนุษย์ ๔

อีกเรื่องหนึ่ง คือนมนุษย์ ๔ ^{๙๙} ที่ได้เกิดมาในโลกนี้ ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างกัน เหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะได้รับผลกระทบและเสนวิบากกรรมที่คนได้กระทำไว้ในชาติก่อน ภพก่อน กล่าวคือ

๑. มนุสสนเณรียโก หมายถึงมนุษย์ที่มีลักษณะ ชอบฆ่าสัตว์ ไล่ร้าย ชอบทำสิ่งที่ไม่ควรทำ แล้วได้รับผลเช่น ติดคุก ถูกประหาร ตกนรก
๒. มนุสสนเปโต หมายถึงมนุษย์ที่ได้คอยาก ถูกความหิวกระหายครอบงำ ไม่มีที่พึ่งอาศัย ได้รับผล เช่น ดำรงชีพอย่างเป็นทุกข์ ไม่มีที่พึ่งในที่ไหนเลย จึงต้องเที่ยวไปเรื่อย ๆ
๓. มนุสสศิริจณานิ หมายถึงมนุษย์ที่มีลักษณะชอบลักขโมย ประพฤติอนาจาร ไม่รู้จักผู้อื่น ได้รับผล เช่น กลัวภัย อยู่อย่างทุกข์ทรมาน
๔. มนุสสนมุนโส หมายถึงมนุษย์ที่มีลักษณะ รู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เชื้อผลแห่งกรรม มีลักษณะเกรงกลัว กลัวบาป เ็นดูอนุเคราะห์ผู้อื่น เว้นกรรมชั่ว บำเพ็ญกรรมดี สร้างบารมีให้เกิดขึ้นแก่ตน เช่น ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ได้รับผลคือมีความสุข และเชื่อว่าเป็นมนุษย์แท้ทีเดียว

๒.๔ ผลของบาป

ต่อจากนี้ไปจะกล่าวถึงแรงบาป ส่งผลให้ไปเกิดในอบายภูมิ ๔ มินรก เป็นต้น ตามเนื้อความที่ปรากฏ ในพุทธทศนิกาย สังกิจจชาดก ว่าด้วยสังกิจจณานิ^{๑๐๐} พอสรุปได้ว่า พระศาสดาทรงปรารภพระเจ้าอชาตศัตรู^{๑๐๑} ผู้ทำปิตุฆาตจึงตรัสชาดกนี้ว่า

^{๙๙} พ. วิ.ธ. ๑/๕/๒๒-๒๓. ฉบับ มจร. บาลี.

^{๑๐๐} พ. ข. (แปล). ๒๔/๖๕-๑๓๔/๔๕-๕๕. ฉบับ มจร. แปล.

^{๑๐๑} หมายถึงโอรสของพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แคว้นมคธ กับพระนางจเวลทิ ขณะที่พระนางโกศลเทวีทรงครรภ์ ได้แพ้ท้อง อยากเสวยโลหิตของพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบจึงเอาพระขรรค์แทงพระขานุ (เข่า) รองพระโลหิตให้พระนางเสวย ไหวพั้นนายว่า พระโอรสที่อยู่ในครรภ์เกิดมาจะทำปิตุฆาต พระนาง

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสังกัจจุมาร บุตรของปุโรหิต และเป็นสหายของพรหม-
ทัตตราชกุมารแห่งกรุงพาราณสี เมื่อทั้ง ๒ เจริญวัยแล้ว ได้เดินทางไปศึกษาศิลปศาสตร์ที่เมือง
ตักกสถิตด้วยกัน ต่อมา พรหมทัตตราชกุมารมีความคิดที่จะปลงพระชนม์พระเจ้าพรหมทัตตราชบิดา

แม้สังกัจจุมารจะทูลทัดทานไว้ แต่พรหมทัตตราชกุมารก็ไม่ทรงฟัง สังกัจจุมารคิดว่า ไม่
มีประโยชน์ที่จะอยู่ร่วมกับบุคคลเช่น จึงออกบวชเป็นฤาษีไปบำเพ็ญทานและอภิญญาอยู่ในป่าหิ-
มาลัย มีฤาษี ๕๐๐ เป็นบริวาร เมื่อได้ทานและอภิญญาแล้ว จึงกลับมาแสดงธรรมเรื่อง นรกและ
สวรรค์ ว่าผู้ที่ทำกรรมชั่วและกรรมดี จะพึงได้รับในสัมปรายภพ โปรดพรหมทัตตราชกุมารมีเนื้อหา
สาระสรุปได้ว่า

ถ้าดับนั้น คนเฝ้าสวนเห็นพระเจ้าพรหมทัต จึงได้กราบทูลท้าวเธอให้ทรงทราบว่า ท่าน
สังกัจจุมาร ผู้ประเสริฐกว่าฤาษีทั้งหลายได้มาถึงแล้ว ขอเชิญพระองค์รับเสด็จออกไปพบท่านฤาษี
เถิด

พระราชาก็ฟังคำกราบทูลเช่นนั้นแล้ว พร้อมด้วยหมู่มิตรและอำมาตย์รีบขึ้นราชรถเสด็จ
ออกไป ขณะเสด็จไป ทรงเก็บราชกกุธภัณฑ์ ๕ อย่าง คือ พัดวาลวิชนี กรอบพระพักตร์ พระ
ขรรค์ เสวตฉัตรและฉลองพระบาท แล้วทรงดำเนินเข้าไปหาท่านสังกัจจุมารผู้พักอยู่ในราชอุทยาน
ชื่อทาสยัสสะ ทรงสนทนาปราศรัยกับท่านฤาษีพอสมควร

เมื่อเห็นว่าเวลาเหมาะสม จึงทรงสอบถามถึงกรรมอันเป็นบาปว่า คนที่ประพฤติดังธรรม
ทั้งหลาย เช่น ฆ่าบิดา คายไปแล้วจะไปสู่กตัตถะไร

ท่านสังกัจจุมารถวายพระพรว่า ผู้ใดพราต้อนบอกหนทางแก่คนเดินทางผิด ถ้าเขาพึงทำ
ตามคำของผู้นั้น เขาก็ไม่พึงถูกหนามตำ ฉนโค ผู้ใดพราต้อนธรรมแก่ผู้ปฏิบัติผิด ถ้าเขาพึงทำตาม
คำของผู้นั้น เขาก็ไม่พึงไปสู่ทุกข ฉนนั้น เหมือนกัน

โกศลเทวีพยายามทำลายด้วยการให้ทั้งเสีย แต่ไม่สำเร็จ ในที่สุด ก็คิดจะริบ แต่พระเจ้าพิมพิสารทรงห้ามไว้ เมื่อ
ครบกำหนดประสูติเป็นกุมาร จึงตั้งพระนามพระโอรสว่า อชาตศัตรู แปลว่าเป็นศัตรูตั้งแต่ยังไม่เกิด (ปัจจุบันนี้
บางท่านแปลว่า มิได้เกิดมาเป็นศัตรู)

ในที่สุด เจ้าชายอชาตศัตรูก็คบคิดกับพระเทวทัต มาพระราชบิดาตามที่โอรสทูลไว้ และได้ขึ้นครอง
ราชสมบัติแคว้นมคธ ณ กรุงราชคฤห์ แต่ทรงดำเนินและกลับพระทัยได้ หันมาทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา
และได้เป็นพุทธศาสนูปถัมภก ในการสังคายนาครั้งที่ ๑ พระราชวรมณี (ประยูรย์ ปุตุโค), พจนานุกรมพุทธ
ศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๓๖๑.

ครั้นแล้วถวายพระพรอีกว่า ธรรมชื่อว่าเป็นทางที่ปลอดภัย^{๒๐} ส่วนอธรรมชื่อว่าเป็นทางที่ไม่ปลอดภัย เพราะว่าอธรรมนำสัตว์ไปสู่นรก ส่วนธรรมยังสัตว์ให้ถึงสุคติ

คนที่ประพฤติดังธรรมทั้งหลาย มีชีวิตไม่ราบรื่น ตายไปแล้ว จะไปสู่คติใดในนรก ขอพระองค์ทรงสดับการกล่าวถึงนรก ที่เรียกว่านรกเหล่านั้นของอาตมาภาพเถิด คือ สัญชีวนรก กาสตุตตนรก สังฆาฏนรก ชาตโรรูนรก ฐมโรรูนรก คาปนนรก ปดาปนนรก และเวเจียนรก

สภาพนรก ๘ ขุม

สัญชีวนรก คือนรกที่สัตว์ตายแล้วพิน หมายถึงสัตว์ในนรกขุมนี้ถูกสับถูกฟันเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยแล้วกลับพินขึ้นมาอีกบ่อย ๆ

กาฬสุตตนรก คือนรกสายบรพัดเหล็ก หมายถึงสัตว์ในนรกขุมนี้วิ่งไปบนแผ่นเหล็กแดง ถ้าล้มลงจะถูกสิดด้วยสายบรพัดเหล็กแดง

สังฆาฏนรก คือนรกที่สัตว์ถูกบดหรือทับ หมายถึงภูเขเหล็กถูกเป็นไฟกลิ้งมาบดขยี้สัตว์ในนรกขุมนี้

ชาตโรรูนรก คือนรกที่สัตว์ร้องไห้เพราะเปลวไฟ หมายถึงนรกที่มีเปลวไฟพุ่งวูบเข้าทางทวารทั้ง ๕ เผาสัตว์ในนรกขุมนี้ตลอดเวลา

ฐมโรรูนรก คือนรกที่สัตว์ร้องไห้เพราะควันไฟ หมายถึงนรกที่มีควันไฟรมสัตว์นรกทางทวารทั้ง ๕ อยู่ตลอดเวลา

คาปนนรก คือนรกที่ทำสัตว์ให้เร่าร้อน หมายถึงสัตว์ในนรกขุมนี้จะถูกแทงด้วยท้าวเหล็กทำล้าตาลูกเป็นไฟ

^{๒๐} หมายถึงทางคือกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม เว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ และไม่โลภอยากได้ของของเขา ไม่คิดปองร้ายเขา และเห็นชอบ ตามทำนองคลองธรรม เป็นทางเกษม ไม่มีภัยเฉพาะหน้า คำนึงไปสู่สุคติ, (พ. ฐ. อ. ๔/ ๔๑/๑๑๑) ฉบับ มจร. บาลี.

ปลาทูปนนรก คือ นรกที่ทำสัตว์ให้ร้อนมาก หมายถึงสัตว์ในนรกขุมนี้ถูกไล่ตีขึ้นไปบน
ภูเขา บนกำแพงที่ร้อน ตกลงมาถูกหลาวเหล็กเสียบแทง

อเวจีนรก คือ นรกที่มีเปลวไฟพุ่งออกมาจากทิศทั้ง ๔ เสาสัตว์ในนรกขุมนี้อยู่ตลอดเวลา
มหานรกทั้ง ๘ ขุมนี้ แต่ละขุมมีประตู ๔ ด้าน ประตูหนึ่ง ๆ มีอุสสทนรก (นรกบรวิหาร)
ด้านละ ๔ มหานรกแต่ละขุม จะมีอุสสทนรก ๑๖ แห่งและมหานรกทั้ง ๘ ขุม มีอุสสทนกรรวม
๑๒๘ ขุม^{๒๒}

ดังนั้น เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นผลกรรมของสัตว์ที่ทำดีและทำชั่วได้อย่างชัดเจน จึงได้นำ
ข้อความในเนมิชาดก ซึ่งท่านมคฺคิเทพสารเถรีได้แสดงสถานที่เหล่าสัตว์นรกเสวยผลกรรมที่ตนได้
กระทำไว้ ให้แก่พระเจ้าเนมิได้เห็น เมื่อเห็นแล้ว พระเจ้าเนมิ ได้เกิดความสงสัย แล้วได้ถามถึง
กรรมที่สัตว์นรกแต่ละพวกได้กระทำไว้ ซึ่งท่านมคฺคิเทพสารเถรี ก็ได้อธิบายชี้แจงให้พระเจ้าเนมิ
เข้าใจในข้อสงสัยทุกประการ ดังมีข้อความบางตอน พอสรุปได้ดังนี้

หลังจากที่พระเจ้าเนมิ ผู้ครองกรุงมิลินา แคว้นวิเทหะ ได้บำเพ็ญ
กุศลเป็นอันมาก ท้าวสักกะได้เสด็จลงจากเทวโลกมาพบเพื่อแก้ข้อ
สงสัยของพระเจ้าเนมิที่ว่า การถวายทานกับการประพฤติ
พรหมจรรย์ อย่างไหนมีผลมาก ซึ่งท้าวสักกะก็ตรัสว่า การ
ประพฤติพรหมจรรย์ มีผลมากกว่า ต่อมา มคฺคิเทพบุตรผู้เป็น
เทพสารเถรีมีฤทธิ์มาก ได้ทูลเชิญพระเจ้าเนมิ ผู้ร่พระที่นั่งเพื่อให้
ขึ้นไปสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะเทพชั้นดาวดึงส์ต้องการสนทนา
ด้วย พระเจ้าเนมิ ได้ถูกจากพระราชาสามเสด็จขึ้นรอดทิพย์

ครั้นแล้ว ท่านมคฺคิเทพบุตรทูลถามพระเจ้าเนมิว่า จะให้ข้า
พระองค์นำเสด็จพระองค์ไปทางไหน ทางที่คนทำบาปหรือทางที่
คนทำบุญไว้ พระเจ้าเนมิตรัสว่า ขอให้ท่านนำเราไปทั้ง ๒ ทางนั้น
แหละ ต่อจากนั้นมคฺคิเทพบุตรทูลถามว่า จะให้ข้าพระองค์นำ
เสด็จพระองค์ไปทางไหนก่อน ทางที่คนทำบาปหรือทางที่คนทำ
บุญไว้

^{๒๒} พ. จา. (บาลี) ๘/๘๓-๘๔/๑๑๑-๑๑๔, ๘/๘๒๑-๘๔๘/๑๕๑-๒๐๕ .

พระเจ้าเนมิตรัสว่า เราจะดูนรก ซึ่งเป็นที่อยู่ของเหล่ารชน
ที่มีกรรมเป็นบาป สถานที่อยู่ของเหล่ารชนที่มีกรรมหยานช้า
และคติของเหล่ารชนผู้ทุศีลก่อน

ท่านมาตลีเทพบุตร จึงได้แสดงแม่น้ำชื่อว่า “เวตตริณี”^{๒๒}
ที่ข้ามได้ยาก ประกอบด้วยน้ำค้างที่ร้อนเคียดพล่าน เปรี๊ยะด้วย
เปลวเพลิง พระเจ้าเนมิเห็นสัตว์นรกแล้วเกิดความกลัว จึงถามว่า
สัตว์เหล่านี้ทำบาปกรรมอะไรหนอ จึงตกลงสู่แม่น้ำเวตตริณี ก็ได้รับ
คำตอบว่า

ในมนุษยโลก พวกชนผู้มีกำลัง มีกรรมอันเป็นบาป ย่อม
เบียดเบียน คำว่าผู้อื่นซึ่งมีกำลังน้อย หลังจากตายไปแล้ว ย่อมตก
ลงสู่แม่น้ำ เวตตริณี

ฝูงสุนัขคำ ฝูงสุนัขค่าง ฝูงนกแร้ง ฝูงกาป่า และฝูงนก
ปากเหล็ก พวกนี้รวมจิกกัดกินสัตว์นรก เพราะเห็นสัตว์ชั้นนี้ถูกฝูง
สัตว์รวมกัดจิกกิน พระเจ้าเนมิเกิดความกลัวจึงถามว่า สัตว์เหล่านี้
ทำบาปกรรมอะไรหนอ จึงถูกฝูงกาปากเหล็กรวมกัดจิกกิน ก็ได้รับ
คำตอบว่า

พวกตนตระหนี่ ประพฤติน่าไม่ดี ชอบบริภาษเบียดเบียน
ผู้อื่น คำว่าสมณพราหมณ์ ครั้นตายไปแล้ว จึงถูกฝูงกาปากเหล็ก
รวมกัดจิกกิน

สัตว์นรกผู้มีร่างกายถูกโทษ เคนเหี้ยมแผ่นดินเหล็กที่ถูก
โทษ นายนิรยบาลโบยตีด้วยกระบองเหล็กอันร้อน เพราะได้เห็น
สัตว์เช่นนี้ พระเจ้าเนมิเกิดความกลัวจึงถามว่า สัตว์เหล่านี้ทำ
บาปกรรมอะไรหนอจึงถูกนายนิรยบาลโบยตีด้วยกระบองเหล็กอัน
ร้อนนอนอยู่ ก็ได้รับคำตอบว่า

^{๒๒} พ.ชา. (บาลี) ๘/๔๕๒/๑๖๖ .

โลหกุมภีใหญ่^{๓๓} มีไฟลุกโผลงโซลิจ่วงปรากฏอยู่ เพราะ
ได้เห็นโลหกุมภีเช่นนั้น พระเจ้าเนมิ เกิดความกลัวจึงถามว่า สัตว์
เหล่านี้ทำบาปกรรมอะไรหนอ จึงต้องดิ่งหัวตกลงไปสู่โลหกุมภี
ก็ได้รับคำตอบว่า

เหล่าชนผู้แสนจะชั่ว เบียดเบียน อาฆาตสมณพราหมณ์ผู้
มีศีล คายไปแล้ว จึงดิ่งหัวตกลงไปสู่โลหกุมภี

นายนิรยบาลย่อมคัดคอกหรือผูกคอสัตว์นรก จดลากโยน
ลงไปในน้ำร้อน เพราะเห็นสัตว์นรกเช่นนี้ พระเจ้าเนมิเกิดความ
กลัวจึงถามว่า สัตว์เหล่านี้ทำบาปกรรมอะไรหนอจึงถูกคัดคิระน
นอนอยู่ ก็ได้รับคำตอบว่า

เหล่าชนผู้แสนจะชั่ว จับนกงมาฆ่าเป็นอาชีพ คายไปแล้ว
จึงถูกคัดคิระนนอนอยู่

แม่น้ำนี้มีน้ำมาก มีสิ่งไม่ลึก มีทำน้างคางม ไหลอยู่เสมอ
สัตว์นรกถูกความร้อนแผดเผาแล้วจะคืบน้ำ น้ำที่สัตว์นรกเหล่านั้น
คืบแล้วก็กลายเป็นแกลบไป เพราะเห็นสัตว์นรกเช่นนี้ พระเจ้า
เนมิ เกิดความกลัวจึงถามว่า สัตว์เหล่านี้ทำบาปกรรมอะไรหนอ
น้ำที่สัตว์นรกเหล่านั้นคืบแล้วก็กลายเป็นแกลบไป ก็ได้รับคำตอบ
ว่า

พวกชนที่มีการงานไม่บริสุทธิ์ เอาข้าวดิบปนข้าวเปลือก
ล้วน ๆ ขายให้แก่ผู้ซื้อ น้ำที่สัตว์นรกผู้ถูกความร้อนแผดเผา

^{๓๓} โลหกุมภีนรก หมายถึงนรกที่มีหม้อเหล็กอันใหญ่หลวง (หม้อทองแดง) ปากกว้างได้ ๖๐ โยชน์
กลมรอบขอบปากนั้น ๑๕๐ โยชน์ โค้งลึก ๖๐ โยชน์ เต็มไปด้วยน้ำเหล็กอันเดือดพล่านรุ่งเรืองเป็นเปลวเพลิง
ตั้งอยู่ตามชั้นกับหนึ่ง นายนิรยบาลมีกายพิลึกน่าสะพรึงกลัว ย่อมจับสัตว์นรกผูกมัดขว้างลงไปในนรก สัตว์
นรกก็ป็นป่วนอยู่ในหม้อเหล็กนั้น (พ. จา. (บาลี) ๕/๔๔๔-๔๔๖/๑๕๐-๑๕๑ .

กระหายเหล้านั้นดื่มแล้วก็กลายเป็นแอลกอฮอล์ นายนิรยบาลใช้
อุกธร หอก และโดมร แทงตีข้างทั้ง ๒ ของเหล่าสัตว์นรกผู้ร่ำ
ทรวญอยู่ เพราะเห็นสัตว์นรกเช่นนี้ พระเจ้าเนมิ เกิดความกลัวจึง
ถามว่า สัตว์เหล่านี้ทำบาปกรรมอะไรหนอจึงถูกแทงด้วยหอกนอน
อยู่ก็ได้รับคำตอบว่า

พวกคนที่มีภาระงานไม่ดี ถักทอของผู้อื่น คือ
ข้าวเปลือก ทรัพย์ เงิน ทอง เพาะ และ ปศุสัตว์ และกระบือ มา
เลี้ยงชีวิต คายไปแล้ว จึงถูกแทงด้วยหอกนอนอยู่

สัตว์นรกเหล่านี้ถูกนายนิรยบาลล่ามคอไว้ อีกพวกหนึ่งถูก
นายนิรยบาลหั่นแล้วดับนอนอยู่ เพราะเห็นสัตว์นรกเช่นนี้ พระ
เจ้าเนมิ เกิดความกลัวจึงถามว่า สัตว์เหล่านี้ทำบาปกรรมอะไรหนอ
จึงถูกดับนอนอยู่ ก็ได้รับคำตอบว่า

สัตว์นรกเหล่านี้เคยเป็นผู้ฆ่าแพะ ฆ่าสุกร กระบือ และ
แพะ^{๒๕} แล้วจึงวางบนเขียงเพื่อขายเลี้ยงชีพ คายไปแล้วจึงต้อง
ถูกดับเป็นชิ้น ๆ กองอยู่

มีข้อความอีกตอนหนึ่งกล่าวถึงผลของบาปไว้ว่า

สัตว์นรกทั้งหลาย เมื่อยังเป็นมนุษย์ ดำรงทำกรรมไม่ดีไว้
ล่วงละเมิดภรรยาของชายอื่น ^{๒๖}จึงต้องถูกนายนิรยบาลจับศีรษะ
ห้อยลงโชนไปในนรก

สัตว์นรกทั้งหลาย เสวยทุกขเวทนาคอยู่ในนรกนั้นสิ้นปีเป็นอัน
มาก เพราะบุคคลผู้ทำบาปกรรมเป็นปกติถูกกรรมของตนเข็ดไว้ข้างหน้า

^{๒๕} คูประกอบ จ. เปต. (แปล) ๒๖/๔๔๗-๔๕๑/๒๓๗-๒๓๘.

^{๒๖} คูประกอบ จ. เปต. (แปล) ๒๖/๔๗๘-๔๘๘/๒๔๓-๒๔๖.

^{๒๗} คูประกอบ จ. เปต. (แปล) ๒๖/๘๐๒-๘๐๕/๓๐๐.

ไม่มีการกำหนดได้เลย มีกรรมอันหยาบช้า ตายไปแล้วจึงต้องถูกนาย
นิรบาลจับศีรษะห้อยลงโยนไปในนรก

ครั้นแล้ว พระเจ้านมิตร์ถามอีกว่า สัตว์นรกทั้งเล็กและใหญ่
เหล่านี้มีการประกอบกรรมต่าง ๆ กันปรากฏอยู่ในนรก เพราะได้เห็น
ความเป็นไปของสัตว์นรกเหล่านี้ เราเกิดความกลัว จึงถามว่า สัตว์
เหล่านี้ทำบาปกรรมอะไรหนอจึงต้องมาเสวยทุกข์เวทนาอันร้ายแรง
และเผ็ดร้อนเหลือประมาณอยู่ ก็ได้รับคำตอบว่า

สัตว์นรกทั้งหลายเมื่อยังเป็นมนุษย์มีทิฏฐิสุดแสนชั่ว กล่าวคือ
มีการเห็นว่า การให้ทานไม่มีผล การบูชาไม่มีผล การบวชธรรมไม่มี
ผล การเสวยผลของกรรมดีและกรรมชั่วไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มี
คุณ แม้สมณพราหมณ์ทั้งหลายก็ไม่มี สัตว์ผู้เกิดขึ้นก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี
โลกหน้าไม่มี แล้วหลงทำกรรมชั่ว เพราะความชะล่าใจ ชักชวนผู้อื่น
ในทิฏฐิเช่นนั้น มีทิฏฐิชั่ว จึงต้องมาเสวยทุกข์เวทนาอันร้ายแรง และเผ็ด
ร้อนเหลือประมาณอยู่ ต่างทำกรรมไม่ดีไว้ ล่วงละเมิดภรรยาของชาย
อื่นจึงต้องถูกนายนิรบาลจับศีรษะห้อยลงโยนไปในนรก

จากนั้น มาตลีเทพสารก็ได้แสดงนรกมากมายในทิศทั้ง ๔ แล้ว
ได้กราบทูลพระเจ้านมิตร์ว่า ข้าแต่ท่านมหाराชพระองค์ได้ทรงทราบ
สถานที่อยู่ของเหล่าสัตว์ผู้มียกรรมชั่ว ของเหล่าสัตว์ผู้มียกรรมหยาบช้า
และคติของเหล่าสัตว์ผู้ทุกข์แล้ว บัดนี้ ขอเชิญพระองค์เสด็จขึ้นไปใน
สำนักของท้าวสักกเทวราชเถิด^{๒๖}

^{๒๖} พ. วา. (แปล). ๒๕/๔๔๕-๔๕๓/๒๕๐-๒๖๐.

๒.๕ ความเชื่อเรื่องบุญ – บาปกับพฤติกรรมของพุทธศาสนิกชน

หลักคำสอน พุทธศาสนามุ่งสอนให้คนกระทำความดี เว้นการกระทำความชั่วและทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว ผู้ใดประกอบกรรมดี กรรมดีย่อมตอบสนอง และผู้ใดประกอบกรรมชั่ว กรรมชั่วก็ตอบสนองเช่นกัน ผู้ใดกระทำความดีไว้อย่อมเกิดผลแห่งการกระทำนั้น^{๒๒} ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในอภิณหปัจเจกขณสูตรว่า

“เรามีกรรมเป็นของของตน เป็นผู้รับผลแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่อาศัย เราทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจักได้รับผลแห่งกรรมนั้น”

อิทธิพลของพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องกรรม ได้ปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยหลายเรื่องเช่น

ในลิลิตพระลอ ตอนพระลอทูลนางบุญเหลือขอไปหาพระเพื่อนพระแพงที่เมืองสรวง แต่นางบุญเหลือห้ามไว้ เพราะเมืองสรวงเป็นเมืองศัตรู พระลอทูลว่า

“ถึงกรรมจักอยู่ได้	ฉันใด พระเออ
กรรมบ่มีใคร	ฆ่าข้า
กุศลส่งสนองไป	ถึงที่ ฤชนา
บาปส่งจำตกช้า	ช่วยได้ฉันใด”

ในนิราศธารโศกของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ก็ได้กล่าวถึงกรรมที่ทำให้ต้องพراقจากนางที่รักว่า

“กรรมใดจำจากเจ้า	สายสมร
ถ้าปากพราภเจียรจร	จากข้าง
ไกลข้างร้างแรมอร	รพากย์
เวียนคร่ำครวญอย่างว่าง	แหบให้โหยหา”

^{๒๒} ทวีศักดิ์ ญาณประทีป วรรณกรรมศาสนา, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๔).

ในกำศรवलศรึปราชญ์ก็คร่ำครวญการจากนางว่า

“ถารยบให้ชู้พราก	กันเพรง กอนนา
กรรมแบ่งเอาออกมา	ค่งนี้
เวรานุเวรเอง	พระบอก บารา
ผิดชอบใช้หนี้หน้า	สู่สัสองสั”

ในวรรณคดีไทยเฉพาะประเภทนิราศ มักจะนำเอาเรื่องกรรม บาป บุญ มากล่าวเปรียบเทียบการจากนาง เพราะบาปและเคราะห์กรรมที่พรากสัตว์ เวรกรรมจึงตามสนอง ต้องให้พลัดคู่ครอง ดังที่นายรินทรธิเบศร์ ได้คร่ำครวญไว้ในโคลงนิราศนรินทร์ว่า

“รอยบุญเรา่วมพ้อง	พบกัน
บาปแบ่งสองทำหัน	เท่าสร้าง
เพรงพรากสัตว์จำค้น	พลัดคู่ เขาธา
บุญร่วมบาปจำร้าง	นุขร้างเรียมไกล”

แม้แต่สุนทรภู่ก็นำเอาหลักพุทธศาสนาเกี่ยวกับกรรม บาป บุญ มาแสดงไว้ในบทกวีหลายเรื่อง เช่นตอนหนึ่งในนิราศเมืองแกลงกล่าวว่า

“ศีโรราบกราบเท้าให้เปล่าจิต	รำคาญคิดอาลัยมิใคร่หาย
ชะรอยกรรมทำสัตว์ให้พลัดพราย	จึงแยกย้ายบิดราษณาดิกา
มาพบพ้อหื้อใจด้วยไกลแม่	ให้คังแต่เศร่ำสร้อยละห้อยหา
ชนนีอยู่ศรีอยุธยา	บิดามาอ้างว้างอยู่กลางไพร”

อิทธิพลของพุทธศาสนา เกี่ยวกับบาปบุญ คุณโทษ และเวรกรรมฝังแน่นในจิตใจของคนไทยด้วยการอบรมสั่งสอนกันมาเป็นเวลานาน กวีจึงสอดใส่ทัศนะกวีเรื่องนี้ใน วรรณคดีอย่าง ขาบซึ่ง^{๒๔} เช่นความอาลัยของพระลอที่มีต่อนางลักขณาวิดี ในลิลิตพระลอดังนี้

^{๒๔} นิพนธ์ สุขสวัสดิ์, วรรณคดีเกี่ยวกับพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๒๑),

“โคโคโนโลกล้วน	อนิจจัง
คงแค่บาปบุญยัง	เที่ยงแท้
ก็เอนาคิดตัวจริง	ครึ่งแน่น อยู่หนา
ตามแต่บุญบาปแล้ว	ก่อเกื้อรักษา”

บุญ นัยหนึ่งแปลว่า เป็นเครื่องชำระสันดาน เป็นเครื่องชำระล้างทำให้จิตใจสะอาด ในเวลาที่สิ่งซึ่งเป็นบุญเกิดขึ้นในใจเช่น มีเมตตาเกิดขึ้น ก็ชำระจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ ศรัทธาเกิดขึ้น จิตใจก็ผ่องใส ทำให้หายเศร้าหมอง ความหมายต่อไปพวกนักวิเคราะห์ศัพท์ แปลบุญว่า นำมาซึ่งการบูชา หรือทำให้เป็นผู้ศรัทธาบูชา คือใครก็ตามสั่งสมบุญไว้ สั่งสมความดี เช่น สั่งสมศรัทธา เมตตา กรุณา มุทิตา ผู้นั้นก็มีแต่คุณธรรมมากมาย ซึ่งทำให้เป็นผู้ศรัทธาบูชา ฉะนั้นความหมายหนึ่งของบุญก็คือ ทำให้เป็นคนน่าบูชา และอีกความหมายหนึ่งคือ ทำให้เกิดผลที่น่าชื่นชม เพราะว่าเมื่อเกิดบุญแล้วก็มีวิบากที่งดงาม น่าชื่นชม จึงเรียกว่ามีผลอันน่าชื่นชม ฉะนั้น คำว่าบุญนี้เป็นชื่อของความสุข เมื่อบุญเกิดขึ้นในใจแล้ว จิตใจก็สบาย มีความอึดอัดผ่องใส บุญก็เป็นชื่อของความสุข นี่เป็นแง่ต่าง ๆ ที่อธิบายเกี่ยวกับเรื่องบุญ

ส่วนบาปนั้นตรงกันข้าม บาปนั้นโดยตัวอักษรหรือโดยพยัญชนะ แปลว่า สภาวะที่ทำให้ถึงทุกข์ หรือทำให้ไปในที่ชั่ว หมายถึงสิ่งที่ทำให้จิตตกต่ำ พอบาปเกิดขึ้น ความคิดไม่ดีเกิดขึ้น โทสะ โลภะ เกิดขึ้น จิตก็ตกต่ำลงไป และนำไปสู่ทุกข์ด้วย และท่านให้ความหมายโดยพยัญชนะอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นสิ่งที่คนดีพากันรักษาคนให้ปราศจากไป หมายถึงความว่า คนดีทั้งหลายจะรักษาดนเองให้พ้นไปจากสิ่งเหล่านี้ จึงเรียกสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นบาป เป็นสิ่งที่คนดีละทิ้ง พยายามหลีกเลี่ยง เลี่ยงหนี ไม่อยากเกี่ยวข้องกับสิ่งนี้ นี่ก็เป็นความหมายประกอบ ซึ่งอาจจะเอาไปใช้อธิบายเป็นกรณีได้ ไม่ใช่ตัวหลักแท้ ๆ เอามาพูดรวมไว้ด้วยในแง่ต่าง ๆ ที่เราจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องกรรม

เท่าที่ได้บรรยายมานี้ เมื่อว่าโดยสรุปก็มีความสำคัญที่จะต้องมองอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. กรรมเป็นเรื่องของความเป็นเหตุเป็นผล เป็นเรื่องของกฎเกณฑ์แห่งเหตุปัจจัย ถ้าจะอธิบายลงลึกก็ต้องโยงเข้าไปในเรื่องไตรภูมิ คือ กิลส กรรม และวิบากเข้าสู่หลักปฏิจจะสมุปาทนนี้ ก็แนวหนึ่ง

๒. จะต้องรู้ว่าเรื่องกรรมนี้เป็นนิยามหนึ่ง หรือกฎหนึ่งในบรรดานิยาม ๕ เท่านั้น อย่า
เหมาทุกอย่างเข้าเป็นกรรมหมดต้องแยกแยะเหตุปัจจัยให้ถูกต้อง

๓. ต้องแยกหลักกรรมออกจากลัทธิวิเศษตามอย่างให้ได้ด้วย คือ ลัทธิฟูเพกควาท ลัทธิ
อิศวรนิรมิตวาท และลัทธิเหตูกวาท

๔. ให้นำความเข้าใจความหมายของกุศล อกุศล มาช่วย”

คำว่า “บุญ” เป็นชื่อของความสุข การต้อนรับปีใหม่ด้วยการทำบุญจะทำให้ชีวิตปีใหม่เต็ม
ไปด้วยความสุข

เวลาที่พูดถึงบุญ เช่นในประโยคว่า “คนมีบุญ” คนทั่วไปมักเข้าใจว่าคนมีบุญคือคนโชคดี
จะไปไหนหรือทำอะไรมีแต่ความสะดวกราบรื่น เช่น เกิดมาในตระกูลร่ำรวย เรียนมหาวิทยาลัยใน
คณะที่ชอบ ทั้งที่ตั้งแต่มาวิทยาลัยก็อยู่ใกล้บ้านเหลือเกิน เดินทางไปมาสะดวกสบายรถไม่ติด
เวลาเรียนก็เก่งเป็นที่โปรดปรานของอาจารย์ เวลาทำวิทยานิพนธ์ก็ปลอดโปร่งไปหมด คนมีบุญ
ตรงข้ามกับตัวเราที่แสนจะลำบาก พอเกิดมาพ่อแม่แค้นลำบาก แต่ก่อนนั้นฐานะครอบครัวก็ดีเป็น
เหมือนราชสีห์ พอเราเกิดมาครอบครัวกลายเป็นราชสีห์กินน้ำข้าว ไม่มีบุญ นี่คือการเข้าใจของ
คนทั่วไป

บุญคืออะไร เช่นในประโยคที่ว่า “ขามบุญมาวสานช่วยที่ป่วยก็หาย ที่หน่ายก็รัก บุญไม่
มาวสานไม่ช่วย ที่ป่วยก็หนัก ที่รักก็หน่าย” ข้อนี้แสดงว่าเวลาหมดบุญมักพบปัญหามากมาย
บางทีอธิบายไม่ได้ว่า ทำไมช่วงนี้ไม่ค่อยดีเลย ถ้าไปถามแพทย์เขาอาจบอกว่าต้องผ่าตัด ถ้าไปถาม
หมอดูเขาก็บอกให้สะเดาะเคราะห์เพราะพระศุกร์เข้าพระเสาร์แทรก ถ้าไปถามพระ พระบอกว่า
ต้องทำบุญ เพราะตอนนี้บุญใกล้จะหมดแล้ว ถ้าขึ้นอยู่ต่อไปอาจจะหมดบุญ ปราฎการณ์เดียวกัน
นี้อธิบายกันคนละอย่าง ดังโคลงโลกนิติที่ว่า

” พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่, (กรุงเทพฯ :
บริษัทสหธรรมิก จำกัด ๒๕๓๘), หน้า ๖๔ - ๖๕.

หมอแพทย์ทายว่าไว้	ลมคม
โหรว่าเคราะห์แรงรุม	โทษให้
แม่บ่คว่าสิคุม	ทำโทษ
ปราชญ์ว่ากรรมเองไซ้	ก่อสร้างมาเอง

คำว่า บุญ ที่คนทั่วไปเข้าใจนั้นแท้ที่จริงคือผลของบุญ อันที่จริง การพูดถึงบุญจะรวมเรื่องต่อไปนี้ คือ เหตุของบุญ วิธีทำบุญและผลของบุญ

ส่วนมากเวลาคนพูดถึงบุญมักมุ่งไปที่วิบากหรือผลของกรรมดี กรรมคือการกระทำซึ่งมีทั้งดีและชั่ว ถ้าทำกรรมดี เช่น ให้ทานและรักษาศีลท่านเรียกว่าทำบุญ การทำกรรมดีด้วยเจตนาที่ดีเจตนาดีเป็นเหตุของบุญ บุญที่ทำเสร็จแล้วจะมีผลซึ่งถูกเก็บสะสมไว้ในภวังคจิต ท่านเรียกผลที่เก็บไว้ว่าวิบาก เมื่อจิตสะสมวิบากไว้มากพอ คนเราจะได้รับผลบุญที่หนึ่งเหมือนกับการฝากเงินประจำไว้ในธนาคาร เมื่อครบกำหนดหกเดือนหรือหนึ่งปีเราจึงจะได้ดอกเบี้ยครั้งหนึ่ง เรื่องผลบุญก็เช่นเดียวกัน นั่นคือบุญให้ผลเป็นรูปธรรมต่อเมื่อถึงกำหนดที่จะให้ผลซึ่งรู้ล่วงหน้าไม่ได้

ในชีวิตประจำวัน เรากำหนดไม่ได้ว่าจะไปพบอะไรบ้าง นั้นขึ้นอยู่กับการจัดสรรของผลบุญและผลบาป บางทีเราขับรถไปดี ๆ รถคันอื่นมาชนรถเรา เราอยู่ดี ๆ คนก็มาด่าเราบ้าง หรือมาชมเราบ้าง ภาพที่เราเห็นบางครั้งถูกใจและบางครั้งไม่ถูกใจ สิ่งทีกล่าวนามานาพระเรียกว่าผัสสะ คือสิ่งที่มากระทบกับประสาทสัมผัสของเรา เช่นการเห็นภาพหรือได้ยินเสียงเป็นสิ่งที่เราไม่ได้จัดสรร เราไม่ได้เป็นคนกำหนดว่า เราต้องเห็นหรือได้ยินสิ่งนั้นสิ่งนี้ แม้เราจะเลือกกำหนดวิถีชีวิตของเราก็จริง แต่เลือกไปแล้วจะได้ดีหรือไม่นั้น เป็นเรื่องที่ผลบุญหรือผลบาปจัดสรร รายละเอียดในการจัดสรรนี้อธิบายไม่ได้ว่าบางคนได้สิ่งนี้เพราะทำบุญอะไร หรือบางคนเสียสิ่งนั้นเพราะทำบาปอะไร คนธรรมดาไม่สามารถสาวหาที่มาของเหตุการณ์เหล่านั้น เมื่ออธิบายไม่ได้เราจึงเรียกว่า Coincidence คือ การประจวบเหมาะหรือความบังเอิญ เพราะไม่รู้ว่าอะไรจะเรียกว่าอะไร เช่นเมื่อเกิดอุบัติเหตุรถชนคน บังเอิญว่าคนนั้นจะต้องไปอยู่ตรงนั้นและรถต้องมาตรงนี้ เหมือนมีการจัดจากเตรียมไว้ ผลบุญและบาปเป็นผู้จัดสรร

บางคนได้พบแต่สิ่งที่ดีในชีวิต แต่บางคนเชื่อเชื่อแต่สิ่งที่ไม่ดีมาให้กับชีวิต เราก็บอกว่า คนที่พบแต่สิ่งที่ดี ๆ นั้นเป็นคนโชคดี มักพูดอย่างนั้นในภาษาชาวบ้าน และคนที่พบแต่สิ่งที่ไม่ดี เราก็บอกว่าโชคไม่ดี อันที่จริงก็คือบุญและบาปจัดสรรเป็นผลให้ คนมีบุญจึงพบสิ่งที่ดี คนที่มีบาป จึงมักพบสิ่งที่ไม่ดีในชีวิต ดังคำประพันธ์ที่ว่า

“ขามบุญมากากักกลายเป็นหงส์ ขามบุญลงหงสาเป็นกาไก่”^{๑๑}

คำว่า บุญ ก็ตรงกันข้ามกับคำว่าบาป ในทางวัตถุสิ่งของ คำที่ตรงกันข้ามกับเสียก็คือคำว่า ดี และคำว่าดี เป็นคำรวมบอกถึงความพัฒนาการขึ้น เช่น สะอาด ร่องงาม สดชื่น แข็งแรง ทนทาน เป็นต้น คุณภาพลักษณะนี้เรียกรวม ๆ ว่า ดี ถ้าเป็นคุณภาพของจิตเรียกรวมว่า “บุญ” คำว่าบุญ ตรงกับคำว่า “ดี” นั่นเอง คิดตรงกันข้ามกับเสียและบุญก็ตรงกันข้ามกับบาป บุญนี้อาจจะแปลว่า ดี สะอาด สูงส่ง สวยงาม มั่นคงแล้ว ก็ได้ การทำทุกอย่างที่เป็นกุศลกรรมหรือสุจริต เช่น กายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต ซึ่งจะทำให้คุณภาพจิตดีขึ้นเรียกรวมว่าทำบุญ ที่กล่าวว่าได้บุญก็คือได้ ความดีของจิต จึงกล่าวสรุปได้ว่า ความสูญเสียคุณภาพอันดีของจิตลงไปด้วยอำนาจกิเลส เรียกว่า บาป ความพัฒนาการขึ้นแห่งคุณภาพของจิตเรียกว่า บุญ เพราะการกระทำที่จัดเป็นบุญและบาป ในทางพระพุทธศาสนานั้น เกิดขึ้นในขณะที่จิตเสวยอารมณ์ ในขณะที่เป็นขวนจิต ๘ ขณะ ใน วิถีจิตครั้งหนึ่ง ๆ หมายความว่า เมื่อจิตรับอารมณ์ถึงขั้นเกิดความรู้สึกศรัทธา ไม่ศรัทธา โกรธหรือ เมตตาเป็นต้น ก็เรียกได้ว่า เป็นบุญและบาปแล้ว

ด้วยเหตุนี้ บุญก็ดี บาปก็ดี จึงเกิดอยู่ในจิตใจ มีอยู่ในจิตใจ บาปมิได้อยู่ในหนังสือที่ ขมบาลจดไว้ หรือบุญมิได้อยู่ในวัด หรืออยู่ตามมือตามเท้า อย่างที่ชาวบ้านทั่วไปเข้าใจกัน ส่วนคน ชาวบ้านเวลาชมคนมีบุญ ก็มักจะพูดกันตรง ๆ ว่า “คนมีบุญ” เวลาติคนบาปก็จะกล่าวว่า “คนใจ บาปหยาบช้า” ว่ากันที่ใจ ไม่มีใครว่า “คนมีอบุญ” หรือ “คนตาบาป” แต่ว่ากันหมายเอาที่ใจเท่านั้น^{๑๒}

^{๑๑} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ทำความดีมีความสุข, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหธรรมนิกร จำกัด), หน้า ๓ - ๖.

^{๑๒} พระมหาเอกนวันทร์ เอกนโร, (วงษ์จันทร์), การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องบุญในพุทธปรัชญาเถรวาท และปรัชญาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖ หน้า ๑๒.

ในพระคัมภีร์ของพุทธศาสนากล่าวถึงบุญทั้งในแง่ของการกระทำ และผลของการกระทำ ด้วย เช่น บุญ หมายถึง ความประพฤติสุจริตในระดับกามาวจร และรูปาวจร ดังข้อความในบาลี เมื่อกล่าวถึงภิกษุที่คิดจะลาสิกขามักกล่าวว่า “จะสึกไปกินหรือใช้โภชนาหารและทำบุญทั้งหลาย”^{๓๓} คำว่า บุญในกรณีเช่นนี้คือการทำความคิดต่าง ๆ เช่น เมื่อแบ่งปัน ให้ทาน ประพฤติดี มีศีล เป็นต้น นี่คือน้ำแห่งของการกระทำ ส่วนในแง่ของผล เช่นในพุทธพจน์ว่า บุญเป็นชื่อของความสุข บุญก็หมายถึงผลหรือวิบากที่น่าปรารถนาของกุศลกรรมคือการทำความดี หรือในคำว่าตายเพราะ สิ้นบุญ (บุญอุกขัลยมรณะ) ก็หมายถึงหมดผลบุญหรือสิ้นวิบากของกุศลกรรมที่ปรุงแต่งกำเนิดนั้น นั่นเอง หรือในข้อความว่า เพราะการสมาทานกุศลธรรมทั้งหลายเป็นเหตุ บุญย่อมเจริญเพิ่มพูน^{๓๔} เป็นต้น

๒.๖ ระดับของบุญและบาป

ในพระคัมภีร์ของพุทธศาสนา คำว่าบุญที่ใช้ทั่วไปมีความหมายอยู่เพียงชั้น โลกียะซึ่งเท่ากับ โลกียกุศลหรือกุศลชั้นโลกีย์เท่านั้น ยังไม่ถึงขั้นเป็นโลกุตระ ทั้งนี้ก็เพราะว่าบุญในลักษณะดังกล่าว ยังเกี่ยวข้องกับผลที่เป็นอามิส ไม่ใช่เรื่องของความหลุดพ้นเป็นอิสระหรือการทำลายกิเลสโดยสิ้นเชิง เพราะฉะนั้น บุญและบาปจึงไม่มีอยู่ในจิตของพระอรหันต์ เพราะท่านที่เป็นพระอรหันต์ ต้องละบุญละบาป หรือลอยบุญลอยบาปได้แล้ว ทั้งนี้ ก็เพราะบุญและบาปยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับโลกีย์^{๓๕} ยังเป็นไปในภพสาม คือ กามภพ รูปภพ และอรุภพ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าในเรื่องของการบำเพ็ญบุญนี้คล้ายกับการบำเพ็ญบารมีในบางส่วนของพระโพธิสัตว์ เช่น ในเรื่องเกี่ยวกับการบริจาคนานา ซึ่งพระเวสสันดรโพธิสัตว์ได้เคยบำเพ็ญมาแล้ว^{๓๖}

^{๓๓} พระราชนิพนธ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธธรรม, (ฉบับปรับปรุงและขยายความ), พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : มหาลงกรณราชวิทยาลัย จัดพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๗๐.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๕ - ๑๗๐.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๐.

^{๓๖} พาทิรภิกษุปริจาโต ทานปารมี นาม อชฏปริจาโต
ทานอุปปารมี นาม
ชีวิตปริจาโต ทานปรหมคตปารมี นามาคิ ทสปารมีโย
ทสอุปปารมีโย ทสปรหมคตปารมีโยติ สมคิสาปารมีโย

ในชาตกัฏฐกถาซึ่งเป็นอรรถกถาของชาดก เป็นคัมภีร์หนึ่งของพระสูตรในขุททกนิกาย หมายเหตุเรณูทานได้กล่าวถึงวิธีการบำเพ็ญบารมีโดยแบ่งบารมีออกเป็น ๓ ชั้นคือ ชั้นบารมี (ธรรมดา) ชั้นอุปบารมี และชั้นปรมัตถบารมี แต่กล่าวถึงเฉพาะเรื่องทานเท่านั้น มิได้กล่าวถึงบารมีข้ออื่น ๆ ดังข้อความต่อไปนี้

ความว่า การบริจาควัตถุภายนอก ชื่อว่าทานบารมี การบริจาคส่วนของร่างกายชื่อว่า ทานอุปบารมี การบริจาคชีวิต ชื่อว่าทานปรมัตถบารมี (ส่วนบารมีอื่น ๆ มีระดับความแตกต่าง) เป็นบารมี ๑๐ อุปบารมี ๑๐ และปรมัตถบารมี ๑๐ รวมเป็นบารมี ๓๐^{๓๔}

จึงเห็นได้ว่า ในเรื่องของการบริจาคทานนั้นก็มีการแบ่งระดับไว้ แม้จะเป็นเพียงส่วนของการบำเพ็ญทานบารมีอย่างเดียวก็นับตาม แต่ในการทำบุญก็มีการทำบุญด้วยการบริจาคทานเช่นกัน เพราะฉะนั้นจะกล่าวว่าการทำบุญก็มีการจัดระดับไว้ด้วยการแบ่งระดับของบุญเป็นชั้น โลกียะหรือโลกุทธะเพราะการบริจาคทานเป็นดังนี้ ทรรศนะของพุทธศาสนากล่าวว่าเป็นเพียงชั้นโลกียะเท่านั้น จึงสรุปได้ว่าการทำบุญทุกชนิดตามหลักของวิธีการทำบุญในทรรศนะของพุทธศาสนาเป็นเพียงชั้นโลกียะ ดังนั้นหลักคำสอนเรื่องบุญนี้ตามทรรศนะของพุทธศาสนาไม่ได้แบ่งระดับไว้เพียงแต่กล่าวว่า ทำอย่างไรเรียกว่าทำบุญมากและได้ผลมาก หรือทำอย่างไรเรียกว่าทำบุญน้อยและได้ผลน้อย เป็นต้น เช่น การทำบุญด้วยการบริจาคทาน จะได้บุญมากหรือบุญน้อยก็ขึ้นอยู่กับบุคคล วัตถุและเจตนาด้วย ในเวลาพุทธในนวนกนิบาต อังคุตตรนิกาย พระพุทธเจ้าได้ครุสทานไว้ ๑๔ อย่าง โดยประเภทแห่งปฏิภาท ความว่า เวลาพราหมณ์ให้อาหารค่างโดยของเคี้ยวของกินเป็นคั้นไม่มีประมาณแก่โลกิยะมหาชน ตลอด ๑ ปี ๑ เดือน ในวันที่สุดได้ให้ถาดทอง ถาดรูปิยะ และถาดสำริดอันเต็มด้วยรูปิยะทองและเงินตามลำดับ นับได้อย่างละ ๘๔,๐๐๐ และช้าง รด หงษ์สาว บัลลังก์ อันประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง นับได้อย่างละ ๘๔,๐๐๐ โคนม และผ้าคู่ นับได้อย่างละ ๘๔,๐๐๐ ทานนั้นได้ชื่อว่า มหาทาน แล้ว การถวายข้าวแก่พระโสธะบันองค์เดียว มีผลมากกว่ามหาทานนั้น แล้ว ถวายข้าวแก่พระสกทาคามีองค์เดียว มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระโสธะบัน ๑๐๐ องค์ ถวายข้าวแก่พระอนาคามีองค์เดียว มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระสกทาคามี ๑๐๐ องค์ ถวายข้าวแก่พระอรหันต์องค์เดียว มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระอนาคามี

^{๓๔} สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย จักรพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๘๑ - ๘๘.

๑๐๐ องค์ ถวายข้าวแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์เดียว มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระอรหันต์ ๑๐๐ องค์ ถวายข้าวแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์เดียว มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า ๑๐๐ องค์ ถวายข้าวแก่พระสงฆ์มีพระพุทธรูปเป็นประมุขมีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถวายวิหารแก่สงฆ์มาจากทิศทั้ง ๔ มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระสงฆ์มีพระพุทธรูปเป็นประมุข ดังนี้^{๑๑} ส่วนการทำบุญด้วยการรักษาศีลและเจริญภาวนา ก็ได้บุญเป็นลำดับเช่นเดียวกัน ซึ่งจะได้กล่าวไว้ในเรื่องผลหรืออานิสงส์ของบุญต่อไป

อนึ่ง ในหนังสือทาง ๑๒ สายได้แสดงถึงการกระทำของแต่ละชีวิตไม่ว่าดีหรือชั่ว เป็นเหตุให้ได้กำเนิดต่างกัน กล่าวคือ

๑. คนที่มีโทสะมาก จะได้กำเนิดเป็นสัตว์นรก
๒. คนที่มีโลภะมาก จะได้กำเนิดเป็นเปรตอสุรกาย
๓. คนที่มีโมหะมาก จะได้กำเนิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน
๔. คนที่รักษาศีล ๕ และกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ จะได้กำเนิดเป็นมนุษย์
๕. คนที่มีมหากุศล ๘ เช่น ให้ทาน ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เป็นต้น จะได้กำเนิดในสวรรค์
๖. คนที่เจริญสมถภาวนา จนได้บรรลุมรรคและไม่เสื่อมจากฌาน จะได้กำเนิดในพรหมโลก
๗. คนที่บำเพ็ญวิปัสสนาภาวนา จนบรรลุอรุณผลจะถึงความดับทุกข์ คือนิพพาน^{๑๒}

จะเห็นได้ว่าในทาง ๑๒ สายนี้ การบำเพ็ญทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา ผลจะแตกต่างกัน ดังนั้น ทอจะกล่าวได้ว่า ในการทำบุญทั้ง ๓ ประการ คือ ทาน ศีล และภาวนานั้น พระพุทธศาสนายกย่อง “ภาวนา” ว่าดีที่สุด เพราะเป็นปัจจัยให้บรรลุนิพพาน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

^{๑๑} มังคลัตถปิณีแปล เล่ม ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๑๕-๑๖.

^{๑๒} พระธรรมจริยาภิธานี (โชดก ญาณสีหิ ป.ธ. ๘), ทาง ๑๒ สาย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วน จำกัด การพิมพ์พระนคร, ๒๕๓๑), หน้า ๑๖.

บุญกิริยาวัตร

คำว่า บุญกิริยาวัตรนี้ แปลว่า วิธีทำบุญ หลักการทำความดี เรื่องที่จัดเป็นการทำบุญ สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ หมายความว่า บุญ คือ ความสะอาดของจิต หรือคุณภาพอันดีของจิต ซึ่งเราจะทำได้ด้วยวิธีเหล่านี้ คือ ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เป็นต้น

วิธีการทำบุญดังกล่าวข้างต้น พระพุทธองค์ตรัสไว้เป็น ๒ นัย คือ บุญกิริยาวัตร ๓ กับ บุญกิริยาวัตร ๑๐

บุญกิริยาวัตร ๓ ได้แก่

๑. ทานมัย หมายถึง ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ
๒. สีลมัย หมายถึง ทำบุญด้วยการรักษาศีล หรือประพฤติดีมีระเบียบวินัย
๓. ภาวนามัย หมายถึง ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือ สึกอบรมจิตใช้^{๓๖}

บุญกิริยาวัตร ๑๐ ได้แก่

๑. ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ
๒. สีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีล หรือประพฤติดี
๓. ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือ สึกอบรมจิตใจ
๔. ขบเจษณมัย ทำบุญด้วยการประพฤติอ่อนน้อม
๕. เวชยาวัจจนมัย ทำบุญด้วยการช่วยชวนช่วยรับใช้
๖. ปิตติทานมัย ทำบุญด้วยการเจตน์ส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น
๗. ปิตตานุโมทนามัย ทำบุญด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น
๘. ฐัมมัสสวนมัย ทำบุญด้วยการฟังธรรมศึกษาหาความรู้
๙. ฐัมมเทศนามัย ทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้
๑๐. ทิฏฐุชุกัมม ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง^{๓๗}

^{๓๖} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๓๘.

คำที่เนื่องกันอยู่กับกุศลและอกุศลก็คือคำว่า บุญและบาป บุญกับกุศล และบาปกับอกุศล ต่างกันอย่างไร ในที่หลายแห่งใช้แทนกันได้ อย่างในพุทธพจน์ที่ตรัสถึงเรื่อง ปธาน คือความเพียร ๔ ก็จะมีคำว่าอกุศลกับคำว่าบาปไปด้วยกัน อยู่ในประโยคเดียวกัน คือเป็นข้อความที่ช่วยขยายความซึ่งกันและกัน เช่นว่า ภิกษุยังฉันทะให้เกิดขึ้น ระคนความเพียรเพื่อปิดกันบาป อกุศลธรรมซึ่งยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น นี้เรียกว่า สังวรปธาน แสดงให้เห็นว่าบาปกับอกุศลมาด้วยกัน แต่สำหรับบุญกับกุศล ท่านบอกว่า มันมีความกว้างแคบกว่ากันอยู่น้อย คือ กุศลนั้นใช้ได้ทั้งโลกียะและโลกุตระ เป็นคำกลาง ๆ และเป็นคำที่ใช้ในทางหลักวิชาการมากกว่า บางทีก็ระบุว่าโลกียกุศล โลกุตระกุศล แต่ถ้าพูดเป็นกลาง ๆ จะเป็นโลกียะก็ได้เป็นโลกุตระก็ได้ ส่วนคำว่าบุญ นั้นนิยมใช้ในระดับโลกียะ แต่ก็ไม่เสมอไป มีบางแห่งเหมือนกันที่ท่านใช้ในระดับโลกุตระ

การกระทำที่เป็นบาป

คำว่า “บาป” เป็นชื่อของไทย ซึ่งตรงกันข้ามกับคำว่า “บุญ” ตามนัยพจนานุกรม พุทธศาสนิกได้ให้คำนิยามคำว่า “บาป” ไว้ว่า ความชั่ว, ความร้าย, ความชั่วร้าย, กรรมชั่ว, กรรมลามก, อกุศลกรรมที่ส่งผลให้ถึงความเดือดร้อน, สภาพที่ให้อภัยคนอื่นชั่ว สิ่งที่ทำให้จิตใจตกไปสู่ที่ชั่วคือทำให้เลวลง ให้เสื่อมลง”^{๔๔} และบาปนี้มีสาเหตุมาจากอะไร

พุทธปรัชญาเรียกสาเหตุของบาปนี้ว่า “อกุศลมูล” ซึ่งแปลว่า รากเหง้าของอกุศล, ต้นเหตุของอกุศล, ต้นเหตุของความชั่วมี ๓ ประการด้วยกัน คือ

๑. ความโลภ (โลภะ)
๒. ความโกรธ (โทสะ)
๓. ความหลง (โมหะ)

^{๔๔} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๓๓๘.

^{๔๕} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์, ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๑๕๖.

ความโงก คือความอยากได้สิ่งของของผู้อื่น หรือความอยากได้โดยไม่มีที่สิ้นสุด พร่องอยู่เป็นนิตย์ ซึ่งต่างกับแม่น้ำที่มีการเต็มและการพร่องไปตามกาลเวลา ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “นตฺถิ ตณฺหาสุมา นทํ แม่น้ำเสมอด้วยคันทหาไม่มี”

ความโกรธ คือการที่บุคคลมีใจอาฆาต พยาบาท เกิดแค้น จึงชิงตลอดจนถึงการจองเวรพร้อมที่จะทำการแก้แค้นด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยมีพื้นฐานมาจากจิตใจที่ไม่ค่อยใส ขุ่นมัวอยู่ตลอดเวลา

ความหลง คือการที่บุคคลหลงใหล คลั่งใคล้ บิดคิดจนแนบแน่น จนไม่สามารถถอนตัวขึ้นจากความหลงผิดอันนั้น

เป็นที่ทราบกันว่า “บาป” เป็นชื่อของความไม่ดี ความเลวทราม ปัญหาต่อไปที่เราจะศึกษากันก็คือว่า ความมาก – ความน้อยของบาป อย่างไรชื่อว่าบาปมาก อย่างไรชื่อว่าบาปน้อย ความมากความน้อยของโทษเราใช้เกณฑ์อะไรมาวัด

ก่อนที่จะหาเกณฑ์การวัดบาป เราควรทำความเข้าใจถึงน้ำหนักของบาปเสียก่อน ซึ่งน้ำหนักของบาปนี้ ความจริงแล้วน่าจะมีขนาดเบา ขนาดปานกลาง และขนาดหนัก แต่ในพระพุทธศาสนามีเพียง ๒ ขนาด คือ หนักขนาดหนัก ได้แก่ อนันตริยกรรม มีประเภทการทำ ๕ ชนิดดังจะได้กล่าวต่อไป นอกจากบาปหนักชนิดเป็นอนันตริยกรรมนี้แล้วที่เหลือถือว่าเป็นบาปชนิดเบา และบาปชนิดเบานี้มีหลายลักษณะซึ่งเป็นลักษณะสัมพัทธ์ (Relative) เพราะความหนักเบาของบาปที่จะได้รับไม่ได้ขึ้นอยู่กับผู้กระทำหากแต่ขึ้นอยู่กับชีวิตที่ถูกกระทำด้วย

ในลักษณะเดียวกันนี้ บาปชนิดอนันตริยกรรมก็มีประเภทของความหนักเบาอยู่ด้วยเหมือนกัน และผลบาปที่จะได้รับคือนรกหรือทุกขภูมิเป็นที่หวังเช่นเดียวกัน ซึ่งดินแดนแห่งทุกขภูมิ ได้แก่ สัตว์นรก เปต อสุรกาย และสัตว์ดิรัจฉาน

ชนิดของบาปที่ถือว่าหนักที่สุดนั้น ทางพระพุทธศาสนาได้กำหนดถือเอาอนันตริยกรรม ซึ่งแปลว่า บาปอันไม่มีระหว่างหรือไม่มีช่องว่างที่จะให้กรรมอื่นตอบสนองก่อนมี ๕ ประการ คือ^{๔๔}

๑. กำมารดา (มาตุฆาต)
๒. กำบิดา (ปิตุฆาต)
๓. กำพระอรหันต์ (อรหันตฆาต)
๔. ทำโลหิต (พระพุทธเจ้า) ให้ห้อ (โลหิตุปบาท)
๕. ทำสงฆ์ให้แตกกัน (สังฆเภท)

อนันตริยกรรมทั้ง ๕ นี้ แม้จะจัดว่าเป็นบาปหนักที่สุดก็ตาม แต่ถ้าพิจารณาจากความหนักเบาของแต่ละข้อแล้ว ยังเห็นแตกต่างกันอยู่และเกณฑ์การวัดอนันตริกรรมนี้ค่อนข้างจะมองเห็นได้ชัดกว่าบาปที่ไม่ใช่อนันตริยกรรม คือบาปชนิดอนันตริกรรมจะตัดทางสวรรค์ ทั้งในโลกนี้ และโลกหน้า หรือปัจจุบันและอนาคต ในปัจจุบันเขาศู้นั้นจะได้รับความทุกข์ประสบความล้มเหลว ถูกกักขังหน่วงเหนี่ยวไว้สภาพทางกายและทางใจอย่างเช่นนักโทษในคุก หรือเรือนจำนั้นได้แบ่งเป็นแดน ๑ แดน ๒ ฯลฯ แต่ละแดนนั้นเป็นการจัดตามน้ำหนักของคดี เพราะคดีทั้งอย่างหนัก และอย่างเบา คดีที่หนักที่สุด คือ คดีอาชญา มีการจำคุกตลอดชีวิตหรือไม่ก็รอลงอาญาชีวิต ในอนาคตเขาจะต้องเสวยทุกข์ในทันทีที่สิ้นชีพลง ไม่มีการขกวันหรือรอลงอาญาแต่ประการใด

เกณฑ์การวัดความหนักเบาของบาปนั้น ถือตามคุณค่าของชีวิต เพราะคำนี้ เป็นคำจำกัดความที่ตรงกับความหมายในตัวของแล้ว การพิจารณาความหนักของบาปนั้น จะพิจารณาถึงกรณีอนันตริกรรมก่อนเพราะจะเป็นเกณฑ์หลักในการประเมินบาปอื่น ๆ ซึ่งถือว่าเป็นบาปเบาเพื่อที่จะนำมาเปรียบเทียบกับอย่างไหนหนักหรืออย่างไหนเบากว่ากัน

คุณค่าของชีวิตตามที่ได้กล่าวในบทที่ ๒ นั้นแบ่งเป็น ๓ กรณีด้วยกันและกรณีที่พุทธปรัชญาให้ความสำคัญมากที่สุดคือกรณีที่เกี่ยวกับจริยศาสตร์ ซึ่งว่าด้วยการประพฤติมีศีลธรรม เพราะพุทธปรัชญาถือเอาศีลธรรมเป็นเครื่องวัดคุณค่าของมนุษย์ เป็นความดีที่คนจะต้องดำเนินไปตามครรลองคลองธรรม หรือความถูกต้องเพื่อเป็นเครื่องหมายว่าเป็นคนดี ซึ่งคำว่าดี มีบัณฑิตทาง

^{๔๔} อ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๒๕/๒๐๕, หน้า ๑๓๒ - ๓.

พระพุทธศาสนาหลาย ๆ ท่าน ทั้งที่เป็นพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนให้ทัศนะว่า “คนประพฤตินี้ มีศีลธรรมเรียกว่า คนดี”^{๔๖} หรือว่า คนดี คือคนประพฤตินี้มีศีลธรรม นอกจากนี้ได้ชี้แจงถึงคุณค่าของความดีว่า เจตนาของการกระทำเป็นเครื่องชี้หรือตัดสินว่า ทำดีหรือไม่ดี ดังในพระพุทธทวณะในศาสนาธรรมบทว่า “ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นผู้นำทุกอย่าง ใจเป็นใหญ่ทุกอย่าง สำเร็จที่ใจ หากคนมีใจชั่ว จะพูดหรือทำอยู่ก็ชั่วด้วย ความชั่วย่อมติดตามเขาไป เหมือนล้อที่หมุนตามรอยเท้าโค ตัวลากเกวียนไป ฉะนั้น”^{๔๗}

คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในบทผญาอีสานคือ คติเรื่องกรรม ชีวิตมนุษย์ สัตว์ เทวดา ย่อมเป็นไปตามกรรม คติเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในชาติอดีตและปัจจุบัน และคติ นรกสวรรค์ ทั้งสามประการนี้ เป็นแกนหลักในบทผญา นอกจากนี้ยังมีคำสอนเรื่องศีล ๕ ศีล ๘ เน้นประเด็นที่ประชาชนชาวอีสานยอมรับและปฏิบัติแล้ว เกิดความหวัง เกิดความสบายใจ ทำให้สังคมสงบสุข เพราะมีอุบายของใจให้ไม่ทำดี ดังตัวอย่าง บทผญาว่า

บุญบ่เคยเข้าถ้ำ	กล้าไปบ่สู้ชอด
บุญบ่สอคยอดแก้ว	ยืนขึ้นกับบ่แดง

มีความหมายว่า บุญวาสนายังไม่ถึง จะทำอะไรด้วยความตั้งใจจริง อดทน พากเพียรอย่าง ยิง ก็ยังไม่สำเร็จ ตามที่ประสงค์เอาไว้^{๔๘}

อานิสงส์ของการทำบุญ

ความดีทุกอย่างที่เราทำได้ แม้จะไม่ให้ผลในปัจจุบันทันตา แต่ก็ เป็นสิ่งที่ไม่สูญเปล่า ความดีเหล่านี้จะรวมกันเข้าปฐมนั่งจิตให้ดีขึ้น สิ่งนี้ คือ “บุญวาสนา”^{๔๙}

^{๔๖} พระเทพเวที (ประยูร ปญฺญโค) พุทธธรรม, (ฉบับปรับปรุงและขยายความ), (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๔๒๖.

^{๔๗} จ. บ. (ไทย) ๒๕/๑/๒๓,

^{๔๘} อติศร เพ็ญภพ จ้ายพะยา ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๒, หน้า ๑๐๒.

^{๔๙} มูลนิธิพระธรรมกาย, มงคลชีวิต ฉบับนิทรรศการทางก้าวหน้า, (กรุงเทพมหานคร : ชมรม

บุญเมื่อเกิดขึ้นแล้ว ย่อมส่งผลปรุงแต่งใจของเราให้มีคุณภาพดีขึ้น ก็ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว บริสุทธิ์ ผุดผ่อง สว่างไสว โปร่งโล่ง ไม่อึดอัด อิ่มเอิบไม่กระสับกระส่าย ชุ่มชื้นเบาสบาย ผ่อนคลายไม่ตึงเครียด มุ่งนวลควรแก่การงาน และบุญที่เกิดขึ้น ยังสามารถสะสมเก็บไว้ในใจได้อีกด้วย^{๑๐}

อานิสงส์ของท่าน

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสถึงอานิสงส์ของท่าน ๕ ประการ กับสิหเสนานติ ในสิหสูตรว่า “ผู้ให้ทาน ย่อมได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ ใน ๕ ประการนั้น ๔ ประการแรกเป็นผลที่เห็นได้ในปัจจุบัน ส่วนประการสุดท้ายเป็นผลอันเห็นได้ในสัมปรายภพ คือ

๑. ผู้ให้ย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจของคนเป็นอันมาก
๒. คนเป็นอันมากย่อมพอใจคบเขา
๓. ชื่อเสียงอันดีงามย่อมพุ่งขจรไป
๔. ผู้ให้ย่อมแก่กล้ากล้า ไม่เก้อเขินในที่ประชุม
๕. เมื่อสิ้นชีพลง เขาย่อมบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๑๑}

สิหเสนานตินี้ เป็นเจ้าชายแห่งนครเวสาลี ซึ่งมีเชื้อเจ้าอยู่ถึง ๗,๗๐๗ พระองค์ เมื่อถึงคราวจะเลือกนายทัพ (เสนานติ) เจ้าทั้งหมดได้ประชุมปรึกษากันว่าใครหนอควรเป็นนายทัพ ได้มองเห็นคุณสมบัติของสิหราชกุมารว่า เป็นผู้สามารถยึดเหนี่ยวน้ำใจของเหล่าทหาร และประชาชนไว้ได้ จึงพร้อมใจกันเลือกสิหราชกุมารเป็นเสนานติ เพราะพระองค์ทรงเป็นทนายคนนั้นเอง^{๑๒}

พุทธศาสนา ศ. สถาบัน จัดพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๒๕.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

^{๑๑} อ.จ. ปญฺญก. (บาลี) ๒๒/๓๔/๓๓.

^{๑๒} วสัน อินทสระ, สารานุกรมแห่งมณฑล ๓๘ เล่ม ๒, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๕), หน้า ๑๒.

ทานที่ประกอบด้วยองค์ ๕ มีผลมาก

ในอิสติคตสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลว่า มหาบพิตร หากว่า กุลบุตรออกจากเรือนตระกูลใด ๆ จะเป็นนักรบหรือเป็นบรรพชิตก็ตาม และกุลบุตรนั้นเป็นผู้มี องค์ ๕ อันละได้แล้ว ทั้งเป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ทานที่ให้แล้วในกุลบุตรนั้น ย่อมเป็นทานมี ผลมาก องค์ ๕ อันกุลบุตรนั้นละได้แล้ว คือ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ และวิจิจิงฉา ส่วนองค์ ๕ อันกุลบุตรนั้นประกอบพร้อมแล้ว คือ สีลขันธ สมาธิขันธ ปัญญาขันธ วิมุตติขันธ และวิมุตติญาณทัสสนขันธ ซึ่งล้วนแต่เป็นของพระอเสขะ กุลบุตรนั้นเป็นผู้ประกอบ แล้วด้วยองค์ ๕ เหล่านี้ ทานที่ให้แล้วในกุลบุตรผู้มีองค์ ๕ อันละได้แล้ว ทั้งเป็นผู้ประกอบแล้ว ด้วยองค์ ๕ ดังกล่าว ย่อมมีผลมาก^{๙๙}

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้รู้จักบุญและบาป รวมทั้งผลของบุญและบาปว่ามีความแตกต่างกัน ให้พยายามรีบเร่งทำบุญละเว้นบาป บุญต้องหอบ บาปต้องละ ถ้าทำบุญช้า บาปมักจะเข้ามา แทนที่ ดังที่ตรัสไว้ว่า

บุคคลควรรีบเร่งทำบุญ ควรห้ามจิตจากบาป
เพราะเมื่อทำบุญช้าไป ใจจะยินดีในบาป^{๑๐๐}

ผลของกรรม

อนึ่ง ทรงสอนให้ทำบุญบ่อย ๆ เพราะการสั่งสมบุญนำสุขมาให้ แต่เป็นธรรมดาที่คนเรา อาจทำผิดพลาดได้ ในทำนองเห็นกงจักรเป็นดอกบัว เห็นความชั่วเป็นความดี เช่น ครั้งหนึ่ง อนาคตภิชฌกสิกรรมฐิทำบุญจนกลายเป็นคนยากจน เทวดาผู้รักษาประตูขอร้องให้ท่านเลิกทำ ท่าน เสรหมฐิก็ไม่ยอมเลิกทำบุญ ชำยังขับไล่เทวดาให้ออกจากบ้านท่าน เทวดาเศร้าหมอง จึงได้โทษด้วย

^{๙๙} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๓๕/๑๑๑.

^{๑๐๐} อภิศุทธเรณ กฤชยาณ

ทณฐิ หิ กรโค ปุณญ

ปาปา จิตฺตํ นินวเรย

ปาปสุมมิมมตี มโน

พ.ร. (ไทย) ๒๕/๑๑๖/๖๑๑.

การหาขุมทรัพย์ได้คืนที่ไว้เจ้าของมาให้ท่าน ทำให้ท่านกลับมาสำรวจอีกครั้งหนึ่ง เหตุการณ์นี้ทำให้พระพุทธรองค์ศรีธรรมบพเป็นการสอนให้เห็นผลกรรมว่า

คราวใดที่บาปยังไม่ให้ผล
คราวนั้น คนชั่วจะเห็นบาปว่าดี
แต่เมื่อใด บาปให้ผล
เมื่อนั้น คนชั่วจะเห็นบาปว่าชั่วแท้
คราวใด ที่กรรมดียังไม่ให้ผล
คราวนั้น คนดีจะเห็นกรรมดีว่าชั่ว
แต่เมื่อใด กรรมดีให้ผล
เมื่อนั้น คนดีจะเห็นกรรมดีว่าดีแท้^{๔๔}

หลักคำสอนที่สำคัญบทหนึ่ง คือ ทรงสอนไม่ให้ดูหมิ่นบาปหรือบุญว่ามีเพียงเล็กน้อย ดังที่ตรัสไว้ว่า

บุคคลอย่าสำคัญบาปเล็กน้อยคงจักมาไม่ถึง
แม้หม้อน้ำยังเต็มด้วยน้ำที่ตกลงมาทีละหยาด ๆ ใต้ จันใด
คนพาลเมื่อตั้งสมบาปทีละเล็กละน้อย
ก็เต็มด้วยบาปได้ จันนั้น^{๔๕}

ทำบาปแล้วหนีไม่พ้น ผู้ทำบาปแล้วไม่ว่าจะหลบไปอยู่ในที่ใด ๆ ก็ไม่พ้นบาปได้ ดังที่ตรัสไว้ว่า

คนทำบาปถึงจะเหาะขึ้นไปในอากาศ ก็ไม่พ้นจากบาปกรรม
ถึงจะดำลงไปกลางทะเล ก็ไม่พ้นจากบาปกรรม

^{๔๔} ปาโปปิ ปสุตติ ภตุ
ยทา จ ปจุตติ ปาปี

ธาว ปาปี น ปจุตติ
ธอ (ปาโป) ปาปาณี ปสุตติ ๔เปฯ
พ.ร. (ไทย) ๒๔/๑๑๕/๑๒๐/๖๔.

^{๔๕} มาว มณฺเฑน ปาปสุต
อุทพินทุนิปาเคน

น มคฺค อากมิตฺตติ
อุทกฺกโมปิ ปุวติ ๔เปฯ
พ.ร. (ไทย) ๒๔/๑๒๑/๖๕.

ถึงจะเข้าไปหลบตัวในซอกเขา ก็ไม่พ้นจากบาปกรรม
เพราะ ไม่มีแผ่นดินสักส่วนหนึ่งที่คนทำบาปยืนอยู่แล้ว
จะพ้นจากบาปกรรมได้^{๙๓}

ผลของการฆ่าบิดา และฆ่ามารดา

คนใดเป็นคนต่ำช้า ฆ่าบิดาเพราะความโลภ หรือความโกรธ คนนั้นย่อมหมกไหม้ใน
กาฬพฤกษารก^{๙๔} ตลอดคราครีฑาน

คนผู้ฆ่าบิดาเช่นนั้น จะต้องหมกไหม้อยู่ในโลหกุมภินรก และนายนิรยบาลจะใช้หอกแทง
เขาผู้ถูกดัมจนไม่มีหนัง ทำให้ตาบอด ให้อินปัสสาวะเป็นอาหาร แล้วกดคนเช่นนั้นให้จมลงใน
น้ำกรด

นายนิรยบาลบังคับให้สัตว์นรกกินน้ำอุจจาระ ที่ร้อนจนเดือดพล่าน และก้อนเหล็กแดงที่มี
ไฟลุกโชน ถีบเอาผลที่ขาวและร้อนอยู่ตลอดคราครีฑาน จดปากเมื่อปากเปิดอ้าจึงใช้เบ็ดที่ผูกสาย
เชือก (ดึงลิ้นออกมา) แล้วจึงชัก (เหล็กแดง) เข้าไป

ฝูงสุนัขดำ ฝูงสุนัขดำง ฝูงนกแร้ง ฝูงกาป่า และฝูงนกปากเหล็ก พวกนี้จุมจิกกัดสัตว์นรก
ผู้กำลังตื่นทรนทราย^{๙๕} แบ่งกันกินเป็นอาหารพร้อมทั้งเลือด

สัตว์นรกผู้เคยฆ่าบิดานั้น มีร่างกายแตกปริไปทั่ว เหมือนดินดาลที่ถูกไฟไหม้ นายนิรยบาล
เหล่านั้น มีความยินดี แต่สัตว์นรกนอกนี้ ได้รับทุกข์ทรมาน คนผู้ฆ่าบิดาทุกจำพวกในโลกนี้ ต้อง
ตกอยู่ในนรกเช่นนั้น

บุตรที่ฆ่ามารดา คายจากโลกนี้ไปแล้ว เข้าถึงที่อยู่ของพญายม ต้องเสวยทุกข์อย่างแรง
ด้วยผลกรรมของตน

^{๙๓} น. อนตฺถิกฺเข น สมุทฺทมฺชฺเช

น. ปทุพคณํ วิวํ ปวิตุสฺส ฯแปล ฯ.ร. (บาลี) ๒๕/๑๒๘/๗๑,

^{๙๔} ฯ.ร. อ. (บาลี) ๘/๑๓๒/๑๑๑-๑๑๒. อรรถกถา

^{๙๕} คูประกอบ วิ.มหา. (แปล). ๑/๒๒๘-๒๓๐/๒๒๑-๒๔๕.

นายนิรยบาลที่มีพระกำลังอย่างยิ่ง จะใช้ขนหางสัตว์ที่เป็นลวดเหล็กแดง มัดบีบคั้นสัตว์
นรกที่นำมาฆ่าผู้ให้กำเนิดอยู่เสมอ ๆ บังคับให้สัตว์นรกนั้นผู้นำมาฆ่าดื่มเลือดที่มีอยู่ในคน ที่
ไหลออกจากร่างกายของคน ซึ่งร้อนปานประหนึ่งน้ำทองแดงที่ละลายคว้าง

สัตว์นรกนั้น ลงสู่ห้วงน้ำที่ค้ำด้วยน้ำหนองน้ำเลือด มีโคลน กูดอันน่าเกลียด มีกลิ่นเหม็นน่า
ชุกชากศพ แล้วยืนอยู่

ฉ ห้วงน้ำนั้น หมูหนองปากเหล็ก มีร่างกายใหญ่โตเหลือประมาณทำลายผิวหนัง ขอนไช
เข้าไปในเนื้อและเลือด กัดกินสัตว์นรกนั้น สัตว์นรกนั้นถึงนรกแล้ว ลึกประมาณ ๑๐๐ ช่วงคน
จากศพอันเน่าก็เหม็นฟุ้งกลับไปโดยรอบ ๑๐๐ โยชน์

จริงอยู่แม้คนที่มีจักขุ ก็จะเสื่อมจากจักขุทั้ง ๒ เพราะกลิ่นนั้น ขอถวายพระพรมหามพิตร
พรหมทัต คนนำมาฆ่าย่อมได้รับความทุกข์เช่นนั้นแหละ

ตัวอย่างผลผู้ทำกรรมชั่วและกรรมดีได้รับ

คนผู้ตัดสินศลิไม่เป็นธรรม จะถูกนายนิรยบาลทุบตีด้วยก้อนเหล็กทุบเข็นทุบเข่า ต่อแต่นั้น
จะต้องกินอันเจียนที่สัตว์นรกเหล่าอื่นคายออก ที่มีอัสภพลำบากทุกเมื่อ^{๖๖} ฟุ้งกา ฟุ้งสุนัขจิ้งจอก
ฝูงแฉ่ง และฝูงกาป่าปากเหล็ก ก็พากันรุมกินสัตว์นรก ผู้ทำกรรมหยาบช้า ซึ่งกำลังดิ้นรนอยู่^{๖๗}

เมื่อทำความเข้าใจกันอย่างนี้แล้ว ก็ขอนำพุทธพจน์แห่งสำคัญที่กล่าวถึงผลกรรมซึ่ง
สืบเนื่องจากปัจจุบันไปถึงภพหน้าตามที่ปรากฏในอุทกัมมวิภังคสูตร มาแสดงไว้ สรุปใจความได้
ดังนี้

^{๖๖} ดูประกอบ ต.นิ.(แปล). ๑๖/๒๑๑/๓๐๗, พ.แปล.(แปล). ๒๖/๔๕๕-๕๐๖/๒๔๗.

^{๖๗} ดูประกอบ ต.นิ.(แปล). ๑๖/๒๐๒-๒๒๒/๓๐๗-๓๑๒.

"ดูก่อนมาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นที่กำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้ทราบและประณีต"

๑. ก. สตรีหรือบุรุษมักทำปาณาติบาต เป็นคนเห็นมโหฬรมกมุ่นในการประหารประหาร ไรเมตตาการุณย์ ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้งพร้อมถึงที่แล้ว ดาญไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หรือมิฉะนั้นหากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีอายุสั้น

ข. สตรีหรือบุรุษผู้ละเว้นปาณาติบาต มีเมตตาการุณย์ มักเกื้อกูลแก่สรรพสัตว์ ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้งพร้อมถึงที่แล้ว ดาญไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีอายุยืน

๒. ก. สตรีหรือบุรุษผู้มีนิสัยชอบเบียดเบียนทำร้ายสัตว์ทั้งหลาย ด้วยมือไม้สาตรา ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้งพร้อมถึงที่แล้ว ดาญไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลังก็จะเป็นคนมีโรครุม (ไข้โรค)

ข. สตรีหรือบุรุษผู้ไม่มีนิสัยชอบเบียดเบียนทำร้ายสัตว์ทั้งหลาย ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้งพร้อมถึงที่แล้ว ดาญไปย่อมเข้าถึง สุคติโลกสวรรค์ หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีโรคน้อย (มีสุขภาพดี)

๓. ก. สตรีหรือบุรุษผู้เป็นคนมักโกรธ เคียดแค้นง่าย ใครว่ากล่าวนิดหน่อย ก็ขัดใจพลุ่งพล่าน พยาบาท แสดงความขึงเคียดให้ปรากฏ ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้งพร้อมถึงที่แล้ว ดาญไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีฉิวพรรณทราม (ไม่สวยไม่งาม)

ข. สตรีหรือบุรุษผู้ไม่มักโกรธ ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้งพร้อมถึงที่แล้ว ดาญไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนน่าเลื่อมใส (มีรูปร่างท่าทางชวนใจนิยม)

๔. ก. ศตรหรือบุรุษผู้มีใจริษยา คนอื่นได้ลาภได้รับความเคารพนับถือกราบไหว้บูชา ก็ไม่สบายใจ หนไม่ได้ ด้วยกรรมนั้นซึ่งถือปฏิบัติพร้งพร้อมถึงที่แล้ว ดายไป ย่อมเข้าถึงอบายทุกคติ วินิบาต นรก หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีศักดาน้อย (ต่ำต้อยด้อยอำนาจ)

ข. ศตรหรือบุรุษผู้ไม่มีใจริษยา ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้งพร้อมถึงที่แล้ว ดายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีศักดามาก (มีเดช มีอำนาจมาก)

๕. ก. ศตรหรือบุรุษผู้ไม่ปันเพียทาน ไม่ให้ปันข้าว น้ำ ผ้าถุงห่ม เป็นต้น ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้งพร้อมถึงที่แล้วดายไป ย่อมเข้าถึงอบายทุกคติ วินิบาต นรก หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีโภคะน้อย

ข. ศตรหรือบุรุษผู้ปันเพียทาน ให้ปันข้าว น้ำ ผ้าถุงห่ม เป็นต้น ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้งพร้อมถึงที่แล้ว ดายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ก็ตามในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีโภคะมาก

๖. ก. ศตรหรือบุรุษผู้เป็นคนแข็งกระด้าง เย่อหยิ่ง ชอบดูถูกคน ไม่เคารพนับถือ กราบไหว้ แสดงความเอื้อเฟื้อ แก่ผู้ที่สมควรได้รับการปฏิบัติเช่นนั้น ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้งพร้อมถึงที่แล้ว ดายไป ย่อมเข้าถึงอบายทุกคติ วินิบาต นรก หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลังก็จะเป็นคนมีตระกูลต่ำ

ข. ศตรหรือบุรุษผู้ไม่เป็นคนแข็งกระด้าง ไม่เย่อหยิ่งแสดงความเคารพนับถือ กราบไหว้เอื้อเฟื้อแก่ผู้สมควรได้รับการปฏิบัติเช่นนั้น ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้งพร้อมถึงที่แล้วดายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีตระกูลสูง

๑. ก. สตรีหรือบุรุษผู้ไม่เข้าหาไม่สอบถามสมณะหรือพราหมณ์ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรมีโทษ ไม่มีโทษ อะไรควรปฏิบัติ ไม่ควรปฏิบัติ อะไรเมื่อทำ จะเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ อะไรเมื่อทำ จะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขชั่วกาลนาน ด้วยกรรมนั้นซึ่งถือปฏิบัติพร้อมทั้งที่แล้ว คายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนทรมานปัญญา

ข. สตรีหรือบุรุษผู้รู้จักเข้าหาสอบถามสมณะหรือพราหมณ์ว่าอะไรดี อะไรชั่ว เป็นต้น ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้อมทั้งที่แล้ว คายไป ย่อมเข้าถึง สุคติโลกสวรรค์ หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีปัญญามาก

จะเห็นได้ว่า ในสูตรนี้ แม้จะกล่าวถึงผลที่จะประสบในชีวิตข้างหน้า แต่ก็เน้นที่การกระทำในปัจจุบัน โดยเฉพาะการกระทำที่มีลักษณะเป็นความประพฤติปฏิบัติอย่างเป็นประจำ เป็นส่วนแห่งการดำเนินชีวิตชนิดที่จะสร้างสมคุณภาพของจิตใจปรุงแต่งลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพได้ และเป็นเหตุปัจจัยโดยตรงแก่ผลจำเพาะแต่ละอย่าง ไม่ใช่เป็นอานิสงส์เพื่อชนิดที่ว่า ทำกรรมคืออะไรครั้งเดียว เช่น ให้ทานครั้งหนึ่งก็มีผลมากมายไม่มีขอบเขต จะหวังเป็นอะไรปรารถนาได้อะไรก็ได้ ก็เป็นอย่างนั้นหมด ซึ่งถ้าแน่นก้นนัก ก็จะทำให้คนมุ่งแต่จะทำบุญกรรมแบบฝากเงินในธนาคารเจอไว้โปรอรับดอกเบี้ย หรือแบบคนเล่นล็อตเตอรี่ ที่เล่นกันทีหนึ่งหวังผลกำไรมหาศาล แล้วเลยไม่ใส่ใจกรรมชนิดที่เป็นความประพฤติปฏิบัติทั่วไป และการดำเนินชีวิตดีงามประจำวันอย่างที่ดีที่ควรไว้ในสูตรนี้ รวมความว่า สารของอุพการมวิภังคสูตรนี้ ก็ยังคงยืนยันหลักการสำคัญที่ว่า การนึกถึงผลกรรมที่จะได้ประสบในชีวิตภพหน้า พึงเป็นไปในลักษณะของความมั่นใจ ที่อาศัยกุศลกรรมคือคุณภาพแห่งจิตใจและคุณภาพแห่งความประพฤติ ที่ตนมีอยู่ในปัจจุบันนี้เอง และการได้รับผลห่างไกลเบื้องหน้านั้น มีลักษณะที่สืบทอดต่อเนื่องออกไปอย่างมีความสัมพันธ์กันได้ตามแนวทางแห่งเหตุปัจจัย

บทที่ ๓

บทพญาและภคขยายความ

พญาเป็นวัฒนธรรมทางการใช้ภาษาที่มีลักษณะเฉพาะของชาวอีสานและเป็นมรดกทางปัญญาอันล้ำค่าที่ชาวอีสานได้รับสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ

ในทัศนะของผู้รู้หลายท่าน พญา แปลว่า ปัญญาหรือความรู้เป็นอ้อยคำสำนวนภาษาอีสานของนักปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเกิดจากการเรียบเรียงและเลือกสรรใช้อ้อยคำอย่างมีศิลปะทำให้มีความงามทางด้านภาษา มีความหมายลึกซึ้งกินใจ มีเนื้อหาเป็นคติธรรมเป็นคำอวยพรสำหรับบุคคลในโอกาสต่างกัน ตลอดจนเป็นคำพูดที่เกี่ยวพารสกันของหนุ่มสาวซึ่งก็ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่แสดงความสามารถและความรอบรู้ของผู้พูด* ในการพูดพญาของชาวอีสานนั้น อีกส่วนหนึ่งเกิดจากการเผยแพร่ศาสนาซึ่งใช้ภาษาเป็นสื่อ เพราะความเชื่อทางศาสนาเป็นบ่อเกิดของ พญา เพราะศาสนาเป็นคำสอนให้คนประพฤติดี ด้วยเหตุที่คนอีสานยึดมั่นในพุทธศาสนาและมีการอ้างอิงคำสอนเพื่อให้มีผลบังคับใช้ได้เด็ดขาด ดังนั้นจึงมีการนำเอาข้อสั่งสอนทางศาสนามาใช้โดยผูกเป็นพญาเพื่อให้ง่ายต่อการจดจำ นำไปโคตรครอง ปฏิบัติและถ่ายทอดต่อไป ซึ่งพญาเหล่านี้ส่วนมากจะอยู่ในลักษณะของพญาภาษิต ดังตัวอย่าง

ทางไปสวรรค์สัก ทางไปหมั่นรกรแป้น

(การที่จะไปสวรรค์คือการทำความดีนั้นล้วนเต็มไปด้วยอุปสรรค แต่การไปตุนรกคือการกระทำความชั่วนั้นทำได้โดยง่ายไม่มีอุปสรรคขวางกั้น)

ให้ออดสาห์ทำเพียรสร้างคิสถานอย่าได้ขาด บุญลือช้อยู่อื่นเมื่อจน

(ให้พยายามทำแต่ความดี รู้จักให้ทาน รักษาศีลแล้วบุญจะช่วยให้ประสบโชคศิลาภายหลัง)^๒

* นิศยา ภักดีบัณฑิต ปัญญา นิพนธ์ พญาภาษิต: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ปัญญา พิณฑุลา ศาสตร
มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒ หน้า ๑๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

ผญาเป็นวัฒนธรรมทางการใช้ภาษาที่มีลักษณะเฉพาะของชาวอีสานและเป็นมรดกทางปัญญาอันล้ำค่าที่ชาวอีสานได้สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ

ผญา^๑ (น.) ปัญญา, ความรู้, ความฉลาด ดังว่า “ยามหลานเข้ามาถึงถามว่าวันนั้น ลอนบ่มีผู้ผู้ผญาแจ้งไค่ครองนั้นลือ” (สิน.)

ผญา^๒ (น.) ปัญญา, ความรู้, ความฉลาด, คำภาษิตที่มีความหมายลึกซึ้ง เรียก ผญา อย่างว่า “เงินเต็ม พา บ่ท้อ ผญาเต็มปุม (ภาษิต.) ยามหลานเข้ามาถึงถามว่าวันนั้นลอนบ่มีผู้ เพียงผญาแจ้งไค่ครอง เป็นรือ” (สังข์.) แต่นั้นศรีเจตียาเนื้อหงษ์ด้านตอบ บ่กว่าผู้ผญาอันข้าง ตรง (สูง)

ผญา^๓ (น.) ภาษิตคำคมอีสาน

ผญา^๔ (น.) เป็นคำพูดของนักปราชญ์ถิ่นอีสานโบราณ และเป็นภาษาที่มีอหุมากพอสมควรแล้ว ผญา เป็นคำถ่ายทอดมาจากคำว่า “ปัญญา” และ “ปรัชญา” ซึ่งอพยพมาจากหลักธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา นักปราชญ์โบราณอีสานท่านเปลี่ยนจากคำเดิมคือปัญญามาเป็น ผญา เพื่อความสะดวกหรือเพื่อความเหมาะสมกับภาษาถิ่นก็อาจเป็นได้ ปัญญา แปลว่าความรู้ ดังนั้นคำว่า ผญา ก็คงมีความหมายเช่นเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน

^๑ คร.ทองคำ ย่อนมะนิสอน, วัดเจนนานุกม พาสาลาว, (เวียงจันทน์: โรงพิมพ์เวียงจันทน์ ค.ศ. ๑๙๕๒), หน้า ๕๒๔.

^๒ คร.ปรีชา พิณทอง, สารานุกรม ภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ, (อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม, พ.ศ. ๒๕๓๒), หน้า ๕๒๔.

^๓ พจนานุกรมภาษาถิ่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, (กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, มปป.), หน้า ๑๕๖.

^๔ สำนักงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, พิมพ์กวีศรีอีสาน ดร. พิมพ์ รัตนคุณาสัน, (ขอนแก่น มปป., ๒๕๔๐), หน้า ๔๕.

คนมีผลญาติเขาก็ดูว่าเป็นคนมีปัญญาดีบ้าง คนประเภทนี้ประชาชนเขาให้ความเคารพนับถือมาก และเขาก็ยกให้เป็นบัณฑิตนักปราชญ์ด้วยภาษาผญานี้นักปราชญ์เก่าก่อนท่านไม่ค่อยบันทึกไว้ ถึงจะมีบ้างก็เห็นมีปะปนกับหนังสือนิทาน ซึ่งถื่นนั้นนิยมเรียกกันว่าหนังสือสนุก เช่น ไสวัด กาดำ จำปาสี่ต้น ฯลฯ เป็นต้น นอกจากนั้นคำผญาที่เห็นมีปะปนอยู่กับหนังสือก้อมชนิดต่างๆ ซึ่งเป็นผลคำสอน

คำรผญาจริง ๆ ไม่เห็นมี จึงเป็นเหตุให้ผู้อยากรู้ค้นหาคำรผญาไม่ได้ เพราะไม่มีที่จะค้น
ผญา” (อ่านว่าพะหยฯ) น. ปัญญา, ความรู้, ความฉลาด (บาลี : ปัญญา, สันสกฤต : ปรินญา)

ผญา” เป็นคำประพันธ์ชนิดหนึ่งของชาวอีสาน ผู้เขียน (หมายถึง อาจารย์ประมวล พิมพ์เสน) เห็นว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สุดที่จะเกิดวรรณกรรมอีสานประเภทที่เป็นบทกลอน เมื่อก่อนผู้เขียนได้มีโอกาสสอบถามท่านผู้รู้หลายท่าน เช่น อาจารย์เจริญชัย ชนไฟโรจน์ อาจารย์พรชัย ศรีสารคาม (ทั้ง ๒ ท่านนี้เป็นอาจารย์ของผู้เขียนเอง) อาจารย์อุดม บัวศรี, อาจารย์จารุบุตร เรืองสุวรรณ และอีกหลายท่านที่มาร่วมสนทนาเพลงพื้นบ้านที่ มศว. มหาสารคามจัดขึ้นเมื่อปี ๒๕๒๔ ทุกคนมีความเห็นสรุปได้ว่าผญามาจากคำว่าปัญญาหรือปรินญา คุณสมบัติ จันทอง ได้รวบรวมไว้ในวิทยานิพนธ์ ก็มากมายหลายท่าน สรุปออกมาก็เช่นเดียวกัน

พะหยฯ คืออะไร

คำ พะหยฯ เป็นภาษาลาวที่คนในภาคอีสาน ซึ่งสืบเชื้อสายมาจาก ลาว อาณาจักรล้านช้าง ใช้อยู่ด้วยกัน เพื่อแสดงถึงภูมิปัญญาของผู้พูด

^๔ วัฒนธรรมภาษาลาว, พ.ศ. ๒๕๐๕. (เรื่องจันทร์ : โรงพิมพ์กะชวงสีกาสาทิโกณ, ๒๕๐๕).
ไม่ปรากฏหน้า.

^๕ ประมวล พิมพ์เสน. ผญาหอโกลง, (ขอนแก่น : หจก. ขอนแก่นการพิมพ์, ไม่ปรากฏ พ.ศ. ที่พิมพ์).

^๖ บุญเกิด พิมพ์วรรณธาตุ, พะหยฯ ภูมิปัญญาของคนล้านช้างและไทอีสาน. (ขอนแก่น หจก. ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๓๔), ไม่ปรากฏหน้า.

ถ้าจะพิจารณาถึงรากศัพท์ของคำ สะหยา แล้ว น่าจะมาจากคำว่า ปัญญา ในภาษาบาลี หรือ ปรัชญา ในภาษาสันสกฤต แต่เมื่อคนเชื้อชาติลาว นำเอาคำปรัชญามาใช้พูดในภาษาของตน จึงเปลี่ยนคำควบกล้ำคือ ปร เป็นเสียง ผ ซึ่งมีคำหลายคำ เช่น เปรต คนอีสานใช้ ผด โปรด ก็ใช้ ผด ฯลฯ คำ ปรัชญา จึงน่าจะเป็น ผญา แล้วออกเสียงเป็น สะ-หยา ตามหลักการออกเสียง อักษรนำ

ถ้านำเอาที่มาของคำ สะหยา ซึ่งน่าจะมาจากคำ ปัญญา ในภาษาบาลี หรือ ปรัชญา ในภาษาสันสกฤตมาพิจารณาถึงความหมายของคำทั้งสองจะได้ดังนี้

คำ ปัญญา ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้คำแปลไว้ว่า น. ความรู้, ความรู้ทั่ว, ความฉลาด เกิดแก่การเวียนและความคิด ส่วนคำ ปรัชญา ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ก็ได้ให้คำแปลไว้ว่า น. วิชาที่ว่าด้วยหลัก แห่งความรู้ และความเจริญ

จากความหมายของคำ ปัญญา และคำ ปรัชญา ที่ได้มาจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานที่ยกมาจากที่กล่าวข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่ามีความหมายเช่นเดียวกับความหมายของคำ สะหยา ที่ชาวบ้านทั่วไปของชาวอีสานในสมัยโบราณ ใช้ติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน เพื่อจะแสดงถึงภูมิปัญญา ความรู้ความฉลาดของผู้พูด

คำผญา หรือ สะหยา^{๖๖} เป็นภาพลักษณ์พื้นเมืองอย่างหนึ่ง ที่แสดงความคิด ปัญญา ความฉลาดหลักแหลมของชาวบ้าน พร้อมกันนั้นก็เป็นคำพูดที่แสดงถึงความมีไหวพริบปฏิภาณ อันหนักแน่นระหว่างหนุ่มสาวหญิงชาย ที่ยกขึ้นมาเพื่อถามไถ่ เกี่ยวกับความรู้รอบตัวทัศนคติ คุณสมบัติที่มีความรักต่อกัน

^{๖๖} สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดกาฬสินธุ์, ผญา ภาษิตโบราณอีสาน, ไม่ปรากฏ พ.ศ. ที่พิมพ์และหน้า.

ในเอกสารวรรณคดีลาว และ "คำกลอนพื้นเมืองลาว" พิมพ์โดยสถาบันค้นคว้าวิทยาสาสตร์สังคมของกระทรวงศึกษา ของ สปป. ลาว เขียนเป็น "ชะหยา" (คำว่า "ผญา" น่าจะอิงใส่คำบาลี ส่วน "ชะหยา" อิงใส่ภาษามูข))

ผญา^๓ เป็นคำภาษาไทยถิ่นอีสาน ตรงกับคำภาษาไทยกลางว่า ปัญญา หรือ ปรัชญา เพราะในภาษาถิ่นอีสานจะใช้เสียง ผ แทนเสียง ป หรือ ปร ในภาษาไทยกลาง เป็นคำบางคำเช่น

ผด	ภาษาไทยกลางจะใช้คำว่า	เปรต
ผด	ภาษาไทยกลางจะใช้คำว่า	โปรด
ผาบ	ภาษาไทยกลางจะใช้คำว่า	ปราบ
ผาสาด	ภาษาไทยกลางจะใช้คำว่า	ปราสาท ฯลฯ

ดังนั้น คำว่า ผญา ในภาษาอีสานจึงตรงกับคำว่า ปัญญา หรือ ปรัชญา ในภาษาไทยกลาง

ผญา เป็นคำนาม แปลว่า ปัญญา ความฉลาด คำพูดที่เป็นภาษิต หรือถ้อยคำที่มีความหมายในเชิงเปรียบเทียบ เป็นสำนวนที่หลักแหลมลึกซึ้ง (วาสนา เกตุภาค ๒๕๒๑ : ๑๕) ดังนั้น ผญาจึงเป็นคำพูดที่ประกอบด้วยองค์คุณห้าประการ คือ คำพูดที่มีประโยชน์ คำพูดที่เหมาะสมแก่การ คำพูดสัตย์ คำพูดอ่อนหวาน และคำพูดที่มีเมตตาจิต (จารุวรรณ ชรรมวัตร ๒๕๒๖ : ๒๖)

คามที่ได้นำคำอธิบายของผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้คำจำกัดความ คำว่า "ชะหยา" "ผญา" "ผยา" ข้างบน จึงพอเข้าใจได้ว่า

ชะหยา นั้นหมายถึง ปัญญา หรือปรัชญา ความฉลาดเฉลียวของคนที่ถูกชะหยาออกมา คำพูดนั้น เป็นภาษิตคำคม เป็นถ้อยคำที่มีความหมายในเชิงเปรียบเทียบที่หลักแหลมลึกซึ้ง ชะหยา เป็นคำประพันธ์ชนิดหนึ่ง เป็นกาพย์กลอนพื้นเมืองอย่างหนึ่ง

^๓ นงลักษณ์ ขุนทวี, ผญาวรรณกรรมเพื่อปัญหาและชีวิตชาวอีสาน, ไม่ปรากฏ พ.ศ. พิมพ์และหน้า.

สมัยโบราณ ไม่มีโรงเรียน วิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัย คนสมัยก่อนอยู่ร่วมกันเป็นสังคม
อย่างสันติสุขเพราะเชื่อฟังเคารพซึ่งกันและกัน

๓.๑ ประเภทของวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน^{**}

วรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน สามารถแบ่งประเภทได้ ๓ ลักษณะ คือ

๑. แบ่งตามลักษณะรูปแบบการประพันธ์ แบ่งได้ ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑.๑ วรรณกรรมร้อยแก้ว คือ วรรณกรรมที่ประพันธ์เป็นร้อยแก้ว ซึ่งได้แก่
พื้นเวียง

๑.๒ วรรณกรรมร้อยกรอง คือ วรรณกรรมที่ประพันธ์เป็นร้อยกรอง

๒. แบ่งตามลักษณะการนำเสนอ แบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ

๒.๑ วรรณกรรมมุขปาฐะ คือ วรรณกรรมที่มีลักษณะการเผยแพร่หรือสืบทอด
โดยใช้วิธีการบอกเล่าปากต่อปาก

๒.๒ วรรณกรรมลายลักษณ์อักษร คือ วรรณกรรมดำนานและนิทานพื้นบ้านที่มี
การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

๓. แบ่งตามลักษณะเนื้อหาของเรื่อง แบ่งได้ ๕ ประเภทกว้าง ๆ คือ

๓.๑ วรรณกรรมพระพุทธศาสนา ได้แก่ วรรณกรรมที่เป็นเรื่องทางพระพุทธ
ศาสนา

๓.๒ วรรณกรรมประวัติศาสตร์

๓.๓ วรรณกรรมนิทานนิยาย ได้แก่ วรรณกรรมที่ผูกขึ้นมาจากนิทานพื้นเมือง

๓.๔ วรรณกรรมคำสอน ได้แก่ วรรณกรรมที่มีเนื้อหาเป็นการสั่งสอนผู้อ่านเกี่ยวกับ
ข้อควรปฏิบัติ ข้อควรละเว้น เป็นต้น

๓.๕ วรรณกรรมเบ็ดเตล็ด ได้แก่ วรรณกรรมที่เป็นกลุ่มย่อยอื่น ๆ

^{**} กองโบราณคดี, พื้นอีสาน. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๒) หน้า ๒๓๑ - ๒๔.

๓.๒ ลักษณะการนำเสนอวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน^{๓๓}

อาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑. วรรณกรรมมุขปาฐะ อาจแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๖ ประเภท คือ

- ๑.๑ การบอกเล่าปากต่อปากกันมาธรรมดา เช่น ผู้ใหญ่พูดเล่าเรื่องตำนานและนิทานให้เด็กฟัง
- ๑.๒ การสวดสารภัญญ์ เป็นการอ่านหนังสือผูกด้วยท่วงทำนองสวดมนต์ นิยมอ่านกันในระยะเวลาการเข้าพรรษา
- ๑.๓ การอ่านหนังสือผูก นิยมอ่านในงานศพ หรืองานฉลองการอยู่ไฟของหญิงแม่ลูกอ่อน ทั้งนี้เพื่อความสนุกสนาน และเพื่อคลายความเหงา
- ๑.๔ การแสดงหมอลำ เป็นการละเล่นพื้นเมืองของชาวอีสานชนิดหนึ่ง เป็นลักษณะการขับร้องหรือขับลำนำ
- ๑.๕ เพลงเด็ก มีทั้งสิ้น ๓ ประเภท คือ
 - ๑.๕.๑ เพลงกล่อมเด็ก
 - ๑.๕.๒ เพลงประกอบการละเล่นของเด็ก
 - ๑.๕.๓ เพลงที่เด็กใช้ร้องเล่นเพื่อความเพลิดเพลิน
- ๑.๖ ผญา^{๓๔} ภาษิตคำคมอีสาน

๒. วรรณกรรมลายลักษณ์อักษร มีทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง นิยมใช้จารลงในใบลาน โดยมีใบลานที่ใช้จารหนังสือ ๒ ขนาด คือ

- ๒.๑ ใบลานขนาดสั้น เรียกเป็นภาษาถิ่นว่า "หนังสือก้อม" ซึ่งส่วนมากจะบันทึกคำร่ำต่าง ๆ
- ๒.๒ ใบลานขนาดยาว เรียกภาษาอีสานว่า "หนังสือผูก" ส่วนใหญ่เป็นเรื่องรวมเกี่ยวกับนิทานและวรรณคดี

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓ - ๑๗.

^{๓๔} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, พจนานุกรมภาษาถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วน จำกัด, อรุณการพิมพ์, ๒๕๓๐).

๓.๓ รูปแบบคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองของอีสาน^{**}

สำนวนร้อยกรอง คือ สำนวนที่เลือกคัดเอาที่เหมาะสมเฉพาะ ไพเราะ มาเรียงกันเข้า คำที่เรียงกันเข้านั้นมีจำนวนจำกัด เป็นคำหนักบ้าง เบาบ้าง คำเอกบ้าง โทบ้าง และนิยมมีการสัมผัส คือ คล้องจองกัน สำนวนภาษาถิ่นเรียกการสัมผัสว่า "ก่าย" รูปแบบของคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองของอีสาน อาจแบ่งออกได้ ๕ ประเภท คือ

๑. กาพย์ หมายถึง คำที่มีการสัมผัส (ก่าย) จับซ้อนกันและกันได้ระเบียบงดงาม มีวิธีการวางรูปแบบ ๒ วิธี คือ

๑.๑ เขียนเป็นวรรค วรรคละ ๘ คำ เช่น

อมพุทโธ	นะโมเป็นเค้า
ข้าสเฝ้า	กาพย์พระ牟尼
พระ牟尼	อยู่หัวเป็นเค้า
เฝ้าเมื่อหน้า	ยังกว้างกว่าหลัง

๑.๒ เขียนบรรทัดละ ๑๔ คำ แบ่งเป็น ๒ ตอน เช่น

ให้ด้กบดรออย่าขาดวันสิด	ให้กินทานจึงหันแม่ออก
เพิ่นสอนบอกอย่าเกิดโมโห	โคสอนโคฟังเอาจึงได้
บาปอยู่ใกล้บุญนั้นอยู่ไกล	อวิสัยอย่าทำไปหน้า
แนวเหล็กกล้ามันถึกหินชา	ฝูงมัจฉาหมายชนน้ำใหม่

๒. กลอน หมายถึง คำพูดที่จัดเป็นระเบียบ และมีถ้อยคำพาดก่ายกันตามปกติโดยทั่วไป กลอนมีอยู่ ๓ แบบ คือ

๒.๑ กลอนลำ หมายถึง กลอนที่หมอลำนำเอาไปแสดง มีอยู่ ๒ ชนิด คือ

๒.๑.๑ กลอนวชิรป็นติ เช่น

ฟังเนื้อน้อง	ปึงเถียนอินทร์เขียน
พื้มาเวียน	จนทางเป็นโสก
เทียวข้ามโคก	จนหัวเจ้ากลอน

^{**} จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, วรรณกรรมพื้นบ้านภาคอีสานในอีสานคดี, หน้า ๖.

เพราะอยาก ได้บังอร
ใจที่ ไกวคืออยู่
มานอนซอญ
ได้เดินไปมา

๒.๑.๒ กลอนลำแบบวิหขุมาลา เช่น

ฝูงหมู่	นับแต่พื้นทิปดินคินเอา
อันว่า	ไทยลาวกาวช่าวนาคาก้า
ชุมสู่	วิวควายม้าแนวไคก็ได้ปล่อย
	สาวถ้าน้อยนมได้น้าหัว

๒.๒ กลอนอ่าน โบราณแต่งไว้สำหรับอ่านทำนองเสนาะ มี ๔ อย่าง คือ

๒.๒.๑ กลอนอ่านวชิรปิ่นดี เช่น

โลกบ่	หอนตั้งแต่งให้	หญิงพาบสองหัว
เสียนี่	กลัวป่าปึง	บาปเวรภายหน้า
ท่านอย่า	มาชวนเข้า	อะวิจิหม้อใหญ่
ท่านอย่า	มานั่งไกล	เสียนี่สิบดี เห็นแล้ว

๒.๒.๒ กลอนอ่านวิหขุมาลี เช่น

จักบากไ้ไ้ไ้อ่าว	แถมถนัด
คำใดเคคังโค	คอมคัง
เมื่อนั้น กระสัศวเจือขุน	ฮับปาก
ตุก็ เมียนเครื่องตั้ง	ใจท่าจอดจง

๒.๒.๓ กลอนอ่านอักษรสังวาส เช่น

ที่ก็ เห็นอุปน้อง	นั่นแต่โนมะโน แลนอ
เหมือนหม่อม แนนนำฮัก	อุปขวัญแขวนไว้
โอโยโยโย	สุนแสงฮ้อนสวาท
เทือนี่ ฮ้ายจากเจ้า	เยื่อฮักอุปโปกล ^{๖๖}

^{๖๖} ปรีชา พินทอง, สังคีตปี่ขลุ่ย, (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๒๔), หน้า ๓๖๕.

๒.๒.๔ กลอนอ่านสัพพอคหรือเทียมแอก เช่น

ศัพท์สอเกี้ยว	กลอนเก่ามาแดง
ชื่อว่า เทพาวะ	วาคพะยอมไพรกว้าง
บุญขวงยัง	เขาแคนดาวหนึ่ง
คิแก่ ตั้งถ่วงฝ้าย	ผีนบ้าก่อนมา

๒.๓ กลอนย่อหรือพญา เป็นกลอนแปดเส็ดต้น ๆ มี ๒ ประเภท คือ

๒.๓.๑ กลอนพญา เช่น

ตั้งจาผู้หญิงนี้คือหางหมาแม่
ลอคอัวแล้วอนขึ้นคังเคิม

๒.๓.๒ กลอนขึ้นลง ใช้สำหรับแสดงในเวลาขึ้นเอยหรือต่ำ เช่น

(กลอนขึ้นลง) หงาคำ บินเลียบน้ำคำ อยู่ซ้าย ๆ ๑
(กลอนขึ้น) แก้มอ้วนชวน สวนกล้วยพระนิหวน
แม่เจ้ากินทานหยง จังผู้งามปานนี้๑

๒.๔ กลอน ๔ บาท เช่น

แก้มปุยคู่ แก้มเจ้าปุยคู่
ซี้ตะคู่แต่น้อย บ่เป็นหน้าอยากชม
บาดว่าใหญ่ขึ้นมา เหลียวเบ้งชากลม
เหลียวเบ้งนมขาวๆ พออยากจ้าวเข้าใส่ อยู่เรื่อย ๆ ๑

๓. โคลง มีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น คำโคลง โคลงสาร โคลงสุภาพ หรือกลอนเจ็ด^{๑๑} มีอยู่ ๓ ประเภท คือ

^{๑๑} ปรึกษา หินทอง, ไขภานิคโบราณอีสาน, หน้า ๔๔๕.

๓.๑ โคลง ๕ หรือวิชชุมาลี เช่น

เป็นคัง	ห่างแฉ้วตึก	ตึนสาร แลนอ
	หลายสารชัก	เชือกแฉ้ว
	เนานานซาก	เป็นบั้น
	แคว้นแคว้นกล่าว	คำมือ ฯ

๓.๒ โคลงสุภาพหรือมหาสินธุมาลี เช่น

ทำบุญบุญชักขึ้น	เมืองสวรรค์
ทำบาปบาปยังอัน	อยู่หม้อ
ผู้อื่นชักทำป็น	หายาก
ตัวสร้างตัวหากพ้อ	ผลฮ้ายคิดแล ^๓

๓.๓ โคลงกระทู้ เช่น (ทุกข์ ยาก ปาก หมอง)

ทุกข์นั้น	ทุกข์แต่ขัดข้องพราเข้าป่า	กระทำการ
ยากนั้น	ยากแต่หาอาหาร	ใส่ท้อง
ปากนั้น	ปากอันเคี้ยวหากิน	นานอิม
หมองนั้น	หมองบ่มีผู้ส่วยล้าง	เลขเศร้าเสียศรี ฯ

๔. ส่าย (หรือร่าย) หมายถึง สำเนียงที่ส่งเสียงยาว ๆ อย่างโหยหวนวังเวง ส่ายมาจาก
ภาพ มี ๓ อย่าง คือ

๔.๑ ส่ายขีรป็นดี มีวิธีวาง ๒ แบบ คือ

แบบที่ ๑ เช่น

หุญชัยตั้งชะหุญ	หลายหมู่เจ้าคนได้
คือคัง กันนิกาไกวกิ่งค้อม	บานแบ่งพร้อมดวงใส

^๓ ศูนย์รวมสงฆ์ชาวอีสาน, คณะวิทยาสอนอรรถาธิบายโคลงสุภาพนิคอีสาน, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่โรงพิมพ์
พิทักษ์อักษร, ๒๕๓๖), หน้า ๓๗.

เคยตามไปทุกแห่ง
คนพระกษัตราลุ่มฟ้า
เหล่านั้แล้วแห่งหนา
จักกั้หน้าตั้งเคียว คั้นี้ ๑

แบบที่ ๒ เช่น

ชุมชุมใบ	ช่อน้อย
เป็นต่อยอม	เพิงคา
ประจุคั้ กั้นิกา	คอกแก้ว
บานแล้ว	คอกแก้วใบ ๑

๔.๒ ส่ายมหาวชิรปินดี เช่น

อึงฟุ้งไคนานา	เห็นคั้มาเป็นช้อยช้า
คกถ้อยจ้จันใจ	บ่มีอันใดสักสิ่ง
สอคได้ยั้งจันใจ	ชวนชวนเลียงชีวิคไว้
จ้ไ้ว่าจักหนี	ชามเมื่อคั้เป็นคินุลมั่ง ๑

๔.๓ ส่ายขาว เช่น

เจ้าจั้งเห็นนางนั้สนม	ทั้งหลาย
เสชยานอน	หลายหลาย
บางพองนอนเบื้อวปาก	และโกนไฮ
บางพองนอนเบื้อยโค	เหยือยผมอยู่ พืพาก ๑

๕. โสก หรือสารโสก หรือ โฉลก^๑ แปลว่า ส่วนหรือลักษณะอันดี นักปราชญ์โบราณ
อีสาน แต่งไว้เพื่อให้รู้ลักษณะของคนและสัตว์ มี ๖ ชนิด ตามจำนวนของคำ คือ

๕.๑ โสกสอง เช่น โสกแห ว่า

แหแห แหปลา มาแปลว่า นำชาน คานหัก ผักเหมือด
เลือกคิต จิปิตจิปิ ปิหัว แม่ครัวนั่งตากแดด ๑

^๑ ปรึกษา ทินทอง, ไขภานิคโบราณอีสาน, หน้า ๔๕๑-๔๕๔.

๕.๒ โสกสาม คำสุดท้ายของบทหน้า สัมผัสกับคำหน้าของบทหลัง เช่น โสก
กลอง ว่า

นันทะเกรวี	ศรีชมชื่น	ถิ่นเมืองพรหม
สมณอยู่ธำรง	ม้างตั้งโน	โพธิ์ศัตว์
วัดพระเจ้า ฯ		

๕.๓ โสกสี่ มีสี่คำ สัมผัสคล้ายโสกสาม เช่น

โสกแม่กะโศ (บันโค) ว่า

เดือนดับดับไหม้	จีไธชนดาบ
จ้าววายุเค็มฉุน	เข้าของเค็มฉุน
ทรัพย์สินบุญมา ฯ	

๕.๔ โสกห้า มีห้าคำ คำสุดท้ายของบทหน้า สัมผัสคำที่ ๑ - ๒ - ๓ ของ
บทหลัง เช่น

โสกกระทอก ว่า

ดินนงมาคืนเค้า	สองเล่านั่งทรงทุกข์
ครองความสุขเท่าชั่ว	กินถงฮั่วเป็นสุข
สาวมาจุชมอีก ฯ	

๕.๕ โสกหก มีหกคำ คำสุดท้ายของวรรคหน้า สัมผัสคำที่ห้าของบทหลัง เช่น

โสกปลุกคั่นไม้ ว่า

อาทิตย์เป็นฮากเหง้าหัวคิ
จันทร์เกรียวาวฮีบมั่ว
อังคารใบพวงพัวคคหนา
วันพุธควมมาลาบ่เคร้า
วันพฤหัสบดีแด่เด้าถึงปลาย
วันศุกร์เป็ลือกหนาหลายสุดยั้ง
วันเสาร์เป็นก้านกิ่งลำงาม

๕.๖ โสภเจ็ด มีเจ็ดคำ ไม่สัมผัสกัน เช่น โสภเดือน ว่า

เจียงฮีสามหัวได้ห้องคก

สี่ห้าหกหัวคกห้องได้

เจ็ดแปดเก้าหัวออกห้องเหนือ

สิบสิบเอ็ดสิบสองหัวเหนือห้องออก

ฮีสามสี่ทศยา ห้าหกเจ็ดอัคตมาเป็นเค้า

แปดและเก้าสิบเข้าพา สิบเอ็ดสิบสองเจียงจาเป็นเอก^{๓๑}

๕.๗ โสภแปด มีแปดคำ เช่น โสภเดือน

เดือนหกค้อยสัดตะพานฮ้ายเก้า

เดือนแสมหกคำทือระฆา

เดือนแปดค้ำคิมแสมสี่

เดือนเก้าล่วงเข้าคั้งนี้แสมสอง ฯลฯ

๓.๔ ประเภทของผญา^{๓๒}

ประเภทของผญานั้น อาจแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ ๔ ประเภท คือ

๑. ผญาภาษิต คือผญาที่เป็นคำเตือน คำแนะนำสั่งสอนให้ประพฤติสิ่งที่ดีงาม และหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ดีบางทีเรียกว่า ผญาท้อมหรือโคงโคย เป็นผญาสั้นๆ กระชับ ได้ใจความไปในทางสั่งสอน มักจะเป็นคำสอนหลายประเภท หลายระดับ มีคำสอนสำหรับคนทุกระดับชั้นในสังคม รวมทั้งสอนสั่งธรรมในชีวิต

^{๓๑} ศูนย์รวมสงฆ์ชาวอีสาน, มรดกอีสาน, (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพคหบดีเจ้าหลวงพรหม ตูตรคุณธิ์, ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๓๖), หน้า ๓๖.

^{๓๒} ศศ. อภิวัฒน์ ปรึกษาประศาสน์, ผญา, (กรุงเทพฯ : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดพิมพ์, พ.ศ.), หน้า ๗ - ๘๒

บทผญาภาษิต

ชุมชนอีสานสมัยก่อนสถาบันที่ถ่ายทอดความรู้แก่ประชาชนมีอยู่ ๓ สถาบันคือ ครอบครัว วัด และบ้าน เนื้อหาที่จะถ่ายทอดคือความรู้ที่พระ ผู้อาวุโส และพ่อแม่ได้รับการสั่งสมมา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการค้าเดินชีวิต การประกอบอาชีพ การอยู่ร่วมกันในสังคมเพื่อจะได้อยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ลักษณะการถ่ายทอดอาจจะเป็นการถ่ายทอดโดยตรงคือการอบรมสั่งสอนด้วยวาจาเป็นการกล่าวชี้แนะแนวทางปฏิบัติแก่บุคคลอย่างจริงจัง หรือถ่ายทอดทางอ้อมโดยการสังเกตความประพฤติของบุคคลแวดล้อมปฏิบัติอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นไปตามกาลเทศะ เช่น การบอกเล่า การประกอบพิธีกรรม การแสดงมหรสพ เป็นต้น^{๒๒}

ผญาภาษิตเป็นสื่อที่นำมาใช้สอนโดยตรง เพราะผญาภาษิตเป็นถ้อยคำที่ไพเราะมีเนื้อหาเป็นคติสอนใจ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อ ความคิดทางศาสนา หรือการชี้แนะวัตรปฏิบัติที่เหมาะสมที่ควรแก่ผู้คนในสังคม^{๒๓} ผู้ที่นำมาใช้สอนคือพระ ผู้อาวุโส และพ่อแม่ นำมาสอนบุคคลได้หลายระดับ เช่น เด็ก หนุ่มสาว คนแก่ ผู้ปกครอง และพระ ซึ่งสามารถนำมาสอนได้หลายสถานการณ์เพราะผญาภาษิตมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ มากมาย เช่น การทำมาหากิน การปกครอง การศึกษา ครอบครัว การคบหาสมาคม ความประมาทและไม่ประมาท วาจาและศาสนา เป็นต้น เนื้อหาของผญาภาษิตในเรื่องเหล่านี้มีการแต่งเป็นลักษณะร้อยกรอง มีการใช้โวหาร เพื่อเป็นการเปรียบเทียบ การใช้สัญลักษณ์ และการใช้คำสัมผัส ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจได้ง่ายและจดจำได้^{๒๔}

^{๒๒} จารุวรรณ ธรรมวัตร, ภูมิปัญญาแห่งอีสาน รวบรวมความอีสานศึกษา, (มหาสารคาม : ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๓๑), หน้า ๑๓.

^{๒๓} สุพรรณ ทองกลิ่น, ลักษณะร้อยกรองพื้นถิ่นอีสาน, วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔, ข. อัคราณา, หน้า ๑๘๓.

^{๒๔} นิศยา ภักดีบัณฑิต, ผญาภาษิต : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ปริญาานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๒, หน้า ๑๐๑ - ๑๐๒.

ผญาภาษิต คือคำกล่าวสอนใจแฝงคติธรรม ถ้อยคำไพเราะสละสลวยรัดกุม บางทีเรียกว่า ผญา
ก้อม เป็นความเปรียบอุปมาอุปนัย ให้ผู้ฟังคิดตีความทำนองเดียวกับสุภาษิตของภาคกลาง ซึ่งผู้ที่
ได้อินได้ฟังสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติในทางดีงามหรือที่ถูกต้องควร ใช้เป็นคำกล่าวอิงหลักธรรม
ทางพุทธศาสนา และจารีตประเพณี

ผญาภาษิตทั่วไป คือผญาที่ใช้เป็นคำสอน คติเตือนใจ บุคคลทั่วไปโดย^{๕๕} ไม่เจาะจง เช่น
“กินข้าวโต อย่าโศความเพิน”

ความหมาย กินข้าวโต คือการกินข้าวตัวเอง อย่าโศความเพิน คืออย่าคำหานิติเตียนผู้อื่น
เป็นภาษิตที่สอนให้มองที่ตัวเอง ให้เตือนตัวเองมากกว่าที่จะเตือนผู้อื่น

ดังพุทธภาษิตว่า “จงเตือนตนด้วยตนเอง”^{๕๖}

“บ่อกินผักบ่มีเหยื่อห้อย บ่เอาที่เอาน้องเสียหน่อเสียแนว”

ความหมาย บ่กินผักบ่มีเหยื่อห้อย คือ ถ้าไม่กินอาหารจำพวกผักย่อมมีผละกำลังน้อย
บ่เอาที่เอาน้องเสียหน่อเสียแนว คือถ้าไม่สนใจญาติพี่น้องได้คิดแล้วลืมนัดพี่น้อง ถือว่าเป็นบุคคล
ที่ไม่ดี เสียชาติตระกูล

ดังพุทธภาษิตว่า “บุคคลไม่ควรลืมนคน”^{๕๗}

“เงินเต็มพา บ่ท้อผญาเต็มพุง”

ความหมาย เงินเต็มพา หมายถึง มีเงินมากจนเต็มภาชนะที่เก็บ, บ่ท้อผญาเต็มพุง
หมายถึงไม่สู้คนที่มียาพิษ พุงนั้นคือ ท้อง หรือพุง ทั้งสองคำรวมกันได้หมายถึงจะมีเงินทองมาก
แต่ก็สู้ปัญญาของคนไม่ได้

^{๕๕} สมปอง จันทคง, วัฒนธรรมภาษาอีสานจากผญา : ศึกษากรณีบ้านหนองเรือ ตำบลสิงห์ อำเภอ
เมือง จังหวัดยโสธร, ปรินญาสิทปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๐. หน้า ๕๖.

^{๕๖} พ.บ. (บาลี), ๒๕/๖๖/๒๐,

^{๕๗} พ.บ. (บาลี), ๒๗/๕๐๓/๒๐๑,

ดังพุทธภาษิตว่า “ปัญญาเทียวประเสริฐกว่าทรัพย์”^{๒๒}

“คนใดอยู่ยอศฟ้าสาธาตประดับมุก อย่าได้ลืมเสียนทุกขจี๊ควาย
คชนกกล้า”

ความหมาย คนที่เป็นคนรวยมีศถาบรรดาศักดิ์ หรือผู้บริหารบ้านเมือง ได้อยู่ใน
สถานที่ประดับประดาด้วยเครื่องอสังการ อย่าลืมคนยากจน ควรฟังเสียงประชาชนบ้าง

ดังพุทธภาษิตว่า “สิ่งนำ (สมบัติ) ออกด้วยการให้ วัตถุที่ให้แล้วย่อมเป็นอันนำ
ออกดีแล้ว วัตถุที่ให้แล้วย่อมมีสุขเป็นผล ส่วนวัตถุที่ยังไม่ให้ก็เป็นอย่างนั้น”^{๒๓}

ครั้นเจ้าได้กินลูกก้าง ให้ไอ้อ่าวคะนิงหมา เน้เด
มีหมาไ้วยามมีอแลง กะพอได้หอนเห่า อยู่เด
มีเสือนหากบมีพ้อเห่า โจรสเข้าลักของ
ครั้นมีกลอง ครั้นมีหนังหุ้ม สีเป็นตางผักบัว
มีผิวครั้นมีลูกเต้า เขาสิเอ็นว่าแม่หมัน
มีครรภ์คั้นมีผิวซ้อน นานทางเขาสิว่า เจ้าแล้ว
เหนื่อและได้เขาสิเว้ากล่าวขวัญ เจ้าแล้ว

(ถ้าเจ้าได้กินกระดูก ก้างแล้ว ให้คิดถึงหมาด้วย มีหมาไ้วเวลาเอ็น พอได้หอนเห่า มีเรือน
หากไม่มีพ้อบ้าน โจรจะเข้าขโมยของ มีกลองถ้าไม่มีหนังหุ้มจะกลายเป็นรางปลือกผักหอม มีผิวถ้า
ไม่มีลูกเขาจะเรียกว่าเป็นหมัน มีครรภ์แต่ไม่มีผิว เขาจะเรียกว่านานทาง คือท้องไม่มีพ้อ เพื่อน
บ้านทั้งคุ้มเหนื่อและคุ้มได้เขาจะนิทานเจ้าได้)

ชุยข้างชะลากชีคินจ่ากัน หมอบ ๆ เจ้า หัวเท่าหง่ายาง
(คนที่สวมเสื้อผ้าขาว ๆ แต่ไม่ปิดกัน คนที่เดินหมอบกลานหัวพันปายาง)

^{๒๒} นโย. ม.ม. ปุณณ วอเนน เสยโย. ๑๓/๑๔๑๓, ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

^{๒๓} ส.ส. (บาลี). ๑๕/๔๓.

ความหมาย ให้รู้จักประมาณคน มีน้อยใช้น้อย ให้รู้จักเก็บออม

เงินค่าแก้วเป็นเขาคือจ้าวป่า ครั้นขอคิกะให้ ขอฮ้ายกะไล่ชน
(เงินทองนั้นเปรียบเหมือนเขาวัวป่า ถ้าขอคิกะให้ ขอร้ายก็ไล่ขวิด)

ความหมาย การขอหนี้เงินทองนั้นขอยาก เปรียบดังมีเขาเหมือนวัวป่า ถ้าขอคิกะให้ ถ้า
ขอไม่คิกะไม่ให้^{๓๐}

ทุกข์บมีเสื่อผ้าผืนเดียวติดอยู่ ทุกข์บมีข้าวอยู่ห้องนอนลื้ออยู่เป็น
(ทุกข์ยากไม่มีเสื่อผ้าใส่ผ้าบ้านคิกะพอซ่อนอยู่ได้ แต่ทุกข์ไม่มีข้าวกินคนนอน
ซ่อนอยู่ไม่ได้)

ความหมาย ทุกข์ยากถึงใดก็ไม่เท่าทุกข์ยากเพราะไม่มีข้าวกิน^{๓๑}

แก้วบักัดสามปีจะเป็นแะ พี่น้องบักัดสามปีเป็นอื่น
(แก้วหากไม่บักัดถึงสามปีแล้วจะกลายเป็นหินลูกวังที่ไร้คุณค่า พี่น้องหากไม่
แะเขี่ยมเขี่ยมกันถึงสามปีแล้วจะเป็นคนอื่น)

ความหมาย ให้รู้จักรักษาส่งของที่มีค่า ญาติพี่น้องก็ต้องหมั่นแะเขี่ยมเขี่ยม^{๓๒}

มีความรู้เต็มพุงเพียงปาก สอนตนเองบได้ไผสีย้องว่าดี
(มีความรู้มากมายแค่สอนตัวเองไม่ได้ ไม่มีใครยกย่องว่าดี)

ความหมาย มีความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด^{๓๓}

อย่าสุขหวังสุขย้อนบุญเขามาเพ็ง สุขกะสุขเพิ่นหุ่น บ่มีกุ่มฮอดเฮาคอกนา

^{๓๐} สมปอง จันคง, วัฒนธรรมภาษาอีสานจากผญา, ศึกษาที่เขวกรณีบ้านหนองเรือ ตำบลสิงห์
อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร, หน้า ๖๐.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐.

ความหมาย อย่าได้อาศัยขมุกคนอื่นหายใจ^{๑๔}

ค้นบ่อออกจากบ้านบ่เห็นด่านแดนไกล ครั้นบ่ไปหาเสียน กะบ่มีความรู้

ความหมาย คนเราจะต้องรู้จักแสวงหาวิชาความรู้ใส่ตน^{๑๕}

ค้นเจ้าได้ขึ้นชี้ช้างกัณฑ์เป็นพระยา อย่าสุลิมชานาผู้ชัควายคอนกล้า

ความหมาย อย่าลืมหาดีกำเนิด อย่าลืมน ตน เมื่อมีตำแหน่งที่สูงขึ้น

ครั้นเข้าไปพบเพื่อน้ำพริกเมืองไทย

เจ้าอย่าโลเลียมป้าแจ่วองทางบ้าน

ความหมาย อย่าลืมถิ่นกำเนิดของตนเอง^{๑๖}

ตั้งแต่เขาคณฮ้าย ภายโตบ่เคื่องค่อ คี่แค่ค่อฮึงเพ้า

ค่อเจ้าผัดแห่งจน คี่แค่จ้วควายหมั่นเฮียวหนามฮัวฮั

มันหากเห็นบ่อนโค จ้งเทียหมั่นอยู่จน คี่แค่เปิดไก่อื้อเดินตอดคำชา

มันหากเห็นแนวกิน จ้งแล่นวนเวียนฮ้อม คี่แค่เมงวันฮ้ายดอมโค

อยู่โพ่ ๆ โคหากหมั่นฮู้ ๆ สิได้ฮ้อมได้

ความหมาย ว่าแต่เขาอิเหนาเป็นเอง^{๑๗}

แนวคงค้นบ่มีไม้สือฮาหยังเป็นป่า ไม้หากได้เพ็งไม้

สือหากได้เพ็งคง หงส์หากอาศัยกู่หลังอกะบ่ว่า

ปลาอาศัยแม่น้ำวังกว้างอยู่เย็น

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒.

^{๑๖} อ้างแล้ว, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒.

ความหมาย	เสื่อมเพราะป่าปก คินคิเพราะหญ้าบัง ด้อยที่ด้อยอาศัย ^{๗๗}	ป่ารกเพราะเสื่อมยัง หญ้ายังเพราะคินคิ ของกินบ่กินมันเมา ของเก่าบ่เล่ามันลืม
----------	---	--

ความหมาย ควรนำสิ่งที่มีประโยชน์มาใช้ให้เกิดประโยชน์

เสียดทานแก่ภวียนเห็นให้ภวียนแก่
บาดหาไปสอคน้ำเสียดได้แก่ภวียน

ความหมาย ด้อยที่ด้อยอาศัยกัน^{๗๘}

ทุกข์เห็นบ่ว่าดี มีเห็นจ้งว่าที่น้อง จ้งป้าจ้งว่าหลาน

ความหมาย มีเงินเขานับว่าน้อง มีทองเขานับว่าพี่^{๗๙}

อันว่า กุญชรโรจ้าง พลายสารจ้างใหญ่
คายเพราะมคคองน้อยๆ แนวนั้นกะหากมี

ความหมาย อย่าประมาทว่าเขาตัวเล็กกว่า เพราะเขาอาจจะมีสติปัญญาไหวพริบที่
ดีกว่า^{๘๐}

แนวผมครั้นบ่มีหวีป้อง มีปากครั้นบ่มีเขี้ยวพร้อม	ตีเป็นสังนกเปิดป้อง คางตีเขี้ยวชอกกัน
--	--

^{๗๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.

^{๗๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.

^{๗๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.

^{๘๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓.

ความหมาย สิ่งที่มีความสำคัญต่อกัน หากขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปแล้วย่อมทำให้อีกสิ่งหนึ่ง
ไม่สมบูรณ์

อันว่าจอมปลวกอันซุกกันเป็นโพ
แม่นสิเป็น โพสูงชั่วไกลเห็นแจ้ง
ครั้นบ่มีสาขามิใบเขียวปกห่อ
ก็บ่ดูอาท้ โพนั้นเปล้าเปลน^{๕๓}

ความหมาย ผู้ที่เป็นใหญ่ ตำแหน่งสูงศักดิ์ หากไม่มีผู้น้อยคอยสนับสนุนก็ดูไม่น่า
เกรงขาม และไม่มี ความหมาย^{๕๔}

กกลาถของมีเสี้ยน เทียนสีของมีไส้ ภายในโศติต้อง
ฮ้อยคำเป็นกำแพ้งเมงข้อต้องบ่เห็น^{๕๕}

ความหมาย หอ้งน้ำหยังได้ แด่หยังใจนั้นหยังชาก^{๕๖}

ให้เจ้าเอาขาว ไว้คือสายโทรเลข
บาดเทือเกิดเหตุฮ้อน ยังสิได้เพ็งสาย

ความหมาย รักยาวให้บั้น รักสั้นให้ต่อ^{๕๗}

๒. ผญาเกี่ยวหรือผญาเครือ เป็นผญาที่ใช้เจรจาโต้ตอบกัน อาจจะใช้เกี่ยวทราตรระหว่าง
หนุ่มสาว ใช้ในการทักทายปราศรัยกัน ใช้แสดงความอาลัย และใช้กล่าวสรรเสริญกัน โดยกล่าว
โต้ตอบสลับกันในทันทีทันใด เช่น

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๓.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๓.

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๓.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๓.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๓.

๒.๑ อ้ายนี้เป็นคั้งเฮือสะเภาค้า บ่หนีฟองแม่น้ำใหญ่
อ้ายซึเบ็คไต่ลม สิตีโหมไต่คลื่น
อ้ายสิป็นไต่ก้อน ผาถ้ำหนุน^{๔๔}

มีความหมายว่า เมื่อตั้งใจทำการสิ่งใดแล้ว ต้องทำด้วยความตั้งใจที่มั่นคง ให้ตรงปัญหา ไม่หลีกเลี่ยง นอกจากนั้นเกินสามารถมากเท่านั้น จึงจะดอยคั้งหลักใหม่ เป็นผะหย้าหนุ่นเกี้ยวสาว

อธิบายศัพท์ “ฟองแก้งใหญ่” คือ ฟองคลื่นน้ำที่เกิดจากโขดหิน
“ไต่” คือ หันหัวเข้าหา

๒.๒ ชาดที่กาคำปี๋ อยากเทียมหงส์ ก็ยืนยาก
ชาดที่แสงหึ่งห้อย จิเอียงแจ่งแข่งพระจันทร์ไค้ลือ^{๔๕}

มีความหมายว่า เป็นการพูดล้อคิ้วว่าเป็นกาคำซึ่งศักดิ์ศรีจะไปเทียมข้างหงส์ผู้สูงศักดิ์คงจะยากยิ่ง เหมือนหึ่งห้อยแสงน้อยจะไปแข่งกับพระจันทร์ไค้หรือ

“คำปี๋” คือ คำมาก ๆ
“ยืนยาก” คือ ยืนได้ด้วยยาก
“เอียงแจ่ง” คือ แข่งรำพัน

๒.๓ เพ็นหากถือซาซ้าง พลายสถานคอดัวอาจ
ไผ่ผู้ลวนนังไกล่ งาซ้างจิเสียบแทง^{๔๖}

^{๔๔} อิศร เพียงเกษ : คำผญาสุภาษิตบ่าว-สาว, อ้ายผะหย้า (พจน.ขอนแก่นการพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๓ - ๑๕๑

^{๔๕} อิศร เพียงเกษ, อ้ายผะหย้า, หน้า ๑๑๔.

^{๔๖} ศภาวิไลนธรรมจังหวัดขอนแก่น, สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น, ของคิอีสาน, ขอนแก่น : พิมพ์ที่ หจก. ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๐, หน้า ๑๒.

มีความหมายว่า เปรียบผู้หญิงว่าคู่รักอันตรายเช่นช้างศึกอ ใครเข้ามารบกวณอยู่ใกล้ ๆ แห่ รุกรานจะเจ็บตัว จะต่อสู้ด้วยคำว่าใช่หรือไม่เพื่อถามผู้หญิงดู หรือจะต่อสู้ด้วยคำว่าไม่กลัวที่จึงเข้ามา แสดงถึงความกล้าหาญจริงจังทีเดียว

อธิบายศัพท์	“ลือชา”	คือ	ข่าวลือ
	“พลายสานคอ”	คือ	ช้างพลายผู้
	“ลวน”	คือ	รบกวณอยู่แห่ลวนถามทำให้โมโห

๒.๔	ซาคที่มามี	ดวงหอมสดชื่น
	ไผ่ผู้ได้ มานั่งใกล้	คมแล้วบ่ออยากหนี

มีความหมายว่า เป็นการชมเชยว่าสวยงามน่ารักเช่นเดียวกับดอกไม้ ผู้ใดได้เข้ามานั่งใกล้ ชมแล้วไม่อยากจะหนีไกล

อธิบายศัพท์	“มาลา”	คือ	ดอกไม้
	“สดชื่น”	คือ	ไม่แห้งเหี่ยวร่วงโรย

๒.๕	ใจบ่ใสต่อแก้ว	แยงเงาก็บ่ส่อง
	ใจบ่ใสต่อน้อง	ติได้กับดั่ง ^{๔๐}

มีความหมายว่า สิ่งใดไม่นิยมยินดี ก็ไม่อยากจะนำตัวเองเข้าไปใกล้ เพราะคิดว่าจะทำอย่างไรก็คงจะไม่มีผลสะท้อน ทำให้มีเกียรติยศชื่อเสียงได้ (โฆษณาประชาสัมพันธ์ ก็ไม่ดัง) จะทำการสิ่งใดถ้าใจไม่ไปด้วยการนั้นก็ไม่สำเร็จ

๒.๖	เจ้าผู้หงส์คำคำอ	ปลายเขาคันขมาศ
	ถูกขามิหมีนคัน	ตัวเจ้าหากเส้นหนี

^{๔๐} ศะหย้า พาสิต คำโด่งโดย, หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นางไกวแก้ว เพื่องาน,
ณ ฌาปนสถานวัดหนองแขวง พระอารามหลวง, ๒๔ กันยายน ๒๕๓๗, หน้า ๘๓.

มีความหมายว่า เปรียบเขาเป็นเข่งหงส์ทองที่บินสูงเทียมเขาคันธมาถ์ ดันไม่มีหมื่นคัน
ทำไมจึงแผ่นหนีไม่มาจับ เป็นการต่อว่าเขาว่าไผ่สูงหรือเลือกคู่เกินไป คนที่นี้มีมากมายทำไมจึงหนี
ไปไผ่หาที่อื่น

อธิบายศัพท์	“หงส์ท่า”	คือ	หงส์ทอง
	“ผ่าย”	คือ	เคลื่อนย้าย บินผ่านไป
	“เต็น”	คือ	บินร่อน

๒.๘	ชาดที่คูกาน้ำ	สมุทรหลวงบมีชาติ สะเกดแล้ว
	บุญน้ำยังเปี่ยมล้น	เสียด้อย สีส่วมโสม

มีความหมายว่า ธรรมคณแม่ น้ำคองคา มหาสมุทรใหญ่ ย่อมมีเรือสำเภามิได้ขาดเพราะยังมี
น้ำเปี่ยมล้นที่ไหลมารวมกันอยู่ มีความหมายว่า ที่ใดมีความร่มเย็นเหมือนอยู่ใกล้แหล่งน้ำใหญ่
หรืออยู่ใกล้ผู้ใหญ่ที่เมตตาธรรมสูง ก็จะมีผู้เข้ามาพึ่งพาอาศัยในอำนาจบารมีมิได้ขาดและจะเพิ่ม
จำนวนมากขึ้นไปเรื่อย ๆ

อธิบายศัพท์	“คูกคา”	คือ	แม่น้ำ, แหล่งน้ำคองคา
	“ส่วมโสม”	คือ	มารวมกัน

๒.๘	ชาดที่ควงหอมนี้	ชิบานคายแฉ่งเปล่าเป็นถือ
	ฝูงหมู่แมงกุ่มเฝ้า	ชิหมายเมี้ยนกระดุดค้อม ^{๘๘}

มีความหมายว่า ธรรมคณถึงที่มีคุณสมบัติอันดีงาม คือมีคุณธรรม จริยธรรม และพละ
กรรมดีต่าง ๆ (อาจหมายถึงผู้หญิงที่เป็นเบญจกัลยาณี ก็ได้) จะอยู่อย่างเดียวดายเป็นไม่มี ย่อมจะมี
ผู้อยากมาเข้าใกล้จิตสนิทสนมคบค้าสมาคม ไม่อยากหนีไปห่างไกล

^{๘๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๓.

อธิบายศัพท์	“ควงหอม”	คือ	ดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม
	“บาน”	คือ	บานอยู่เปล่า
	“แม่งอ”	คือ	แมลงเค็ง
	“จิ๋มมายเมี่ยน	คือ	นอบกายถวายตัว

๒.๘	ตั้งจะแม่งอนี้	กะคือกันกับนูน
	บาดว่าลมพัดต้อง	กองท่าแฉะปิลัว ^{๔๓}

มีความหมายว่า ความสัจจากปากผู้หญิงนั้น เชื่อยาก เมา เหมือนโยนงูถ้าถูกลมปากของชายพูดมาก ๆ เข้า ก็จะกลิ้งไปคาบลมปากนั้นเชื่อถือไม่ได้ (เป็นคำคิดพ้องต่อว่าที่ผู้ชายมีต่อผู้หญิง)

อธิบายศัพท์	“แม่งอ”	คือ	ผู้หญิง
	“นูน”	คือ	ปุยนูน
	“กองท่า”	คือ	รอกอย คอยท่า
๒.๑๐	ตั้งจะแม่งอนี้	คือ	กวยกะดาห่าง
	บาดว่าถ่มไต้่น้ำ		ไหลเข้าชู่ตา ^{๔๔}

มีความหมายว่า ความสัจจากปากผู้หญิง เชื่อได้ยาก เหมือนตะกร้าที่สานห่าง ๆ โยนลงน้ำ น้ำจะไหลเข้าทุกตา เชื่อถือไม่ได้ (เป็นคำคิดพ้องต่อว่าที่ผู้ชายมีต่อผู้หญิง คือรับรักได้ทุกทาง อย่าได้หลงไหลคำพูดของเธอ)

อธิบายศัพท์	“กวยดาห่าง”	คือ	ตะกร้าสานดาห่าง ๆ
	“ชู่ตา”	คือ	ทุกตา (ตาตะกร้า)

๒.๑๑	ตั้งจะผู้ชายนี้	คือ	หีนหนักหมิ่น
	ทิ่มไต้่น้ำจม		บมีฟู

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๓.

^{๔๔} อศิคร เพ็ญเกษ, จำพะทยา, อ้างแล้ว, หน้า ๑๑๘.

มีความหมายว่า ตั้งจะของผู้ชายนี้ มีความหนักแน่นมากเชื่อถือได้ไม่โลเล (เป็นคำพูดของผู้ชายพูดสัญญาต่อผู้หญิงให้เชื่อมั่นในคำพูดของตน)

อธิบายศัพท์ “ทิ่ม” คือ ทิ่ม
“บ่ง” คือ ไม่กลับถอยขึ้นมา

๒.๑๒ ใจผู้ชาย คือเคยกลางท่ง
คั่นแม่นลมหักขี้ ไปได้อุสุทาง

มีความหมายว่า ตั้งจะผู้หญิงนี้มีน้ำหนัก มีความคมยิ่งลึกเชื่อถือได้ เป็นคำพูดที่ต้องถอย

อธิบายศัพท์ “ท่ง” มีความหมายว่า หักครึ่ง
“ถิ่ม” คือ ทิ่ม
“ขี้” คือ ลมหักกระแตก

๒.๑๓ ขาดผู้หญิงนี้ คือแดงกลางไส้
ย่านแต่กินหน้าย สี่โลทิ่มแต่เครือ นันแหล่ว

มีความหมายว่า ผู้หญิงด้อมตัวเอง เพราะกลัวผู้ชายจะมาหลอกหลวง กลัวไม่จริงใจ

อธิบายศัพท์ “ขาด” คือ วาสนา
“ไส” คือ ไร
“สี่โลทิ่ม” คือ จะปล่อยทิ้ง
“แต่เครือ” คือ เถา

๒.๑๔ ตั้งจาย้าย ก็คือใจย้ายซอซ่าง
ปากอ้ายว่าแล้ว มายม้างบ่เป็น

มีความหมายว่า ฝ่ายชายให้คำมั่นสัญญาแก่ฝ่ายหญิง

อธิบายศัพท์	“สัจจา”	คือ	จริงใจ
	“อ้าย”	คือ	พี่
	“นายมังบ่เป็น	คือ	ไม่คล้ายสัญญา

๒.๑๕ อ้ายนี้เป็นคังจอกอยู่หน้า ฮากยังบ่ถึงดิน
มีแต่ ไหลเวินไปเวินมา กะมีเพื่อยค้าง

มีความหมายว่า พี่นี้ยังไม่คู่รัก ไม่มีคู่ครองเป็นหลักแหล่ง ยังต้องลอยไป ๆ มา ๆ หาที่พักพิงและยึดเป็นหลักไม่ได้ (เป็นคำพูดย้อนวอนของผู้ชายต่อผู้หญิงเพื่อขอความรัก)

อธิบายศัพท์	“ฮาก”	คือ	ราก
	“เวินไปเวินมา”	คือ	วนเวียนไปมาไม่มีหลักยึด
	“เพื่อย”	คือ	กิ่งไม้ที่จมอยู่ในน้ำ

๒.๑๖ ตกกะเหินว่าได้ป้า จิน่าสอน หมดทุกง่า
พริ้วบ่ปาน ขวานบ่เบี้ยว จำบ้องแม่นบ่เขา

มีความหมายว่า ในเชิงเกี้ยวสาว เป็นการบอกว่า ถ้าตกลงใจว่ารักแล้ว จะไม่ทอดยถะเลิกลา จะเดินหน้าต่อไปจนถึงที่สุด หรือมีความหมายว่าตัดสินใจว่าจะทำอะไร จะต้องทำด้วยความบากบั่น หมั่นเพียร ไม่ทอดยถะจนสำเร็จเมื่อใด จึงจะหยุด

อธิบายศัพท์	“ป้า”	คือ	โค่น (โค่นต้นไม้) ปล้ำ
	“สอน”	คือ	ตัดทอน ถูกรอน
	“ง่า”	คือ	กิ่งไม้
	“ปาน”	คือ	บั่น
	“บ้อง”	คือ	ปลอกเหล็ก ค้ำมิด, ที่สรวมค้ำมิด
	“เขา”	คือ	หยุด ^{๔๔}

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๐.

๒.๑๗ อ้ายนี่เป็นคั้งหมาดำน้อย แหนคอออยู่คาล้าง
นางบ่ดื่มก้างให้ หมาน้อยส่วนจิตาย

มีความหมายว่า เป็นการเปรียบเปรยหรือต่อว่าต่อขานของชายหนุ่มฮั่นฮาว ให้สาว
สงสาร ได้แบ่งหัวใจรักให้เขาด้วย ถ้าไม่สงสารรักจากเขาแล้วก็มีหวังตาย

“บ่ดื่ม” คือ ไม่ทิ้ง, ไม่โยน
“คาล้าง” คือ ได้ดูบ้าน
“ส่วน” คือ คงจะเป็นเหตุให้^{๔๕}

๒.๑๘ อ้ายนี่เป็นคั้งควายเขาเลเผ่า หากินแต่หญ่าอ่อน
หญ่าแก่มีบ่แพ้ เขาเลเผ่าบ่อยากกิน

มีความหมายว่า เป็นชายแก่ชอบเด็กสาว ๆ ไม่ชอบผู้หญิงที่มีอายุ ที่มีอยู่มากมายนั้นเลย

อธิบายศัพท์ “เขาเล” คือ เขาทางยาว
“มีบ่แพ้” คือ มีมากมาย^{๔๖}

๒.๑๙ อ้ายนี่เวียนหาน้อง คือควายเวียนเล่ง
มีแต่เวียนแคว้ง ๆ ทางเข้าแม่นบ่มี

มีความหมายว่า ด้วยความรักน้อง จึงได้วนเวียนหาทางเข้า ไม่ทราบว่าจะเข้าถึงตัวได้
อย่างไร จึงจะไม่คิดทาง (ดูตามความรู้สึกละเป็นไปตามประเพณีอันดีงาม และถูกใจน้องนาง)

อธิบายศัพท์ “เล่ง” คือ หลักลูกลำนควาย, เขตรอบ ๆ หลัก, หลักแหล่ง
“เวียนแคว้ง ๆ” คือ วนเวียนหาทางเข้า^{๔๗}

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๐.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๐.

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๐.

๒.๒๐ ย้ายนี้เป็นคั้งปลาจึงก่อน หนองน้ำเงินขาด
ฝนบ่มาไหลให้ วิชาแย่งแฉะแฉะ

มีความหมายว่า ด้วยความรักที่ไม่ได้รับผลตอบแทนนี้ มีแต่ความแห้งเหี่ยวว่างโรย เมื่อ
ไฉนจึงไม่โปรดมอบความรักให้ ชีวิตนี้จะต้องตายเพราะความร้อนกร้อนใจทรมานทรายนั่นเอง

อธิบายศัพท์	“ปลาจึง”	คือ	ปลาหมอ
	“ก่อน”	คือ	มารวมกันอยู่ในที่แคบ ๆ นาน้อย ๆ
	“ไหล”	คือ	โปรดปราน, ยอมรับ ^{๔๔}

๒.๒๑ อย่างมาติแฉะหลั่น ประสงค์กินแกงไก่
ขาดที่คนผู้ใหญ่นี้ หาเว้าก็หากคือ

มีความหมายว่า เป็นผู้ใหญ่แล้ว อย่างพูดเล่นลิ้นเจ้าคารม พูดอย่างไรใครก็เชื่อถือ
มาหลอกเด็กหรือผู้อ่อนวัยกว่า ไม่สมควรกระทำ
(คติสอนใจผู้สูงศักดิ์และผู้สูงอายุ ให้ทำตนเป็นผู้ที่น่าเคารพเชื่อถือ)

อธิบายศัพท์	“ติแฉะ”	คือ	เสแสร้ง, พูด, คำพูด ^{๔๕}
-------------	---------	-----	-----------------------------------

๒.๒๒ ฝนตกยังสู้เย็น	กบกินเดือนยังสู้อิ่ม
บาดว่าย้ายมกนึ่ง	บ่มีมืออื่นเป็น ^{๔๖}

มีความหมายว่า เข้าทำนองมาแล้วยังรู้สร้าง เมานางไม่รู้หาช นอกจากเปรียบเทียบความ
รักแล้วยังเปรียบเทียบอย่างอื่นได้อีกหลายด้าน แต่ส่วนใหญ่จะนำไปพูดถึงความรักว่า เป็นสิ่งที่
กำหนดเวลาไม่ได้ ถ้าใครตกอยู่ในกิเลสข้อนี้นี้ไม่รู้จักพอ ไม่รู้จักอิ่ม (เป็นดาวเสวี่หมองอย่างหนึ่ง
ฟังสังวร)

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๐.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๒.

^{๔๖} สภาวัฒนธรรม จังหวัดขอนแก่น สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น, ของดีอีสาน, หน้า ๑๔.

อธิบายศัพท์	“ผู้เฒ่า”	คือ	ผู้หยุด, หมดไป, ไร้หาย
	“มือ”	คือ	วันหนึ่ง, ระยะเวลาหนึ่ง
๒.๒๓	เครื่องบินเกี่ยว		เครื่องบินข้าศึกมาย
	เครื่องบินเกี่ยว		เครื่องบินข้าศึกมา

มีความหมายว่า จะใช้อะไร วิธีการใดผูกมัด ก็คล้ายออกหลุดหมด ใช้สิ่งที่ดีที่สุด (เปรียบเป็นหาว) สิ่งที่ดีที่สุด กลับใช้การไม่ได้ เป็นลักษณะที่ขยายแสดงอาการก่อให้เกิดความเห็นใจ

อธิบายศัพท์	“มาย”	คือ	คล้ายออก
	“เครื่องบิน”	คือ	ไม้เถาชนิดหนึ่งลักษณะคล้ายหาว
	“เครือ”	คือ	เถา

๓. ผญาอวยพร อาจเป็นบทสั้น ๆ ที่กล่าวให้พรกันธรรมดา หรืออวยพรที่ใช้บ่อยก็ได้ ทั้งนี้ ผญาอวยพรนี้ อาจจะใช้บ่อยในโอกาสต่าง ๆ เช่น ในงานแต่งงาน งานประสบความสำเร็จ ฯลฯ อวยพรกันสั้น ๆ^{๒๒} เช่น

นอนหลับ	ให้เจ้าได้เงินหมื่น
นอนตื่น	ให้เจ้าได้เงินแสน
แบนมือไป	ให้เจ้าได้เงินชั่ง
ตูกนัง	ให้เจ้าได้เงินล้าน เทเข้าใส่ทองฯ

ผญาอวยพร คือผญาที่ใช้พูดอวยพรในโอกาสต่าง ๆ ส่วนมากเป็นคำพูดของคนสูงอายุ ผู้อาวุโส หรือคนรักใคร่นับถือกันและเจตนาดีต่อกัน พูดเพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่ผู้ฟัง หรือผู้รับพร เพื่อให้กำลังใจ และหวังให้ผู้ฟัง ได้รับความชื่นใจ ความสบายใจ ใช้ในพิธีสู่ขวัญ ผูกข้อต่อแขน หรือโอกาสอื่น ๆ ก็ได้^{๒๓} เช่น

^{๒๒} อติศร เพ็ญเกษ, อภัยพิทยา, หน้า ๑๒๓.

^{๒๓} พระมหาสถิตย์ แก้วล้วน, การศึกษาเรื่องบทผญาอีสานว่าด้วยบุญและบาป, ภาคนิพนธ์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓, หน้า ๑๘.

^{๒๔} สมปอง จันคง, วัฒนธรรมภาษาอีสานจากผญา, ศึกษาการณิบ้านหนองเรือ ตำบลสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร, หน้า ๗๑

ผูกเบี่ยงซ้ายให้ขวัญเข้ามาผูกเบี่ยงขวาให้ขวัญเข้าอยู่ เเคราะห์อย่าเห็นเวรอย่าต้อง ให้เจ้ามันคือก้อนหินแดง ให้เจ้าแข็งคือก้อนหินล้าน โห่เพียงตอเจ้าอย่าได้หัก โห่เพียงหลักเจ้าอย่าได้โค่น อย่าตีหม่นเสมอคอง อย่าตีหมองเสมอถั่ว อย่าได้เศร้าเสียศรี ให้เจ้ามีอายุ วรรณะ สุขะ พละ ทุกสิ่งทุกประการก็ข้าพชนู^{๙๔}

(ผูกเบี่ยงซ้ายให้ขวัญเข้ามาผูกเบี่ยงขวาให้ขวัญเข้าอยู่ เเคราะห์อย่าได้เห็น เวรอย่าได้กล้ากราย ให้เจ้ามันคงเหมือนก้อนหินแดง ให้เจ้าแข็งแรงเหมือนก้อนหินล้าน โห่เสมอตอเจ้าอย่าได้หัก โห่เสมอหลักเจ้าอย่าได้โค่น อย่าตีหม่นหมองเสมอคอง อย่าตีหม่นหมองเสมอถั่ว อย่าได้เศร้าเสียศรีให้เจ้ามีอายุ วรรณะ สุขะ พละ ทุกสิ่งทุกประการก็ข้าพชนู)

แก้สลับสับสลับบ่ต่อสลับใบแฉม แก้แหลมสับแหลมบ่ต่อแหลมใบข้าว แก้ส้าสับส้าบ่ต่อส้าเดือนยี่เดือนเจียง แก้เสียงสับเสียงบ่ต่อเสียงแมงง่วง แก้ง่วงสับง่วงบ่ต่อง่วงไพรวัน แก้ฝืนสับฝืนบ่ต่อฝืนคินนี้ ฝืนคินนี้ฝืนว่าขงคาบข้าง บินข้ามท่งหลวง โชคสิเข้าข้างฮือนคือฮือนฮือน โชคสิเข้าข้างเจ้าแอ่นกลาง

(แก้สลับสับสลับไม่เท่าสลับใบแฉม แก้แหลมสับแหลมไม่เท่าแหลมใบข้าว แก้ส้าสับส้าไม่เท่าส้าเดือนสองเดือนสาม แก้เสียงสับเสียงไม่เท่าเสียงเรไร แก้ง่วงสับง่วงไม่เท่าง่วงไพรวัน แก้ฝืนสับฝืนไม่เท่าฝืนคินนี้ ฝืนคินนี้ฝืนว่าขงคาบข้างบินข้ามท่งใหญ่กว้าง โชคจะเข้าข้างเรือนคองแอ่นกลาง โชคจะเข้าข้างขึงฉางคองแอ่นกลางเช่นกัน)^{๙๕}

เออ คิกวาดเข้า ๆ ฮ้ายกวาดหนี ๆ คีมาใส่ใหญ่มาแถม สามสิบสองขวัญให้เจ้าคินมาเข้าเข้ามาอยู่ในเนื้อในคิง มาเคอขวัญเอช มาอยู่คิงเจ้าอย่าได้หนีจาก เคอ มาอยู่ซากเจ้าอย่าได้หนี ให้เจ้าใส่กระโจมคำ เข้ามาฮอดแล้วให้เจ้าอยู่สวัสดิ มีศรีอย่าเศร้า คราบค่อเท่าห้าพันวัสสา ตัพพาพุทธานุภาวณะ ตัพพารัมมานุภาวณะ ตัพพาสังฆานุภาวณะ ภวันตุเต ขอให้เจ้ามีอายุมันขวัญขึ้นสุขยัง พลัง^{๙๖}

(เออ คิกวาดเข้า ๆ ร้ายกวาดหนี ๆ คีมาใส่ใหญ่มาแถม สามสิบสองขวัญเจ้าให้คินมา เข้ามาอยู่ในร่างกาย มาเคอขวัญเอช มาอยู่ในร่างกายเจ้าอย่าได้หนีจากมาอยู่ซากเจ้าอย่าได้หนี ให้เจ้าใส่กระโจมทองคำ เข้ามาถึงแล้วให้เจ้าอยู่สวัสดิ มีศรีอย่าเศร้า คราบค่อเท่าห้าพันวัสสา ตัพพา

^{๙๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

^{๙๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

^{๙๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

พุทธานุภาวณะ สัพพารัมมานุภาวณะ สัพพาสังฆานุภาวณะ ภวันตุเต ขอให้เจ้ามีอายุยืน
นาน สุขัง พลัง)

ให้เจ้าโย ๆ อัง ๆ ให้เจ้ามีชัยชนะหาบแพ้ข้าศึกศัตรู ภายในและภายนอกทั้งหลายทั้งมวล
เจ้าอย่าได้พบอันตราย เจ้าอย่าได้พานอันตราย โชคลาภอย่าสิ้น ขอให้เจ้าอยู่ดีกินดี เทียรมา เคน
นอนหลับให้เจ้าได้เงินหมื่น นอนตื่นให้เจ้าได้เงินแสน แบนมือไปให้ได้แก้วมณีโชติ โทษอย่า
อย่ามาพาน ผุ่งมารอย่ามาบังเบียด ให้เจ้าหายเสนียดจัญไร สัพพาทุทธานุภาวณะ สัพพารัมมา
นุภาวณะ สัพพาสังฆานุภาวณะ ขอให้เจ้ามีอายุยืน

(ให้เจ้าเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้น ให้เจ้ามีชัยชนะปราบข้าศึกศัตรูภายในและภายนอกทั้ง
หลายทั้งมวล เจ้าอย่าได้พบสิ่งที่โหดร้าย โชคลาภอย่าสิ้น ขอให้เจ้าอยู่ดีกินดี มั่นคง นอนหลับให้
ได้เงินหมื่น นอนตื่นให้ได้เงินแสน แบนมือไปให้ได้แก้วมณีโชติ โทษร้ายอย่ามาพานพบ ผุ่งมาร
อย่ามาบังเบียด ให้เจ้าหายเสียดจัญไร สัพพาทุทธานุภาวณะ สัพพารัมมานุภาวณะ สัพพาสังฆานุ
ภาวณะ ภวันตุเต ขอให้เจ้ามีอายุยืนนาน)^{๙๙}

ทางใต้ให้มีผู้ช่วยเหลือ ทางเหนือให้มีผู้ช่วยข้าง สองคาบข้างให้มีผู้ช่วยคอยไม้เงินคอยไม้
คำ อุอะนุมะ มุลนามหาบุณมัง

(ไปทางทิศใต้ให้มีผู้ช่วยเรือ ไปทางทิศเหนือให้มีผู้ช่วยข้าง สองข้างให้มีผู้ช่วยคอยไม้เงิน
คอยไม้คำ อุอะนุมะ มุลนามหาบุณมัง)^{๙๙}

ความเจ็บอย่าให้ได้ ความไข้อย่าให้มี เคราะห์อย่าให้เห็น เหม็นอย่าให้พ้อ เดือดถ้า ให้
ได้ผัวผู้สู้ ให้ได้ผู้สู้ สุขัง พลัง

(ความเจ็บอย่าให้ได้ ความไข้อย่าให้มี เคราะห์อย่าให้เห็น เหม็นอย่าให้พบ ให้ได้ผัวที่
เป็นคนดีมีความรับผิดชอบในหน้าที่ ให้มีคนที่รักที่ดี สุขัง พลัง)^{๙๙}

^{๙๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

^{๙๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

^{๙๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

เออ มื้อนี้หากแม่นมื้อสันต์วันดี วันประเสริฐ วันเลิศล้ำรุ่งอรุณมาลา หมูเจ้าหากมาขอ
สมมา ที่พ่อที่แม่เป็นเจ้า ถางเนื้อได้ไปมาวาคบคล้อง ได้ยี่ของทั้งหัว คกใจกลัวข้านั่น ใจสะบัน
ในจิต ถางเนื้อได้ทำคบชอบ ได้ตอบด้อยและเถียงความพ่อแม่กะสละกะทอยผายโศค ให้มีมโชน
และวันคืน ให้อายุเจ้ายืนพอส้อย ออกจากส้อยให้ถึงแปดพันปี พุ่นละ ให้ไปดิมาดี

(เออ วันนี้เป็นวันดี วันประเสริฐ วันเลิศล้ำรุ่งอรุณมาลา พวกเจ้าหากมาขอขมา พ่อแม่ผู้
เป็นเจ้า บางครั้งการไปมากริยาทำทางไม่งาม ได้ยี่เอาสิ่งของอยู่เหนือศีรษะพ่อแม่ คกใจกลัว ใจ
ตัน บางครั้งทำผิดได้ด้อยเถียงความ พ่อแม่ก็จะละโทษให้ จงพันโทษ มีอายุยืนพอร้อย ออกจาก
จากร้อยให้ถึงแปดพันปี ให้ไปดิมาดี)^{๘๘}

ค่อยอยู่ดีสบายนั้น เสมอมันเครือเก่า เคยให้เจ้าอยู่ดีมีแสง ความเจ็บอย่าให้ได้ ความไข้
อย่าให้มี ให้ไปดิมาดี ผู้อยู่ให้มีชัย ผู้ไปให้มีโชค โชคมาอยู่เที่ยงอาน อยู่เที่ยงเครื่องอถ้งการตำรับ
นอนหลับให้เจ้าได้เงินพัน เคยนอนฝันให้เจ้าได้เงินหมื่น นอนตื่นให้เจ้าได้เงินแสน แบนมือไปให้ได้แก้วม
โชติ โชนธำธอย่ามาพานมารธำธอย่ามาผ่า ให้เจ้ามีอายุ วรรณัง สุขัง พลัง เคย

(ค่อยอยู่ดีสบาย เสมอมันเครือเก่า ให้เจ้าอยู่ดีสบาย ความเจ็บอย่าให้ได้ความไข้อย่าให้มี
ให้ไปดิมาดี ผู้อยู่ให้มีชัย ผู้ไปให้มีโชค โชคมาอยู่บ่นอาน อยู่บนเครื่องตำรับอันอถ้งการ นอน
หลับให้เจ้าได้เงินพัน นอนฝันให้เจ้าได้เงินหมื่น นอนตื่นให้เจ้าได้เงินแสน แบนมือไปให้ได้แก้วม
โชติ โชนธำธอย่ามาพานพบ มารธำธอย่ามาผ่าให้เจ้ามีอายุ วรรณัง สุขัง พลัง)^{๘๙}

ธำธกวาดหนี ดิกวาดเข้า เอาใหม่มาแถม ขอให้อยู่ดีมีแสง ให้มีความสุข ความเจริญ
อย่าได้พบอันหาญ อย่าได้พานอันธำธ ขอให้เจ้ามีความสุขตลอดไป อายุ วรรณัง สุขัง พลัง

(ธำธกวาดหนี ดิกวาดเข้า เอาใหม่มาแถม ขอให้อยู่สบายดี มีความแข็งแรง ให้มีความสุข
ความเจริญ อย่าได้พบพานสิ่งร้ายแรงขอให้เจ้ามีความสุขตลอดไป อายุ วรรณัง สุขัง พลัง)^{๙๐}

^{๘๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

^{๘๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

^{๙๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

ผญาประเภทนี้ เป็นผญาที่สื่อความปรารถนาดีไปยังบุคคลอื่น ผู้ใช้ส่วนมากเป็นคนแก่ ผู้มีอายุโต ซึ่งเป็นที่รักใคร่นับถือ พุคด้วยเมตตาจิตและเจตนาดีเพื่อให้เป็นสิริมงคล เป็นกำลังใจและเป็นความหวังให้ผู้รับพรคือ ผู้ที่อ่อนเยาว์กว่า ถ้อยคำที่เป็นพรสะท้อนถึงคติความเชื่อและความต้องการของมนุษย์แต่ละวัย เป็นการแสดงให้เห็นถึงค่านิยมและความต้องการของมนุษย์ โดยพิจารณาหลักจิตวิทยาว่าคนเราต้องการอะไรก็ให้เช่นนั้นอันเป็นผลให้เกิดความสุขใจ สบายใจทั้งผู้ให้และผู้รับในโอกาสที่เป็นมงคล เช่น งานแต่งงาน งานบุญขึ้นบ้านใหม่ พิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น ดังในตัวอย่าง

ผญาอวยพรคู่บ่าวสาว

ให้เจ้าเป็นคู่แก้วคู่ขวัญ ให้เจ้าฮักกันบ่มีเปิด ลูกแก้วเกิดหญิงชาย
สุขสำบายจนแก่เฒ่า สมบัติหลังเข้าเมืองนอง เงินทองมีมากล้นเทอญ^{๓๓}

ผญาอวยพรคนทั่วไป

ให้เจ้ามีเงินค่าแก้วโหลมาเฮืองเฮือ ให้มีเสื่อและผ้าโหลล้นหลังมา
นอนหลับให้เจ้าได้เงินหมื่น นอนตื่นให้เจ้าได้เงินแสน
ได้แก้วได้แหวนมีค่าเป็นล้าน พวกหนุ่มมารอย่าได้มาเบียด
สรรพเสนียดให้ระงับกลับหาย อาฮู วัณโณ สุขัง พลัง เทอญ^{๓๔}

ผญาอวยพรที่ใช้ในพิธีสู่ขวัญ

ผูกเบื่องซ้ายให้ขวัญเจ้ามา ผูกเบื่องขวาให้ขวัญเจ้าอยู่ ฝ่ายเส้นนี้มีหลายคำแดน
นำมาผูกแขนผอวนเจ้า อย่างมีศรีเสราตัวเจ้าอย่าหมองหม่น คุณพระพุทธร
พระธรรม มากล้นโหลคือคั้นประสงค์ เจ้านอนหลับให้ได้เงินหมื่น
เจ้านอนตื่นให้ได้เงินแสน แขน่มือไปให้ได้แก้วมณีโชติ
โทษร้ายอย่าพามา ร้ายอย่ามาเบียด^{๓๕}

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔.

๔.๓ อัจฉริยะใจไฉ่ ข้าวสารอยู่โอบยอกคอดกั๊ก
ไม้ไผ่ ยอกคอดคาง ปลาข้างอยู่หิ้งทะยานเดินคืบเมว^{๔๔}

มีความหมายว่า อัจฉริยะใจจริง ๆ ผู้ที่ไม่รู้จักสำรวจตัวเอง มักจะทำอะไรเกินตัวเสมอ มีความรู้ ความสามารถน้อย ก็อยากจะทำเช่นเดียวกับผู้ที่เขามีความรู้ความสามารถมาก ๆ (ไม่นึกถึงว่างานจะได้รับผลอย่างไร)

อธิบายศัพท์	“โอ”	คือ	ขัน (ขันไต่ข้าว)
	“ขยคย”	คือ	ขยคยขัน
	“คยค”	คือ	จิก, กัด, ปีก

๔.๔ อัครจริยโงม่อน กินแค้นมอนตังมาสู้จักเขี้ยว
บาดว่าไก่อ้ใจ้น กินน้ำเขี้ยวบ่เป็น^{๔๕}

มีความหมายว่า อัจฉริยะจริง ๆ ผู้มีรายได้น้อย แต่รู้จักประหยัด กินอยู่แต่พอตัว มีใจบุญกุศล รู้จักทำบุญทำทาน เสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ตรงข้ามผู้หลักผู้ใหญ่ฐานะดีบางคน กินอยู่ดี ใช้จ่ายไม่เพื่อย แต่ไม่รู้จักทำบุญทำทานเลย

อธิบายศัพท์	“ม้อน” คือ	ตัวโหม
	“มอน” คือ	โหมม้อน
	“ไจ้น” คือ	โหญ่ (แข็งแรง)

๔.๕ กวางกินหมากขามป้อม ไปตากันจี้มั่ง
 ตันแม่นมั่งป๊ะ สามมือกระด่ายดา^{๕๐}
 กระด่ายดาแล้ว เห็นอ้มคัดเน่านำ

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

^{๗๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

มีความหมายว่า ลูกหลานกระทำความผิด มีผลกระทบถึงพ่อแม่ ผู้ปกครอง ถ้าไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ไม่กี่วันก็จะเป็นปัญหากระทบไปถึงญาติพี่น้องเดือดร้อนกันไปหมด (สามารถเปรียบเทียบไปถึงสถาบัน องค์กรต่าง ๆ จนถึงระดับประเทศ ระดับโลกก็ได้ เช่นวิกฤตทางเศรษฐกิจ)

อธิบายศัพท์	“หมาก”	คือ	มะ (ผลไม้ต่าง ๆ)
	“มั่ง”	คือ	ละมั่ง (สัตว์ตระกูลควายป่า วัวป่า, โอง สัตว์ตระกูลงู กวาง)
	“กันจี้”	คือ	ทวารหนักหรือที่ถ่ายอุจจาระ

๔.๖ อัจฉรรยโง่โง่ โธทองสั่งมาแตก
บาดว่ากะโปะหมากพร้าว สั่งมามันกว่าไอ^{**}

มีความหมายว่า อัจฉรรยโง่จริง ๆ ผู้สืบเชื้อสายจากสกุลใหญ่โต มีเกียรติยศชื่อเสียงทำไมจึงแตกแยกขัดแย้งกันได้ แต่ทำไมผู้อยู่ในตระกูลธรรมดาสามัญชนทั่ว ๆ ไป จึงกลมเกลียวกัน อยู่ด้วยความรักความสามัคคีคิดว่า มันคงไม่แตกแยก

อธิบายศัพท์	“โธทอง”	คือ	ขันทอง
	“กะโปะ”	คือ	กะลา (มะพร้าว)

๔.๗ แก้วชิง่า สิบชิง่า ให้เอาแก่นกะขุงดี
อย่าได้เอาบาลี ต่อยตีคางค้อน^{***}

มีความหมายว่า จะทำอะไรก็ได้ ให้ทุบตีด้วยของแข็ง จะเจ็บเฉพาะร่างกายเท่านั้น แต่อย่าเอาสำนวนโวหารภาษาที่แหลมคมมากล่าว ให้เจ็บปวดหัวใจแทนการทุบตีด้วยของแข็งนั้น (แค้นจนกะอักออกมาเป็นโลหิต)

^{**} ตกาวัฒนธรรม จังหวัดขอนแก่น สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น, ของดีอีสาน, หน้า ๒๒๒.

^{***} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

อธิบายศัพท์	“แก่นกะตุง”	คือ	แก่นไม้พะยุง
	“บาลี”	คือ	ภาษาบาลี (หมายถึงใช้สำนวนโวหาร)
๔.๘	คาดีไปค้องช้าง		สามปีมาเปล่า
	คาบอดไปค้องช้าง		สามมือได้ขึ้นมา ^{๔๔}

มีความหมายว่า ความเป็นระบบระเบียบกฎเกณฑ์มากมายอาจทำให้ล่าช้าทำไม่สำเร็จก็ได้ แต่ถ้ารู้จักคัดกรองบทวนการที่เป็นปัญหาออกไป ทำตรงเป้าหมายเลย ไม่ก็วันก็บรรลุผลสำเร็จในทางธรรม คาบอด หมายถึง พระสงฆ์นั่งวิปัสสนาศึกษาสมาธิพระธรรมวินัย

อธิบายศัพท์	“มือ”	คือ	วัน
๒.๕	นกอีเหยียง		กินหมากโพธิ์โฮ
	แซว ๆ เสียง		บ่มีโคส้อง
	แซว ๆ ส้อง		โตเดียวเหม็ดหนู ^{๔๕}

มีความหมายว่า ประชาชนพลเมือง ต่างก็ทำมาหากินด้วยกันภายในประเทศเมื่อมีความเดือดร้อนต่างคนก็ต่างร้องทุกข์ไม่สามัคคีกันจึงไม่มีพลังและไม่มีอำนาจต่อรอง แต่ถ้าพร้อมกันร้องเรียน เป็นอันหนึ่งอันเดียว ร่วมแรงร่วมใจกัน ร่วมมือกันก็จะมีพลังมาก สามารถทำให้ผู้มีอำนาจปกครองบ้านเมืองรับฟังและเข้ามาแก้ปัญหาให้ เกิดผลสำเร็จตามต้องการได้

๔.๑๐	เวียงจันทน์ฮ้าง		เป็นโพธิ์หมากออก
	บางกอกฮ้าง		เป็นหม่องกระดำนอน ^{๔๖}

มีความหมายว่า การเปรียบเทียบระหว่างเวียงจันทน์และบางกอกนั้น มีหลายสำนวนสะท้อนว่าอย่าดูถูกดูแคลนเวียงจันทน์ ประวัติศาสตร์การต่อสู้ ความสัมพันธ์ระหว่างสองเมืองมีมาอย่างยาวนาน ทั้งที่เป็นมิตรและบางครั้งรบพุ่งกัน การดูถูกดูแคลนส่วนมากจะไปจากทางบางกอกเสมอ จึงมีญาเปรียบเทียบเรื่องนี้ไว้ เช่น ‘เวียงจันทน์เศร้า สาวเหยียอย่างฟ้าว่า มันสิไปบาดหล้า

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

หมากแดงข้าง หน่วยปลาย” เวียงจันทน์ถ้าเป็นเมืองร้าง ก็จะเป็นเนินที่หักพังของเมืองบางกอกร้าง จะเป็นแค่เพียงที่อยู่ของกระด่าซึ่งมีพิษสงอะไร ท่านองนั้น”^{๖๖}

อธิบายศัพท์ “โพน” คือ เนินดิน
“หมากจอก” คือ ฐานขี้จอก

๔.๑๑ ลิงค้อลิงขาดกันขึ้นกกไม้ บาดขึ้นได้แม่นบั๊กโกกนาโด

มีความหมายว่า การแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกันระหว่างมนุษย์ เปรียบได้กับพฤติกรรมของหมู่ลิงที่แย่งกันขึ้นต้นไม้ แต่ตัวที่ขึ้นได้สำเร็จกลับมิใช่พวกลิงที่แย่งกัน กลับเป็นลิงตัวใหญ่จำฝูงไปเสียฉิบ

อธิบายศัพท์ “บั๊กโกกนาโด” มีความหมายว่า ลิงตัวใหญ่ (หัวหน้าลิง)^{๖๗}

๔.๑๒ กอยมันฮ้าง สามคืนพลัดพราก
ข้าวกากลาจากเถ้า ควายเฒ่าห้วงเหว^{๖๘}

มีความหมายว่า สรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ จะต้องพังพินาศกัน ต้องสลายกัน เพราะทุกอย่างมีความสำคัญแก่กัน ขาดอันหนึ่งไปอันใดไป ก็ขาดความสมดุล จะอยู่อย่างมั่นคงไม่ได้

อธิบายศัพท์ “ฮ้าง” คือ ร้าง, ทิ้งร้างไป
“สาม” คือ หินห้าง
“กอย” คือ หัวกลอย (หัวมันชนิดหนึ่งคล้ายหัวเหือก)
“ข้าวกาก” คือ ข้าวเปลือก
“เถ้า” คือ ฝุ่นผง
“ห้วงเหว” คือ ซึมเศร้า

^{๖๖} อิศร เพียงเกษ, ช่างพระยา, ฮ้างแล้ว, หน้า ๑๗๕

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๐.

^{๖๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๐

มีความหมายว่า สิ่งของใดที่เป็นของคู่กัน เช่น หลัวพินกับหม้อ กวยกะทอกกับข้าวปลุก กกชูกกับไม้กำพัน ถ้าหนีจากกันหรือไม่ได้คู่กันแล้ว แม้ผ่านไปหนึ่งพันวันก็ไม่สามารถที่จะเจอเจอกันได้อีก เพราะฉะนั้นจงอย่าแยกของคู่กันออกจากกัน

อธิบายศัพท์	“หลัว”	คือ	พินที่ตัดเป็นท่อน ๆ
	“กวย”	คือ	ตะกร้าที่สานด้วยไม้ไผ่
	“กะทอ”	คือ	เป็นเครื่องจักสานทำด้วยไม้ไผ่
			กันสี่เหลี่ยม รูปกลมสูง ใช้ทำอะไรก็มีชื่อไปตามนั้น
	“กกชูก”	คือ	ผ้าที่ตัดติดไว้กับพิน (เครื่องมือทอผ้า)
	“ไม้กำพัน”	คือ	ไม้กลม ๆ สำหรับม้วนผ้าเวลาทอผ้า
	“พันหม้อ”	คือ	หนึ่งพันวัน (เวลานานพันวัน)
	“บ่จวบกัน”	คือ	ไม่พบกัน ^{๕๖}

๔.๑๖ เปิดเป็นผู้ไข ไก่เป็นผู้ฝึก
ขี้กะดักกะเคื่อนเป็นผู้เลียง บุญซีได้แก่ไผ

มีความหมายว่า การทำคุณประโยชน์ต่อสังคมล้วนแต่มีความสำคัญทัดเทียมกัน ไม่ว่าจะทำหน้าที่อะไร สอนให้รักในหน้าที่การงานของตนเอง ทำหน้าที่ให้ดีที่สุด เปรียบกับการที่เปิดเป็นผู้ไข ไก่เป็นผู้ฝึก ไส้เคื่อนเป็นคนเลียง บุญยอมดกได้แก่ทั้งเปิด ไก่และไส้เคื่อน

อธิบายศัพท์	“ขี้กะดักกะเคื่อน”	คือ	ไส้เคื่อน
	“ไผ”	คือ	ไกร ^{๕๗}

๔.๑๗ หอยกานก็ ผู้ปากคือคน
ปลาชีมีเขา ไถ่ชนควายบ้า

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๑.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๑.

มีความหมายว่า ผู้ค้าค้อหรือผู้สูงศักดิ์ ก็มีสิทธิมีเสียงและมีความเป็นมนุษย์เสมอภาคเหมือนกัน ดังว่าหอยกาก็มีรู ปากเหมือนคนหากมีการกดขี่ข่มเหง ปลาฉิวก็จะมีขาได้ฉิวควายน้ำที่ตัวใหญ่กว่าได้^{๕๓}

๔.๑๘ อักษรยอใจไม้ ลำตะโนพัดเกิดเป็นไม้แก่น
ก็คยาภพร้างบ้าน ก็คยาภพขวานฉิบเยื่อ หนีเนื่อบันตะโน

ศดฺยาปริศนาคนี้ ให้แปลความกลับกัน จากอ่อนแอกลับกลายเป็นแข็งแรง อย่าได้ดูหมิ่นดูแคลน เขาเปรียบผู้อ่อนแอกว่า ตัววันหนึ่งจากผู้อ่อนแอจะกลับกลายเป็นผู้เข้มแข็ง เช่นกับไม้โสนที่อ่อนแอจะแข็งแรงจนผู้ที่จะมาทำร้าย ได้แก่ มีดพร้าหรือขวานก็จะบั่นจะเยื่อไม่อย่ามาฟันเนื่อไม้โสนนั้นเลย

อธิบายศัพท์	“ตะโน”	คือ	ลำโสน
	“พร้า”	คือ	มีดพร้า
	“บั่น”	คือ	ตัด, หั่น ^{๕๔}

๔.๑๙ อุปจนหัวขวัญเจ้า ราชานักปราชญ์
แม่น้ำใหญ่หัวต่อน้ำ เขมน้อยบวคควาย

มีความหมายว่า คนเรามากถูกเหยียดหยามผู้อื่น เป็นสิ่งไม่ดีต้องพึงพาอาศัยกันจึงจะดี

อธิบายศัพท์	“เร”	คือ	แม่น้ำ
	“บวค”	คือ	แอ่งน้ำขังเล็กๆ น้อยๆ พอควายนอนได้ ^{๕๕}

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๒ - ๑๘๓.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๓.

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๓ - ๑๘๔.

๔.๒๐ สังกน โคนลงห้วย พาสังแดนต่อ
 สังกน โคนกว้าง พาสังกนแพง

มีความหมายว่า คนส่วนใหญ่ มักทำอะไรง่าย ๆ ทำไมไม่คิดทำอะไรที่เป็นเรื่องใหญ่ ๆ ไต ๆ เพื่อจะได้ผลประโยชน์มากมาย จะไม่ดีกว่าหรือ

อธิบายศัพท์ “โตน” คือ กระโจน, กระโคคอง
 “โคก” คือ บริเวณที่มีป่าไม้มาก ๆ^๑

๒.๒๑	อยากกินข้าว	ให้ปลูกใส่ทะลนหิน
	อยากมีศีล	ให้ฆ่าพ่อตีแม่
	อยากให้คนมาแว	ให้ฆ่าหมู่เดียวกัน

มีความหมายว่า ต้องเป็นผู้มีความอดทน มีขันติธรรม (ปลูกข้าวใต้ลานหิน) ให้ดับกิเลสด้วยธรรมะ ตัวที่ให้กำเนิดโลก โกรธ หลง ตัณหา รากะ ให้อึดใจสะอาด สงบ สว่าง (ฆ่าพ่อตีแม่ผู้ให้กำเนิด) และกำจัดสิ่งที่เป็นพฤติกรรมที่เลวร้ายให้หมดจากรวมกาย วาจา ใจ เป็นคนสงวนและสันติสุข จะมีคนเคารพ นับถือ ชื่นชมมากมาย (ฆ่าหมู่เดียวกันคือฆ่าเพื่อนของกิเลสตัณหาต่าง ๆ นั้น)

อธิบายศัพท์ พระลานหิน คือ การไต่ป่าดง

ผญาบทนี้ เป็นปรัชญาปริศนาคิดจริง ๆ น่าจดจำใส่ใจไว้ เพื่อการครองคน ครองคน และ
ครองงาน^{๕๗}

^{๓๖} เรื่องพิชิตกัน, หน้า ๑๘๔.

^{๕๐} เรืองเตียวกัน, หน้า ๑๘๔ - ๑๘๕.

๒.๒๒. หินแผ่นล้าน	ก้อนใหญ่คือหินนก
บาดว่าเอชะโนคิต	ซึ่งหาสั่งมาได้
ผิว่าคามคาควี้	คือสะโนหินนกกว่า
คันแม่นคาบควี้	จีเบน้องฝ่ายสะโน

มีความหมายว่า น้ำหนักจะด่วงคู่กันได้นั้น บางครั้งจะเอาข้อเท็จจริงจากน้ำหนักที่ทองเห็นเท่านั้นไม่ได้ ต้องนำอาเหตุการณ์และสังคมเป็นเครื่องวัด ต้องมองในรูปนามธรรมว่าอะไรถูกต้องดีงาม และอุติธรรม จึงจะเป็นน้ำหนักจริง ๆ อะไรมีพฤติกรรมตรงข้าม ก็มีน้ำหนักเบา จะมาเปรียบเทียบกันไม่ได้ (ความดีงาม ความถูกต้อง จะเปรียบกับความชั่วความเลวไม่ได้)

อธิบายศัพท์	“สะโน”	คือ	ลำโสน
	“ควี้”	คือ	แม่น, ถูกต้อง ^{๑๑}

๔.๒๓	อัสจรรยโงกุง	กุมกิมปาตานีกใหญ่
	ปาจิวนาโลสวณแซ	หนีไปซ่อนหลบหนี

มีความหมายว่า สังคมมนุษย์นี้ เมื่อไม่ได้รับความเป็นธรรม ผู้ที่ถูกกดขี่ข่มเหง รวมพลังกันได้ก็จะต่อสู้กับผู้กดขี่ข่มเหง ขึ้นข้อเสนอต่อรองขอความเป็นธรรม ถ้าไม่ได้ก็ต่อสู้ด้วยกำลังจนผู้กดขี่ถอยไปอาศัย ณ ที่อื่น หลบหนีไปอาศัยอยู่ที่อื่น^{๑๒}

๔.๒๔	อัสจรรยหมาบข้าง	สามแสงล้มท้าว
	บาดว่าข้างถูกขึ้น	หมาจิให้ต่อสาม

มีความหมายว่า ผู้มีพลังน้อยกว่าถ้ารวมกันได้ ก็สามารถเอาชนะผู้มีพลังมากกว่าที่อยู่โดดเดี่ยวได้ แต่จงระมัดระวังให้ดี อย่าเผลอถ้าผู้มีพลังมากกว่าสามารถตั้งตัวได้เมื่อใด เขาจะกลับคืนมาทำร้ายก็ได้

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕.

อธิบายศัพท์ “ขบ” คือ จับ, กัด^{๑๑๑}

๔.๒๕ เสือนมุงหญ้า ผนตกลมาสังว่าฮั่ว
บาดว่าถคหญาไว้ ผนทั้งแล่นกาย

มีความหมายว่า ได้เตรียมสิ่งป้องกันไว้ดีแล้ว แต่ยังไม่ปลอดภัย ยังมีช่องรั่วช่องโหว่เกิดขึ้นได้แค่บางครั้งเพียงแต่ป้องกันไว้บ้างเท่านั้นเหตุการณ์ร้ายแรงก็ผ่านไปไม่เข้ามาทำอันตราย

อธิบายศัพท์ “ถคหญา” คือ รคน้ำหญ้า
“ทั้ง” คือ ตกแรง ๆ
“แล่นกาย” คือ วิ่งผ่าน^{๑๑๒}

๔.๒๖ แผ่นดินไซ้ จีเอาหยังมาคุ้มห่ม
แผ่นดินออกหมากไม้ ขานแก่นแม่นฮยัง

มีความหมายว่า ประชาชนพลเมืองส่วนใหญ่กำลังตกทุกข์ได้ยากจะหาใครมาปกป้องคุ้มครอง ถ้าความทุกข์ระบาคไปทั่วแผ่นดินจะหาอะไรมารักษา

อธิบายศัพท์ “ออกหมากไม้” คือ อาการใช้มีผืนขึ้นตามตัว
“แม่นฮยัง” คือ คืออะไร^{๑๑๓}

๔.๒๗ อัครจริยไฉน้ำ วังโสตั้งมาชุ่น
อัครจริยไม้แก่นหล่อน ตั้งมาเป็นปิงโบ

มีความหมายว่า ผู้มีร่างกายสมบูรณ์ สวยงาม ที่มีอยู่มากมาย ทำไมจึงชุ่นนัวด้วยกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย แค่มองข้ามผู้มีร่างกายชั่วร้ายสวยงาม ทำไมจึงมีจิตใจเป็นกุศล รู้จักทำบุญทำทาน เสียสละผลประโยชน์ให้ส่วนรวมยิ่งนัก

^{๑๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๖.

^{๑๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๖ - ๑๔๗.

^{๑๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๗.

อธิบายศัพท์	“ไม้แก่นหล่อน”	คือ	แก่นไม้ที่เปลือกหลุดหมดแล้ว
	“ปิงใบ”	คือ	ผลิใบออกมา
	“ปิ่น”	คือ	กลับ กลับข้าง***

๔.๒๔	อักษรวิ้งเวินกว้าง	ตั้งมากลายเป็นหาด
	บาดว่าหาดแท้ ๆ	ตั้งมาเป็นคำเวิน

มีความหมายว่า ผู้ที่มีตำแหน่งขจรบรรดาศักดิ์สูง ๆ ทำไมมีจิตใจเหือกแห้ง ไม่โอ้อวด อารีแก่ผู้ใด แต่ว่าผู้ที่เป็นสามัญชนคนธรรมดาแท้ ๆ กลับตรงข้าม มีจิตใจ โอ้อวดอารี กว้างขวางยินดีจะช่วยเหลือผู้อื่น ทำตนเป็นสาธารณประโยชน์

อธิบายศัพท์	“วิ้งเวิน”	คือ	แหล่งน้ำกว้างขวาง
	“ปิ่นคำเวิน”	คือ	กลับคืนเป็นวังน้ำกว้างขวาง
	“คำว”	คือ	หวนกลับ***

๔.๒๕	บัวชี้แบ้	ตั้งมาเกิดกลางหนอง
	บัวทองไปเกิดกำ	หัวสวนบ้านเก่า
	บ่อนเล็กมาเล่าตื่น	พออี้อย่างถึง

มีความหมายว่า คนที่มีคุณภาพต่ำ ทำไมเกิดในสิ่งแวดล้อมที่เจริญรุ่งเรือง ส่วนผู้ที่มีคุณภาพสูงกลับไปเกิดอยู่ในที่ลึกลับห่างไกล

อธิบายศัพท์	“บัวชี้แบ้”	คือ	บัวชนิดหนึ่งไม่สวยงาม
	“กำ”	คือ	สวน, เขต
	“เล็ก”	คือ	ลึก***

*** เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๗ - ๑๔๘.

*** เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๘.

*** เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๘ - ๑๔๙.

๒. ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งจัดว่ามีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของคนและวัฒนธรรมอย่างมาก และในทางกลับกัน วรรณกรรมหรือบทกวีที่มีผลสะท้อนกลับต่อสังคมก่อให้เกิดค่านิยม และมีการรักษาสืบทอดประเพณีได้เช่นเดียวกัน

ผญาที่เกี่ยวกับจารีตประเพณี เช่น

ผัวเมียนี้	กูมึงอย่าได้ว่า
ให้เอ็นซ่อยและเจ้า	ผองเฒ่าชั่วชีวิต ฯ

๓. การเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว เป็นแรงบันดาลใจอย่างหนึ่งที่ก่อให้เกิดบทกวีที่เรียกว่า ผญา อันสะท้อนให้เห็นความรัก ความอาลัยอาวรณ์ ความหวัง เช่น

เจ้าเคย	ปลูกหมากเกลี้ยง	ไว้หม่อมแถมทาง
บาดว่า	กลางสวนเจ้า	ผักกะเดาบังเกิด
มันหาก	ชมถิ่นถัน	ตั้งถั่วเผื่อนสิ้น
อันว่า	ความจาเจ้า	ภายหลังจิจางจิต
เป็นดัง	ข้าวตอกน้ำ	อวนตีบิ่นก็บ่เป็น ฯ

๔. การละเล่นของเด็ก ก่อให้เกิดบทผญา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผญาปริศนา เช่น

	ผักฮืดูเคี้ย	คันคำใบคก
กกบ่	ทันฝิ่งแน่น	ตั้งมาจิฐมคอก
ฮากบ่	บ่ทันห้องพื้น	ตั้งมาปิ่นป่งใบ

๕. สภาพแวดล้อมอื่น ๆ เช่น วิถีชีวิต การไปมาค้าขาย การเดินทางไปสงคราม ไปศึกษาเล่าเรียน เหล่านี้ก่อให้เกิดคำผญาได้ เช่น

๑)	บ่อยาก	หนีไกลข้าง	ความดีผัดคั้งจ้อง
	บ่อยาก	ไกลพี่น้อง	ความสู้ผัดจ้องไป
		นกเขาฮู้	พรากกู่ที่ยังขัน น้อยเฮย
		กาเวาออน	พรากฮ้างที่ยังฮ้าง
	บาดว่า	น้องพรากฮ้าย	ความเดียวบ่เอ็นตั้ง
	นับแต่	ไม้ไผ่ญ่ลัม	ก็ยังเอ็นตั้งคอก นันเด

๓.๖ จริยธรรมจากบทผญา

ในบทผญาอีสานนั้น ไม่ว่าจะอยู่ในวรรณกรรมคำสอนหรือวรรณกรรมนิทานก็ตาม ย่อมสอดแทรกไว้ด้วยจริยธรรมคำสอน ทั้งเนื่องด้วยข้อปฏิบัติทางศาสนา จารีตประเพณี การดำรงชีวิต ความสัมพันธ์ของคนในสังคม เป็นต้น ผลจากการศึกษาค้นคว้าของ บุญส่ง ตินฐ์นอก ที่ได้ศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมชาวบ้านที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นของภาคอีสาน และภาคเหนือ^{๓๓} ได้แสดงให้เห็นจริยธรรมที่ปรากฏสอดแทรกอยู่อย่างมากมายในวรรณกรรมอีสาน ทั้งสามารถจัดออกมาเป็นหมวดหมู่ ได้ดังนี้

๑. จริยธรรมสำหรับนักปกครอง เช่น

๑.๑	เดินให้มาฟังแจ้ง นามทีลฮิตเค้า จาจะตั้งแต่ง บ่มีโกธาแข็ง	ครองเมืองตั้งแต่ง จอมเจ้าบ่โล เจ้าเฮย มะโนนัย แลนา เกียดเค็มเป็นฮ้าย ฯลฯ
๑.๒	กันได้ เป็นนายแล้ว กันพวก ไพร่บ่พร้อม เป็นขุนนี้ ว่าความให้มันแน่น อย่าได้ เห็นแก่โกส	อย่าลืมคุณพวกไพร่ ตีเสียน้ำบ่สูงเสียง จริงเทอญ สาวไล่โคควรงศ์ แท้ตาย

๒. จริยธรรมสำหรับผู้ครองเรือน เช่น

๒.๑ การเลือกคู่

กันอยากได้คู่ซื่อนมีคู่ปรักมา ให้ปรักมาเล่าขุนกวานพ่อแม่	ให้ค่อยปรักมาขุนหม่พงศ์พันธุ์เชื้อ ครั้นเล่าแก่บ่พร้อมเขาด่อนอย่าเสีย
---	--

^{๓๓} บุญส่ง ตินฐ์นอก, การศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมชาวบ้านที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นของชาวไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕ หน้า ๕๓ - ๒๔๐.

๒.๓ สามิภรรยา

อันว่า คัวเมียนี้
คำสาปสาธัง

อย่าเอาใจหนีหนี ก้นดาบ
ฝูงนั้นอย่าได้มี

๓. จริยธรรมเรื่องความขยันหมั่นเพียร

๓.๑ อย่างกันคร้าน
ให้ฮีบหาฮึดไว้

การงานให้ตั้งค่อ
ภายหน้าสิมั่งมี

๓.๒ รื้อจักทำการสร้าง
อย่าได้เห็นแก่หนาวและฮ้อน
การหากินเข้าซี้คร้าน

นาสวนฮั่วไธ
เพียรฟ้าวแล้วก่อนเขา
จักอาหยหน้าพื้นฮั่น ฯลฯ

๔. จริยธรรมเรื่องความซื่อสัตย์ เช่น

๔.๑ ซื่อสัตย์ค่อตนเอง
ให้ค่อยเฮียนฮั่วฮู้
ให้ทำบุญกินทาน
แม่นว่า ทำอันใดได้

ศาตร์เพทอาคม
หมั่นกระทำการเฮี้ย
ให้โดยคนคิชอบ เจ้าเฮย ฯ

๔.๒ ซื่อสัตย์ค่อบุคคลอื่น

ชายใด มักโลภเลี้ยว เอาเมียขวัญของท่าน ก็คิ
เป็นคัง หอึงฮู้มักเล่นฮู้ จมบึงแม่นบ่พู๋ นั้นแล้ว ฯ

๕. จริยธรรมเรื่องความกตัญญูทดเวที เช่น

๕.๑ กตัญญูค่อมารดาบิดา

คั้นว่า พ่อแม่นี้
แม่กระ ทำเพียรอด

คุณมากยิ่งเหลือหลาย
แต่อยู่ในอุทรห้อง เจ้าเฮย

๕.๒ กตัญญูต่อครูอาจารย์

ต่างคนได้ความรู้	อาจารย์สอนสั่ง	
ขามเมื่อเห็นจ่มให้	มันฮ้ายเคียดเค็ม	
เลขเล่าโลกครูเค้า	เนรคุณสมเสียด	ดังนั้น
อันนี้ เป็นบาปฮ้าย	เวรต้องตอบถึง	นั่นแล้ว ฯ

๖. ขริขรรณว่าด้วยการคบมิตร เช่น

๖.๑ การเลือกคบมิตร

ข้าหักหนืออย่าเอาหลายเทื่อ	จ้วนกินเปื้ออย่าไว้โนเือน
คนใจเปื้อนอย่าเป็นพี่น้อง	มันเป็นล้องค้องคือเกี้ยวสองคม

๖.๒ ลักษณะมิตรดี

บ่คิดโลกเลี้ยว	ถักตั้งของเพื่อนั้น
บ่ตัวะบ่พางไผ	เพื่อนสหายกันแท้

๖.๓ ลักษณะเพื่อนชั่ว

คนพาโลใจบาป	ไผกำฮาบบ่กลัว
ถูกเขาตัวะแล้วเชื่อ	เป็นดาเบื้อคนเฮา

๗. ขริขรรณว่าด้วยความอ่อนน้อมถ่อมคน เช่น

๗.๑ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่

ที่ใดมีฝูงคนเฒ่า	ดาฮายเพิ่นนั่งอยู่
เจ้าอย่าไปนั่งเทิง	อิงเลิ่นคังหมอน
คันจักเดินไปก้ำ	สมาคมคนแก่
ให้เจ้าคานก้อมก้อย	ไหแท้จึงสิงาม

๗.๒ จิตใจอ่อนน้อม

อันหนึ่ง ไผหากัดสาฮู้	ในใจตนคั่งอยู่ ดิคาย
จิตอ่อนน้อม	คำฮ้ายแม่นบ่มี

ปากกล่าวคำ
ทำนอมแบ่งคน

คำอ่อนหวานหู แลนา
ต้องก็คำฮ้าน

๘. จริยธรรมเรื่องบุญ - บาป เช่น

๘.๑ ว่าด้วยบุญ

ชื่อว่า ทำบุญสร้าง	ศีลทานทางชอบ
องค์พระพุทธเจ้า	ก็ยอชงว่าดี แท้แท้แล้ว
ทันแม่น มีบุญแล้ว	ไปไสบ่ตกต่ำ
แม่นว่า คำชี้ให้	ก็ดีล้ำเกินคน แท้หนา

๘.๒ ว่าด้วยบาป

บาดว่า บาปชอกคัน	โสบ่ห่อนหวานเห็น ลูกเอย
เหมือนคัง เจาเทียมโค	บ่ห่อนบายเอาได้

๙. จริยธรรมเกี่ยวกับการศึกษา เช่น

๙.๑ การศึกษาของชาย

คนใดเป็นชายแท้	ให้เรียนธรรมผาโยโค
จัดใครคอยคาดแคล้ว	นำขึ้นสู่สวรรค์

๙.๒ การศึกษาของหญิง

คันว่าเป็นหญิงนี้	เรียนคองดั่งแต่ง
อย่าได้เที่ยวเฮเล่น	หลายเหย้าปากเป็น ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม การศึกษาเกี่ยวกับจริยธรรมที่กล่าวมาทั้งนั้น ก็เป็นเพียงการศึกษาอย่างกว้าง ๆ ผู้ศึกษาไม่ได้ศึกษาเจาะลึกลงไปในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง นั่นเป็นเพราะหัวข้อของการศึกษานี้มีขอบเขตเพียงต้องการเปรียบเทียบ จริยธรรมชาวบ้าน จึงมิได้แสดงให้เห็นชัดว่า จริยธรรมต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นส่วนใดบ้างที่มีรากฐานหรือเป็นคำสอนในทางพระพุทธศาสนา หรือส่วนไหนบ้างที่มาจากความเชื่อถือจารีตประเพณีดั้งเดิมของชาวอีสานที่แท้จริง จึงถือว่าเป็นเรื่องที่น่าจะ

ต้องมีการศึกษาค้นคว้าให้ชัดเจนถึงจริยธรรมคำสอนเหล่านี้ อันมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ทักษะคติ และการอบรมสั่งสอนของนักปราชญ์ชาวอีสานว่าจริยธรรมที่มีอยู่ทั้งหมด อันว่าด้วยเรื่องต่าง ๆ นั้น ได้รับอิทธิพลหรือมีรากฐานมาจากไหน มีอิทธิพลต่อชีวิตของชาวอีสานอย่างไร ส่วนไหนที่เป็นคำสอนของพระพุทธศาสนา และส่วนไหนที่เป็นจารีตประเพณีดั้งเดิมของชาวอีสาน หรือส่วนไหนที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาอื่น ๆ

ดังนั้น ในการศึกษาค้นคว้าบทพญาเรื่องบาปบุญนี้ แม้จะเป็นเพียงการศึกษาเพียงประเด็นหนึ่ง ผู้ศึกษาก็จะพยายามศึกษาค้นคว้าแยกแยะ และวิเคราะห์บทพญาเหล่านั้นในแง่มุมดังกล่าวให้เห็นชัดเจนที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

บทที่ ๔

หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในบทผญา

๔.๑ ความเชื่อเรื่องบุญ – บาปของคนอีสาน

ชาวอีสานประกอบไปด้วยชนเผ่าพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในดินแดนบริเวณนี้เป็นเวลากว่าเจ็ดพันปี และชาวไทยที่อพยพลงมาจากดินแดนที่เป็นประเทศจีน เริ่มต้นตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๓ เป็นต้นมา ชุมชนชาวอีสานได้ผ่านกระบวนการที่เรียกว่าสร้างบ้านแปงเมืองมาเป็นเวลานาน มีอารยธรรม มีขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของตนเอง และรับเอาวัฒนธรรม อารยธรรมจากภายนอกมาประยุกต์เข้ากับของตนเองอยู่ตลอดเวลา จนมีความเชื่อ ความคิด และรูปแบบการดำเนินชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะตัว

ก่อนแต่ที่จะศึกษาบทผญาว่าด้วยเรื่องบุญบาปนั้น เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาและการทำความเข้าใจ ผู้ศึกษาจะขอแยกเนื้อหาของเรื่องออกเป็น ๒ ตอนใหญ่ ๆ คือ

ตอนที่ ๑ บทผญาที่ว่าด้วยบุญ

ตอนที่ ๒ บทผญาที่ว่าด้วยบาป

๔.๒ ตอนที่ ๑ บทผญาว่าด้วยบุญ

ในการศึกษาบทผญาที่ว่าด้วยบุญนี้ ผู้ศึกษาจะยังไม่ชี้แจงว่า บทผญาที่สอนเรื่องบุญก็คือความเชื่อเรื่องบุญในบทผญาก็ดี มีพื้นฐานหรือได้รับอิทธิพลมาจากไหน ถ้าเป็นพระพุทธศาสนาจะตรงกับพุทธธรรมข้อไหน มีปรากฏอยู่ที่ไหน ทั้งจะไม่วิเคราะห์สังเคราะห์ผญานั้น ๆ ทั้งนี้เพราะจะยกไปกล่าวชี้แจงในบทที่ ๕ ในบทนี้ผู้ศึกษาเพียงแค่ยกบทผญานั้น ๆ มาแสดงเรื่องไว้เป็นหมวดหมู่ พร้อมกับให้ความหมายเพิ่มเติมเป็นภาษาไทยภาคกลาง และอธิบายศัพท์เป็นภาษาพื้นเมืองประกอบไว้เท่านั้น

บทพณูว่าด้วยบุญนี้ สามารถแยกประเด็นเพื่อศึกษาในที่นี้ได้ ดังนี้

- ก. ศติว่าด้วยบุญโดยทั่วไป
- ข. บทพณูว่าด้วยบ่อเกิดและวิธีทำบุญ
- ค. บทพณูว่าด้วยการทำบุญที่ไม่ถูกต้อง
- ฅ. บทพณูว่าด้วยประเพณีการทำบุญ
- ง. บทพณูว่าด้วยผลบุญและความเชื่อเรื่องผลบุญจากอดีตชาติ
- จ. บทพณูว่าด้วยผลบุญต่ออนาคตหรือชาติหน้า

โดยจะศึกษาอธิบายแต่ละประเด็นเรื่องลำดับต่อไป

ก. บทพณูแสดงศติว่าด้วยบุญโดยทั่วไป

คำว่าบุญ คมนัยแห่งพระพุทธรศาสนา เป็นชื่อของความสุข* ย่อมให้ผลดีแก่ผู้ทีกระทำทั้งในชาตินี้และชาติหน้า บุญเป็นสิ่งที่ควรสร้างสมเพิ่มพูนให้เกิดแก่ตนเองอยู่เสมอ เพราะการสั่งสมบุญย่อมนำสุขมาให้^๑ มิเพียงจะเป็นสุขในโลกนี้เท่านั้น บุญยังเป็นที่พึงของสัตว์ในโลกหน้าอีกด้วย^๒ ดังนั้น บุญจึงหมายถึงสิ่งที่ดีงาม มีผลที่ดีงามเป็นสุข บทพณูที่ว่าด้วยบุญ ผลดีงามของบุญมีมากมาย ในที่นี้จะยกบทพณูที่กล่าวถึงบุญโดยทั่วไปมาแสดงก่อนดังนี้

(๑) คนมีบุญได้ชื่อว่าเป็นคนดี หรือคนดีก็คือคนมีบุญ ทำให้คนใกล้ชิดพลอยดีไปด้วย ดังบทพณูที่ว่า

คนดีนั้น	คือคนบุญแท้	เสมอกับคณิงสำ
เทียมดัง	ควงคอกไม้	หอมล้วนอยู่เลิง ท่านเอ๋ย
	ควงจันทน์ห่ถ้าง	ทะลอนหอมบ่เทอกลิ้น
แม่นสิ	ดิดแปดเปื้อน	ใบไม้ก็เฝ้าหอม แท้แล้ว ^๓

* ช. อธิ. (ไทย), ๒๕/๖๐/๔๑๕,

^๒ ช. ธ. (ไทย), ๒๕/๑๑๘/๖๘,

^๓ อ. อ. ปรุจก. (ไทย), ๒๒/๓๖/๕๗ - ๕๘.

^๔ บุญส่ง สันฐ์นอก, (อ้างถึง ฐานะกันทะยอคคำสอน) การศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมชาวบ้านที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นชาวไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ, หน้า ๑๗๒.

ความหมาย คนดี คือคนมีบุญ กระทำสิ่งที่ดีงาม ชื่อเสียงที่ดีของเขาย่อมพุ่งขจรกระจายไปไกลเป็นที่รู้จักของคนทั้งหลาย ผู้อยู่ใกล้ชิดย่อมพลอยได้รับอิทธิพลดีงามไปด้วย เหมือนดอกไม้ที่หอมหรือของหอม ย่อมพุ่งกระจายไป อยู่ใกล้ชิดหรือถูกต้องกับสิ่งใด ก็พลอยทำให้สิ่งนั้นหอมไปด้วย

อธิบายศัพท์	คณิงอ้า -	พิจารณาดู	ทะเลนอน -	ขจร, กระจาย
	เทียบ -	เปรียบเหมือน		แน่น -
	อยู่เล็ง -	อยู่เรื่อย, อยู่เสมอ		แน่นว่า

(๒) คนที่ทำบุญ ได้ชื่อว่ารักตัวเอง ทำประโยชน์แก่ตนเองด้วยการสร้างสมความดี ดังบทพญาที่ว่า

ให้ค่อย	เสียนอ้าสู้	ศาตรเพทอาคม
ให้ทำ	บุญกินทาน	หมั่นกระทำการเหี้ย
แน่นว่า	ทำอันใดได้	ให้โดยคนดีชอบ เจ้าเอ๋ย ^๔

ความหมาย ให้พยายามศึกษาหาวิชาความรู้เอาไว้มาก ๆ ให้ทำบุญบริจาคทานไว้ และขยันขันแข็งในการทำงานที่สุจริตชอบธรรม เพื่อสร้างฐานะ สร้างความเจริญแก่ชีวิต การกระทำทุกอย่าง ควรให้เป็นไปในทางที่ชอบและเป็นประโยชน์แก่ตน

อธิบายศัพท์	เสียนอ้า	-	เล่าเรียน	สู้ -	สู้
	การเหี้ย	-	การบ้านการเรียน		

(๓) การทำบุญเท่านั้น หรือการทำความดีเท่านั้น จึงจะกำจัดบาปและกิเลสได้ ดังบทพญาที่ว่า

ทานศีลคือแวนแก้ว	คณิงเบ็งบุญคุณ	แค้นอ
กำจัดเสกภายใน	อย่าให้มีมาได้	
โลปาปึงวัน	เวรังให้หนีห่าง	เจ้าเอ๋ย ^๕

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๑.

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๓.

ความหมาย ทานและศีล เปรียบเหมือนกระจกส่องให้เห็นสิ่งที่ตนเป็นบุญกุศล และทานศีล
นี้เองที่สามารถกำจัดข้าศึกภายในคือกิเลสและความชั่วร้ายทั้งหลายได้ ทำให้หลักหนีบาปไปได้

อธิบายศัพท์	คณิงเบ็ง	=	ไกร์ควญดู		เด็ก	=	ข้าศึก
	ไล	=	ละเว็น, หลีกหนี				

(๔) บุญ เป็นบ่อเกิดแห่งทรัพย์ได้ ดังบทพญาว่า

บุญหล่นทับ - ทรัพย์หล่นตั่ง*

ความหมาย ผู้ที่ทำบุญ หรือผู้มีบุญ ย่อมจะได้รับอานิสงส์ของการทำบุญทำดีในชาตินี้
ได้ คือ ความมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยทรัพย์เงินทอง นั่นคือ บุญเป็นบ่อเกิดแห่งทรัพย์ได้ จัดได้ว่า
เป็นอานิสงส์ในปัจจุบันชาติได้

อธิบายศัพท์ เด้ง - ทับ, ช้อนไว้ข้างบน

(๕) บุญบาปที่บุคคลทำแล้วย่อมติดตามอยู่คู่กับบุคคลนั้น เหมือนเงาตามตัว ดังบทพญาที่ว่า

บุญบาปนี้	เป็นคู่คือเงา
เงานั้นไปตามเสา	คู่วันบ่มีเว้น
คันว่า เสาพาถ่น	พามันเดินแล่น
พามัน แะแอ่นพ็อน	เงานั้นก็แอ่นนำ
คันเสา นั่งย่องย่อง	เงาก็นั่งลงตาม
ยามเสา เอนหลังนอน	ก็อ่อนลงนอนด้วย
คันเสา โคนลงห้วย	ภูผาหลายหล่น
ขึ้นคันไม้	ผาถ่นค่านเขา
เงาก็ ติดตามเกี้ยว	เกาะเกี้ยวพันขันธ์
บ่ได้ มียามเห็น	ห่างไกลกันได้

* ปรินชา พินทอง, ภาษิตโบราณอีสาน (ฉบับสมบูรณ์). (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๓๒).

อันนี้ ฉันได้เห็น
มันหาก ติดต่อกัน

ทั้งสองบุญบาป
ตามต้นผู้ทำ^๔

ความหมาย บุญบาปก็เหมือนเงาที่ติดตามบุคคลไปอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็ตาม บุญบาปที่ใครทำก็เป็นของบุคคลนั้น จะคิดขอยให้ออกไป ไม่ว่าจะในชาตินี้หรือชาติหน้า ไม่ว่าจะไปเกิดในภพไหนเป็นอะไรก็ตาม

อธิบายศัพท์	แอะแอะ	-	จังหวะทำทางเคลื่อนไหวไปมาของการพ้อนรำ
	แอ่นน้ำ	-	โอนเอนไปตาม
	โดน	-	กระโดน, กระโศกตง
	เหิน	-	ห่าง

(๖) ควรทำบุญคู่คุณ ไม่ควรทำบาป ดังบทพญาว่า

อย่าได้คิดกอบกู้	กรรมบาปหนาหนัก
ให้เอาบุญเป็นสหาย	ร่วมเสือนเฝ้าชัน ^๕

ความหมาย อย่าพยายามทำกรรมหนักทั้งหลาย เพราะจะเป็นเหตุให้ได้รับทุกข์ ให้ชวนชาวสร้างบุญกุศลไว้ เพราะบุญเป็นสหายที่ซื่อสัตย์ต่อผู้กระทำ ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

อธิบายศัพท์	คิด	-	คิด
	ร่วมเสือน	-	ร่วมเรือน
	กอบกู้	-	ประกอบ, กระทำการ
	เฝ้าชัน	-	คู่เคียงกัน

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗.

(๑) เพราะเหตุที่ไม่มีบุญ ความสัมพันธ์ระหว่างคนย่อมเป็นไปได้ยาก ดังบทพญาที่ว่า
บุญบ่ สอดซอคับเกี่ยว แสนสีฝั้นก็เล่ามาช^๑

ความหมาย ชายหนุ่มหญิงสาวที่รักกัน แม้จะรักมากปานใดก็ตาม หากไม่มีบุญ (ปุพเพกตบุญญา) ที่ก่อเกี่ยวร่วมกันแล้ว ยากจะให้สมความหวังได้ แม้จะพยายามผูกพัน ย่อมมีอันให้เลิกร้างลากันไปในที่สุด

อธิบายศัพท์	บ่สอด	=	ไม่ถึง		มาช	=	คลีออก
	ฝั้น	=	ฝั้น, แนบสนิท				

(๒) บุญหรือบารมีไม่ถึง ย่อมเป็นเหตุให้ไม่มั่นใจ ดังบทพญาว่า
บุญบ่เคยชี้ร้าง ย้านแหยังพาดก
บุญบ่เคยจีครก สากกระเบือพาเดิน^๒

ความหมาย คนที่ไม่มีบุญบารมีสั่งสมไว้ ย่อมทำให้ขาดความมั่นใจ กลัว หนุ่มสาวที่รักกัน คนที่คิดว่าตนเองไม่มีบุญบารมีก็เกิดความหวาดหวั่น ไม่กล้า

อธิบายศัพท์	ย้าน	=	กลัว
	แหยัง	=	ตีปัด, ที่นั่งบนหลังช้าง

(๓) บุญบารมีของแต่ละคนไม่เท่ากัน ดังบทพญาที่ว่า
บุญห้าวเจ้าได้ชี้ร้าง ช้อยสิชี้แมวขับ
บาดห่าบุญแมวมี สิใหญ่สูงเพียงช้าง^๓

^๑เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.

ความหมาย บุญของคนย่อมมีมากน้อยต่างกัน แล้วแต่การกระทำของบุคคลนั้น ๆ และผลบุญที่ให้ย่อมไม่เท่ากัน ท่านองว่าบุญใครบุญมัน แต่คนก็ยังมีหวังได้ว่าสามารถสร้างบุญกุศลให้เท่าหรือมากกว่ากันได้

อธิบายศัพท์ บาดห่า - หากแม้นว่า, บางที

(๑๐) บุญบารมีมีเท่าใด ย่อมส่งผลให้ได้มากเท่านั้น ดังคำว่า
บุญห้วได้ ขามะเส็งตืบกถั่น
หน้าแก่งเป็นเอกน้อย สีเอาไม้สอคคอน”

ความหมาย คนเราข้อมแล้วแต่บุญนำกรรมแต่ง บุญส่งให้แต่ไหนก็ได้เท่านั้น แม้จะมีสิ่งดี ๆ ให้เลือก บางครั้งก็เลือกสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ดี (ตนเองคิดว่าดี) เพราะบุญผลักดันให้เช่นนั้น ท่านองว่าวาสนาได้แค่นั้น

อธิบายศัพท์ ขามะเส็ง - ขาเป็นโรคเปื่อย
หน้าแก่ง - แฉ่ง
แอกน้อย - แอก

(๑๑) บุษาคณกษัตริย์ หรือผู้มิคุณด้วยการทำบุญ เป็นปฏิบัติบูชา ดังบทพญาว่า
อันเจ้าทำบุญสร้าง สัตถานตักบาตร มานัน
ให้เจ้าหมายหยาดน้ำ อุทิศส่วนกองกุศล
ถวายกองบุญ พระยอดเมืองเป็นเจ้า
ขอให้พระเสถียรหมั่น กองเมืองคุ้มไพร่
ขอให้ศใหญ่กว้าง เสกบ้านกระเคื่องแดน”

” เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.

” พระอุบาลีคุณูปมาจารย์, สิริจันโทวาทคำสอน, (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๒๗),
หน้า ๒๓-๒๔.

ความหมาย - โพรฟ้าประชารานญ์ เมื่อทำบุญทำทาน จงอุทิศส่วนกุศลผลบุญไปให้ พระราชาผู้เป็นเจ้าจอมเมือง ขอให้พระองค์ทรงพระเกษมสำราญ มีพระชนมายุยิ่งยืนนาน เพื่อ ปกครองโพรฟ้าประชาราชนให้มีความสุขและเป็นที่ยำเกรงของข้าศึกศัตรู

อธิบายศัพท์	พระยอดเมือง	=	จอมเมือง, พระเจ้าแผ่นดิน
	ด้อม	=	ปกครองป้องกัน
	กระเดื่อง	=	ตะกตกตะท้าน

(๑๒) คนมีบุญ ใครคบด้วย ย่อมมีแต่ความเจริญ ดังบทพญาว่า

กันว่าสมคบด้วย	คนบุญนักปราชญ์
เป็นดังจันทน์และตู้	ดองกล้วยห่อสัง
กันประสพพบพ้อ	คนบุญนักปราชญ์
นับมือโสสง้อแจ้ง	ทางเสรีามี ^๙

ความหมาย นักปราชญ์ผู้มีบุญ ย่อมมีชื่อเสียงดังงามขจรไปไกล ใครคบด้วยก็ย่อม มีความเจริญรุ่งเรืองไปด้วย ไม่มีทางดกค้ำเสรีามอง มีเพียงแต่คบเท่านั้นแม้การได้พบเห็นก็ถือว่า เป็นมงคลแล้ว เพราะนักปราชญ์คนบุญย่อมแนะนำแต่ในทางที่ดีงาม เหมือนจันทน์และพันธุ์ไม้ มีกลิ่นหอม ย่อมทำให้สิ่งที่ห่อหุ้มพลอยหอมไปด้วย

อธิบายศัพท์	ตู้	=	พันธุ์ไม้หอมชนิดหนึ่งอยู่กับจันทน์
	พ้อ	=	พบ, เห็น

(๑๓) ในการจัดสรรใช้อำยทรัพย์นั้น ควรจัดสรรทรัพย์ส่วนหนึ่งเพื่อใช้จ่ายในการทำบุญ ดังบทพญาที่ว่า

ปูนหนึ่ง	ทำบุญสร้าง	บารมีผายแผ่
ปูนหนึ่ง	ทำสืบไว้	ทำสร้างสืบสาย

^๙ ปรีชา พินทอง, สังข์ศิลป์ชัย, หน้า ๔๑๘.

ปูนหนึ่ง	สิบสองไร่	เป็นมิ่งทึนสอน
ยามเมื่อ	เจ็บเป็นมิ	จ่ายขายก็ยังได้ ^{๖๖}

ความหมาย การจัดสรรทรัพย์นั้น ควรแบ่งเป็น ๓ ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่ง ให้ทำบุญ
เพิ่มพูนกุศลให้มากไว้ ส่วนที่สอง ให้ใช้จ่ายเพื่อการทำมาหากิน ส่วนที่สาม ให้เก็บหอมรอมริบ
ไว้เป็นทุนใช้จ่ายในคราวจำเป็นเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย

อธิบายศัพท์	สิบสอง	=	อศขอม, เก็บหอมรอมริบ
	ทึนสอน	=	ทุนรอน

ข. บทพณูว่าด้วยบ่อเกิดและวิธีทำบุญ

ชีวิตของชาวอีสานและคำสั่งสอนของชาวอีสาน ได้รับอิทธิพลทั้งจากคำสอนทาง
พระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และประเพณีความเชื่อดั้งเดิม แต่สิ่งที่เหมือนกันประการหนึ่ง
ก็คือ การสั่งสอนให้คนทำบุญ ทำดี เพื่อประโยชน์ของตนเองและส่วนรวม เฉพาะอิทธิพลของ
พระพุทธศาสนานั้น ก็คือ การสอนให้คนเชื่อมั่นในการกระทำ ทุกคนต้องลงมือสร้างบุญกุศลเอง
บุคคลสามารถสร้างความเจริญแก่ตนเอง สามารถใช้การกระทำพัฒนาตนเองได้ ไม่ใช่รอให้คนอื่น
ช่วยเหลือหรือการคลบนันดาต การทำบุญนั้นใครทำคนนั้นก็ได ไม่มีใครสามารถทำแทนกันได้ ทำนอง
คำกล่าวที่ว่า

บุญบุญนี้	บ่แม่นของปิ่นแจก
บ่ห่อนแยกออกได้	คือไม้ค้ำกลาง
คือดังเสากินข้าว	เสากินเสาก็กั้ม
บ่ห่อนไปอ้อมท้อง	เขาหุ่นผู้บ่กิน

^{๖๖} พระสมณกุลวงศ์, ขุนทิ้ง, (พิฑูร มะลิวัลย์ ชำระ). (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ประจวบ, ๒๕๑๑),
หน้า ๑๗๓ - ๑๗๔.

ความเชื่อว่าบุญเป็นสิ่งที่คุณเองจะต้องกระทำเอง และบุญบันดาลให้คนได้รับสุข ไม่มี ความทุกข์ จึงเป็นเหตุให้ปราชญ์โบราณอีสานพยายามที่จะสั่งสอนให้คนได้สร้างบุญกุศลให้มาก ๆ ไว้ โดยบ่อเกิดและวิธีทำบุญนั้น มีทั้งการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา การอ่อนน้อม การ ประพฤติปฏิบัติตามประเพณีที่ดีงาม เป็นต้น ดังจะยกมาแสดงต่อไปนี้

(๑๔) บุญเกิดจากการให้ทานแก่พระสงฆ์ คนทุกข์ สัตว์ และการมีความเคารพในปูชนีย วัตถุ ปุชนียสถาน ดังบทพญาที่ว่า

เสียมตุกเช้า	นั่งข้าวใส่บาตร
บูชาอาจ	หาแก้วทั้งสาม
ในอาสาม	สถานพระเจ้า
ในเค้าไม้	คันใหญ่โพธิ์ศรี
ในเจดีย์	พระธาตุแก้วคู่
ในบ่อนอยู่	เทิงหัวโค่นอน
วางเทือหลอน	พ้อคนทุกขไธ
เพิ่นขอได้	เจ้าให้ทานไป
คานนิสัย	ของโตมีน้อย
บาดตุศตร้อย	แม่นสามเณร
มหาเณร	เณรตนใหญ่
หมุ่มหมาไก่	เปิดกาเป็นเค้า
ให้ทานเช้า	ประเสริฐหนักหนา ^{๔๔}

ความหมาย ควรตื่นแต่เช้าเพื่อหุงหาอาหารใส่บาตร รำลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ใส่ใจถึง การบูชาปูชนียวัตถุ ปุชนียสถาน เช่น การบูชาพระศรีมหาโพธิ์ พระเจดีย์ เมื่อพบคนยากจนก็ให้ ทำทานตามกำลังที่พอทำได้ เพราะการให้ทานเป็นสิ่งที่ประเสริฐไม่ว่าจะเป็นให้ทานแก่พระสงฆ์ สามเณร แก่คนยากจน โดยที่สุกแม้นแต่ให้ทานแก่สัตว์เครื่องจานก็นับว่าดีแท้

^{๔๔} พระอุบาลีคุณูปมาจารย์, กาทพยฺสูตมพลาณ. (อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๕๒),
หน้า ๒๑ - ๒๔.

อธิบายศัพท์	แก้วทั้งสาม	=	พระรัตนตรัย
	เทิง	=	บน
	อาสาม	=	อาราม, วัด
	ลาเงเทือ	=	บางที่
	หลอน	=	บั้งเอิญ

- (๑๕) เกิดเป็นคนควรเร่งชวนชวายทำบุญอย่างยิ่งสม่ำเสมอ ดังบทพญาที่ว่า
เกิดเป็นคนอย่าได้คร้าน	ให้สอนง่ายชอนอนเร็น
สันคานทางบุญให้	คอยเสียนแป่งสร้าง
แป่งกองบุญไว้	ทานไปอย่าได้ขาด จรงเทอญ ^๓

ความหมาย เกิดเป็นคนอย่าได้เกียจคร้าน ควรเป็นคนชวนสอนง่าย ไม่ควรหัดนอนกลางวัน ให้รีบประกอบสิ่งที่เป็นบุญกุศลด้วยการให้ทาน เป็นต้น ไม่ให้ขาด

อธิบายศัพท์	นอนเร็น	=	นอนกลางวัน
	แป่ง	=	กระทำ, สร้าง

- (๑๖) ควรทำบุญให้ทานกรวดน้ำอุทิศถึงคนที่จากไปไกล เพราะหากว่าเป็นอะไรไป บุญที่ทำให้นั้นก็จะเกือหนุนให้ในทางที่ดี ดังคำกล่าวของขุนทึง ที่ว่า

หลอนว่าไปคาล้าง	คงขวางหลงป่า บั๊
อีคอกฮ้าย	หิวข้าวอดชีวัง บั๊
ให้ค้อยทำบุญสร้าง	ทานไปอย่าให้ขาด
ผายหยาดน้ำ	นำชัยส่งบุญ ฟี่เนื้อ ^๔

^๓ บุญส่ง ตินจันอก, การศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมชาวบ้านที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นชาวไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ, หน้า ๑๕๓.

^๔ พระ สมณกุลวงศ์, ขุนทึง, หน้า ๔.

ความหมาย หากมั่นใจว่าไปอดอยากภายในป่า นื่องอยู่หลังก็ให้ทำบุญให้ทานกรวดน้ำ
ไปให้บ้าง ผลบุญจะสนองให้ได้รับความสุขบ้าง

อธิบายศัพท์ อดอยาก = อดอยาก
หยาดน้ำ = กรวดน้ำ

(๑๗) ทวิภยสัมปตติเป็นของนอกกาย ควรสละออกบ้างเพื่อทำบุญให้ทาน อันเป็นการ
ตั้งสมเพิมบุญบารมีเพื่อชาติหน้า ดังบทผญาว่า

อันหนึ่ง มีของด้น	เงินคำทานทอด
ก็จึงได้บังเกิด	บุญคำส่งถึง เจ้าเอย
ของนอกเนื้อ	ทานทอดในธรรม
จึงจักเป็นกองบุญ	ชาติสมาภายหน้า
อันหนึ่ง ทงศีลมัน	ภาวนาเข้าคำ
ก็จักเป็นเหตุให้	หอมเกืออิดขาว
ฝูงนี้เป็น	บุญกุศลนำวส่ง ^๓

ความหมาย มีทวิภยสินมั่งกั่งสมบูรณ์ ควรจะทำบุญให้ทานในพระศาสนา จึงจะเกิดบุญ
กุศลเกื้อหนุนให้มีความสุขทั้งชาตินี้และชาติหน้า บุญกุศลที่จะเกิดส่วนหนึ่งนอกจากนี้ คือการได้
รักษาศีล เจริญภาวนาอยู่สม่ำเสมอ เหล่านี้ จะเป็นผลส่งให้มีความสุข ความเจริญ

อธิบายศัพท์ ทง = ทรง
หอม = เกือบ, รักษา

(๑๘) ควรเอาใจใส่ต่อการทำบุญให้มาก เพราะบุญจะพาคนให้รุ่งเรือง ไม่ควรหลงระเริง
อยู่กับการดื่มสุราเมามาย ดังบทผญาว่า

^๓ อวิช ปุณโณทก, "กาละเกด" ในวรรณกรรมอีสาน, หน้า ๔๕๕.

ทั้งหลาย พากันเอาใจสร้าง	กองบุญทานทอด ไปเทอญ
บุญจักชักช่องน้ำว	คนเข้าสีผ่องใส
อย่ามัวเมาเกินเหต	กองบุญคั้งค่อ
ไปกินทานบได้	มัวเหล้าเบ่งบุญ คั้งนั้น
จักเกิดความเดือดร้อน	จิบหายใหญ่ภยฐาน แท้คาง ^{**}

ความหมาย จงตั้งใจเอาใจใส่ต่อการทำบุญกุศล ผลบุญจะนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต ไม่ควรมัวเมาอยู่กับการเสพสุรา จะเป็นเหตุให้ทำบุญทำทานไม่ได้ ถ้าเป็นคั้งนั้น ภายหลังก็จักเกิดความเดือดร้อนจิบหายใหญ่โต

อธิบายศัพท์	ช่องน้ำว	=	ชักงู
	มัว	=	ถุ่มหลง
	จิบหาย	=	ฉิบหาย
	ภยฐาน	=	ภายหลัง

(๑๕) การให้ทานรักษาศีล เป็นการสะสมบุญเพื่อชีวิตที่ดีในสัมปรายภพ ดังบทพรรณนาว่า

ค้นเพิ่มพาสร้าง	ศีลทานทางชอบ
ให้อธิบประกอบไว้	เอาเข้าใส่ถง ^{**}

ความหมาย ครั้นเห็นเขาทำบุญให้ทานรักษาศีล ก็อย่ามัวเมาประมาทอยู่ ควรรีบทำบุญกับเขา เพื่อสะสมเพิ่มพูนบุญกุศลไว้ให้มาก ๆ เพื่ออนาคตที่ดี

อธิบายศัพท์	อธิบ	=	ธิบ
	ถง	=	ถง

^{**} บุญส่ง อินธนูเอก, การศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมชาวบ้านที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นชาวไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ, หน้า ๒๐๐๖.

^{**} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๐๘.

(๒๐) ควรให้ทาน รักษาศีลและฟังธรรมทุกวัน ผลบุญที่ทำนี้จะนำชีวิต ไปสู่ภพที่ดียิ่งตาม ดัง
บทผลญาที่ว่า

อันหนึ่ง	จงพากันสร้าง ทั้งหยาดน้ำ	ตั้งนทานศีลแปด ทานเช้าทุกวัน
กันว่า	ฟังธรรมให้ ใจอ่อนน้อม	สองหูตั้งต่อ บวรเจ้าเชื้อเขา
บาดว่า	จึงจักเป็นผลาให้ คลายลวดได้	นำเอ็งเทวโลก เมืองฟ้าคู่สวรรค์ ^{๒๓}

ความหมาย จงพากันทำสังฆทาน สมาทานศีลแปด พร้อมกรวดน้ำอุทิศกุศล เวลาฟัง
ธรรมก็ตั้งใจฟัง มีจิตใจนอบน้อม และน้อมใจจดจ่อกันไปปฏิบัติ ผลบุญเหล่านี้จักนำไปบังเกิดใน
เทวโลก เมื่อละอศสภาพนี้ไปแล้ว

อธิบายศัพท์	ชู้วัน	=	ทุกวัน
	จื่อ	=	จดจำ
	ลวด	=	เลข

(๒๑) เวลามีการทำบุญในประเพณีต่าง ๆ นั้น เราเองควรชวนช่วยเพื่อการทำบุญ ดัง
บทผลญาว่า

อันหนึ่ง	ขามมหาชาติตั้ง อย่าได้อวรณ์ตก	บุญใหญ่คนโสม อ้าวกระตันความหลั่น
	ควรที่หาของไว้ ทานเมื่อยังหนุ่มน้อย	กองบุญตั้งแต่ง บุญเจ้าจึงแสง ^{๒๔}

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๕.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๐.

ความหมาย เมื่อถึงเทศกาลบุญมหาชาติ คนทั้งหลายได้ร่วมชุมนุมเพื่อการทำบุญ ไม่ควรเอาแต่เด่นสนุกไปวัน ๆ ควรเตรียมการให้ทานกับเขาด้วย เพราะการทำบุญแต่ยังหนุ่มแน่นนั้น จะได้กุศลแรงกล้าทีเดียว

อธิบายศัพท์	โสม	=	รวมกัน
	แสง	=	แรง
	หลั่น	=	เด่น

(๒๒) การชวนชวนช่วยในการทำบุญ ย่อมได้ทั้งบุญและความรู้ ดังผญาว่า

ให้อยู่	ค้างมือเล่า	บายของไปแจก	ทานเนอ
ให้นั่ง	โกสผู้เล่า	เฮือนผู้ฮึดคตอง	
จึงได้	ชื่อว่าใจใสคัง	โมทนาทานทอด	
บุญจึงได้	ความผู้ก็จึงมี	พ่อแล้ว ^{๒๔}	

ความหมาย ในการทำบุญทำทานควรชวนชวนช่วยเหลืออยู่ใกล้ชิดผู้ใหญ่ จะได้เรียนรู้ไปในตัวและทำถูกจารีตประเพณี จึงจะได้ชื่อว่า เป็นผู้มิจิตเลื่อมใส การกระทำเช่นนี้จะได้ทั้งบุญและความรู้ไปในตัวด้วย

อธิบายศัพท์	ค้าง	=	แทน
	บาย	=	จับ, ถือ

(๒๓) การทำบุญจะได้ชื่อว่าได้บุญมาก ก็ต้องน้อมเข้าไปทั้งกายและใจ ดังบทผญาว่า

กายใจให้	ทำบุญได้ทุกเมื่อ
บวระบิตีคำพระเจ้า	แสงเข้าได้ส่วนบุญ
คือธรรมทานนั้น	แก้วประเสริฐรุกองบุญ
บวระบิตีศีลธรรม	อย่าได้มีทางวัน

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๑.

เลื่อนฐานสร้าง ทางคิแวนประเสริฐ
สัมมาทิฐิชื่อไว้ แลงเข้าหมั่นคณิง^{๒๖}

ความหมาย การทำบุญทั้งทางกายและทางใจนั้น ทำให้ทุกโอกาส ด้วยการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า โดยการให้ทานรักษาศีลไม่ขาด การสร้างสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้นแก่คนเหล่านี้ จักเป็นบุญกุศลที่สูงส่งยิ่งนัก

อธิบายศัพท์ บัณฑิต = ปฏิบัติ
แวนประเสริฐ = ประเสริฐยิ่งนัก
แลง = เย็น, คำ

(๒๔) บุญที่เกิดจากการรักษาศีล เป็นต้น เหล่านี้ล้วนมีผลนำไปสู่สวรรค์ ดังบทพรรณนาว่า
อันว่า มีศีลห้าแล้ว ศีลแปดพรหมจรรย์
ถึงวันอุโป ขย่ำไถวางเว้น
เป็นหนทางเข้า สวรรค์แมนเทวโลก
สวรรค์ในเมืองคนก็ได้ เมืองฟ้าก็คั่งเคียง^{๒๗}

ความหมาย เมื่อรักษาศีลห้าได้รับวิบุรณ์แล้ว ควรจะยกระดับขึ้นไปรักษาศีลแปด ศีลอุโบสถเป็นประจำ อันจะเป็นทางนำไปสู่สวรรค์ ทั้งจะก่อให้เกิดสุขในโลกปัจจุบันได้ด้วย

อธิบายศัพท์ วันอุโป = วันอุโบสถ
แมน = เทวดา

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๐.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๐.

(๒๕) ควรจะมุ่งแต่ทำบุญให้มาก ไม่ปล่อยโอกาสให้เกิดความโลภ ดังบทพญาว่า

ใจอย่าโลภโกลัน	ปองเอาของท่าน
ของพระสังฆเจ้า	อย่าปองได้ลักเอา
ให้หวังประโยชน์แท้	ตั้งค่อของท่าน
บุญจักตามสนอง	ให้นั่งครองเมืองบ้าน ^{๒๔}

ความหมาย ไม่ควรคิดโลภอยากได้ของคนอื่น แม้แต่ของสงฆ์ ควรใส่ใจในเรื่องการทำบุญ เพราะผลแห่งบุญกุศลจะส่งผลให้มีความสุขความเจริญ เป็นผู้นำของบ้านเมือง

อธิบายศัพท์ ปอง = มุ่ง, ช้อง
ตั้งค่อ = เอาใจจดจ่อ

(๒๖) ควรให้ทานรักษาสีลมได้ ดังคำกล่าวของขุนพิง ที่ว่า

ให้ท่อยพากันสร้าง	ทำบุญอย่าได้ขาด
ทานชาตินี้	บุญผู้ผู้สวรรค์
อันหนึ่ง ให้ค่อยจำศีลไว้	วันเพ็ญสิบห้าค่ำ
ศีลแปดนั้น	จำไว้อย่าลืม นั้นนอ ^{๒๕}

(๒๗) ในการทำบุญให้ทาน ควรจะมีเจตนาคิดตลอด ทั้งก่อนให้ ขณะให้ และภายหลังจากให้ทานไปแล้ว ดังบทพญาว่า

อันหนึ่ง	ใจหากไถเสียแล้ว	ภายหลังอย่าได้จ่ม
	ของหากทานขาดแล้ว	ประสงค์ตั้งค่อบุญ พอนอ
	ให้ค่อยโสมของไว้	ทานไปอย่าได้ขาด
	อันที่รุ่งขึ้นฟ้า	มิเห็นแต่บุญ นั้นแล้ว ^{๒๖}

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๕.

^{๒๕} พระสมณกุลวงศ์, ขุนพิง, หน้า ๑๑๐.

^{๒๖} บุญส่ง สิมฐานอก, การศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมชาวบ้านที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นชาวไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ, หน้า ๒๐๖.

ความหมาย เมื่อมีจิตศรัทธาทำบุญไปแล้ว อย่าคิดเสียดายภายหลัง เพราะที่ทำไปนั้นก็ด้วยมุ่งหวังผลบุญ ควรพยายามสั่งสมบุญไปเรื่อย ๆ เพราะบุญเท่านั้นที่จะนำไปบังเกิดในสวรรค์ได้

อธิบายศัพท์ ไส - เลื่อมใส
จุ่ม - บ่มเสียดาย

(๒๔) การทำบุญที่จะได้ผลบุญมากนั้น ก็คือ ทำด้วยจิตใจที่เลื่อมใสผ่องใส ดังบทผญาว่า

อันว่าทำบุญสร้าง	บุญใดก็ตามช่าง
ใจให้ใสยิ่งแก้ว	ผัดแล้วต้องเบ่งเงา นั้นก่อน
ค้นหากเห็นเงาแล้ว	บ่ขาวดีเกลี้ยงปอด
จงได้ผัดใหม่ให้	ขาวแข่งยิ่งกว่าจันทร์
ใจบ่ใสยิ่งแก้ว	บุญดีได้บ่หลาย พี่เฮย ^๓

ความหมาย ทำบุญใด ๆ ก็ตามควรทำจิตใจให้ผ่องใส ถ้าจิตใจไม่ผ่องใส ควรทำให้ผ่องใสขึ้นเสียก่อน ถ้าไม่เช่นนั้น ผลบุญจะได้ไม่มากไม่เต็มส่วน ควรทำจิตใจให้ใสสะอาด เหมือนกระจกส่องหน้าที่ทำความสะอาดแล้ว ถ้ายังไม่สะอาดก็ควรทำให้สะอาดยิ่ง ๆ ขึ้น

อธิบายศัพท์ ยิ่ง - เกิน, ถ้า
ผัด - ถูให้เกลี้ยง, จัดให้ใส

ค. ผญาว่าด้วยการทำบุญที่ไม่ถูกต้อง

การทำบุญนั้น หากทำไปอย่างถูกต้องถูกวิธี ย่อมจะให้ผลได้สมบูรณ์ แต่การทำบุญที่ไม่ถูกต้องตามหลักทางพระศาสนา ทำไม่ถูกต้องไม่ถูกวิธี สักแต่ว่าทำ ๆ ไป เพียงเพราะว่า เห็นคนอื่นเขาทำ ผญาอีสานจึงมีคำสอนเรื่องการทำบุญว่า ทำอย่างไม่ถูกหลัก ผลของการทำบุญเช่นนั้น ๆ เป็นอย่างไร

^๓ ปรินชา พินทอง, นกจอกน้อย, (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๒๗), หน้า ๘๔.

ในหัวข้อนี้ จะยกผลญาดังกล่าวแยกออกมาแสดงไว้เป็นประเด็นหนึ่งต่างหาก ดังต่อไปนี้

(๒๙) การทำบุญให้ทาน ไม่ใช่สักแต่ว่าทำ สิ่งที่จะให้ทานควรเป็นของที่ดีมีค่า ดังบทผลญาว่า

อย่าทานต่างถืม เผลอต่างเขาถ่าน^{๒๒}

ความหมาย การให้ทาน ไม่ควรให้สิ่งของที่ไม่มีคุณค่าสำหรับตนเองแล้ว สิ่งที่ใช้ไม่ได้ จึงนำไปให้ทานเหมือนเป็นการทิ้งไปในตัว ผลบุญที่จะเกิดย่อมไม่สมบูรณ์ จัดเป็นทานที่ไม่มีผล เป็นลักษณะของความไม่ตั้งใจที่จะทำบุญกุศลจริง เหมือนเผลอเพียงหวังจะเอาถ่านเท่านั้น การเผลอเป็นเพียงผลพลอยได้

อธิบายศัพท์ ถืม = ทิ้ง
ต่าง = แทน, เพื่อ

(๓๐) ไม่ควรทำบุญ เพราะจะได้หน้าได้คำมีชื่อเสียง ดังบทผลญาว่า
เห็ดบุญเอาหน้า กาวนาหาลาภ^{๒๓}

ความหมาย การทำบุญกาวนา ควรจะตั้งใจเพื่อบุญกุศลคุณความดีจริง ๆ ไม่ใช่ทำบุญเพื่อชื่อเสียง เพื่อให้คนยกย่องสรรเสริญ หรือกาวนาเพื่อลาภสักการะ เพื่อหาห่วยหาเบอร์ การทำบุญเช่นนั้น นับเป็นการทำบุญที่ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นบุญที่แท้จริง

อธิบายศัพท์ เห็ด = ทำ

^{๒๒} ปรีชา พิณทอง, ภาษิตโบราณอีสาน, หน้า ๑๐.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

(๓๑) ทำบุญทำทาน ควรมีความตั้งใจจริงในการทำ ทานที่ไม่ได้ตั้งใจทำจริงย่อมไร้ผล
ดังบทพญาที่ว่า

ทำทานบ่มีใจตั้ง สิวังปองเป็นประโยชน์ โคเค
หวั้งประโยชน์ แด่บ่ทานทอดให้ บุญสิได้ส้อมใด^{๓๔}

ความหมาย การทำบุญทำทานที่ไม่ได้ตั้งใจจริง สักแต่ว่าทำ ประโยชน์ที่จะเกิดย่อมไม่
สมบูรณ์ บางทีอาจจะไม่ได้เลย ท่านองกลับกันเพียงตั้งใจอย่างเดียว ไม่ลงมือกระทำ บุญก็ย่อมไม่
เกิดเหมือนกัน ดังนั้นทางที่ถูกต้องตั้งใจให้ดีด้วย แล้วลงมือกระทำบุญด้วย ย่อมจะบังเกิดผลที่ดี
งามแน่นอน

อธิบายศัพท์ ส้อม - ช้อง, ทาง

(๓๒) ในการให้ทานนั้น ผู้ให้ผู้รับควรมีศัลบบริบูรณ์ด้วย มิเช่นนั้น ผลบุญจะไม่เต็มที ดัง
บทพญาว่า

ทำทานบ่มีศัลพร้อม ผลบุญบ่เสียงสูง
มีศัลคั้นบ่คืดละเว็น สิเป็นได้ดังใด^{๓๕}

ความหมาย ผู้ให้ทานที่มีศัลไม่บริบูรณ์ ผลบุญที่เกิดย่อมไม่สมบูรณ์เต็มส่วนเท่าที่ควร
อนึ่ง คำว่า มีศัล ย่อมหมายถึงการละเว็นโทษนั้น ๆ ตามลักษณะที่คนสมาทาน ถ้าไม่มีการ
ละเว็นจะชื่อว่ามิศัลย่อมเป็นไปไม่ได้

อธิบายศัพท์ เสียงสูง - รุ่งเรือง
คืด - คืด

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

(๓๓) การทำบุญให้ทานที่สามิภรรยาไม่เห็นต้องกัน ย่อมไม่สมบูรณ์ ดังหมายความว่า

ทำทานแล้วเมียบ่พร้อม	ผลบุญบ่เต็มส่วน
บุญคับบ่เพียรก่อสร้าง	สิทธิบ่ได้ดังได้ ^{๓๖}

ความหมาย ในการทำบุญที่สามิภรรยาไม่มีสมานฉันท์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ย่อมจะให้ผลไม่เต็มที่ ทำไปก็ไม่ได้ดี ไม่ถูกต้อง และธรรมดาว่าบุญไม่ใช่อยู่เฉย ๆ ก็ได้ หากแต่ต้องลงมือกระทำด้วยตนเอง จึงจะหวังในผลได้

อธิบายศัพท์ หมายถึง = มุ่งหมาย, หวัง

(๓๔) ทำบุญโดยไม่ตั้งความปรารถนา ไม่มีจุดมุ่งหมายก็ไม่ดี ดังบทพรรณนาว่า

ทำทานบ่ปรารณาดัง	สิทธิยังเป็นที่ยัง
มีแต่ปรารถนา บุญบ่ได้สร้างไว้	สิทธิบ่ได้ออมไค้ ^{๓๗}

ความหมาย การทำบุญที่ไม่ตั้งความปรารถนา ไม่มีจุดมุ่งหมาย ย่อมหาที่ยึดเหนี่ยวเป็นที่พึ่งไม่ได้ อนึ่ง การตั้งความปรารถนาจะให้สัมฤทธิ์ผลได้นั้น ผู้ปรารถนาจะต้องลงมือทำบุญด้วย มิเช่นนั้น ย่อมจะไม่อาจหวังผลได้

อธิบายศัพท์ ที่พึ่ง = ที่พึ่ง

(๓๕) การทำทานเพราะเห็นแก่หน้าผู้รับทาน ย่อมไม่ถูกต้อง ดังบทพรรณนาว่า

อันหนึ่ง	ขามเจ้าบาช	ของไปแจกทานนั้น
	ใจอย่าคิดโลดเลี้ยว	เห็นแท้แก่สมณ
	อย่าได้อคติด้วย	ของทานเสมอภาค กันเนอ
	อย่าได้เห็นแก่สังขะเจ้า	ถึงเลื่อมจึงค่อยทาน ^{๓๘}

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

ความหมาย ในเวลาให้ทานนั้นไม่ควรให้เพราะเห็นแก่หน้าพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง ควรจะให้โดยเสมอภาคกัน การให้โดยเห็นแก่หน้าผู้รับย่อมเป็นอคติ การทำบุญแบบนี้เป็นการทำที่ไม่ถูกต้อง ไม่ได้ผลบุญเต็มที่ เพราะเป็นการให้ด้วยใจรัก ใจลำเอียง เห็นแก่หน้า มีใจเพราะ มุ่งหมายในบุญกุศลจริงๆ

อธิบายศัพท์	โศกเลี้ยว	=	เอนเอียง, ลำเอียง
	สมณ	=	สมณะ
	คิงเหมื่อน	=	ร่างกายผ่องใส

(๓๖) ไม่ควรทำบาปแลกบุญ จะทำให้ขาดทุนเรื่อยไป ดังบทพญาว่า

แต่ว่าเอาไปฆ่า	ปาณาติสัตว์สิ่ง
เอาชีวิตเลือดเนื้อ	ทานให้แก่คน
ผลบุญน้อย	ถอยลงตามส่วน
ปิ่นผู้นั้นผู้นี้	เหลือน้อยบ่หลาย
บ่ท้อทำบุญสร้าง	กายใจให้สะอาด
ภาวนาชุ่มมือ	บุญนั้นมากหลาย อ้ายเฮย ^{๑๑}

ความหมาย การทำบุญให้ทานด้วยการฆ่าสัตว์ เบียดเบียนคนอื่นผู้อื่นมาทำบุญให้ตนเอง นั้น จะให้ได้ผลน้อย เพราะผลบุญที่ได้นั้น จักต้องตกไปชดใช้แก่สัตว์ที่เราฆ่า หรือคนที่เราเบียดเบียนเขามา สุดท้ายตัวเราเองจะได้ไม่เท่าไรเลย ท่านองว่า ทำบาปแลกบุญ ย่อมขาดทุนอยู่รำไป ผู้การทำบุญด้วยการชำระกายใจให้สะอาดด้วยการเจริญภาวนาทุกวันไม่ขาด ไม่ต้องเบียดเบียนใคร ทั้งผลบุญก็จะเกิดขึ้นมากทันสมบุญ

อธิบายศัพท์	บ่ท้อ	=	ไม่เท่า
-------------	-------	---	---------

^{๑๑} รัช ปณฺโณทก, "อันติญาณสอนลูก" ในวรรณกรรมอีสาน, หน้า ๔๒๑.

^{๑๒} ปรีชา พินทอง, นกจอกน้อย, หน้า ๘๔.

จ. บทผลญาวาด้วยประเพณีการทํานุญ

ชาวอีสานนับถือประเพณีเคร่งครัดมาแต่โบราณ และเป็นประเพณีท้องถิ่นที่สืบทอดมาหลายร้อยปีในแต่ละเดือนจะมีประเพณีการทํานุญประจำทุกเดือน ในเวลา ๑๒ เดือน เรียกว่า "ฮีดสิบสอง" ตรงกับทางภาคกลางว่า ประเพณี ๑๒ เดือน^{๑๑} ประเพณีเหล่านี้ส่วนใหญ่เนื่องในพระพุทธศาสนา แม้จะมีที่เป็นความเชื่อที่มีต้นกำเนิดมาจากที่อื่น ๆ เช่น ความเชื่อดั้งเดิมหรือศาสนาพราหมณ์ เป็นต้น ก็ยังคงให้สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาอยู่ดี และทํานุญตามพิธีทางพระพุทธศาสนาอยู่นั่นเอง

ดังแสดงไว้ข้างต้นแล้วว่า บทผลญาอีสานส่วนหนึ่งเกิดมาจากประเพณี และกิจกรรมทุกอย่างในชีวิต ชาวอีสานจะผูกบทประพันธ์กำกับไว้เสมอ ๆ โดยเฉพาะประเพณีการทํานุญที่เรียกว่า "ฮีดสิบสอง" นี้ นักปราชญ์โบราณอีสานก็สร้างสรรค์บทผลญากำกับไว้ทุกเดือน เพื่อให้จดจำง่าย และถือปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้อง ประเพณีเหล่านี้จึงยังฝังแน่นในใจของคนอีสานและได้รับการรักษาสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ในแต่ละเดือนมีประเพณีการทํานุญและบทผลญาดังต่อไปนี้

(๓๗) เดือนอ้าย มีประเพณีการทํานุญเข้ากรรม คือ พระภิกษุได้มีพิธีเข้าปริวาสกรรมเพื่อความบริสุทธิ์ทางพระวินัยและประพฤติวัตร โดยเคร่งครัดชั่วระยะหนึ่ง ชาวบ้านก็จะถือเอาโอกาสนี้ ทํานุญถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์เป็นกรณีพิเศษ มีบทผลญาแสดงไว้ว่า

ฮีดหนึ่งนั้น	เถิงเมื่อเดือนเจียงเข้า	กตยาณาแถมอ้าย
	ฝูงหมู่สังฆเจ้า	ก็เตรียมเข้าอยู่กรรม
	มันหากกรรมเนียมนี้	ฮือมาตั้งแต่ก่อน
	อย่าได้ละห่างวัน	เข็ญฮีดฮืองแล่นนำ แท้แล้ว ^{๑๒}

^{๑๑} ธีรวิวัฒน์ คำวันธา, "ฮีดสิบสองคลองสิบสี่" ในอีสานคดี, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไพศาลศิริ, ๒๕๒๑), หน้า ๗๗.

^{๑๒} สุขุม บัวศรี, "ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี" ในขอนแก่น (ร.ศ.อ. สุวิทย์ โอสมานุเคราะห์ ประธานโครงการ) (กรุงเทพฯ: บริษัท มังกรการพิมพ์และโฆษณา, ๒๕๒๕), หน้า ๖๒.

ความหมาย จารึกประการหนึ่ง คือ เมื่อถึงเดือนอ้าย พระสงฆ์จะมีพิธีเข้าปริวาส อันเป็นธรรมเนียมที่มีมานาน ไม่ควรจะละทิ้งกันไป ความไม่ดีไม่งามจะเกิดขึ้น

อธิบายศัพท์ เชิญ = ความลำบาก, ลางร้าย

(๓๘) เดือนอ้าย มีพิธีทำบุญอยู่ ๒ อย่าง คือ

ก. บุญอุณทาน ได้แก่การทำบุญโดยนิมนต์พระสงฆ์มาสวด และฉันภัตตาหารที่ลานนวดข้าว

ข. บุญกุ่มข้าวใหญ่ คือการที่ชาวบ้านนำข้าวของตนคนละเล็กคนละน้อยไปกองรวมกันไว้ที่ศาลากลางบ้านหรือที่วัด แล้วทำบุญถวายทานตามปกติ แล้วถวายข้าวเปลือกนั้นแด่พระสงฆ์ในเดือนนี้ มีคณาสาสนไว้ ดังนี้

ถึงฤดูเดือนอ้ายมาฮอดแล้ว	
ให้นิมนต์พระสงฆ์องค์เจ้า	มาตั้งสวดมนต์
เอาบุญอุณข้าว	เข้าป่าหาไม้เส็ดหัว
อย่าได้หลงลืมลืม	ฮึดเก่าของเดิม เอาเดื่อ ^{๔๗}

ความหมาย เมื่อถึงเดือนอ้าย ให้ทำบุญอุณทาน นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์และถวายภัตตาหาร และให้เตรียมหาไม้หาฟันเอาไว้ อย่าได้ละทิ้งจารึกประเพณีเดิมอันนี้เสีย

อธิบายศัพท์	กุ่ม	=	ทิ้ง
	เส็ดหัว	=	ทำฟัน

^{๔๗} จาวรรณ ธรรมวัตร, คลีขานบ้านอีสาน, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์), หน้า ๓๔.

(๓๘) เดือนสาม มีประเพณีทำบุญข้าวจี

ข้าวจี คือ ข้าวเหนียวที่ปั้นให้ติดกันสนิท ทาด้วยเกลือหรือไข่ แล้วนำไปปิ้งไฟ
ไว้ในอาจะจะสอคไต้ก่อนน้ำช้อยเอาไว้ แล้วนำมาใส่บาตรพระ ประเพณีนี้มีบทพญากำกับดังนี้

ฮิดหนึ่งนั้น	เถิงเมื่อเดือนสามได้	จงพากันจีข้าวจี
	ไปถวายสังฆเจ้า	เอาแท่นบุญ
	กุศลธำคำ	ตามเสาเมื่อละคาบ
	หากกรรมนิยมจังซี	มีแท่นนาน ^{๔๐}

ความหมาย เมื่อถึงเดือนสาม ให้กระเตรียมข้าวจีไปถวายแด่พระสงฆ์เพื่อเป็นการทำบุญ
กุศลที่เกิดขึ้นจะติดคามเราไปเมื่อตายแล้ว นี่คือธรรมเนียมที่มีมานานแล้ว

อธิบายศัพท์ กาบ - สวีระ, ว่างกาย
จังซี - คังนี้, เช่นนี้

(๔๐) เดือนสี่ บุญเวส หรือบุญมหาชาติ มีบทพญาแสดงไว้ว่า

๔๐.๑	เดือนสามค้อย	เจ้าหัวค้อยปั้นข้าวจี
	เดือนสี่ค้อย	จ้วน้อยเทศน์มัทรี ^{๔๑}

กำหนดการทำบุญอาจไม่แน่นอน บางทีอาจอยู่ในช่วงเดือนสาม ดังบทพญาว่า

๔๐.๒	ที่คอดบ้าน	บุญเวสเดือนสาม
	คือสิมกัณฑ์หลอน	แห่เงินถ้าฟ้อน
	ทศพรกัณฑ์ดั้น	มหาพนกัณฑ์ถี่
	แม่มัทรีเป็นกัณฑ์เก้า	รวมเข้าสู่นคร ^{๔๒}

^{๔๐} อุคม บัวศรี, “ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี”, ในขอนแก่น, หน้า ๖๔.

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔.

ความหมาย คิดถึงบ้านเมื่อทรวางานบุญมหาชาติ เมื่อตอนเดือนสาม คงจะมีการ
แห่กัณฑ์เทศน์ไปถวายพระ จลองกัณฑ์กันเอิกเกริกเฮฮา ในมหาชาตินั้น กัณฑ์ที่ ๑ คือทศพร
กัณฑ์ที่ ๔ มหาพน ส่วนมัทรีเป็นกัณฑ์ที่ ๘

อธิบายศัพท์	คือ	=	ก่อน
	จน	=	จลอง, สมโภช
	จวน้อย	=	ตามแนวเร็ก
	กัณฑ์หลอน	=	กัณฑ์ที่แห่มาถวายที่วัด มิได้เจาะจงผู้รับ

(๔๑) เดือนห้า บุญหุดสงข คือ การสงขน้ำพระพุทธรูป สงขน้ำพระภิกษุสามเณร และ
รดน้ำผู้หลักผู้ใหญ่ มีการก่อพระทราย ปลอชนกปลอชปลา เป็นการทำบุญประจําอย่างหนึ่ง ดัง
บทสวดว่า

สิดหนึ่งนั้น	พอถึงเดือนห้าได้	พวกไพร่ชาวเมือง
	จงพากันสงขน้ำ	จัดสิดพุทธรูป
	ให้ทำทุกวัดแท้	อย่าไถม้างห่างเสียด
	ให้พากันทำแท้	โศฯ บ่ได้ว่า
	ทุกหัวทึบแผ่นหญ้า	ให้ทำแท้จุกคน
	ขังสิดขึงถัน	ทำสิดคำสอน
	สิดสิดคลอกรวดือ	แต่ปางปฐมหุ่น ^{๔๖}

ความหมาย ถึงเดือนห้า คนทั้งหลายก็จะพากันสงขน้ำจัดสิดพระพุทธรูป การทำเช่นนี้
จัดเป็นการทำบุญ เป็นเหตุแห่งความสุขและถูกต้องตามประเพณี ทวรที่ทุกคนจะทำทุกวัดทุกหน
ทุกแห่งแท้แท้

^{๔๖} เรื่องคิวกัน, หน้า ๖๕.

อธิบายศัพท์	โล	=	ละเลย, ปล่อย
	ใคร ๆ	=	ใคร ๆ
	บ้าง	=	ท่าหลาย, รื้อ
	ทุกคน	=	ทุกคน

(๔๒) เดือนหก มีการทำบุญหลายประเภทที่ทำในเวลาเดียวกันหรือต่อเนื่องกัน เช่น บุญประเพณี บุญบั้งไฟ บุญบวชนาค บุญกองฮอด บุญตรึงน้ำพระสงฆ์ บุญเลี้ยงศิษยานุเคราะห์ (ศิษยา) มีบทพรรณนาแสดงไว้ว่า

ฮิตหนึ่งนั้น	พอเมื่อเดือนหกแล้วให้น้ำเข้า	วาริตรงโศด
	ผัดพระพุทธรูป	เหนือได้ผู้กาย
	อย่าได้ละเมียงม้าง	ปิดป้ายหายหุค
	มันสิบุญเสยศรี	ดำไปเมื่อหน้า ^{๔๖}

ความหมาย ถึงเดือนหก ให้นำนํ้าไปสรงพระพุทธรูปตามสถานที่ต่าง ๆ ประเพณีนี้ไม่ควรละเลย จะทำให้อับเฉาในวันข้างหน้า

อธิบายศัพท์	ผู้กาย	=	ทุกหนแห่ง
	เมื่อหน้า	=	วันข้างหน้า

อนึ่ง ประเพณีการทำบุญบั้งไฟนี้ มีกล่าวถึงในวรรณคดีเรื่องผาแดงนางไอ่ว่า

เฮจักคามฮิตเค้า	เผ่นท่าคลองหง
กูจักพาฮูท่า	แต่งบุญแปงสร้าง
เดือนหกขึ้น	วันเพ็ญสิบห้าค่ำ
กับทั้งเบิกแผนกพร้อม	วันเข้าส่งบุญ
จักให้มีการเล่น	ไฟหางบั้งหมื่น
กับทั้งมีบวชพร้อม	ตรึงน้ำราชครู ^{๔๗}

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕.

ความหมาย เราจักกระทำตามประเพณีจารีตดั้งเดิม ด้วยการพาท่านทั้งหลายทำบุญในวันเพ็ญเดือนหก โดยให้การแบ่งขันบังไฟ มีการบวชนาค และสรงน้ำพระผู้ใหญ่

อธิบายศัพท์ ฮิตเก่า = ประเพณีดั้งเดิมที่มีมาแต่โบราณ

(๔๓) เดือนเจ็ด มีประเพณีบุญช่าชะ (ช่าระ) บุญเบิกบ้าน ทำด้วยความเชื่อว่าเป็นการชำระบ้านเมืองให้ผู้อยู่เย็นเป็นสุข โล่งเสนียดจัญไรออกไป การทำบุญนี้มีการบูชาเทพเจ้า เทพอารักษ์ทั้งหลายด้วย ดังบทว่า

ฮิตหนึ่งนั้น	พอมือเดือนเจ็ดแล้ว	จงพากันบูชาราช
	ฝูงหนุ่มเทพเหล่านั้น	บูชาท้าวสุกาย
	คลอออกไปสอดซ้าย	อารักษ์ใหญ่มหัศจรรย์
	ทั้งหลักเมือง	สู่หนบูชาเจ้า
	พากันเอาใจตั้ง	ทำตามฮิตเก่า
	นิมนต์สังฆเจ้า	ช่าชะแก้สวคมนต์
	ให้ฝูงคนเมืองนั้น	ทำกันอย่าได้ห่าง
	สูตรช่าชะเมืองอย่าค้าง	เสียดเสียดคำสุญ
	ทุกข์ดินถ่นวุ่น ๆ	มาโสมไต่เต็มเมือง
	มันตีเคืองทำจัด	ต่ำลงบุญเศร้า
	ให้เจ้าทำคามนี้	แนวเสาด้านกล่าว
	จึงตีสุนัขอยู่สร้าง	สวรรค์ฟ้าแก่งกัน ^{๔๔}

ความหมาย เดือนเจ็ด จัดให้มีการบูชาเทพอารักษ์ ทั้งหลักเมืองด้วย ให้นิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ชำระบ้านเมือง จะได้มีความสุข ไม่เกิดทุกข์เจ็บไข้ในบ้านเมือง

^{๔๔} ปรีชา พิณทอง, ผามดงนางไฉ่, (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๒๔), หน้า ๗๒.

^{๔๕} ธวัช ปุณโณทก, "ฮิตสิบสองคลองสิบสี่" ในวรรณกรรมอีสาน, หน้า ๒๔๕.

(๔๔) เดือนแปด บุญเข้าพรรษา มีศาสนพิธีเหมือนประเพณีภาคกลาง มีพิเศษคือ มีพิธีแห่เทียนเข้าพรรษา ดังบทผญาว่า

สิดหนึ่งนั้น	พอเมื่อเดือนแปดได้	ล้าล่วงมาถึง
	ฝูงหมู่สังเวยคุณ	เข้าวัดสาจำจ้อย
	ทำตามสอยของเจ้า	พระโคตมทำก่อน
	บ่มิถอนเด็กม้าง	ทำแท้สู่ภาย
	แล้วจึงพากันผ่าย	หาของไปเททอด
	ทำทานไปอย่าได้คร้าน	เอาไว้หมู่บุญ
	สิดเป็นของหนุนเข้า	ไปเทิงอากาศ
	สู่สวรรค์บ่ฮ้อน	ด้วยบุญนี้ส่งไป ^{๙๐}

ความหมาย เดือนแปด เป็นเวลาที่พระสงฆ์จะได้อธิษฐานเข้าจำพรรษาคตามพุทธบัญญัติ ญาติโยมก็ให้จัดเตรียมหาสิ่งของไปทำบุญ ไม่ควรเกียจคร้าน เพราะผลบุญที่ทำไว้จะนำไปบังเกิดในสวรรค์

อธิบายศัพท์ สอย - รอย
เทิง - บน

(๔๕) เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน ข้าวประดับดิน ได้แก่ข้าวพร้อมอาหารหวาน ทำเป็นห่อแล้วนำไปวางไว้ตามบริเวณโบสถ์วิหาร หรือตามกิ่งไม้ ถานหญ้า ในตอนเช้ามืดของวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๙ แล้วกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นลักษณะเปดพลี ทั้งนี้ได้มีการทำบุญตักบาตรและกรวดน้ำอุทิศกุศลตามแบบพระพุทธศาสนาด้วย ดังบทว่า

สิดหนึ่งนั้น	เดือนเก้าแล้ว	เป็นกลางแห่งวัสสกาล
	ฝูงประชาชาวเมือง	เหล่าเตรียมกันไว้
	พากันทานยังข้าว	ประดับดินกินก่อน
	ทยอกทานให้เจ้า	พระสงฆ์พร้อมสู่ภาย ^{๙๑}

^{๙๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๕ - ๒๔๖.

^{๙๑} ศิริวิวัฒน์ คำวันสา, "อิตถิสสองคลองสิบสี่" ในอีสานคดี, หน้า ๘๑.

ความหมาย ถึงเดือนเก้า ให้ชาวบ้านเตรียมทำบุญประดับดิน ถวายทานแด่พระสงฆ์ สร้างบุญกุศลเอาไว้ และอุทิศส่วนกุศลแก่เปตชน

(๔๖) เดือนสิบ บุญข้าวสาก (สลากภัต) คือการถวายสลากภัตนั่นเอง แต่มีการอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายหรือเปรตด้วย ดังบทว่า

สิดหนึ่งนั้น	ถึงเดือนสิบแล้ว	หายกทอดบวชยาน
	เปิดพลีทำทาน	ต่อมาสองช้า
	ข้าวสากนำไปให้	ตั้งโพนทานทอด
	พากันหวังยอดแก้ว	นิพพานพ้นที่สูง
	ฝูงหมู่ฝูงอาป้า	คณานิ้องน้อมส่ง
	ศรัทธาหลงทอดไว้	ทานให้แก่ไป
	อุทิศให้	ฝูงเปรตเปโต
	พากันโมทนาน่า	ชูคนจนเกลี้ยง

ความหมาย ถึงเดือนสิบ หายกหาอิกาก็เตรียมถวายสลากภัตแด่พระสงฆ์ อันจัดเป็นสังฆทานประเภทหนึ่ง เพื่อสร้างกุศลตั้งสมภารมีคู่พระนิพพาน พร้อมกันนี้ ญาติพี่น้องก็จะได้อุทิศส่วนกุศลแก่บุพเปตชนผู้ล่วงลับไปแล้วให้ได้อนุโมทนาส่วนกุศลด้วย

อธิบายศัพท์	โมทนา	=	อนุโมทนา
	ชูคน	=	ทุก ๆ คน

(๔๗) เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา พระสงฆ์ก็ทำสังฆกรรมปวารณาออกพรรษา ส่วนญาติโยมก็มีพิธีทำบุญตักบาตร ตามประเพณีบูชาพระรัตนตรัย ดังบทว่า

สิดหนึ่งนั้น	เดือนสิบเอ็ดแล้ว	เป็นแนวทางปอง
	เป็นช่องของพระเจ้า	เคยเข้าแล้วออกมา
	ถึงวัดสามแก้ว	สามเดือนเลขออก
	เรียกว่า ออกพรรษาปวารณาล่าไว้	เขาได้กล่าวมา ^{๙๖}

^{๙๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

ความหมาย เดือนสิบเอ็ด เป็นเทศกาลออกพรรษา พระสงฆ์ผู้อยู่จำพรรษาครบไตรมาสแล้วก็จะปวารณาออกพรรษากัน

อธิบายศัพท์ ป้อง = ช้อง, แนวทาง

(๔๘) เดือนสิบสอง บุญกฐิน และยังมีการแข่งเรือ ไหลเรือไฟ บูชาพระยานาค ที่มีชื่อว่า "อุตุภนาโค" ดังบทว่า

อิศหนึ่งนั้น	เดือนสิบสองมาแล้ว	ลมวอยหนาวสิ้น
	เดือนนี้หนาวสะบัน	คือแท้แต่หลัง
	ในเดือนนี้เพิ่นว่าให้	ลงทอดพายเฮือ
	ช่วงกันบูชาฝูงนาโค	นาคเนาในน้ำ
	ชื่อว่าอุตุภนาโค	เนาในพื้นแผ่นดิน
	สิบห้าสกุลบอกไว้	บูชาให้ส่งสการ ^{๔๖}

ความหมาย เดือนสิบสอง ให้มีการนำเรือลงพายแข่งกัน เพื่อเป็นการบูชาพระยานาคที่อยู่ใต้บาดาล

อธิบายศัพท์	ลมวอย = ลมพัดโชย	หนาวสะบัน = หนาวสิ้นสะท้าน
	ช่วง = พาย	
		ส่งสการ = พิธีเกี่ยวกับการปลงศพ

จ. บทผญาว่าด้วยผลบุญจากอดีตคือปัจจุบัน

ความเชื่อเรื่องบุญทำกรรมแต่งมีอิทธิพลต่อชาวอีสานทั้งในอดีตและปัจจุบัน คนในปัจจุบันนี้มีความแตกต่างกัน บางคนมีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ มีวาสนาบารมี บางคนเกิดมาต่ำต้อย บางคน

^{๔๖} อุคม บัณฑิต, "คือปวัตรกรรมและประเพณี" ในขอนแก่น, หน้า ๘๒.

- ^{๔๔} ปรีชา พิณทอง, ภาพิตโบราณอีสาน, หน้า ๔๔

ความหมาย ถ้าเขาทำบุญไม่มาก สิ่งดีงามทั้งหลายก็ย่อมจะมาหาด้วยชานูภาพของบุญ
ส่วนคนที่ไม่มีบุญ นอกจากจะไม่ได้สิ่งที่ดีแล้ว ส่วนมากมักจะพบและได้แต่สิ่งไม่ดีงาม

อธิบายศัพท์ โสม - รวม, รุม

(๕๑) ไม่มีบุญเสียอย่างเดียว อะไร ๆ ก็ดูจะไม่ดีและไม่ได้ไปเสียหมด ดังบทว่า
บุญบ่ให้ ขอยไสก็บ่หย่อน
บุญบ่ให้ แสนสโกสก็เล่าไกล^{๕๑}

ความหมาย เมื่อไม่มีบุญ สิ่งดีที่พอจะได้ก็มีอันไม่ได้อยู่ดี แม้ใกล้จะได้อยู่แล้ว ก็
มีอันต้องอันครหานหาไป

อธิบายศัพท์ ขอยไส - รากไทร, ไทรย้อย

อนึ่ง เคี้ยวกับศญาบทนี้ มีผู้เทียบเคียงและเขียนเป็นสุภาษิตภาคกลางไว้ดังนี้

เรื่องของบุญ	วาสนา	อย่าประมาท
ไม่มีพลาต	ผลดี	ย่อมมีหวัง
เป็นไปตาม	จังหวะ	พึงระวัง
มีพึงพึง	ถ้อยคำ	ปรัมปรา
ส่วนโซคนั้น	คราวมี	เป็นดินเน
หากเว้นแต่	ไม่ถึงคราว	เปล่าดายหนา
เปรียบประคอง	กสิกรรม	การทำนา
ถ้าฝนฟ้า	ไม่ลง	คงอดกัน ^{๕๒}

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

^{๕๓} มนัส สุขสาย (รวบรวม), สุภาษิตอีสาน, (อุบลราชธานี : ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ๒๕๓๑), หน้า ๕๘.

(๕๒) ได้เคยทำบุญไว้ ย่อมทำให้ได้อยู่ดีกินดี ดังบทว่า

บุญเพิ่นมี	ได้กินของดีเท่าเมา
บุญโตบมี	ได้ข้าของเก่าทำตาย ^{๔๔}

ความหมาย คนมีบุญได้อยู่ดีกินดีจนถึงเวลาแก่ชรา คนไม่มีบุญได้กินแต่ของเก่า ๆ อยู่ร่ำไปจนตาย

อธิบายศัพท์ จ้า - จ้ม

(๕๓) เพราะมีบุญจึงได้มีโอกาสนเป็นเจ้านายของคน ดังบทผญาว่า

บุญมีได้	เป็นนายใช้เพิ่น
กันว่าบุญบให้	เขาใช้ตั้งแต่เฮ ^{๔๕}

ความหมาย คนมีบุญจึงได้มีอำนาจวาสนาเป็นใหญ่ปกครองคน มีคนรับใช้ทำงาน ส่วนคนไม่มีบุญ ต้องคอยรับใช้คนอื่นเขา เป็นลูกน้องอยู่ร่ำไป แล้วแต่เขาจะสั่งให้ทำอะไร

(๕๔) เพราะมีบุญ ถึงจะถูกลอบฆ่าก็ไม่ตาย บุญย่อมคุ้มครอง ดังบทว่า

บุญมีนี้	แสนดีเบือกับเบือ
แม่นสิเอาฝังไว้	ในดินก็จำเกิด
ในหมากอีหมากแดงจมอยู่พื้น	ก็ยังปิ่นปิงไป ^{๔๖}

ความหมาย คนมีบุญนั้น หากที่ใครจะลอบทำร้ายได้ แม้จะโดนวางยาพิษคือขอมรชคตายได้ เหมือนแมลงคพิษ เช่น พิกทอง แดง แม้จะถูกฝังไว้ในพื้นดิน ก็ไม่ตาย มีแต่จะ เติบโตเจริญงอกงาม

^{๔๔} ปรีชา พิณทอง, ผาแดงนางไอ่, หน้า ๘๒.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.

อธิบายศัพท์ เบื่อ = วางขาหิษ . หมากรือ = พักทอง
โน = เมล็ด ปัง = ผลิ, งอก

(๕๕) คนที่มีบุญแล้ว เมื่อคราวจะได้ลาหรืออะไรก็ตาม ยังไง ๆ ก็ขอมได้อยู่ดี ส่วนคนที่ไม่มีบุญ ถึงคราวจะได้ก็มีอันต้องพลัดไปจนได้ ดังบทว่า

บุญบ่คาดได้ แสนธีสอนก็จำห่าง
บุญคาดได้ แสนธิเว็นก็เว็นมา^{๒๒}

ความหมาย หากไม่มีบุญหนุนส่ง แม้เกือบจะได้แล้วก็ตาม มีอันต้องพลัดไปไม่ได้อยู่ดี ไม่เหมือนคนมีบุญ แม้จะพลัดไปไกลแล้ว ก็มีทางต้องได้มาแน่นอน

อธิบายศัพท์ สอม = จวนแล้ว | เว็น = ร่อนไป, ถลान

(๕๖) การที่ผู้ชายได้สตรีม่ายที่มีลูกติดด้วยเป็นภรรยา ถือเป็นบุญกำหนดหนุนส่ง ดังบทว่า

ศึกแห ได้ปลาแม่ไข
เขาเมื่อใหม่ได้ลูกพร้อม บุญสร้างแต่หลัง^{๒๓}

ความหมาย ผู้ชายที่ได้ภรรยาที่มีลูกติดมาก่อน ถือเป็นกำไร เป็นผลบุญที่เคยทำไว้ เหมือนทอดแหได้ปลาที่มีไข่เต็มท้อง ถือเป็นผลพลอยได้ที่ดี

อธิบายศัพท์ ปลาแม่ไข = ปลาที่มีไข่เต็มท้อง
ศึกแห = ทอดแห

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

(๕๓) เพราะผลของการทำบุญไว้ ทำให้คนเป็นพระโพธิสัตว์ ดังบทว่า

โพธิสัตว์	เกิดมาปางก่อน
บ่ห่อนเฝ้า	อวดอ้างขอสอง
บุญหากง	ไปหาจึงได้ ^{๑๓}

ความหมาย พระโพธิสัตว์เกิดมา มิได้ยกย่องตนเอง แต่เพราะผลบุญหนุนส่งให้ได้เป็นเช่นนั้น

(๕๔) คนมีบุญ แม้แต่สัตว์ก็ยังรัก ดังบทหนึ่งในวรรณคดีเรื่อง ขุนทิง ว่า

ตั้งหากบุญชูท้าว	กุมารถ้ายิ่ง
สัตว์จึงมาอยู่เลี้ยง	บาท้าวบ่ตาย ^{๑๔} แห็นอ ^(๑๕)

(๕๕) คนมีบุญ แม้ไม่ได้ตั้งใจก็ได้มา แต่คนไม่มีบุญอยากจะได้ แม้ได้มาแล้วก็ยังมียันต้องหลุดลอยไป ดังบทว่า

แนมท่อบุญคาดได้	ชีบินมาคือนกเง้า	น้องเอช
บุญบ่เคยคาดได้	สปีนข้ามจ้งนกเขา	นั่นแล้ว
บุญบ่เคยคาดได้	มณีโชติคุณโสง	
แสนสปีนงไถ่คูป	ก็หลุดมือไปได้ ^{๑๖} (นกกระเจอก)	

ความหมาย ด้วยอำนาจของบุญ บุคคลย่อมได้มาซึ่งสิ่งที่น่าสนใจโดยไม่คิดคาดหวัง หากไม่มีบุญแม้จะหวังอย่างไรก็พลาดหวัง ที่ได้มาแล้วก็พลอยหลุดลอยไปจากตน

อธิบายศัพท์	จ้ง	-	อย่าง	กุนโสง	-	มีท่ามาก
	คูป	-	ตะครูป	หลุด	=	หลุด

^{๑๓} พระอุบาลีคุณูปมาจารย์, ภาพยฺฐอนทธาน, หน้า ๑๘.

^{๑๔} พระ สมณกุลวงศ์, ขุนทิง, หน้า ๑๒.

^{๑๕} ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมอีสาน, หน้า ๒๐๗.

(๖๐) บุญไม่มีหรือบุญไม่เสมอกัน ก็ยากจะอยู่ร่วมกันได้ ดังบทว่า

บุญบ่คอมกันสร้าง	แสนสปีองก็อินยาก
แสนสปีนแม่น้ำ	ฝ่ายค้อนหากษาคกลาง
ปลาบ่หมาน	แสนสปีเอนเหหวาน
ข้องป้อส้องสำไห้	หาค้อนด่งปลา
นาเงินน้ำ	จักแปงเหมืองเข้าใส่
น้ำบ่ไหลท่อก้อย	คือเอาขึ้นสู่โพน
คือใจบ่ใสต๋อแก้ว	แยงเงากีบ่ต๋อง
ใจบ่ใสค่อฉ้อง	ดีได้กั๋บคั้ง นั้นแล้ว ^{๖๖} (กาละเกด)

ความหมาย การเป็นคู่ครองกันนั้น ย่อมแล้วแต่บุญที่เคยร่วมกันสร้างไว้ในชาติก่อน ถ้าไม่ได้ทำบุญร่วมกันมาก่อน แม้จะฝันอย่างไรย่อมเป็นไปไม่ได้ เหมือนทำฝายกันแม่น้ำก็ย่อมต้องหักพังหลาย โชคไม่ดี ทอดแหเท่าไรก็ได้ปลา นาที่อยู่สูงกว่าน้ำ แม้จะทำฝายให้น้ำไหล น้ำก็ยากจะไหลเข้าไป และเหมือนเมื่อจิตใจไม่ดีเสียแล้วอย่างเดียว ต่อองกระจกก็ไม่สวดยาม ดีฉ้องตักลงก็ไม่เพราะ

อธิบายศัพท์	ค้อน	-	เครื่องมือคักปลาค้างไว้ตามร่องน้ำ
	หมาน	-	โชคดี, โชคอำนวย
	ด่ง	-	รองรับ
	เงินน้ำ	=	สูงกว่าน้ำ
	โพน	-	เนินดิน
	แยง	=	มองดู, ต่องดู

(๖๑) พ่อแม่มีบุญ ย่อมส่งผลที่ดีไปถึงลูกด้วย ดังบทว่า

พ่อแม่ ทำเวรฮ้าย	ปางหลังชาติก่อน
ลูกจึงสอนยากแท้	ดีเหมือนบ่เชื่อฟัง
โศสอนลูกง่ายแท้	พ่อแม่ได้มีบุญ แท้ค้าย

^{๖๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า, ๔๕๓.

เคยทำบุญ	ชาติหลังสนองผู้
ไผ่ทำบุญไว้	มีกองบุญตกแต่ง
ถูกทำดีใจพ่อแม่แท้	บ่เถียงด้อยคอบคำ คังนั้น
พ่อแม่มีบุญมากล้น	แล้วประเสริฐมหาคุณ
มีแต่บุญคุณปศุดา	เกิดในอุทรท้อง
มีแต่ เทวบุตรเทวดาแท้	ลงมาบังเกิด คอมนั้น
จึงได้แต่อาชาไนยลูกแก้ว	เมืองฟ้าอยู่คอม ^{๑๖} (ชนะสันตะฯ)

ความหมาย พ่อแม่ที่เคยทำบาปกรรมในชาติปางก่อน เกิดมาในชาตินี้จึงมีลูกที่ว่ายาก สอนยาก ส่วนพ่อแม่ที่ทำบุญกุศลไว้ในชาติก่อน ในชาตินี้จึงมีลูกที่ว่าง่ายสอนง่าย ลูกที่เกิดมามีบุญ มักจะเป็นลูกที่เป็นมงคล ทุกคนล้วนแต่เป็นเทพบุตรเทพธิดา ลงมาเกิดทั้งนั้น

อธิบายศัพท์	สนองผู้	=	ส่งเสริม, สนับสนุน
	คอม	=	ด้วยกัน

(๖๒) ศรัทธาที่เคยทำบุญมาก่อน ย่อมได้สามีที่ดี ดังบทว่า

หญิงใดได้	ศรัทธาผู้ประเสริฐ
เป็นแต่กำเนิดเปื่อง	บุญสร้างแต่หลัง
หญิงใดได้	ศรัทธาคนชั่ว
เป็นแต่บ่าปาก่อนหุ่น	ปรุบดังแดงมา ^{๑๗} (อินทนิพนธ์ฯ)

ความหมาย หญิงที่ได้แต่งงานกับคนดี ปัจจุบันมีสามีที่ดี เพราะได้เคยสร้างบุญกุศลมาแต่อดีตชาติ บุญจึงสนับสนุนให้ได้ดี ส่วนหญิงที่ทำบาปไว้แต่อดีตชาติ ปัจจุบันจึงได้สามีที่ชั่ว

อธิบายศัพท์	ชา	=	คู่ครอง, คู่กัน
-------------	----	---	-----------------

^{๑๖} บุญส่ง สันฐานอก, การศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมชาวบ้านที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นชาวไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ, หน้า ๒๐๔.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๑.

(๖๓) ยานาจของบุญบารมีที่ได้ทำไว้ร่วมกัน จะทำคนให้ได้พบกัน ทำให้คนรักแม้จะ
ไปเกิดอยู่ไกลกัน จากกันไปไกล มีอันต้องได้กลับมาพบกัน เป็นคู่ครองกัน มีบทพญามากมาย
ที่กล่าวแสดงถึงเรื่องนี้ เช่น

๖๓.๑ บุญหลายจึงหื้อ บุญหน้อยบ่เห็น^{๒๕}

ความหมาย เพราะมีบุญมากจึงได้พบกัน ถ้ามีบุญน้อยคงไม่ได้พบกันแน่เลย

๖๓.๒ บุญแบ่งชั้น ปิ่นป้อนมาพบ
บารมีภายหลัง จึงได้เวียนมาพ้อ^{๒๖}

ความหมาย เพราะบุญบารมีที่ทำไว้ในอดีตกำหนดมาให้ จึงได้พบกัน

อธิบายศัพท์ ปิ่น - หีบยื่น

๖๓.๓ อันนี้บุญหลังสร้าง บุญเพื่องสอ ดันแล้ว
มาพบเจ้าแพงล้าน ใจกว้างแผ่ผาย พี่thon
อันนี้ตั้งหากบุญโชคมั่ง แก้วเกิดหลงพบ น้องแล้ว
ขอแก่กัลยาณาง ค่อยถนอมองค์ฮ้วน^{๒๗}

ความหมาย เพราะบุญปางหลังจึงให้ได้มาพบน้อง นับว่าเป็นโชคที่ได้พบ ขอให้น้องจง
ถนอมน้ำใจพี่บ้าง

อธิบายศัพท์ สอ - ถึง

๖๓.๔ ตั้งหากบุญหลังสร้าง เทียวทางมาจวบ กันแล้ว
ขอให้ศรีแก่นแก้ว ฮวนเข้าสู่เมือง น้องเฮย

^{๒๕} ปรีชา พิณทอง, ภาณิดโบราณอีสาน, หน้า ๘.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

^{๒๗} พระ สมณกุฎวงศ์, ขุนทิ้ง, หน้า ๑๔.

ต่างให้เป็นพี่น้อง	ขอขอบคุณแห่ง
แสงฉายถึง	ส่งกันกินข้าว
ต่างให้เป็นสะพานแก้ว	ข้าวคำเดียวทอง
ของฝากหุ่น	มาพี่ห้อยยาม นื่องเฮย ^{๕๖}

ความหมาย บุญในอดีตทำให้ได้มาพบกัน ขอให้รักษาไมตรีนี้เพื่อจะได้เป็นควาที่เชื่อม
โยงความสัมพันธ์เป็นพี่เป็นน้องกัน มีอะไรก็จะได้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ถึงกันและกัน

อธิบายศัพท์	แสง	=	เย็น (ข้าวแสง = อาหารมือเย็น)
	ฉาย	=	เข้า (ข้าวฉาย = อาหารมือเข้า)
	ข้าวคำ	=	สะพานทอง
	หุ่น	=	โน้น, ฝ่ายโน้น
	พี่	=	นี้, ฝ่ายนี้
	ยาม	=	เชื่อมเยือน

๖๓.๕ อันว่าควาเมื่อนี้ อย่าได้วางแหว่งหน้าย กันคาย
ฯลฯ

ใจอย่าปราศจากแท้	หนีหลีกไกลกัน แท้คาย
บุญปางหลังซุก	ก็จึงเทียมกันได้
บุพเพสร้าง	สายแนนสันติวาส
บุญชักมาขอคหมั่น	คนเจ้าได้ส่วนกัน ^{๕๗} (ชนะสันทะฯ)

ความหมาย เป็นภรรยาสามีกัน อย่ามีความเบียดเบียนกันและอย่าเอาใจออกห่างกัน ทั้งนี้
เพราะบุญในอดีตชักนำให้ได้มาแต่งงานกัน ควรเอาใจใส่ปรนนิบัติปฏิบัติต่อกันให้ดี

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

^{๕๗} บุญส่ง ตันจุ่นอก, การศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมชาวบ้านที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นชาว
ไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ, หน้า ๒๒๑.

อธิบายศัพท์	เทียบ	=	เทียบ, เป็นคู่
	สายแนน	=	สายสัมพันธ์
	ขอด	=	ผูกพัน

๖๓.๖	ชาติที่บุญเคยฝัน	นำกันหลายชาติ
	หากสืบทอดน้อง	ทองหล้าห่าลุน ^{๔๔}

ความหมาย หากบุญได้เคยทำร่วมกันหลายครั้งในอดีตชาติ เราคงได้พบกันอีกแน่นอน
ในภายหลัง

(๖๔) บุญเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อชีวิตปัจจุบันแน่นอน แต่มีใช้ว่าจะให้คนอื่นมารับผลบุญอย่าง
เดียว เพราะเราไม่รู้ว่าในอดีตชาติเราได้ทำบุญมากน้อยแค่ไหน ดังนั้น ในปัจจุบันชาตินี้เราต้อง
สร้างสมบุญกุศลให้มากด้วยเช่นกัน ดังบทว่า

บุญมิได้	เป็นนายให้เขาพึ่ง
ค้นแม่นบุญพร้อม	แสนสิดิ้นก็เปล่าคาย
คอยแต่บุญมาค้า	บ่ทำการก็บ่แม่น
คอยแต่บุญส่งให้	มันสิดิ้นฮ่อมไค
คือคังเฮมิข้าว	บ่เอากินมันบ่อิม
มีลาบค้นบ่เอาข้าวตุ้ย	ทางท้องบ่ห่อนเต็ม ^{๔๕}

ความหมาย เพราะมีบุญจึงได้เป็นนายเขา ถ้าไม่มีบุญถึงอยากเป็นก็ไม่ได้เป็นอยู่ดี ดังนั้น
ควรทำตัวให้เขาพึ่งพาอาศัยได้ และบุญนั้นมิใช่อยู่น้อย ๆ รอให้บุญมาช่วยเพียงอย่างเดียว แต่เป็น
สิ่งที่ต้องลงมือทำด้วยจึงจะได้ เหมือนมีข้าวแต่ไม่กินก็ไม่อิม บุญมีแต่ไม่ทำก็ไม่ได้แน่นอน แต่ทำ
เมื่อไรก็ได้เมื่อนั้น

^{๔๔} ปรีชา พิณทอง, ศาสนาและวัฒนธรรม, หน้า ๑๔๔.

^{๔๕} ปรีชา พิณทอง, ภาษิตโบราณอีสาน, หน้า ๔๖.

อธิบายศัพท์ เพิ่ง = เพิ่งหาอาศัย | กู้ = เอาข้าวจิ้มอาหารขึ้นมาทีละมาก

ฉ. บทผลญาวาดด้วยผลบุญต่ออนาคต

ความเชื่อในเรื่องเหตุและผลของชาวอีสาน ทำให้เกิดความคิดว่า การกระทำในเด็กล้วนมีผลต่อปัจจุบัน และเช่นเดียวกันการกระทำในปัจจุบันย่อมมีผลต่ออนาคต และคำว่าอนาคตนี้หมายถึงเอาทั้งอนาคตในปัจจุบันชาติและอนาคตในสัมปรายภพ การทำกรรมดีไว้ในปัจจุบันย่อมได้รับผลดีในอนาคต ทำบาปกรรมไว้ย่อมได้รับผลชั่วเป็นความทุกข์

กล่าวเฉพาะบุญ บุญที่กระทำไว้ในปัจจุบันจะนำผลที่ดีมาขึ้นใจมาให้ในอนาคต คือ ผลที่เป็นความสุขความเจริญและความสมหวัง เป็นต้น มีบทผลญาที่แสดงถึงเรื่องนี้ไว้มากมาย ดังจะยกมาแสดงพอเป็นตัวอย่างดังนี้

(๖๕) ชายที่มีปกติทำบุญ เวลาทำอะไรจะมีคนคอยช่วยเหลือ เป็นชายที่ดีที่หญิงควรจะเลือกไว้เป็นคู่ครอง ดังบทว่า

ชายใดใจบุญสร้าง	มหาทานทุกสิ่ง
ศัลห้ำค้ำ	ในเนื้อช้วน
แม่นจักทำการสร้าง	เสียนกินบิมีชั่ว
ฝูงหมู่อึดเบื่อง	ชาวบ้านส่ำเสียน
วันยามได้	คงติดกแต่ง
บิให้เหื่องเหตุฮ้อน	คำแค้นอย่างใด
ชายนี้อึดใจได้	ผดิดฮ่วมเสื่องหมอน
แม่นว่าเป็นประการใด	อย่าสไลเสื่องถัม ^{๖๖}

^{๖๖} บุญส่ง สันฐานอก, การศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมชาวบ้านที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นชาวไทภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ, หน้า ๕๐.

ความหมาย ชายใดมีจิตใจเป็นกุศลให้ทานรักษาศีลเป็นปกติ ทำมาหากินในทางใดก็มี
ความเจริญรุ่งเรือง มีเพื่อนบ้านคอยช่วยเหลือค้ำจุน จะทำอันใดก็ไม่เดือดร้อน มีความสบายใจ
ชายประเภทนี้ควรที่หญิงจะเลือกมาเป็นคู่ครอง

อธิบายศัพท์ ค้าง – มีอยู่

(๖๖) หญิงที่มีศีล เทวดาย่อมรักษา ดังบทว่า

หญิงผู้มีศีลนั้น	คิงหอมสุทธินิยัง
เทวดาย่อมเฝ้า	ลงเฝ้าช้วน ^{๔๔(๖๖)} (อินทนิญาณ๑)

ความหมาย ศตรที่มีศีลคนก็ยกย่องสรรเสริญ แม้แต่เทวดาก็เฝ้ารักษาอยู่เสมอ

(๖๗) บุญเท่านั้น ที่จะกำจัดบาปได้ ผู้ทำบุญเชื่อว่ากำจัดศึกภายในคือกิเลสได้ ดังบทว่า

ทานศีลคือแค้นแค้น	คณิงเบ้งบุญคุณ แค้น
กำจัดศึกภายใน	อย่าให้มีมาได้
โลปาปึงเว้น	เวรังให้หนีห่าง เจ้าเฮย ^{๔๕} (พญาคำทอง)

ความหมาย ทานศีล อันเป็นวิธีทำบุญ ทำให้สามารถกำจัดศึกภายในได้ คือทานสามารถ
กำจัดความโลภ และศีลสามารถกำจัดความโกรธได้ กำจัดบาปเวรังให้หนีห่างไปได้

(๖๘) บุญสามารถทำให้โลกสงบได้ ดังบทพญาว่า

ศิวาโลกบมีศีลตั้งไว้	เวรต้องเกิดมี แท้คาย
เมื่อมีศีลตัดแล้ว	เวรยังเว้นห่าง
ศีลห้ำตั้งไว้	ให้ใจตั้งต่อศีล แท้แล้ว ^{๔๖} (พญาคำทอง)

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๓.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๘.

ความหมาย ถ้าคนในโลกไม่มีศรัทธาไม่มีศีล สังคมจะต้องเกิดความวุ่นวาย มากไปด้วย ปัญหาความชั่วร้ายต่าง ๆ แต่เมื่อคนในโลกมีศรัทธามีศีลมาก สังคมก็จะมีแต่ความร่มเย็นเป็นสุข ความวุ่นวายชั่วร้ายก็จะลดลงและหายไป จึงควรที่ทุกคนจะเอาใจใส่ต่อการรักษาศีลให้มากไว้ อย่างน้อยที่สุดก็ควรรักษาศีลห้า

(๖๕) คนที่ทำบุญไว้มาก อยู่ที่ไหนก็ไม่ตกต่ำ ดังบทว่า*

ชื่อว่าทำบุญสร้าง	ศีลทานทางชอบ
องค์พระพุทธรเจ้า	ก็ขอย่อ่งว่าดี แท้แล้ว
คันแหม่นมีบุญแล้ว	ไปโสບคกต่ำ
แหม่นว่าคำชี้ห์	ก็ดีล้ำสิ้นคน แท้หนา**

ความหมาย คนที่รักษาศีลและปฏิบัติคนในทางที่ชอบ พระพุทธรเจ้าก็ทรงสรรเสริญ ทั้งจะไม่ตกต่ำไปในทางที่ชั่ว แม้ว่ารูปร่างหน้าตาจะซีดเหลือง ยังได้ชื่อว่า ดีกว่าคนอื่นที่ไม่มีศีล

อธิบายศัพท์

ไปโส	=	ไปที่ไหน
คำชี้ห์	=	คำมะเมื่อม
ล้ำ	=	ล้ำหน้า, เกินกว่า

(๗๐) แม้ว่าตกต่ำ หากทำบุญไว้มากจะเกื้อหนุนให้สูงส่งได้ ดังคำสอนของขุนทิ้งว่า

लगतेमरणामेयन	ตายเป็นสัตว์ป่า
लगतेบุญสงขึ้น	เมื่อฟ้าสู่สวรรค์
ให้ค้อยยบุญต่ำ	คุณหญิงพ่อ - แม่
ยังจักผายแผให้	โสดขึ้นอยู่สูง นื่องเอย***

ความหมาย แม้จะไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน หากได้ทำบุญไว้ บุญก็จะเกื้อหนุนให้พ้นจากความเป็นสัตว์ ตายไปก็จะได้เข้าสู่สวรรค์ จึงควรสำนึกในผลบุญ ในคุณของมารดาบิดาจะมี อานิสงส์ทำให้เจริญรุ่งเรือง ไม่ตกต่ำ

* เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๘.

** พระสมณกุลวงศ์, ขุนทิ้ง, หน้า ๑๘๕.

(๑๑) บุญที่ทำในชาตินี้จะส่งผลที่ดีถึงชาติหน้า ดังบทว่า

ผู้ทำทำบุญสร้าง
หมายหยาดน้ำ

กินหวานดกบาตร
บุญคำชาติถัดมา^{๑๑}

ความหมาย การมีโอกาสดำทำบุญมาก ด้วยการดกบาตรให้ทาน บุญนี้จะตามเกี่ยวหนุน
ในชาติหน้า

อธิบายศัพท์ ผู้ทำ = มีโอกาสมาก

(๑๒) อานิสงส์ของบุญที่ได้กระทำไว้ จะทำให้ได้พบกัน ทำให้รู้จักกันได้สมหวัง ดัง
บทกวีเหล่านี้ เป็นตัวอย่าง

๑๒.๑ โอนอบุญชุกฉ้อ
ขอให้ได้เจ้าช้อยช้อย

ภายหลังมาช้อย
ขามน้อยหนึ่งก็เอา

ย้ายเพื่อน
น้องเอ๋ย^{๑๒}

ความหมาย ขอให้บุญที่ได้ทำไว้ช่วยให้ได้เป็นเจ้าของหญิงคนงาม แม้จะเป็นเวลาเพียง
ชั่วยาม ก็นับเป็นบุญแล้ว

อธิบายศัพท์ ช้อย = ชั่ว

๑๒.๒ พอเมื่อบุญสนองได้
เมื่อนั้น เธอส่วนห้อง

คืนมาเวียนคอบ

สถานแก้วอยู่เสถียร^{๑๓}

ความหมาย เมื่อใดที่บุญหนุนส่งให้ได้กลับคืนมา เมื่อนั้น เราค่อยร่วมอยู่เคียงกันอยู่
ด้วยความสุขตลอดไป

^{๑๑} ปรีชา พิณทอง, ผาแดงนางไอ่, หน้า ๔.

^{๑๒} พระสมณกุลวงศ์, ขุนช้าง, หน้า ๑๖๘.

^{๑๓} ปรีชา พิณทอง, ผาแดงนางไอ่, หน้า ๔๕.

อธิบายศัพท์ คอบ - ถึง เติบวร - มั่นคง, ยืนนาน
๑๒.๓ ถางเทีอบุญมิได้ คำพระโมคคัลลส
ถางห่าบุญส่งให้ มาใกล้หม่อมพระนาง น้องเอ๋ย^{๔๕}

ความหมาย บางทีบุญที่เคยทำไว้ จะทำให้โมคคัลลสมีความยินดียาวไปได้ และทำให้ได้คู่
ใกล้กัน

อธิบายศัพท์ โมค - โมคคัลลส

(๑๓) การทำบุญเมื่อยังหนุ่มแน่นได้ชื่อว่าไม่ประมาณ ผลบุญจะมีผลดีถึงลูก และถ้าทำเมื่อ
แก่ จะส่งผลดีถึงเมื่อตายไปแล้วด้วย ดังบทว่า

โผผู้ทำบุญสร้าง	ปางตนยังน้อยหนุ่ม ต้นนั้น
มีลูกได้	ก็สอนง่ายใจบุญ
มีปัญญาแหลม	แต่งเสียนกระทำให้
โผหากทำบุญสร้าง	ปางตนเฒ่าแก่
บุญมากถน	หลายแท้เมื่อตาย ^{๔๖} (ชนะสันตะ)

ความหมาย บุคคลที่ชวนชวนทำบุญเวลาที่ตนยังหนุ่มแน่น ว่าเป็นผู้ไม่ประมาณใน
ชีวิต เมื่อมีลูกก็จะเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย เป็นคนมีบุญ จักมีปัญญาเฉียบแหลม กระทำการอยู่
ครองเรือนก็เป็นไปด้วยดี ส่วนบุคคลเมื่อแก่แล้วก็ยังทำบุญ ผลบุญยังจะมีผลให้ไปสู่สุคติ สรุปว่า
บุญนั้นกระทำให้เมื่อใดก็ย่อมดีทั้งนั้น

อธิบายศัพท์ แหลม - เฉียบแหลม

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๑.

^{๔๖} บุญส่ง ถิ่นฐานอก, การศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมชาวบ้านที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นชาว
ไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ, หน้า ๒๑๓๓.

(๗๔) ด้วยผลบุญนี้เอง จะทำให้ได้พบคนดี หันจากภยันตรายได้ ดังบทว่า

บุญเฮย ขอให้มาชักน้ำว	หนีภัยภัยหลีก แต่ห้อน
ขอให้พบผู้ประกอบแก้ว	บูชาณเมฆขจรกรรม แต่ห้อน
แม้ว่า บุญคุณสร้าง	สมภารปางก่อน ฉันทัน
ขอให้ มาชักน้ำว	นำช้อยจากภัย แต่ห้อน
อย่าให้พบที่น้อ	ปิตุมาศกัเวกรรม ดังนี้
ศีลทานธรรม	ช่วยชูคุณคำ ^{๗๔}

ความหมาย ด้วยอำนาจบุญกุศล ขอให้พ้นจากภัยเวรต่าง ๆ ให้ได้พบแต่คนที่ดี และอย่าได้พบคนชั่วเลย

๔.๓ ตอนที่ ๒ บทผญาว่าด้วยบาป

บาปได้ชื่อว่าเป็นคำรวมของความชั่วร้าย เป็นต้นเหตุของความทุกข์ยากนานัปการ คนแต่โบราณมาแล้วที่มีคำสอนให้เกรงกลัวต่อบาปให้เร่งเว้นการทำบาป เพราะผลของบาปมีแต่ความทุกข์ ความตกต่ำ ความเศร้าหมอง หากความเจริญมิได้ทั้งในปัจจุบันชาติและอนาคต

ในวรรณกรรมอีสานได้กล่าวถึงบาป การกระทำที่เป็นบาป และผลของบาปไว้ทุกเรื่อง ดังนั้น เพื่อความเข้าใจและสะดวกต่อการศึกษา จึงแยกบทผญาว่าด้วยบาปออกเพื่อการศึกษาเป็น ๓ ประเด็นใหญ่ ๆ ดังนี้

- บทผญาว่าด้วยการกระทำที่เป็นบาป
- บทผญาว่าด้วยผลบาปในอดีตต่ปัจจุบัน
- บทผญาว่าด้วยผลของบาปคืออนาคต

^{๗๔} ปรีชา หิตทอง, พญาปิตุสถาน, (อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๓๒), หน้า ๑๐ - ๑๑.

โดยมีรายละเอียดของแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

ก. บทพณูว่าด้วยการกระทำที่เป็นบาป

การกระทำที่เป็นบาปในบทพณูอีสาน ถือได้ว่าเป็นคำสอนที่ได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น การกระทำที่ก่อให้เกิดบาปนั้นมีทั้งทางกายและวาจา คือการละเมิดศีล การทำลายสงฆ์ การทำลายศาสนา และอบายมุข เป็นต้น และบาปที่เกิดทางใจ เช่น ความโลภ ความอกตัญญู ความไม่ตั้งใจจริง อคติ เป็นอาทิ

ในที่นี้ จะยกบทพณูเหล่านั้นมาแสดงโดยลำดับ ๆ ดังนี้

(๑๕) บาปที่เกิดจากการละเมิดศีลข้อที่ ๑ ดังบทที่ว่า

โทษปาณา	ฆ่าสัตว์บาปร้าย
มันชักย้าย	กับฆ่ากันกัน
ตั้งหญิงหมัน	ฆ่าลูกในท้อง
เป็นบาปร้าย	เวรครอบภายตน ^{๔๔}

ความหมาย โทษจากการฆ่าสัตว์นั้น เป็นการละเมิดศีลข้อ ๑ เป็นบาปหนัก ก่อให้เกิดการจองเวรวนเวียนฆ่ากันอยู่ร่ำไป เหมือนหญิงที่ฆ่าลูกในท้องของตนเอง ย่อมเชื่อว่าได้ทำบาปร้ายแรง เวรจักต้องตามครอบตนองภายหลังแน่นอน

อธิบายศัพท์ บาปร้าย = บาปร้ายแรง, บาปหนัก

(๑๖) การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ถือว่าเป็นบาปและเป็นการผูกเวรกันไปอีกหลายชาติ ดังบทว่า

โศกระทำ	ฆ่าสัตว์เป็นบาป
ดาละคาบ	เวียนแก้ต่อบกัน
อัศจรรย	เป็นเวรบ่มแล้ว ^{๔๕}

^{๔๔} พระอุบาลีคุณูปมาจารย์, กุญชรปุณณพจน, หน้า ๓๐.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

ความหมาย ผู้ใดทำการเบียดเบียนและฆ่าสัตว์ตัดชีวิต จะต้องใช้เวรกรรมที่มีต่อกันไม่มีที่สิ้นสุดจนกว่าบาปหรือเวรนั้นจะหมดไป

อธิบายศัพท์ เวียนแก้ - ตามชดใช้เวร

(๑๗) บาปที่เกิดจากการละเมิดศีลข้อที่ ๒ ดังบทว่า

อันนี้	ก็หากเป็นบาปแท้	ประมาณต่อพละยสาร
	ใญ่ผู้เอาของเขา	บาปหนาสาธยาย
ภยอุณพูน	ก็เป็นข้อ	ของเขาใช้ช่วง
	พันชาติได้	แสนปีนเวทนา
	กลับคำปิ่น	ได้เป็นข้อแห่งเขา ท่านเอ๋ย**

ความหมาย บาปที่เกิดจากการเอาของคนอื่นมาเป็นของคนโดยไม่ชอบธรรมด้วยวิธีการใดก็ตาม มีผลต้องให้เกิดไปเป็นชั่วร้ายไร้เขา ไม่อาจจะนับชาติได้ เป็นที่น่าสงสารยิ่งนัก

อธิบายศัพท์ พละยสาร = ช้างพละย
ข้อ = ชั่วร้ายไร้
คำปิ่น = กลับชาติ, กลับกลาย

(๑๘) บาปเกิดจากการละเมิดศีลข้อ ๓ เป็นบาปใหญ่หลวงนัก ดังบทว่า

ไพบ่แกวค	ทำมิจนจาร
บาปประมาณ	ต่ออุเขากล้า
เวรมือหน้า	ยังมากยังหลาย**

** ปรีชา พินทอง, นกออกน้อย, หน้า ๘๕.

** พระอุบาลีคุณูปมาจารย์, กาพย์ปฐมนิพนธ์, หน้า ๑๔.

ความหมาย บุคคลผู้ไม่กลัวบาป ประพฤติผิดประเวณี ถือเป็นบาปอย่างมหันต์
เปรียบเท่าภูเขาหลวง เขาจักต้องเสวยกรรมไปอีกเป็นเวลานาน

อธิบายศัพท์ แกวค = กลัว
 กล้า = หลวง, ใหญ่

(๘๘) บาปจากการมีชู้ แม้ทำบุญก็ยากจะหายได้ ดังบทว่า

ผู้หญิงลักเล่นชู้ ใจเลี้ยวจากผัว
ก็หากเป็นบาปแท้ หนักถึงหลายสาร อยู่แล้ว
แม้จักทำบุญสั่ง ก็ยังมีหายแท้

อันหนึ่ง เห็นว่าโตได้ตรงเมืองสร้าง เสวยราชย์เป็นพระยา
 หลอนไปเอาลูกน้อย มาซ่อนบาปหนา
 แสนว่ามีสืบชู้ ชมสองหนีจาก ก็คิดอื่น
 บาปบ่มีเที่ยงแท้ กรรมไว้แก่พระยา ท่านเอ๋ย^{๙๖}

ความหมาย หญิงที่ชอบคบชู้นอกใจสามี ก็จัดเป็นบาปหนักที่ยากจะทำบุญล้างให้ลบ
หายได้ หนึ่ง กษัตริย์ผู้ปกครองบ้านเมือง ที่ถือว่าตัวมีอำนาจแล้ว ไปนำลูกชาวบ้านมาเชยชม แม้
จะมีมากแค่ไหน ก็ยอมหนีไม่พ้น จักต้องเป็นบาปเวร

อธิบายศัพท์ เก้ง = เท่ากัน
 ถัง = อะไร
 ทรงเมือง = กรองเมือง

(๘๙) บาปที่เกิดจากการละเมิดคลองประเวณี ดังบทว่า

โผผู้ทานทอดเนื้อ ในสัดกามคุณ
หญิงพาลา นอกใจบิดาเลี้ยง
ผิดธรรมแท้ ประเพณีคลองส่วม แท้ค้าย

อันหนึ่ง อย่าได้โลกเลี้ยว บังเกิดใจโร

^{๙๖} ปรีชา พินทอง, นกขอกน้อย, หน้า ๘๖.

ผู้เป็นโทษา
ผิดศีลแท้

บาปจวนจำใกล้
ขโมยของพ่อแม่ ที่เอย^{๕๕} (ภาคะเกด)

ความหมาย ศตริที่เป็นพาล ปล่อยตัวปล่อยใจเรื่องประเวณี ทำผิดจารีตประเพณี จัดเป็น
การผิดกรรม และผู้ทำตัวเป็นโจรขโมยของคนอื่น แม้แต่ของพ่อแม่ตนเอง ก็ถือว่าผิดศีล และเป็น
บาปด้วย

(๘๑) โดยสรุปก็คือ การละเมิดศีล ๕ เป็นบาปกรรมที่ควรเว้น ดังบทพญาวา

ทำปาณา	ฆ่าสัตว์เลื้อยลูก
เป็นบาปฮ้าย	ผู้นี้ไม่ควร
อทินนา	ลักเอาของท่าน
ให้ผู้อื่น	ภายหลังแล้วเหลม
กามฉก	เมื่อเขาให้เว้น
โผลอบเล่น	ลงสู่อบาย
โทษมุสา	ตัวพาลยั่วเย้า
โศข่างเว้า	เป็นบาปเป็นกรรม
โศข่างทำ	ปากเหม็นปากก็
ปากปดือ	อักขระฐานกรรม
โทษสุรา	มัวเมาคอบเหล้า
เป็นผู้เฒ่า	ควรเว้นชู้คน
จักให้ผล	เกิดไปภายหลัง
เป็นผีบ้า	ใจตื่นโง่งเงา
เป็นตำนา	โนธรรมพระเจ้า
กล่าวเป็นคำ	ศีลห้าแม่นตลอด ^{๕๖}

^{๕๕} ขวัธ ปุณโณทก, วรรณกรรมอีสาน, หน้า ๔๖๕.

^{๕๖} พระสุบาลีคุณูปมาจารย์, ภาพปฐอนหลาน, หน้า ๕๖-๕๗.

ความหมาย ผู้ละเมิดศีล ๕ ได้ชื่อว่าทำบาป จะได้รับผลที่เป็นความทุกข์ ไม่มีความเจริญตกต่ำ ฉะนั้น จึงควรตั้งวรให้ดี

อธิบายศัพท์	ส่วยแหลม	=	เรียวแหลม
	คั่ว	=	โกหก, พูดเท็จ
	อ้วะเข้า	=	อ้วเข้า
	ปากกึก	=	เป็นไป
	ขอบ	=	เพราะ

(๔๒) บาปที่เกิดจากการเนรคุณ ออกคณณู ดังบทว่า

อันว่าศาสตรศิตปีนี	พาโตคคต่ำ	ก็มี
ถางเทื่อได้ฆ่าเข้า	บุญกว้างบาปเส็ง	เจ้าเฮย
บได้หถึงเบ็งก้า	ผู้เห็นมิกุณ	
เบียนบิคาบารคา	บาปกรรมนำกัน	
เนรคุณตนเข้า	อาจารย์สอนสั่ง	
บาปเล่นต้อง	เวรเกี้ยวจุ่มจม ^{๔๔}	(พญาขันทาก)

ความหมาย ศิลปวิทยาที่ศึกษามานั้นเป็นคาบสองคม ถ้าไม่มีศีลธรรมด้วยย่อมก่อให้เกิดโทษได้ บางคนอาจจะใช้วิชาความเบียดเบียนผู้มีพระคุณ เช่น มารดาบิดา ครูบาอาจารย์ เป็นต้น และการใช้วิชาความรู้ทำในทางที่เนรคุณดังกล่าวนี จัดเป็นบาปหนัก จักต้องได้รับผล คือ ความฉิบหาย ตกต่ำอย่างแน่นอน

อธิบายศัพท์	เต็ง	=	ทับไว้, ช้อน
	หลิง	=	ฆ่าเลื่องดู, มองดู
	ก้า	=	ทิศทาง, ฝ่าย

^{๔๔} วิชา ปุณโณทก, วรรณกรรมอีสาน, หน้า ๒๔๓.

(๘๓) บาปเพราะไม่ตั้งใจจริง จิตใจแข็งกระด้าง เวลาทำบุญไม่เอาใจใส่ที่จะทำจริง ๆ ก่อให้เกิดบาปได้ ดังบทว่า

ชามเมื่อมหาเศรษฐี	ตั้งศูตรมหาชัย
ให้เจ้าของกระท่อมมือ	ใส่หัวประตงค์น้อย
ผายแผ่บุญโคตรร้าง	สนองคุณพ่อแม่
อย่าได้เห็นแก่ตัว	เชิงผู้สวาทเสน่ห์
คำปากยังกล่าวด้าน	เวียนว่าเอาบุญ
ใจแล้วยังพาโล	กล่าวคำเชิงผู้
บุญบมีหวังข้าง	กาโตพออุ้ง ค้างแล้ว
อาบน้้าจับส่วยล้าง	คมช้าแปดคิง แลนอ
ทำอันใดบ่ตั้งค่ออันนั้น	โนวอนแวนสับ
เอาบุญมาควได้บาปด้วย	กรรมต้องคุ้มถึง ^๙ (อินทญาณฯ)

ความหมาย ไปวัดเพื่อทำบุญ ก็ให้ตั้งใจทำบุญจริง ๆ ตั้งใจฟังธรรม อุทิศส่วนกุศลให้บิดามารดา ไม่ใช่เอาแต่เล่นสนุกสนานคุยกับหนุ่ม ๆ การกระทำเช่นนี้ แทนที่จะได้บุญกุศลกลับจะได้บาปเพิ่มขึ้น เหมือนเอาโคลนล้างโคลน มีแต่จะสกปรกเพิ่มขึ้นถ้ายิ่งเดียว

อธิบายศัพท์	สวาท - พุดใส่, กล่าว	ด้าน - พุด, เจรจา
	อุ้ง - ค่อน	ส่วย - ล้าง, ชำระ
	แปด - เปื่อน	คิม - เพิ่มเติม

(๘๔) เข้าวัดให้สงบเสงี่ยม โดยเฉพาะผู้หญิงไม่ให้เข้าไปนั่งใกล้พระ อย่าทำความสนิทสนม ทำกรรวิการกับพระ จัดเป็นบาปหนัก ดังบทว่า

อันหนึ่ง	อย่าได้เข้านั่งใกล้	เคี้ยวหมากนานลูก
	ชาติที่แนวมหาเถร	ตั้งกุญชรไร้อย
	เพิ่นหากถือชาข้าง	พลายถือคั่วอาจ
	ใส่ผู้หลอนนั่งใกล้	จาข้างสี่สิบแท่ง บ่อยแล้ว

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒๐.

ความหมาย นักปกครองที่ดูอำนาจแก่อกติ ๔ คือ ฉันทะ โทสะ โมหะ ภยะ ช่อมเป็นเหตุให้กระทำผิดศีลธรรมเป็นบาปกรรมได้

(๘๗) บาปเกิดจากการไม่ตั้งใจทำหน้าที่ให้อุบัติตามคลองธรรม ดังบทพญาว่า

ให้ค่อยเอาใจแข็ง	แ่งแบ่งเมืองบ้าน
อย่าพาโลฮ้าย	จากความเกลียดปาก
ม่อคั้งแต่ลิ้น	ใจเอี้ยวบ่ดีกของ
จักมีเวรข้อง	ปาบึงโทษใหญ่ แท้แล้ว
บาปแผ่นดินต้อง	เชิงแท้ดีกคน ^{๘๘} (พญาท้าวกองฯ)

ความหมาย นักปกครองที่ดี ควรเอาใจใส่บริหารบ้านเมืองอย่างแข็งขัน ลงมือทำให้อุบัติคลองธรรม มิใช่เอาแต่พูดเอาตัวรอดไปวัน ๆ เพราะจะเป็นบาปกรรมใหญ่หลวง และบาปนั้นก็จักกลับสนองตนเอง

อธิบายศัพท์ แปลง = สร้างสรรค์ | ม่อ = หมิ่นเหม่

(๘๘) บาปที่เกิดจากการถ่มลงในอบาษมุข ดังบทว่า

โผผู้โง่งเล่นซู้	ใจเถียวแง่งอน ดังนั้น
กับทั้งเล่นเบื้อ	หมากรุกทั้งสะกา
โง่งสุรายาเมา	กว่ากินกลางบ้าน
คนฝูงนี้จิบหายแท้	จึงโง่เกิดเลืยชาติ แท้ค้าย ^{๘๙} (ชนะตันทะ)

ความหมาย บุคคลผู้โง่โง่ ฆวนเมาเล่นซู้ หมกมุ่นกับการพนันและสุรายาเมา คนพวกนี้ชื่อว่าทำบาป เลืยชาติเกิด และจักพบความจิบหาย

^{๘๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^{๘๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

อธิบายศัพท์	โง่ง	=	ชั่ว, เลว		กว่า	=	แสวงหา
	จิงไฮ	=	จัญไร				

(๔๙) บาปที่เกิดจากความแข็งกระด้าง ไม่อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่รู้จักที่ต่ำที่สูง ไม่สำรวมระวัง ดังบทว่า

ยามเมื่อยัวระชาตร้าย	ให้นางหล้าหลิงดู
อย่าได้ตั้งคังปป	อย่างไปคู่ฮ้าย
อย่าได้แก่งแก่งพื้น	เพื่อนหัวพ่อแม่ นั้นเนอ
อันว่าคองหมูนี	เวรแท้บาปมี พ่อแล้ว*** (พญาคำทองฯ)

ความหมาย เมื่อเดินไปเดินมาให้ระมัดระวังรอบคอบ ไม่ควรเดินรีบเร่งส่งเสียงดัง และอย่าเดินแรงให้สะเทือนหัวพ่อแม่ (ที่นอนอยู่) นี่จะเป็นบาปแท้ทีเดียว

อธิบายศัพท์	ยัวระชาตร	=	เคลื่อนย้าย
	ปป	=	เร่งรีบ
	แก่งแก่ง	=	เสียงดัง
	เพื่อน	=	สะเทือน

(๕๐) บาปที่เกิดจากการทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ถือเป็นบาปหนัก เป็นอนันตริยกรรม ดังบทว่า

อันหนึ่ง	อย่าได้จงใจม้าง	ตั้งใจเป็นบาป จริงคาย
	อย่าได้สับส่อให้	สังฆะเจ้าแตกกัน
	มันจักจมลงพื้น	อวิจิหม้อใหญ่
	ถึงแตกม้าง	เป็นแป๊ะเปื้อนเพ เจ้าเอย*** (ไตรจักรแก้ว)

*** เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๗.

*** เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๑๘.

ความหมาย ขยายเหย้าให้สงฆ์แตกกัน เพราะจัดเป็นบาปหนัก มีนรกเป็นที่ไปสถานเดียว ร่างกายจะเปื่อยเน่าแตกเป็นเสี่ยง ๆ

อธิบายศัพท์ เท - หัง, ทำลาย

(๕๑) บาปเกิดจากไม่ประพฤติยำเกรงต่อคนที่ควรเคารพ ดังบทว่า

บาปหนึ่งคบหิวเฒ่า คายายพ่อแม่
ก็หากเป็นบาปแท้ เมื่อหน้าท้อคอย^{***}

ความหมาย บาปอีกอย่างหนึ่ง คือการไม่เคารพถึงขนาดจับหัวพ่อแม่คายนาย ถือเป็นการไม่เคารพยำเกรง เป็นการดูหมิ่น เช่นนี้จัดว่าเป็นบาปหนักแล

(๕๒) บาปเกิดจากการ ทำลายศาสนา ทำลายวัดวาอาราม และพระสงฆ์สามเณร ดังบทว่า

อันว่าหญิงใดม้างศาสนา พุทธรูปเจ้าทั้งหมู่พระสงฆ์

ฯลฯ

ของหมู่
แม่นว่าทำบุญถึง ก็ยังมีหายได้
กันว่าคายไปแล้ว ทั้งสองเป็นเผด
เมียแบกเป็น คำนันแบกผี ทานเอย

ฯลฯ

อันว่าทางหลวงกว้าง เป็นอารามวัดใหญ่
อย่าได้พากันเบียดเบียน อันนี้บ่ดีคายน
มันจักเป็นบาปร้าย เจ็ดเช่นบ่มีหาย
กันว่ามรณาคาย ก็ส่วนจอมลงพื้น นั้นแล้ว
จงให้จำเอาถ่อน อย่าโลบเลี้ยวเชิงเว้าแค่พระเณร
มันจักเสียคลองสงฆ์ ย่อมเป็นเวรแท้^{***}

^{***} ปรีชา พิณทอง, นกออกน้อย, หน้า ๘๕.

^{***} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖.

ความหมาย บุคคลผู้ทำถาวรวัตถุ พระพุทธรูป ทำถาวรวัตถุ เบียดเบียน เอาที่ทางของวัด ไปซุกเกี่ยวพระเนตร จักชื่อว่าเป็นบาปหนัก ทำบุญไปแล้วก็ยากจะลบหาย ดาษไปก็ตกรรณหมกไหม้

อธิบายศัพท์ เก้งภู = เท้าภูเขา
เผด = เปรด
เจ็ดเช่น = เจ็ดชั่วคน, เจ็ดชั่วโคตร

(๕๓) พระภิกษุสามเณรที่ไม่รักษาพระวินัย ไม่อยู่ในคลองของพระ ประพฤติผิดนอกวินัย รอยจัดเป็นบาปหนักด้วย ดังบทว่า

คลองสงฆ์	ถือสังวรศีลอันประเสริฐ
แสวงหาบุญประเสริฐล้ำ	เสียนผู้เข้าใจโต แท้แล้ว
จึงได้เอาตัวเข้า	รักษาศีลวินัยสุคร
หาทางจงดเว้น	หนีเสียจากบาปกรรม แท้แล้ว
เป็นพระเป็นเณรแล้ว	ถือสิกขาบทเป็นใหญ่
ค้นบ่ถือหมุ่นี	เป็นเวรข้องจ้องน่า
เป็นกรรมแท้	หาตีมวยหรือชนไก่
เป็นบาปใหญ่แท้	หนักเกินหลายสาร
เล่นเล่นหมากสนุกหมากสะกาแท้	เป็นแนวทางวันหลีก
เป็นบาปเล่นต้อง	ถึงเท้าสอด้ว
ใจดำเข้า	ศีลธรรมสูญเปล่า
หน้ากำเหว้า	ศีลนั้นก็เล่าหาย
ดาษไปแล้ว	คดอบายหม้อใหญ่
เหตึกผูกพอไว้	ในหม้อแผ่นแดง พี่เอ ^{***}

*** เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘.

ความหมาย พระภิกษุสารณเฆรย่อมมีคลองคือพระวินัยเป็นแนวปฏิบัติให้ตั้งวรระวัง จึงต้องรักษาพระวินัยให้เคร่งครัด เพื่อให้พ้นจากบาปกรรม ถ้าไม่รักษาพระวินัย ก็จักเกิด บาปกรรมแน่ อีกอย่างเป็นพระเณรแล้วยังหมกมุ่นในการประพุดติอณาจาร เป็นต้นว่า ชกมวช ชนไก่ เล่นหมากรูก เป็นต้น จักเกิดบาปแก่ตน และพระเณรที่ไม่มีศีลก็จะหน้าคากถ้าไม่ผ่องใส หลังจากเสียชีวิต (มรณภาพ) แล้ว ก็ะบังเกิดในนรก

อธิบายศัพท์ กำ - คล้ำ

(๕๔) บาปจึงเป็นสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยง ไม่ความทำเป็นอันขาด ดังบทว่า
ให้ค่อยทำเพียรไว้ ปาปิงการบาป
อดยอมไว้ อย่าได้สาวทำ^{๕๔}

ความหมาย ให้พยายามละเว้นบาป อย่าทำเป็นอันขาด เพราะบาปเป็นเหตุนำทุกข์และความเดือดร้อนมาให้

อธิบายศัพท์ อ้อม - เก็บไว้ | สาว = วิ, อุตร

(๕๕) ถ้าทำบุญกับเขาไม่ได้ อย่างน้อยที่สุดก็อย่าไปทำบาป ดังบทว่า
เพ็นทำบุญ โตอย่าทำบาป^{๕๕}

(๕๖) และบาปนี้แล ก็จะมีแก่ผู้ที่ทำเท่านั้น ผู้ไม่ทำย่อมไม่บาป ดังบัญญัติว่า
บาปอยู่กับผู้ทำ กรรมอยู่กับผู้สร้าง^(๕)

^{๕๔} ปรีชา พินทอง, สังข์ศิลป์ชัย, หน้า ๔๑๔.

^{๕๕} พระอุบาลีคุณูปมาจารย์, ภาพยปัสนพลาณ, หน้า ๑๑.

(๕๗) ผู้ทำบาปด้วยการทำลายศาสนบุคคล ศาสนสถานทางพระพุทธศาสนา ได้ชื่อว่า
เป็นมาร จักต้องเกิดในนรกแน่ ดังบทว่า

อันว่า	มารห่านี้	คนไปบาปหนา	แท้ค้าย
คือว่า	สับต่อม้าง	สังฆะมหาเถร	ก็คิ
	ทั้งจัวเณร	แตกกันกวนม้าง	
	คัวเมียพร้อม	ทั้งสหายอักษิ่ง	ก็คิท่อน
พลอยเล่า	สับต่อให้	เขาม้างพลัดกัน	
	คนฝูงนี้	อาธรรมหนักอึ้ง	
	บาปส่งให้	ปางซ้อซู้ฮัน	หั้นแล้ว
อันหนึ่ง	สาโหดฮ้าย	ม้างแปรเจตีย์	คังนั้น
ทั้งเล่า	พินโพธิ์ศรี	แปรเพหลายม้าง	
ฝูงนี้	เวรฮ้าย	เหลือดินชาซัง	จริงแล้ว
บาปเขา	หนักเก็งกำ	ดินฟ้าซังชา	แท้หนา
อันหนึ่ง	คนโคถลักลอบคั้น	ของแห่งมหาเถร	
	เวียนวนลัก	ลอบของสงฆ์ใช้	
	เพ่งม้าง	กุฎิสงฆ์เผาจุด	
ทั้งเล่า	เอาพุทธรูปเข้า	เพม้างจ่ายขาย	
อันว่า	คนฝูงนี้	โทสาหนักขนาด	
องค์พระ	โศคบได้	เวรฮ้ายพวกเหลือ	
อันหนึ่ง	ดีสุเฒ่า	สังฆะมหาเถร	ก็คิ
	ทั้งจัวเณร	บาปเหลือหลายถัน	
อันหนึ่ง	ฆ่าพ่อแล้ว	ดีแม่มารดา	คังนั้น
	ทั้งค้ายาย	คำติคุมแท้	
ฆ่าพ่อแม่	เป็นบาปฮ้าย	มีสิ่งสามประการ	
ฆ่าคัว	คำอาณัติ	บาปแถมถึงโกถ	
อันหนึ่ง	ฆ่าคัวจ้วน	สารเบือกินค้าย	
ฆ่าคัว	ใจโจรา	โทษแถมถึงฮ้าย	
ฝูงนี้	ปัญจงค์ฮ้าย	มารังปิตุฆาตก์	จริงแล้ว

พระก็	โศคไปได้	จริงแล้ว
เขาก็จัก	เนาในหม้อ	ผองกลายกับปีใหม่ มานัน
	ตาบต่อเท่า	ไฟม้างมุ่นกระจ่าย พุนแล้ว ^{๑๑๔}

ความหมาย บุคคลผู้ทำกรรมหนัก ๕ ประการต่อไปนี้ได้ชื่อว่า เป็นคนบาปหนาสาหัส ทั้งได้ชื่อว่าเป็นมาร คือ คนที่ดูหมิ่นให้พระสงฆ์แตกกัน ขูดให้สาบมีภรรยาเขมดกแยกกัน คนที่ทำลายศาสนสถาน เช่น พระเจดีย์ ดันโพธิ์ เป็นต้น คนที่ลักขโมยเอาของสงฆ์ หรือทำลายของสงฆ์ ลักเอาเป็นของตน คนที่ทำร้ายพระสงฆ์และคนแก่เฒ่า คนที่ทำร้ายมารดาบิดาของตน หรือฆ่ามารดาบิดาด้วยวิธีการต่าง ๆ คนห้าจำพวกนี้บาปหนัก จักต้องตกนรกไปรับทุกข์ทรมานอยู่ทั่วทุกปี

(๕๘) เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าบาปแล้ว หลีกเว้นให้ห่างได้เป็นดีที่สุด ดังบทว่า

อันว่า	ปาปิงอ้าย	ฝูงหมู่เวรา นันนา
โศผู้	เอาใจไกล	หลีกเกรงกลัวช้าน
	ทำเพียรให้	แวนคิดอุประเสวีรุ จริงเทอญฯ ^{๑๑๕}

ความหมาย ชื่อว่า บาปเวรทั้งหลายนั้น ใครละเว้น ไม่กระทำให้เสียได้นั้น นับนับว่าเป็นสิ่งประเสริฐนัก เพราะจะทำให้พบความสุขความเจริญแน่นอน

ก. บทผลญ่าว่าด้วยผลของบาปในอดีตต่ปัจจุบัน

บาปที่ทำไว้ในอดีตย่อมจะติดตามบุคคลเป็นดุจเงาตามตัว เป็นดุจสุนัขไล่เนื้อ เมื่อโอกาสที่เหมาะสม ย่อมต้องให้ผลเป็นความทุกข์แก่บุคคลผู้กระทำแน่นอน และผลของบาปนี้ก็คือความ ร้อนรน ความทุกข์ ความตกต่ำไม่เจริญ ความผิดหวัง เป็นต้น ผลต่าง ๆ เหล่านี้เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ได้เคยกระทำความบาปกรรมต่าง ๆ เท่านั้น

^{๑๑๔} ปรีชา พินทอง, พญาภิธานศัพท์, หน้า ๒๓ - ๒๔.

^{๑๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

มีบทพยานแสดงถึงคำสอนและความเชื่อเรื่องดังกล่าวนี้ไว้มากมาย ดังจะยกมาแสดงพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

(๘๘) บาปกรรมที่เคยทำไว้ ทำให้พราดจากสิ่งที่รัก ทำให้ตกต่ำ ดังบทว่า
อันนี้บาปแบ่งไว้ เวรจ้องจำไกล แลนอ
มันจักเป็นกรรมนำ ทรอบกันมีมัว^{***}

ความหมาย ที่แปลดังนี้ ก็เพราะบาปเวรกำหนดให้เป็น ทำให้ต้องพราดจากกันไป และบาปนี้ก็ยังติดตามอยู่ตลอดต่อไป จนกว่าจะชดใช้หมด

(๑๐๐) บาปกรรมที่ได้ทำให้คนอื่นเขาพลัดพราดจากกันนั้น ในปัจจุบันชาติตนเองก็จะมีอันต้องพลัดพราดจากสิ่งอันเป็นที่รักเช่นกัน อังบทว่า

ชาติก่อนหุ่น	กูได้ทำเวรไว้	ปาปิงมีมาก บ่อยแล้ว
	จึงได้พลัดพราดข้าง	ศั้วแก้วลูกคิง
	กูได้ทำเวรให้	ศั้วเมียเพิ่นพราด กันดา
	ได้พราดลูกนกน้อย	ไกลข้างแม่มัน นั้นดา
	บาปด่อไว้	เวรเล่ามาถึง นี่ดา
	เวรมาถึง	แห่งกูปางนี้
	บาปอยู่ไกล	บุญอยู่แวนไกล
	ใครจักไปทางใด	หลีกเวรมีมัว ^{***}

ความหมาย ชาติปางก่อนคงได้ทำบาปไว้ด้วยการทำให้ศั้วเมียพลัดพราดจากกัน เคยพราดลูกนกไปจากอกแม่มัน บาปเหล่านั้นจึงตามมาสนอง ทำให้ศั้วเราได้พลัดพราดจากสามีและลูกในชาตินี้ โอหนอ.... บาปนั้นอยู่ไกล ๆ คอยให้ผลอยู่เสมอ ๆ ทำให้บุญอยู่ห่างออกไป และบาปนี้ ยากที่ใคร ๆ จักหลบหนีไปไหนพ้นได้

^{***}พระ สมณกุลวงศ์, ขุนทิ้ง, หน้า ๓๑.

^{***}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๘ - ๑๔๙.

(๑๐๑) เมื่อทำบุญแล้วไม่ทำให้ติดต่อบาปจึงได้โอกาส เมื่อบาปได้โอกาสบุญก็ยากจะให้ผลได้เต็มที่ บุคคลนั้นมีแต่จะตกต่ำในปัจจุบันชาติและอนาคต ดังบทว่า

อันหนึ่ง	บาปอยู่ใกล้	บุญอยู่แวนไกล พ้อเสย
	อาการเป็น	ถึงใดก็มีผู้
กลางเทื่อ	ทำบุญสร้าง	บารมีผายแผ่
เทื่อหนึ่ง	ใจมืดกุ่ม	ตุมเข้าห่มุมาร นั้นแล้ว
	มิจจาจรด้วย	อนธะลายหายขาด
	บาปจ่มได้	บุญนั้นอยู่ไกล เจ้าเซย
กลางเทื่อ	ทำบุญสร้าง	โกศลถึงขนาด
	ยังยอมได้สาททกว้าง	ชัยยันต์พื้นยอดสูง แท้แล้ว
	อยู่ตมูกัน	คนสวรรค์แทนแท้
	นางฟ้าล้อม	สองข้างมีคัมภีร์
	ยามเมื่อหมดบุญสร้าง	โกศลแต่ภายหลัง
	แล้วเล่าลงเกิดซ้ำ	ใจกล้าขึ้นแข็ง
	พื้นทางฆ่า	เอาของมาจ่าย
	ขายช้างม้า	กุมเข้าห่มุมงษ์ แท้คาย
	ใจขนาดกล้า	เหมือนดังคมดาว
	ก็บ่มีอินขาว	ท้อใดไปหน้า
ยามเมื่อ	มรณาเมียน	จมลงหม้อใหญ่
	โครจกถึงชั้นฟ้า	เมื่อน้ำก็อย่าหวัง เจ้าเซย***

ความหมาย บาปนั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ง่าย บุญเป็นสิ่งที่ทำยาก และผลบาปนั้นมีผลยาวนาน บางคนที่ทำบาปไว้มาก แต่มีโอกาสได้ทำบุญอยู่บ้าง ผลบุญทำให้ไปเกิดเสวยสุขในสวรรค์ แต่บาปที่ทำไว้ก็ยังไม่หายไปไหน เมื่อหมดผลบุญนั้นแล้ว และยังประพฤติหยาบช้าอยู่อีกคอยปล้นจำเบียดเบียนคนอื่นเขาเกลียดชัง การกระทำเช่นนี้ นับเป็นการเพิ่มพูนบาปอยู่ร่ำไป มีแต่จะตกนรกหมกไหม้ในชาติหน้า อย่าหวังว่าจะได้ไปบังเกิดในสวรรค์

*** เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๒ - ๑๗๓.

อธิบายศัพท์	มีผู้	-	ไม่รู้	ผายเนื้อ	-	แผ่
	ชุมเข้า	-	รวมเข้า	อนระ	-	มีคมน
	โกศล	-	กุศล	ภายถุ่ม	-	เบื่องล่าง
	ดาว	-	ต้นเต้าร้าง			

(๑๐๒) บาปอยู่ที่บุคคลผู้กระทำ ใครทำเองย่อมเดือดร้อนเอง ร้อนรณเอง เป็นทุกข์เอง
ดังบทว่า

หม้อนะสก	มันอยู่ในใจ
หม้อไฟแดง	มันอยู่ในปาก
หม้อทุกข์ยาก	มันอยู่ในมือ***

ความหมาย สวรรค์ในอก นรกในใจนี้เอง จะคนรอกอเวจีหรือไม่ ก็ขึ้นอยู่กับ
กระทำของตนเอง ทั้งทางกาย วาจาและใจ และความทุกข์ยาก ความมั่งมีศรีสุข ก็ย่อมขึ้นอยู่กับ
การทำงาน ทำมาหากินของบุคคลนั้น ๆ

อธิบายศัพท์ นะสก - นรก

(๑๐๓) บาปที่เคยทำไว้ยังให้ผลไม่หมด ย่อมจะต้องได้พบสิ่งชั่วร้ายอยู่เรื่อย ๆ ดังบทว่า

ไผ่ห่อน	เถียงดอยได้	จุงแวรวุ่นจาก
ยามใด	บาปเก่าเสียด	คำฮ้ายหากหา***
		หน้าผากไกลกระได้น

ความหมาย ไม่มีใครจะเบี่ยงเบนผลของบาปได้ นอกจากเมื่อบาปให้ผลหมดไปแล้วเท่านั้น
จึงจะพ้นจากสิ่งชั่วร้ายได้

อธิบายศัพท์ เียด - หมดสิ้น

*** พระอุบาลีคุณูปมาจารย์, กาพย์ปุณณหฐาน, หน้า ๑๘.

*** ปรีชา พินทอง, รวมวรรณคดีอีสาน เล่ม ๑, หน้า ๔๓.

(๑๐๔) บาปที่ติดตัวมา ไม่มีใครรู้ว่าจะให้ผลแก่เราเมื่อไร ฉะนั้นควรพิถีพิถันในการทำบุญให้ทานไว้มาก ๆ อย่างประมาท ดังบทว่า

บาดว่า	บาปชอกคัน	โหม่ห่อนหวนเห็น	ถูกเอย
เหมือนดัง	เงาเทียมโค	บ่ห่อนบายเอาได้	
อันว่า	ของท่านให้	แวนตีป๊กห่อ	
ให้เจ้า	สระส่วยถาง	คืบแล้วจึงค่อยบาย	พ่อนย ^{***}

(อินทียานสชนธก)

ความหมาย บาปนั้นไม่มีใครมองเห็น แต่ว่าบาปก็ติดตามคนไปเหมือนเงาตามตัวไม่อาจจะลบออกไปได้ เวลาทำบุญจึงควรทำด้วยความตั้งใจ พิถีพิถัน ไม่เห็นแก่ความมั่งง่าย จะเป็นบาปกรรมแก่คน

อธิบายศัพท์

บาย	=	จับ
ส่วย	=	ชำระ, ถ้าง

(๑๐๕) เพราะเคยทำบาปไว้ จึงเป็นเหตุให้ได้พบคนที่ไม่ดี ดังบทว่า

ญิงโคได้	ผัวชาคนชั่ว
เป็นแต่บ่าปก่อนหุ่น	ปฐมดั้งแต่งมา ^{***}

(อินทียานฯ)

ความหมาย สัตว์ที่เกิดมาได้สามีที่ไม่ดีนั้น เป็นเพราะประกอบกรรมชั่วไว้ในอดีตชาติ

(๑๐๖) การที่คนที่แต่งงานแล้วต้องเป็นหม้าย ก็เพราะอำนาจของบาปในอดีตและการทำบุญมาไม่เท่าเทียมกันของคู่สามีภรรยา ดังบทว่า

อันหนึ่ง	ฝูงเขาหม้าย	ผัวตายไปก่อน	ก็ดี
เป็นแต่	เวรก่อนหุ่น	เขาได้แต่งงาน	
	ผัวเมียฮ้าย	เถียงกันป้อยคำ	

^{***} บุญส่ง ตินฐ์นอก, การศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมชาวบ้านที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นชาวไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ, หน้า ๒๑๔.

^{***} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๑.

ตั้งหาก	คิดเคียด้าย	ขามสร้างแต่งทาน
คันว่า	ผัวเคียดให้	เมียบมีกลัว
ก๊ပ်	เป็นความเคียด	ต้องกันปางนั้น
อันที่	ตัวหาร้อน	ในคนก็เคียด
	ทานสิ่งนั้น	บุญเบื่องบ่อเสมอ แท้คาย
ก็จึง	เป็นกรรมหม้าย	ผัวคายเคียดก่อน ฯ ^{๓๓}

ความหมาย การที่สตรีเป็นหม้าย หรือชายเป็นหม้ายก็ตาม เพราะผลของบาปที่ได้เคยทำไว้ คือขาดก่อนเมื่อคราวทำบุญ ทั้งสองก็ทะเลาะกัน โกรธกัน ไม่สมัครสมานสามัคคีกันทำบุญทานที่ทำไว้จึงไม่ให้เกิดผลดีที่ แม้ว่าทั้งสองจะได้แต่งงานกัน แต่เพราะบุญไม่เสมอส่วนกัน จึงทำให้ต้องมีอันต้องจากกันก่อนเวลาที่สมควร

อธิบายศัพท์	คิดเคียด	-	คิด โกรธ
	ต้อง	-	ราบรื่นเท่าเทียมกัน

ข. บทพรรณนาว่าด้วยผลบาปที่จะมีต่ออนาคต

บาปที่บุคคลกระทำไว้นั้นในปัจจุบันด้วยวิธีใดก็ตาม ย่อมจะตามให้ผลเป็นความทุกข์ ความเดือดร้อนจนกว่าจะหมดสิ้นไปในอนาคต ซึ่งบาปที่ทำในวันนี้อาจจะให้ผลรวดเร็วในอนาคต อันใกล้ในปัจจุบันชาตินี้ หรืออาจจะให้ผลช้าในสัมปรายภพ แต่ต้องให้ผลแน่นอนไม่อาจหลีกเลี่ยงหรือทำลายลงได้ด้วยวิธีใด ๆ อันธรรมดา เว้นเสียแต่จะกระทำความดีสูงสุดถึงขั้นเป็นพระโสดาบัน ซึ่งสามารถปิดกั้นอบายได้ แต่มีไว้ว่าบาปนั้นจะไม่ให้ผลเสียเลย โสดาบันทำให้ไม่ต้องไปสู่ออบายเท่านั้น

มีบทพรรณนามากมายที่แสดงให้เห็นถึงผลบาปที่จะเกิดขึ้นแก่บุคคลที่ได้กระทำชั่วไว้ในปัจจุบัน เช่น

^{๓๓} ปรีชา ทิมทอง, พญูปัสสณนที หน้า ๓๒๒.

(๑๐๗) ผลจากการประพาศิณประเวณี มีผลทำให้ดกนรก ดังบทว่า

หญิงใดใจเบี่ยงเลี้ยว	มีผู้จากแล้ว คนนั้น
กันว่ามันตายไปแล้ว	ตกอบายทั้งสี่
เชื่อว่ามิสสาหม้อนรกซ้อน	นอนกลิ้งคังควาย หั้นแล้ว ^{***}

ความหมาย หญิงที่ไม่มีความซื่อสัตย์ต่อสามีคน เมื่อตายไปจะตกอบายทั้งสี่ โดยมีตก
ในนรกชื่อมิจฉาจารนรก มีทุกขเวทนาอันแรงกล้า

อธิบายศัพท์ เบี่ยงเลี้ยว - ไม่ซื่อสัตย์

(๑๐๘) ชายที่ประพาศิณประเวณี จะได้รับผลบาปนั้นเช่นเดียวกัน ดังบทว่า

ชายใดมักโลภเลี้ยว	เอาเมียขวัญของท่าน ก็ดี
เป็นคังอุ้งผู้มักเล่นชู้	จมบึงแม่นำฟู นั้นแล้ว ^{***}

ความหมาย ชายที่หมกมุ่นในกามคุณ ประพาศิณในภรรยาของคนอื่น ก็จะได้รับ
ผลบาปเช่นเดียวกับหญิงที่มักเล่นชู้ คือเสวยกรรมในนรก

อธิบายศัพท์ มัก - รัก, ชอบ
บึง - ก้นบึง

(๑๐๙) บุตรที่เป็นคนอกคัญญ เป็นคนชั่ว เป็นบาปหนัก ต้องตกนรก ดังบทว่า

ชื่อว่า โสภทังคัลลียง	บิดาคือพ่อแม่นั้น คนนั้น
เอาแต่คำถ่มไว้	คุณเลื่องไปได้ถึง ดังนั้น
คนนี้ชื่อว่า “หีนะชาติ” แท้ คนด้อยเชื้อรตธาน	

^{***} บุญส่ง สิ้นฐานอก, การศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมชาวบ้านที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นชาว
ไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ, หน้า ๑๔๕.

^{***} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๖.

ไผ่อย่า เอาคนไปคบหา	ตั้งควายค้มกั่ว หั้นแล้ว
คันว่า มันตายไปแล้ว	จักเข้าสู่อเวจี ภายหลัง
เกิดในอบายภูมิ	จุ่มจมหกไหม้ ^{***} (ชนะสันตะฯ)

ความหมาย บุตรที่ไม่ใส่ใจเลี้ยงดูมารดาบิดา เอาแต่เที่ยวเล่นจัดว่าเป็นบุตรที่เลว เทียบได้กับสัตว์เดรัจฉาน ไม่ควรที่ใคร ๆ จะคบหาด้วย เมื่อตายไปแล้วก็จักตกนรก ถูกเผาไหม้ ร้อนรนอยู่ในนรกนั้นเป็นเวลานาน

อธิบายศัพท์	ทง	=	ทรง
	เคียวธสาน	=	เคียวธาน
	ค้มกั่ว	=	เบี่ยนโคถนคม

(๑๑๐) ศิษย์ไม่เคารพครูอาจารย์ เป็นคนเนรคุณ เป็นบาปหนัก คายไปตกนรกแน่นอน ดังบทว่า

ศิษย์ไผ่โกรธาบื้อย	ครูบาเพิ่มนั่งสวด
จักปิกหนาบป้อย	แสนจันชากจน หั้นแล้ว
คายไปจมนในหม้อ	อเวจีแสนชาติ
จักจมหกอยู่พื้น	ในหม้อโกฏปี นันแล้ว ^{***} (ชนะสันตะฯ)

ความหมาย ศิษย์ที่โกรธครูบาอาจารย์เมื่อถูกกล่าวสอน ถือว่าเป็นคนไม่ดี จะมีผลให้มี สติปัญญาทึบและเป็นคนยากไร้ คายไปก็ต้องตกนรกเสวยกรรมชั่วอยู่ยาวนาน

อธิบายศัพท์ บื้อย = ตาป่นช่ง | ปิกหนา = ปัญญาทึบ

^{***} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๕.

^{***} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๔.

(๑๑๑) บาปที่เกิดจากการไร้ศีลทำให้เป็นคนไร้ค่า คายไปก็ไปเกิดในนรก ดังบทว่า

หญิงไม่มีศัลนั้น	คิงมันเหม็นสาบ
เป็นคังคิซาคฮ้าย	โหดค้างแก่เพื่อย
มีแต่สบเหตึกแอ้ง	อเวจีปองคอก นั้นแล้ว
ถ้าหากเห็นซาคฮ้าย	หนอนจิบ้อนบูนกิน ^{***} (อินทียาณฯ)

ความหมาย คนที่ไม่มีศีล เป็นคนที่น่ารังเกียจ เปรียบดุจซากศพที่ลอยไปติดอยู่ตามกิ่งไม้ มีแต่จะถูกแรงแรงและพวกหนอนจิกเจาะกิน คายไปก็จะเข้าสู่ทุกคติโดยง่ายเดียว

อธิบายศัพท์	เพื่อย -	กิ่งไม้ที่แช่อยู่ในน้ำ	แอ้ง -	แรงแรง
	บ้อน	= บ้อน	บูน	= เจาะ, ขอนโซ

(๑๑๒) บาปที่เกิดจากการมักมากในกามารมณ์ จะทำให้มนุษย์และเทวดารังเกียจ มีลูกเกิดมาก็ไม่ดี ดังบทว่า

หญิงโคแสงสงวนผู้	คันทากามโลก
ฝูงหมู่เทพห่อนให้	เห็นแล้วดมน้ำลาย
แม่นยำมิชองได้	อันได้บ่ประเสริฐ
แม่นยำมิลูกน้อย	ความให้บ่ขาดสาธ ^{***} (อินทียาณฯ)

ความหมาย คนที่มักมากในกามารมณ์ มนุษย์และเทวดาก็จะดูหมิ่นเหยียดหยาม จะมีทรัพย์สมบัติโลกก็มักจะได้ไม่ดี โดยที่สุตเม้นมีลูก ลูกก็จะเป็นเด็กชั้โรคไม่แข็งแรง

^{***} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๖.

^{***} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๖.

(๑๑๓) บาปกรรมที่เกิดจากการเอาของคนอื่นมาเป็นของตน จะส่งผลให้ได้เสวยผลของกรรมนั้นในนรก ดังบทว่า

โศคนิกโทกเลี้ยว	เอาไธนาสวน	เฟิ่นนั้น
ก็จักเป็นกรรมหนัก	อึ่งประมาณมีพื้น	
คันแหม่นตายไปแล้ว	เด็งอบายทั้งสี่	นั้นแล้ว
ขมพิบาลเช่นฆ่า	กับเนื้อนุ่นหลาย	
ตายบ่เป็นแท้	ทงกรรมหนักอึ่ง	
นานอยู่ทนทุกข์ได้	ในหม้อหมิ่นอีกไซ	พุ้นแล้ว ^{๑๑๓} (ชนะตันทะฯ)

ความหมาย ผู้ที่เบียดเบียนของคนอื่นถือเป็นบาปหนัก ตายไปจะต้องตกนรก พยาขมบาลจะเช่นฆ่าสับเนื้อเป็นชิ้น ๆ จะมีแต่ทนทุกข์ทรมานอยู่ในนรก หากกำหนดเวลาไม่ได้

อธิบายศัพท์	มีพื้น	=	ไม่พื้น
	ขมพิบาล	=	ขมบาล / พยาขม
	นุ่น	=	ตะเข็บ

(๑๑๔) บาปที่เกิดจากการทะเลาะเบียดเบียนกัน จะส่งผลให้ไปเกิดในอบายภูมิ ดังคำตั้งสอนของพระอินทร์ที่ว่า

ดูราองค์เอกไท้	วิรุณราชเรืองฤทธิ์
อย่าพากันทำเวร	เวทนาอันนั้น
มันจักลงไปไหม้	อเวจีจุ่ม
จงพากันละเว้น	เวรธำยอย่าสงวน
ควรที่ถือศีลห้า	ภาวนาผายแผ่
อย่าได้คิดเบียดเบียน	สองข้างห่างกัน
มันจักเป็นบาปชั่ว	ไปเกิดในนรก
จะได้พากันเขา	อย่าทำกรรมชั่ว ^{๑๑๔}

^{๑๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๖.

^{๑๑๔} ปรีชา พิณทอง, ผาแดงนางไอ่, หน้า ๖๓ - ๖๔.

ความหมาย พวกท่านอย่าทะเลาะเบาะแว้งเบียดเบียนกันเลย จักเป็นการทำบาป ทั้งก่อเวร คายไปตกนรก ควรจะรักษาสีลห้า หมั่นภาวนาอันจะนำพาชีวิตให้ดี ไม่ควรแตกแยกกันจักเป็นบาปหนัก อย่าได้ทำกรรมชั่วเป็นอันขาด

อธิบายศัพท์ แป้น้าง = ทำลาย เขา = หยุค, เล็ก

(๑๑๕) การทำบาปเบียดเบียนกัน จะก่อให้เกิดการจองเวรกันไม่สิ้นสุด ดังบทว่า

ฟังเขปฺริโสเรื้อ	หญิงชายในโลก เขาเอย
อย่าได้ขอลอไว้	เวรร้ายแก่กัน
มันจักพัวพันเกี่ยว	เกี่ยวจองทำเวร
เทียมกับกากับนกเค้า	บ่เข้าส่วนแวงกัน
หนูกับแมว	บ่อยู่นำกันได้
คือคังหมึกกับไม้	พันหนังค้อป่า
จอมนพอนกับเห่าห้อม	บ่มีมือตีกัน
อย่าพากันหมายหมั้น	เวรกรรมพันผูก กันเนอ
มันจักเป็นบาปร้าย	ภายหน้าคอบสนอง เจ็นเอย ^{๑๑๖}

ความหมาย ไม่ควรสร้างกรรมทำเวรต่อกัน จะเป็นเหตุให้จองเวรกันไม่มีที่สิ้นสุด การจองเวรเป็นบาปหนัก มีแต่ความฉิบหายและเกิดการผูกเวรอยู่รำไป ดูการจองเวรของกากับนกเค้า หนูกับแมว หมึกกับไม้สะคร้อ ฟังพอนกับงูเห่า ซึ่งไม่มีวันที่จะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

อธิบายศัพท์ แกว = พรรคพวก จอมนพอน = ฟังพอน

(๑๑๖) บาปที่เกิดจากความเป็นผู้มักมากในกามคุณ คายไปย่อมตกนรกแน่นอน ดังบทว่า

ชายโคโจสวงงู	คัมหาพันขนาด
เลียบเคียง	การสร้างแต่งบุญ
ก็ท้อไปอยู่ค้าง	กามคุณจมอยู่

^{๑๑๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑ - ๕๒.

คิดห่าบ่ออยู่ค้างได้	คาเนื้อท่อยาม
คันหากมรณาเมียน	เข้าโล่นรก
บ่อจเขาตนหนี	หักกายไปได้ ^{๑๑๑}

ความหมาย ชายที่มักมากในกามคุณ ไม่สนใจในการทำบุญทำทาน ไม่รักษาศีล ตายไป
จะต้องตกนรกไปเสวยกรรมชั่ว ไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยงไปได้

(๑๑๑) โดยสรุปแล้ว คือผลของบาปในอนาคคนั้นไม่ดี ควรเว้นบาปกรรมเสีย เพราะการ
เว้นจากการทำบาปเช่นนั้น นับว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐทีเดียว ดังบทว่า

ท้อเขตนวัน	ในกรรมทั้งแปด
บ่ถ่นชู้	เมียช้อนเพิ่มแพง
บ่คิดโลกเลี้ยว	ลักสิ่งเอาของ เพื่อนั้น
บ่ดัวะบ่ทางไผ	เพื่อนสหายกันแท้
บ่จำสัตว์ประสงฆ์วัน	อริอุตว์มากยิ่ง จริ่งคาย
บ่คิดโลบเลี้ยว	จาदानให้เบี่ยงความ
บ่ลามกหยาบช้า	เกินฮึดคลองธรรม แลนา
บ่กินสุราเหล้า	เขาตนวันขาด
บ่โอดเขาคำสั้น	ว่าโศคแท้
กรรมแปดจำพวกนี้	ไผวันประเสริฐดี ^{๑๑๒} (ชนะตันทะฯ)

ความหมาย ควรเว้นกรรมชั่ว ๘ ประการ คือ

๑) ประพฤติต่างกรรยาของคนอื่น	๒) โลกอยากได้ของเขา
๓) ขโมยของเขา	๔) พุดเท็จและยุยงให้เขาแตกกัน
๕) จำสัตว์	๖) พุดคำหยาบและอวดดี
๗) คี้นสุรายามา	๘) พุดลับปรับ

^{๑๑๑} บุญส่ง ลินธุ์นอก, การศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมชาวบ้านที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นชาว
ไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ, หน้า ๕๔.

^{๑๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๓ - ๒๒๔.

เพราะเป็นบาปหนัก ไม่ควรประพฤติกั้ หากประพฤดิย้อมจะเกิดความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ตนในอนาคต

อธิบายศัพท์	แพง	=	หวงแหน	พาง	=	อำพราง
	อิคู	=	เมคคาตงสาร	ไอค	=	ฮวด

ในการพิจารณาเรื่องความเชื่อเรื่องบุญ – บาปของชาวอีสานนี้ จะแบ่งออกเป็น ๓ ประเด็นใหญ่ ๆ คือ แหล่งความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อชาวอีสาน, ศติว่าด้วยการทำบุญ – บาป, และ ศติว่าด้วยผลของบุญ – บาป ดังมีรายละเอียดแต่ละประเด็น ดังต่อไปนี้

๑. แหล่งความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อชาวอีสาน

แม้ว่าคำสอนเรื่องบุญ – บาปจะเป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญก็ตาม แต่ถ้าพิจารณาให้ดีในบทผญาเหล่านี้ จะเห็น...การผสมผสานของคตินิยมท้องถิ่นจากพระพุทธศาสนา ระดับที่ชาวบ้านปฏิบัติในชีวิตประจำวัน กับศาสนาพราหมณ์และความเชื่อถือผีต่าง ๆ เช่น ผีแถน ผีเสื้อ ผีคาปู่ ผีตนสก...^{๒๕} เป็นต้น ดังนั้น จึงอาจแยกแหล่งความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของชาวอีสานออกเป็น ๓ แหล่งใหญ่ ๆ คือ

๑.๑ ความเชื่อในเชิงไสยศาสตร์ดั้งเดิม แหล่งความเชื่อลักษณะดังกล่าวนี้ ก็เหมือนกับคนไทยในภูมิภาคอื่น ๆ หรือในโลก ที่เชื่อในสิ่งที่คนไม่อาจสัมผัสได้ เชื่อว่าในเบื้องหลังปรากฏการณ์ทางธรรมชาตินั้น มีสิ่งที่มองไม่เห็นซ่อนอยู่เบื้องหลัง มีสิ่งที่เรียกว่าผี หรือ เทพเจ้า ที่คอยให้โทษให้โทษแก่คนอยู่

^{๒๕} จารุวรรณ ธรรมวัตร, “การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสาน” ใน ทิศทางหมู่บ้านไทย (รวมบทความพิเศษ), (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๖๐.

ข้อที่อาจพิเศษของชาวอีสานก็คือ ความเชื่อดังกล่าวนี้เป็นไปในลักษณะของความผูกพันและสำนึกบุญของวิญญาณหรือผีเหล่านั้นมากกว่า และเป็นการตระหนักในคุณค่าสำคัญของธรรมชาติที่เร้นแฝงอยู่ในความเชื่อนั้นเป็นสำคัญ จะสังเกตได้ผีหรือวิญญาณที่ชาวอีสานนับถือ นั้น มีความผูกพันกับชีวิตของคนในฐานะเป็นบรรพบุรุษหรือธรรมชาติเช่น ผีตาปู่ (ผีประจำหมู่บ้าน) ผีตาแฮก (ผีประจำไร่นา) ผีเจ้า (ผีบรรพบุรุษ) เป็นต้น

การทำบุญและบทสวดที่สะท้อนถึงแหล่งความเชื่อดังกล่าวนี้ เช่น การทำบุญข้าวสาก และการทำบุญข้าวประดับดิน ซึ่งนอกจากจะทำบุญถวายทานแด่พระสงฆ์แล้ว ยังมีการนำอาหารหวานคาวไปวางไว้บูชาผีตาปู่ ผีตาแฮก และผีวิญญาณบรรพชนที่ล่วงลับไปแล้ว บทสวดที่แสดงแนวคิดนี้ ปรากฏอยู่ในประเพณีการทำบุญ ว่า

เดือนเก้าแล้ว	เป็นกลางแห่งวัสสกาล
ฝูงประชาชาวเมือง	เหล่าเตรียมกันไว้
พากันทานยังข้าว	ประดับดินกินก่อน ฯลฯ

และ ... เถึงเดือนสิบแล้ว	ทยากทอดบวยบาน
เบิกพลีทำทาน	ต่อมาสองข้า
ข้าวสากนำไปให้	สังเวยทานทอด
ฯลฯ (สุโขทัย ๔๖ หน้า ๔๕)	

๑.๒ ศาสนาพราหมณ์ ดินแดนที่เรียกว่า ภาคอีสาน ในปัจจุบันนี้ เคยอยู่ภายใต้การปกครองของขอมมานาน เพราะประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ นั้น สมัยอาณาจักรเจนละของขอม อันมีเมืองหลวงชื่อ อีสานปุระ ได้มีอาณาเขตรอบดินแดนภาคอีสานและสองฝั่งแม่น้ำโขง และก่อนหน้านั้น ขอมก็มีอำนาจแผ่ปกครองตลอดจนมีการติดต่อสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ศาสนาพราหมณ์ที่ขอมนับถือมาแต่เดิมก่อนจะนับถือพุทธศาสนานั้น ก็ได้แผ่ขยายเข้าสู่ดินแดนอีสานด้วย

คติเรื่องการทำบุญที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากศาสนาพราหมณ์ เช่น ประเพณีการทำบุญสงกรานต์, ประเพณีการทำบุญบังไฟ (ความเห็นส่วนหนึ่ง), และการแข่งเรือเพื่อบูชาพญานาค เป็นต้น บทศุภญาที่ปรากฏในประเพณีการทำบุญ เช่น

เดือนหกขึ้น	วันเพ็ญสิบห้าค่ำ
กับทั้งเบิกแผ่นกพร้อม	วันข้าส่งบุญ
จักให้มีการเล่น	ไฟหางบั้งหมื่น ฯลฯ
และ...ในเดือนนี้เพิ่นว่าให้	ถงทอดพายเฮือ
ช่วงกันบูชาผู้เฒ่าโต	นาคนาน้ำ ฯลฯ

๑.๓ พระพุทธศาสนา ชาวอีสานได้รู้จักและรับนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่ประมาณ พุทธศตวรรษที่ ๘ และได้รับเป็นรูปร่างเด่นชัดมีหลักฐานปรากฏให้เห็นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เพราะในสมัยอาณาจักรทวารวดี (ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๖) พุทธศาสนาแบบเถรวาท จากทวารวดีได้เข้าสู่ภาคอีสานแล้ว เพราะปรากฏว่า เมืองกนกนครหรือเมืองพันเคดสงขวง ในเขต จังหวัดกาฬสินธุ์ในปัจจุบันนี้ ก็เป็นเมืองสมัยทวารวดี นอกจากนี้ ยังได้รับพระพุทธศาสนาที่ผ่าน เข้ามาจากขอมอีกหลายคลื่น แต่ก่อนหน้านั้นมีการสันนิษฐานกันว่า ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๘ ไทยที่อพยพลงมาจากจีนสมัยพระเจ้ามิ่งตี้ของจีน ก็ปรากฏว่าได้นับถือพระพุทธศาสนามาก่อนและมีวัฒนธรรมแบบพุทธศาสนาเถรวาท^{๓๓๓} จึงไม่แปลกที่คนไทยที่เข้ามาสู่ดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงใน สมัยนั้นจะรู้จักและได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนามาบ้างแล้ว

อนึ่ง หลักฐานทางวัตถุที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนา คือภาคอีสานมี ปูนียวัตถุและโบราณสถานมากกว่าภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยโบราณสถานปรากฏอยู่นั้นมี ทั้งสมัยทวารวดีและสมัยลพบุรี นับเนื่องมาแต่พุทธศตวรรษที่ ๘ - ๑๘ และเป็นที่น่าสังเกตว่า ศิลปะทางพระพุทธศาสนาสมัยสุโขทัยไม่ปรากฏให้เห็นในภาคอีสานเลย^{๓๓๔}

^{๓๓๓} สิริวิวัฒน์ คำวันธา, อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๒), หน้า ๘๘ - ๑๐๐.

^{๓๓๔} ปราโมทย์ หัสมาสุวรรณ, อีสาน เล่ม ๑, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔), หน้า ๑๕.

ดังนั้น คิดว่าด้วยบุญบาปและผลตามคำสอนต่าง ๆ ของอีสาน จึงมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ แต่ความเชื่อด้านอื่น ๆ ก็มีได้ทอดทิ้งไปเสียทีเดียว หากแต่ได้รับการปรับปรุง ประยุกต์ให้เข้ากันได้เหมาะสม

๒. คติเรื่องการทำบุญ-บาป

คิดว่าด้วยการทำบุญ - บาปในบทพญาอีสานนั้น ก็เป็นไปตามแนวคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญและส่วนใหญ่ คือการทำบุญตามแนวแห่งบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ เป็นหลัก และในการทำบาปก็อยู่ในขอบเขตของอกุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นสำคัญ (ตามที่แสดงไว้แล้วในหน้า ๘ ข้อที่ว่า กำจกัลดความ ฯ) ที่นอกไปจากนั้น เป็นประเด็นย่อยที่เพิ่มเติมเข้ามา ซึ่งนับเป็นความชาญฉลาดของปราชญ์ชาวอีสาน ที่ประยุกต์เพิ่มให้ใช้ได้ในภาคปฏิบัติ เพื่อความเป็นไปได้ในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านธรรมดาได้อย่างเหมาะสมเจาะทีเดียว อันแสดงถึงภูมิปัญญาที่น่าสรรเสริญ

ข้อสังเกตก็คือ การนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาสั่งสอนประชาชนในบทพญานั้น เป็นคำสอนที่สามารถปฏิบัติได้อย่างสะดวก และสอดคล้องกับสภาพชีวิตของคนอีสาน บรรดาการทำบุญในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการนั้น การทำบุญด้วยการให้ทานจะมีความโดดเด่นเป็นอันดับหนึ่ง และจากเหตุนี้ น่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้ชาวอีสานเป็นคนที่มีอริยาศยโอบอ้อมอารี มีไมตรีที่เด่นชัดในการให้การต้อนรับต่อคนต่างถิ่นด้วยการชวนขึ้นบ้านเลี้ยงข้าวปลาอาหาร ด้วยน้ำใจเอื้อเฟื้อจนเป็นที่กล่าวขานนามมา^{๓๓}

เกี่ยวกับคติการทำบุญ - บาปในบทพญานั้น อาจแสดงลักษณะได้ดังนี้

ก. การทำบุญ มีลักษณะรวมใหญ่ ๆ ๓ ลักษณะ คือ

^{๓๓} พระมหาสถิตย์ แก้วล้วน, การศึกษาเรื่องบทพญาอีสานว่าด้วยบุญและบาป, ภาคนิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๓๓, หน้า ๘๓.

๒.๑ การทำบุญเพื่อตนเองบาป หรือการทำบุญเพื่อละบาป เพื่อล้างบาป ถือหลักว่า การจะชำระสิ่งสกปรกได้นั้น ก็ด้วยน้ำที่สะอาด ฉะนั้น การจะกำจัดบาปได้นั้น ก็ด้วยบุญ ฉะนั้น บทผลบุญที่แสดงถึงลักษณะดังกล่าว เช่น

ทานคือแค้นแค้น	กนิ้งเบ่งบุญคุณ แค้น
กำจัดเคียดภายใน	อย่าให้มีมาได้
โลปไปถึงวัน	เวรจึงให้หนีห่าง เจ้าเอ๋ย

๒.๒ การทำบุญเพื่อตนเองความดี เป็นการทำบุญเพื่อบูชาความดี ทนดี หรือบุญในเชิงที่แสดงถึงความกตัญญูกตเวที ตลอดจนการทำบุญเพื่อสร้างบุญกุศลให้แก่ตนเอง เป็นการทำบุญเพื่อบุญ เช่น

อันเจ้าทำบุญสร้าง	ศีลทานตักบาตร มานัน
ให้เจ้าหมายหยาดน้ำ	อุทิศส่วนกองบุญ
ถวายกองบุญ	พระยอดเมืองเป็นเจ้า ฯลฯ
ทั้งหลายพากันเอาใจสร้าง	กองบุญทานทอด ไปเทอด
บุญจักชักจูงน้ำ	คนเจ้าสีผ่องใส ฯลฯ
ใฝ่ผู้ทำบุญสร้าง	ปางคนยังน้อยหนุ่ม สันนั้น
มีลูกด้า	ก็สอนง่ายใจบุญ
มีปัญญาแหลม	แต่งเดือนกระทำเหย้า
ใฝ่หากทำบุญสร้าง	ปางคนเล่าแก่
บุญมากล้น	หลายแท้เมื่อตาย

๒.๓ การทำบุญเพื่อเกื้อกูลคนอื่น คือทำบุญไปเพื่อมุ่งบุญเป็นสำคัญ ไม่คำนึงว่าบุคคลนั้นจะมีบุญคุณความคิดชอบสนองอะไรแก่ตนหรือไม่ เช่น

นางเทือหลอน	พ้อคนทุกขไธ
เพิ่นขอได้	เจ้าให้ทานไป
ตามนิสือ	ของโคมีน้อย
ฯลฯ	
หมูหมาไก่อ	เปิดกาเป็นเค้า
ให้ทานข้าว	ประเสริฐนักหนา

ข. การไม่ทำบาป มีลักษณะ ๓ ประการเช่นเดียวกัน คือ

(๑) สอนไม่ให้ทำบาปแลกบาป ท่านองไม่ให้เอาชนะความชั่วด้วยความชั่ว ไม่ใช้ระงับเวรด้วยการจองเวร แต่ต้องระงับเวรด้วยการไม่จองเวร เอาชนะความชั่วด้วยความดี บทพญาที่แสดงถึงคตินี้ เช่น

พึงขอปฐิโสเชื้อ	ฉิงชายในโลก เสนอ
อย่าได้ขบขอคไว้	เวรฮ้ายแก่กัน
มันจักพัวพันเกี่ยว	เกี่ยวต้องทำเวร
ฯลฯ	
อย่าพากันหมายมั่น	เวรกรรมพันผูก กันเนอ
มันจักเป็นบาปฮ้าย	ภายหน้าคอบสนอง เจ้านอ

(๒) สอนไม่ให้ทำบาปสนองบุญ เช่น ไม่ให้เนรคุณผู้มีพระคุณ ไม่เบียดเบียนผู้ที่มีความดีงาม บทพญาที่แสดงคตินี้ เช่น

อันว่าสาสตร์ศิลป์นี้	พาโคตค้ำ ก็มี
ถางเพื่อได้ฆ่าเข้า	บุญกว้างบาปเต้ง เจ้าเออ
บ่ได้หถึงเบ็งก้า	ผู้เพิ่นมีคุณ
เปิ่นบิคารมารดา	บาปกรรมนำกัน
เนรคุณคนเจ้า	อาจารย์สอนตั้ง
บาปแผ่นดินต้อง	เวรเกี่ยวจุ่มจม
ลางคนได้ความฮู้	อาจารย์สอนตั้ง
ฮามเมื่อเพิ่นจ่มให้	มันฮ้ายเคียดแถม
เลยเล่าโลครูเก่า	เนรคุณสมเถิดค ดั่งนั้น
อันนี้ เป็นบาปฮ้าย	เวรต้องคอบคิง นั้นแล้ว

(๓) ตอนไม่ให้ทำบาปด้วยการเบียดเบียนผู้อื่น เป็นการทำบาปที่ทำให้ผู้อื่นได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อน เช่น

ไผ่กระทำ
ดาบละกาบ

ฆ่าสัตว์บาปฮ้าย
เวียนแก้มคอบกัน ฯลฯ

อันนี้ ก็หากเป็นบาปแท้
ไผ่ผู้เฒ่าของเขา

ประมาณท่อพลาซาสาว
บาปหนาสาฮ้าย ฯลฯ

๓. คติเรื่องผลของบุญ - บาป

โดยสรุปคตินี้แล้วก็คือ บุญนั้นมีความสุขความเจริญ ความสมหวัง ความชุ่มชื่นเบิกบาน ในชีวิตเป็นผลเป็นเป้าหมาย มีสุขเป็นกำไร ส่วนบาปนั้น มีความเดือดร้อนใจ มีความเสื่อม ความผิดหวังพลาดหวังเป็นผล มีทุกข์เป็นกำไรที่หวัง แต่เมื่อแบ่งเรื่องผลของบุญบาปในบทพญาแล้ว อาจจะแบ่งได้ ดังนี้

๓.๑ ผลบุญ - บาป จากอดีตต่อปัจจุบัน ชาวอีสานมีความเชื่อตามแนวพระพุทธศาสนาว่า บุญที่ทำไว้ในอดีตนั้นย่อมจะส่งผลต่อปัจจุบันเป็นความสุขความเจริญ คนที่มีบารมี มีอำนาจวาสนาได้ในปัจจุบัน ก็เพราะผลของบุญที่เคยทำไว้ในอดีต เป็นบุพเพกตบุญญตา ส่วนคนที่ทำชั่วไว้ในอดีต ย่อมจะส่งผลให้เป็นคนด้อยค่า ไม่มีความสุขความเจริญในชีวิต บทพญาที่แสดงถึงคติดังกล่าวนี้ เช่น

(ผลบุญ)	บุญมีแล้ว บุญบ่ได้	แนวคิป้องไต้ แนวซีไต้ถั่นโสม
(ผลบาป)	ฉิ่งโคได้ เป็นแต่บาปก่อนหุ่น	ชั่วชาคนชั่ว ปฐมตั้งแต่งมา
(ผลบุญ)	ไผ่สอนลูกง่ายแท้ เคยทำกองบุญ	พ่อแม่ได้มีบุญ แท้คาย ชาติหลังสนองผู้

หรือ	บุญมีได้	เป็นนาอใช้พื้น
	กันว่าบุญบ่ให้	เขาใช้ตั้งแต่เฮ
(ผลบาป)	อันนี้บาปแบ่งไว้	เวรช่องจำไกล
	มันจักเป็นกรรมนำ	คอบกันมีมัว

๓.๒ ผลบุญ – บาปที่ทำในปัจจุบันต่อบุญปัจจุบันชาติ คือ ความเชื่อที่ว่าบุญบาปที่ทำไว้ในชาตินี้ ย่อมให้ผลได้ในชาตินี้ด้วย ไม่ต้องรอให้ถึงชาติหน้า ดังบทพญาว่า

(ผลบุญ)	ชื่อว่าทำบุญสร้าง	ศีลทานทางชอบ
	องค์พระพุทธรเจ้า	ก็ยอชองว่าดี
	กันแม่นมีบุญแล้ว	ไปใส่ปากดำ
	แม่นว่าคำขี้หลี่	ก็ดีล้ำคน
(ผลบาป)	อึงโศกสงสรวนสู้	ค้นหากรรมโลก
	ฝูงหมู่เทพท่อนให้	เห็นแล้วถ่มน้ำลาย
	แม่นว่ามีของได้	อันใดบ่ประเสริฐ
	แม่นว่ามีลูกน้อย	ความให้บ่ขาดสาย

๓.๓ ผลบุญ – บาป ที่ทำไว้ในปัจจุบันต่อสัมปรายภพ คือ นอกจากบุญ – บาปที่ทำไว้จะให้ผลทันทีในปัจจุบันชาติแล้ว บุญ – บาป ยังมีผลต่อชาตินั้นภพหน้าอีกด้วย ดังบทพญาที่แสดงให้เห็นโดยมากมาย เช่น

(ผลบุญ)	ผู้ทางทำบุญสร้าง	กินทานคักบาตร
	หมายหยาดน้ำ	บุญคำชาติสิมา
และ	โศหาภทำบุญสร้าง	ปางคนเผ่าแก่
	บุญมากสิ้น	หลายแท้เมื่อตาย
หรือ	ให้ค้อยพากันสร้าง	ทำบุญอย่าได้ขาด
	ทานชาตินี้	บุญผู้ผู้สวรรค์
(ผลบาป)	ชายใดมักโลกเลี้ยว	เอาเมียขวัญท่าน ก็ดี
	เป็นดังอึงผู้มักถ่นสู้	จอมบั้งแม่นบ่ฟู

และ	สินยไศโกราปอ	ครุพานพินนังสวด
	จักปิกหนาบปอ	แสนจันยาจน หันแล้ว
	ตายไปจมในหม้อ	อเวจีแสนชาติ
	จักจมลงอยู่พื้น	ในหม้อโกฏีปี

กล่าวโดยสรุปก็คือ ผลของบุญนั้นเป็นผลที่น่าปรารถนา ควรที่ทุกคนจะชวนชวนเพื่อทำไว้ให้มาก ๆ เพื่อความสุขความเจริญในชาตินี้และชาติหน้า ส่วนบาปนั้น มีผลเป็นความทุกข์ความเดือดร้อน ไม่น่าปรารถนา ควรที่จะหลีกเลี่ยงจากการทำบาปเสีย

๔.๔ สงเคราะห์บทพญาเข้ากับพุทธธรรม

บทพญาอีสานว่าด้วยบุญ - บาปทั้งหมดนั้น เกือบทั้งสิ้นเป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยตรง อีกส่วนหนึ่งส่วนน้อยเป็นการเพิ่มเติมคำสอนเข้ามาให้เกิดความเหมาะสมโดยอิงอาศัยให้มีความสอดคล้องกลมกลืนกับหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งนับเป็นความชาญฉลาดของปราชญ์โบราณอีสาน ที่อาศัยหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาสั่งสอนบุคคลในสังคมให้ประพฤติปฏิบัติชอบเพื่อประโยชน์เป็นสันติสุขส่วนบุคคลและสันติภาพโดยรวม^{๓๓๓} พระพุทธองค์คริสต์ถึงสิ่งที่เห็นเหตุผลแก่กันคือผลย่อมมาจากเหตุ เมื่อมีผลก็ต้องมีเหตุ ที่ทำให้เกิดผลนั้น ดังที่พระอัสสชิกล่าวถึงพระพุทธองค์ว่า ชรามเหล่านี้เกิดแต่เหตุ พระตถาคตคริสต์เหตุและความดับของชรามเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้^{๓๓๔}

ในส่วนที่เป็นคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาโดยตรงนั้น เป็นการยกคำสอนมาร้อยกรองเป็นภาษาอีสานโดยตรงก็มี ที่แต่งให้สอดคล้องกับพุทธธรรมก็มี ที่ได้รับอิทธิพลมาโดยอ้อมก็มี ในที่นี้ จะยกมาแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่าง โดยจะยกทั้งที่เป็นพุทธพจน์หรือพุทธธรรมที่มีอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก หรือคัมภีร์อื่น ๆ มาแสดงไว้ก่อน แล้วจะยกบทพญานั้น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องมาแสดงให้เห็นเป็นการเปรียบเทียบ ดังต่อไปนี้

^{๓๓๓}วิ. น. (บาลี), ๔/๖๑/๕๓.

^{๓๓๔}พระมหาสมณีย์ แก้วล้วน, การศึกษาเรื่องบทพญาอีสานว่าด้วยบุญและบาป, หน้า ๘๘.

๑. ว่าด้วยบุญ มีผลแสดงให้เห็นมากมายเช่น

๑.๑ หลักใหญ่ของการทำบุญในพระพุทธศาสนา ก็คือ บุญกิริยาวัตถุ ๓ อันประกอบด้วย

๑.๑.๑ ทานมัย	บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน
๑.๑.๒ ศีลมัย	บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล
๑.๑.๓ ภาวนามัย	บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา ^{๑๑๑}

บทพินทุว่าด้วยการทำบุญ ซึ่งอยู่ในขอบเขตนี้เป็นสำคัญ เช่น

	ทานคือถั่วแฉะแก้ว	คณิงเบ็งบุญคุณ แค้น
	กำจัดเต็กภายใน	อย่าได้มีมาได้
และ	อันหนึ่งมีของต้น	เงินคำทานทอด
	ก็จึงได้บังเกิด	บุญคำสงัด
และ	อันหนึ่งจงพากันสร้าง	สังฆทานศีลแปด
	ทั้งหยาดน้ำ	ทานจำช้วน
หรือ	บ่ทอทำบุญสร้าง	กายใจให้สะอาด
	ภาวนาชุ่มมือ	บุญนั้นมากหลาย

๑.๒ เมื่อบุคคลทำดีแล้ว ผลคือความสุขย่อมติดตามเหมือนเงาตามตัว ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้ามีใจประเสริฐที่สุด
สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจผ่องใส กล่าวอยู่
ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม สุขย่อมไปตามบุคคลนั้น เพราะ
สุขวิธ ๓ อย่าง เหมือน เงามีปกติไปตาม ฉะนั้น”^{๑๑๒}

ซึ่งท่านอธิบายไว้ในธรรมบทว่า เงามเป็นสิ่งที่เนื่องกับสรีระ เมื่อคน เดิน หุค ยืน นั่ง เงามีทำตามทุกอย่าง ไม่มีใครจะไล่มันไปด้วยวิธีใด ๆ ได้เลย ฉะนั้น สุขที่เกิดจากการสั่งสมด้วยการประพฤติตามกุศลกรรมบถ ๑๐ ย่อมติดตามเขาไปในที่ทุกสถานที่เขาไป ฉะนั้น^{๑๑๓}

^{๑๑๑} ดู ที. ป. (บาลี), ๑๑/๓๐๕/๑๕๕ และ จ. อธิ. (บาลี) ๒๕/๒๓๘/๒๔๖.

^{๑๑๒} ดู จ. อ. ๑/๑๕/๑๓, ฉบับ มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

^{๑๑๓} ดูเรื่อง มกุฏกฤษณาลิลลุตตม จันทรพิภพภาค ๑, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒),

บทพญาที่ได้รับอิทธิพลของแนวคิดคำสอนนี้ คือ

บุญบาปนี้	เป็นคู่คือเงา
เงานั้นไปตามเขา	รู้วันบ่มีวัน
กันว่าเขาพาเล่น	พามันเดินเล่น
พามันแอะแอนด์พื่อน	เงานั้นก็แอนด์นำ

ฯลฯ

เงาก็ติดตามเงา	เกาะเกี่ยวพันนัง
บ่ได้มียามเห็น	ห่างไกลกันได้
อันนี้ฉันใดแท้	ทั้งสองบุญบาป
มันหากติดต่อกัน	ตามต้นผู้ทำ

๑.๓ นักปราชญ์ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีบุญ ใครคบด้วยก็มีแต่จะเจริญรุ่งเรือง พลอยดีไปด้วย ผิดกับคนพาล ใครคบด้วยก็มีแต่จะตกต่ำ เดือดร้อน และพลอยชั่วไปด้วย มีพุทธพจน์ว่า
การไม่คบคนพาล และการคบบัณฑิต....เป็นอุดมมงคล^{๑๑๔}

และมีคำขยายเพิ่มเติมในมังคลัตถปิณีว่า คนพาลเปรียบเหมือนปลาเน่า ผู้คบคนพาลเปรียบเหมือนใบไม้ห่อปลาเน่า เป็นผู้ที่วิญญูชนพึงทอดทิ้งชิงชัง ส่วนบัณฑิตเปรียบเหมือนของหอมมีกลิ่นหอม เป็นคน ผู้คบบัณฑิตเปรียบเหมือนใบไม้ห่อของหอม เป็นผู้ที่ควรสรรเสริญเจริญใจ^{๑๑๕}

บทพญาที่ถือว่าสอดคล้อง และได้รับอิทธิพลทำนองนี้ ก็คือ

คนดีนั้น	คือคนบุญแท้	เสมอกันคณังฮ่ำ
เทียมคัง	ดวงดอกไม้	หอมล้วนอยู่เลิง ท่านเฮย
	จวงจันทร์ล้าง	ทะเลอนหอมบ่เหยกลิ่น
แม่น่สื	คิดแปลเปื้อน	ใบไม้ก็เล่าหอม

^{๑๑๔} พ.ร. (บาลี), ๒๕/๑/๑๕.

^{๑๑๕} พระธรรมปิฎกเจ้าจารย์, มังคลัตถปิณี ภาค ๑, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔),

๑.๔ คนไม่มีบุญมักจะไม่ได้อะไรดี ๆ หรือได้มาก็ไม่ดี หรือได้ดีมาแล้วก็มีอันต้องหลุดลอยไปจนได้ ท่านองว่า บุญไม่ถึง สิริหรือสิ่งที่ดีงามก็ไม่อาจจะอยู่ด้วยได้ ส่วนผู้มีบุญนั้นย่อมได้รับสิ่งดีความในพระไตรปิฎกว่า

ผู้ไม่มีบุญ จะเป็นผู้มีศิลปะหรือไม่ก็ตาม ย่อม
ชวนชวาทรรวมทรัพย์ไว้เป็นอันมาก ผู้มีบุญ
ย่อมใช้สอยทรัพย์เหล่านั้น
โภคะเป็นอันมากย่อมล่วงเลศศัต์เหล่าอื่นไปเสีย
เกิดในที่ทั้งปวงเทียว สำหรับผู้มีบุญอันกระทำไว้
ไซ้แต่เท่านั้น รัตนะทั้งหลายย่อมบังเกิดขึ้น แม้ใน
ที่มีใจบ่อเกิด^{๑๑}

มีคำอธิบายเพิ่มเติมว่า คนไม่มีบุญชวนชวาทรรวมทรัพย์มาโดยยากลำบาก ส่วนคนมีบุญ ไม่
ต้องทำอะไรเลยก็ได้ส่วยทรัพย์นั้น เพราะผลบุญของตน^{๑๒}

บทพญาที่มีลักษณะสอดคล้องกับข้อความนี้ เช่น

	บุญมีแล้ว	แนวคิป้องใส่
	บุญบ่ได้	แนวซี้อ้ายถ่านโสม
และ	บุญบ่ให้	ชอยไฮก็บ่หย่อน
	บุญบ่ให้	แสนสิโกสก็เล่าไกล
หรือ	แนวท่อบุญคาดได้	สิบินมาคือนกเจ้า น่องเฮ
	บุญบ่เคยคาดได้	สิบินข้ามจ้งนกเขา
	บุญบ่เคยคาดได้	มฉิไซคิคุณโสง
	แสนสิป้องใส่คูป	ก็หลุดมือไปได้

^{๑๑} อู สิริราชก ข. คิก. (บาลี), ๒๔๖/๑๐๐/๑๐๒๒/๔๔.

^{๑๒} พระอุบาลีคุณูปมาจารย์, ภาพปัฏสนาหลาน, หน้า ๑๑๐.

๑.๕ บุญได้ชื่อว่าเป็นที่พึ่งในสัณปรายภพของบุคคลที่ทำ ดังพุทธพจน์ว่า

บุญนำสุขมาให้ในเวลาสิ้นชีวิต^{๑๕๖}

และ.... เมื่อบุคคลถึงเห็นภัยในความตายนี้ ควรทำบุญ
ทั้งหลายอันนำสุขมาให้ ความสำรวมกาย วาจา
และใจในโลกนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสุขแก่ผู้
ที่ละโลกนี้ไปแล้ว ผู้ซึ่งสร้างสมบุญไว้ แต่
เมื่อยังมีชีวิตอยู่^{๑๕๗}

คำผญาเหล่านี้สะท้อนถึงอิทธิพลคำสอนดังกล่าวนี้ เช่น

ค้นว่าพึงธรรมให้	สองหูตั้งคอ
ใจอ่อนน้อม	บวรเข้าจือเอา
จึงจักเป็นผลาให้	นำถึงเทวโลก
บาดว่าตายทวลได้	เมืองฟ้าสู่สวรรค์

และ	อันว่ามีศีลห้าแล้ว	ศีลแปดพรหมจรรย์
	เจ็ดวันอุโบสถ	อย่าได้โลวางเว้น
	เป็นหนทางเข้า	สวรรค์แมนเทวโลก
	สวรรค์ในเมืองคนก็ได้	เมืองฟ้าก็ดังเดียว
หรือ	ให้ค่อยโสมของไว้	ทานไปอย่าได้ขาด
	อันที่รุ่งขึ้นฟ้า	มีแต่แต่บุญ

๑.๖ บุคคลผู้ทำบุญด้วยการรักษาศีลบริสุทธิบริบูรณ์ ย่อมมีชื่อเสียงขจรกระจายไป กลิ่นแห่ง
ศีลของเขาย่อมกระจ่ายไปแม้สู่ที่ทวนลม ย่อมเป็นที่รักของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายดังพระศาสดาว่า

กลิ่นกฤษณาหรือกลิ่นจันทน์นี้หอมเพียงเล็กน้อย
แต่กลิ่นของท่านผู้มีศีล หอมมากที่สุด หอมหึ่งไปทั่วเทวโลก
และมนุษย์โลก^{๑๕๘}

^{๑๕๖} ดู ชุ. ฎ. (บาลี), ๒๕/๓๓๑/๔๗.

^{๑๕๗} ดู อจ. ศิก. (ไทย), ๒๐/๔๕๑/๑๗๔ - ๑๗๕.

บทพญาที่สะท้อนแนวคำสอนท่านองเดียวกันนี้ คือ

อุ้งผู้มีศีลนั้น

ถึงหอมสุทธะยิ่ง

เทวดาอยู่ฟ้า

ลงเฝ้าสู่วัน

ส่วนบุคคลผู้ไม่มีศีล ก็ไร้ค่า เหมือนสาบ (ชื่อเสียงชั่วร้ายจะรจขหายไป) ดังบทพญาที่ว่า

อุ้งบ่มีศีลนั้น

ถึงมันเหม็นสาบ

เป็นดังมีซากอ้าย

ไหลค้างแค่เพ็ช

มีแค่สบเหล็กแฉัง

อเวจีปองตอด นั้นแล้ว

ถ้าหากเห็นซากอ้าย

หนอนลิบ้อนปุ่นกิน

๑.๗ การที่คนรักกันจะได้พบกัน แม้จะไปเกิดอยู่ห่างไกลกัน บุญกรรมที่เคยทำร่วมกัน ก็ย่อมเป็นส่วนหนึ่งที่ชักนำให้ได้พบกัน ได้สมหวัง ดังคาถาในธรรมบทว่า

ดอกบัวเมื่อเกิดในน้ำ ย่อมอาศัยเหตุสองประการ

คือ น้ำและลม ฉะนั้นใด ความรัก เมื่อจะเกิด ย่อม

เกิดด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ เพราะบุพเพสันนิวาส

และการเกื้อกูลกันในปัจจุบัน ฉะนั้น^{๑๘๔}

บทพญาที่มีลักษณะเดียวกันหรือสอดคล้องกับคาถานี้ เช่น

ใจอย่าปราศจากแท้

หนีหลักไกลกัน แท้ตาย

บุญปางหลังซุก

ก็จึงเทียมกันได้

บุพเพสร้าง

สายแนนสันนิวาส

บุญชักมาขอคหมัน

คนเจ้าได้ส่วนกัน

หรือ พอเมื่อบุญสนองได้

คินมาเวียนคอบ

เมื่อนั้นเฮาส่วนห้อง

สถานแก้วอยู่เสถียร

^{๑๘๔} พ. ธ. (บาลี), ๒๕/๕๖/๔๔.

^{๑๘๕} ดู ตามาวติวตุ ธัมมปัทฏฐกา ภาค ๒, (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๒๓.

๑.๘ ในการทำบุญให้ทานนั้น เจตนาถือว่าสำคัญ จะต้องมิจตนาดีทั้ง ๓ กาล คือก่อนให้ทาน ขณะให้ทาน และหลังจากให้ทานแล้ว ผลบุญจึงจะได้สมบูรณ์ ดังพระคาถาว่า

ทชก ก่อนให้ก็มีใจดี เมื่อทำถึงให้ก็ทำจิตให้เสื่อมใส
ครั้นให้แล้วก็มีใจเบิกบาน นี่เป็นความถึงพร้อมแห่งอัญญ^{๔๖}

บทศกฏที่แสดงถึงแนวคำสอนนี้ เช่น

อันหนึ่ง	โศหากโศเสียแล้ว	ภยอุณอย่าได้จ่ม
	ของหากทานขาดแล้ว	ประสงค์ค่อบุญ

๑.๘ หนึ่ง เกี่ยวกับการแบ่งทรัพย์นั้น มีคำสอนเกี่ยวกับหลักโภควิภาค (การจัดสรรทรัพย์) ในพระไตรปิฎกว่า

พึงแบ่งโภคทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน คือ ส่วนหนึ่งใช้สอย
๒ ส่วน ใช้ประกอบกิจการงาน ส่วนที่ ๔ เก็บไว้ด้วย
หมายความว่า จะใช้ในยามมีอันตราย จึงผูกมัดไว้ได้^{๔๗}

ในบทศกฏมีการกล่าวถึงการจัดสรรทรัพย์ไว้ทำนองเดียวกัน อาจแตกต่างกันบ้างบางประเด็น คือ

ปูนหนึ่ง	ทำบุญสร้าง	บารมีผายแผ่
ปูนหนึ่ง	ทำสืบไว้	ทำสร้างสืบสาย
ปูนหนึ่ง	ฮิบฮอมไว้	เป็นมิ่งทีนฮอน
ฮามเมื่อ	เก็บเป็นมี	จ่ายขายก็ยังได้

^{๔๖} ดู ทานศกฏ อจ. จก. (ไทย), ๒๒๒/๓๓/๔๘๗.

^{๔๗} ดู สังคตกถาศกฏ, ที.ปา. (ไทย), ๑๑/๒๖๔/๒๑๒.

๒. ว่าด้วยบาป

๒.๑ บาปส่วนใหญ่มาจากการละเมิดศีล ซึ่งหมายเอาศีล ๕ และศีล ๘^{๔๔} มีบทพญาที่กล่าวถึงการสำรวมในศีล ๕ เช่น

ชายใดใจบุญกว้าง	มหาทานทุกสิ่ง
ศีลห้าค้าง	ในเนื้อชู้วัน ฯลฯ
หรือ ผิดว่าโลกบ่มีศีลค้างไว้	เวรต้องเกิดมี
เมื่อมีศีลตัดแล้ว	เวรจึงเว้นห่าง
ศีลห้าค้างไว้	ให้ใจตั้งต่อศีล

บทพญาที่กล่าวถึงการสำรวมในศีล ๘ เช่น

อันหนึ่ง จงพากันสร้าง	สังฆทานศีลแปด
ทั้งหยาดน้ำ	ทานเช้าชู้วัน ฯลฯ
หรือ อันว่า มีศีลห้าแล้ว	ศีลแปดพรหมจรรย์
ถึงวันอุโบสถ	อย่าไถวางเว้น ฯลฯ
และ อันหนึ่ง ให้ค่อยจำศีลไว้	วันเพ็ญสิบห้าค่ำ
ศีลแปดนั้น	จำไว้อย่าลืม

๒.๒ อคติ ๔ เป็นเหตุให้บุคคลทำบาปกรรม เป็นบ่อเกิดแห่งบาปได้ อคติ ๔ นี้ มีแสดงไว้ในพระไตรปิฎกว่า

อริยสาวกไม่ทำบาปกรรมโดยฐานะ ๔ เป็นไฉน ?
ปุณฺณ ถึงฉันทาคติ...ถึงโทสาคติ...ถึงโมหาคติ
ถึงภยาคติ ย่อมทำกรรมลามก^{๔๕}

บทพญาที่แสดงถึงคำสอนนี้ คือ

อันจักเป็นเหตุให้	จิบหายจ่มจุ่ม ตัวนั้น
อคติสี่นี้	หากเป็นเจ้าแก่เรา แท้ตาย

^{๔๔} ดู ศีล ๕ ในสังคิติกสูตร ที.ปา. (บาลี), ๑๑/๓๑๕/๒๐๘. ดูศีล ๘ ในสังจิตตโปสถสูตร, ๒๓ / ๔๑ / ๒๐๔ - ๒๐๖.

^{๔๕} ดู ถักขมสูตร อัง. อญฺ. (บาลี), ๑๑/๑๔๔/๒๕๖, และ อัง. จตุกถ. (บาลี), ๒๑/๑๕/๒๑.

ไฉผู้โง่กาฬัน	ศิเอาของท่าน
โทตะทำโทนให้	เสียแล้วจึงเอา
โมหะคว่ำบาปไฉย	ศิเอาของท่าน
ฉันทะเห็นแก่ได้	บ่มีผู้บาปบุญ

๒.๓ อบายมุข เป็นบ่อเกิดแห่งความฉิบหาย ที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎก คือ

(อบายมุข ๔) ๑. เป็นนักเลงผู้หญิง

๒. เป็นนักเลงสุรา

๓. เป็นนักเลงพนัน

๔. คบคนชั่วเป็นมิตร^{๔๔}

(อบายมุข ๖) ๕. เที่ยวกลางคืน

๖. เกียจคร้านทำการงาน^{๔๕}

บทผญาที่แสดงให้เห็นบาปที่เกิดจากอบายมุข เช่น

ไฉผู้โง่เล่นซู้	ใจเลี้ยวแงงอน ดังนั้น
กับทั้งเล่นเบื้อ	หมากรุกทั้งตะกา
โองสุราขามา	คว่ำกินกลางบ้าน
คนฝูงนี้จับหาขแท้	จึงไซเกิดเสียชาติ

๒.๔ การพยาบาทจองเวรกัน ถือเป็นบาปกรรมที่ไม่มีที่สิ้นสุด ดังพระคาถาว่า

ก็ชนเหล่าใดเข้าไปผูกเวรไว้ว่า คนโน้นค่าเรา
คนนี่ดีเรา คนโน้นได้ชนะเรา คนโน้นได้ถักสิ่ง
ของของเรา ดังนี้ เวรของชนเหล่านั้นย่อม
ไม่ระงับไปได้^{๔๖}

^{๔๔} อ. ทิฆรณัฐคร อ. อดุลก. (บาลี), ๒๓/๔๔/๒๓๕.

^{๔๕} อ. ทิฆรณัฐคร จี.ปา. (บาลี), ๑๑/๑๔๗/๑๕๔.

^{๔๖} พ. ข. (บาลี), ๒๕/๔/๑๕.

มีข้อเปรียบเทียบการผูกเวรว่าไม่มีที่สิ้นสุด เหมือนเวรของงูกับพังพอน หมีกับไม้สะคร้อ และเวรของกากับนกเค้า^{๔๖}

บทพญาที่จำลองคำสอนนี้มาแสดง คือ

เทียมคังกากับนกเค้า	บ่เข้าส่วนแหวกัน
หนูกับแมว	บ่อยู่นำกันได้
คือคังหมีกับไม้	พันนังคร้อป่า
จอนพอนกับเห่าห้อม	บ่มีมือถูกกัน
อย่าพากันหมายหมั้น	เวรกรรมพันผูก
มันจักเป็นบาปฮ้าย	ภายหน้าคอบสนอง

๒.๕ ส่วนการกระทำบาปที่ถือว่าเป็นหลักในการนำบทพญามาก่อถึง ในการศึกษา ค้นคว้าครั้งนี้ คือ อกุศลกรรมบถ ๑๐ (กล่าวไว้แล้ว หน้า ๘) ในที่นี้จะยกบทพญามาสังเคราะห์เทียบเคียงพอให้เห็นการกระทำที่จัดว่าเป็นบาปตามหลักนี้ในบทพญา คือ

๒.๕.๑ บาปเกิดจาก ปาณาติบาต เช่น

โทษปาณา	ฆ่าสัตว์บาปฮ้าย
มันชักฮ้าย	กับฆ่ากินกัน
ดั่งหญิงหมั้น	ฆ่าลูกในท้อง
เป็นบาปฮ้าย	เวรคอบภายสุน

๒.๕.๒ บาปเกิดจาก อทินนาทาน เช่น

อันนี้ ก็หากเป็นบาปแท้	ประมาณท้อพลายสาร
ใส่ผู้เฒ่าของเขา	บาปหนาสาฮ้าย
ภายสุนหุ้น ก็เป็นข้อ	ของเขาใช้ช่วง
พันชาติบ่ได้	แสนปิ่นเวทนา

^{๔๖} ดู กาติยกุณินยา อุปปตฺตัตถุญญ ธัมมปัทธกุฎฐา ภาค ๑, กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒, หน้า ๔๖.

๒.๕.๓ บาปเกิดจาก กาเมศุมิงฉาจาร เช่น

ไศบ์แกวด	ทำมิชฉาจาร
บาปประมาณ	ท่อนุเขากล้า
เวรเมือหน้า	ยังมากยิ่งหลาย

๒.๕.๔ บาปเกิดจาก มุสาวาท เช่น

โทษมุสา	คัวะพางฮัวเฮ้า
ไศช่างเว้า	เป็นบาปเป็นกรรม
ไศช่างทำ	ปากหมิ่นปากกึก

๒.๕.๕ บาปเกิดจากปิสุณวาจา(วาจาต่อเสียด) เช่น

คือว่าสืบต่อม้าง	ตั้งพระมหาเถร
ทั้งจัวเณร	แตกกันกวนม้าง
ผิวเมือพร้อม	ทั้งสหายสักยั้ง ก็คือท่อน
พลอยเล่า ถืบต่อให้	เขาม้างพัดกัน
คนฝูงนี้	อากรรมหนักยิ่ง
บาปส่งให้	ปางช้อยชู้ฮั่น

๒.๕.๖ บาปเกิดจาก ผรุสวาจา (วาจาหยาบ) เช่น

บ่คิดโลกเลี้ยว	จาค้านให้เบี่ยงความ
บ่ตามกหยาบซ้ำ	เกินสัดคลองธรรม แถนา
บ่โอดเอาคำเสั้น	ว่าโคตไถ้

๒.๕.๗ บาปเกิดจาก อัมผัปปถาปะ (พูดเพ้อเจ้อ) จื้อนี้ไม่ปรากฏชัดเจน

๒.๕.๘ บาปเกิดจาก อภิรณก เช่น

อันหนึ่ง	อย่าได้โลกเลี้ยว	บังเกิดใจโร
	ฝูงนี้เป็นโทษา	บาปจวนจำไถ้
ผิดคิดแท้		ขโมยของพ่อแม่

หรือ ไส้ผู้มักโลกเลี้ยว เอาไสนาสวน เพ็นนั้น
ก็จักเป็นกรรมหนัก อังประมาณมีพัน

๒.๕.๕ บาปเกิดจาก พยานาท เช่น

อย่าพากันทำเวร	เวทนาสั้นนี้
มันจักลงไปไหม้	อเวจีจมจุ่ม
จงพาละเว็น	เวรฮ้ายอย่าสงวน

๒.๕.๑๐. บาปเกิดจาก นิจฉาทิฎฐิ เช่น

ถางคนได้ความสู้	อาจารย์สอนตั้ง
ขามเมื่อเพ็นจ่มให้	มันฮ้ายเคียดเค็ม
เลขเถ่าโลครูเค้า	นรคุณสมเสียด
เป็นบาปฮ้าย	เวรต้องคอบเล็ง

อย่างไรก็ตาม การสังเคราะห์เท่าที่กล่าวมานี้ ก็เป็นเพียงตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าบทพญาเหล่านี้ทั้งหมดคือคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือคำสอนที่ตรงและสอดคล้องกับหลักทางพระพุทธศาสนา และคือคำสอนที่ได้รับอิทธิพลทางพระพุทธศาสนานั้นเอง

๔.๕ อิทธิพลบทพญาต่อชีวิตของชาวอีสาน

บทพญาเหล่านี้ถือว่าเป็นวัฒนธรรมทางคติธรรม เป็นวรรณกรรมคำสอนที่มีจุดประสงค์ที่จะสอนประชาชนในด้านจริยธรรม ความประพฤติตลอดจนการดำรงชีวิตในสังคม ซึ่งเป็นลักษณะของการสอนศีลธรรม แต่นักปราชญ์ชาวอีสานเป็นผู้มีกุศโลบายอันดี จึงนำคำสอนเหล่านี้มาร้อยกรองให้กะทัดรัดสละสลวยและสะดวกต่อการจดจำ โดยสรุปรวบยอดแล้ว ก็มีความมุ่งหมายเป็นเหมือนคติธรรมโดยทั่วไป คือ

๑. มุ่งให้ละความชั่ว

๒. มุ่งให้ทำดี^{๔๔}

^{๔๔}รศ. สุวรรณ เพชรนิล, วัฒนธรรมและศาสนา, (กรุงเทพฯ: ฝ่ายคำราและอุปกรณ์การศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๒), หน้า ๔๒.

บทพญาที่เป็นคำสอนเหล่านี้ มีอิทธิพลต่อจิตใจของชาวอีสาน ถึงกับเกิดความเชื่อขึ้นว่า ถ้าฝ่าฝืนทำไปแล้ว บางทีจะเป็นอัปมงคลอย่างยิ่ง ทำกินไม่รุ่งเรือง ฯลฯ^{๑๑} บางครั้งถือว่าเป็น เสนียดจัญไร ฉิบหาย (เจ็ดขวง) ฉะนั้น ในที่นี้จะแสดงถึงอิทธิพลของบทพญาเหล่านี้ต่อชีวิตของ ชาวอีสานมาแสดงพอเป็นตัวอย่างให้เห็น ดังนี้

๑. บทพญาเหล่านี้ได้ให้โลกทัศน์แก่ชาวอีสานว่า โดยเนื้อแท้แล้ว มนุษย์ไม่ได้เลวมาแต่ กำเนิด ไม่ได้เลวหรือคิดลอบไป แต่จะดีหรือชั่วก็เพราะการกระทำของตนเอง และการกระทำของ บุคคลย่อมมีผลต่อชีวิตของเขาเองทั้งในปัจจุบันชาติและอนาคตที่เป็นสัมปรายภพ

๒. ชาวอีสานเชื่อว่า คนที่มีความสุขในปัจจุบัน มีอำนาจวาสนา โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์แล้ว ถือว่าเป็นผู้มีบุญ พระเอกในวรรณคดีอีสานทุกเรื่อง หมายถึงพระโพธิสัตว์ ถือว่าเป็นผู้มีบุญ จึงมักมีคำกล่าวแสดงกำกับไว้ให้เห็นบ่อย ๆ ว่า “บุญมีพระ” “บาบุญกว้าง” “บุญเสียง” ฯลฯ และการเป็นผู้มีบุญนี้มีใช่เพราะการบันดาล หากแต่มีได้เพราะการกระทำ บุคคลธรรมดาก็สามารถทำบุญและพัฒนาคนให้เป็นผู้มีบุญได้

๓. บทบาทของพญาเหล่านี้ ได้สอดแทรกคำสอนแก่คนทุกชนชั้น ไม่ว่าจะเป็นระหว่าง บุคคลต่อบุคคล หรือบุคคลต่อสังคมก็ตาม ในการดำเนินชีวิตจึงมีการระมัดระวังและประพฤติตาม ที่เป็นไปโดยอัธยาศัยใจ จึงเห็นได้ว่า ในสังคมชนบทดั้งเดิมก่อนที่จะอารยธรรมเมืองจะเข้าไปนั้น ผู้คนในภาคอีสานไม่ได้อิงอาศัยกฎหมายบ้านเมืองในการควบคุมความเป็นระเบียบในสังคม หากแต่ อาศัยพญาคำสอนเหล่านี้ สอดแทรกสอนแก่ลูกหลานสืบทอดกันมาไม่ขาดสาย ทำให้สังคมอยู่ได้ อย่างสงบสุขยิ่งกว่าการใช้กฎหมายบ้านเมืองอย่างในปัจจุบัน

๔. กล่าวในด้านประเพณีการทำบุญ ชาวอีสานได้เชื่อว่ายึดมั่นในประเพณีการทำบุญกัน อย่างเคร่งครัด โดยตลอดมา นอกจากจะมีประเพณีที่เป็นหลักตายตัวในการทำบุญเป็นประจำ ๑๒ ครั้งต่อปีแล้ว ยังมีการทำบุญเกิดเล็ดคนับเนื่องในโอกาสต่าง ๆ อีกมากมายในแต่ละปี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำบุญประเภทให้ทานมีเป็นปกติในชีวิตของชาวอีสาน

^{๑๑} จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, “ขนบธรรมเนียมประเพณีระบอบการปกครองของชาวอีสานสมัยเก่า” ใน อีสานปริทัศน์ (ศิริวัฒน์ คำวันสาร รวบรวม), (กรุงเทพฯ: กรุงสยามการพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๓.

๕. นอกจากบทพณฺหาเหล่านี้แล้ว คติเรื่องบุญ - บาปยังสอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิตของชาวอีสานอยู่ทุกขณะชีวิต ดังจะเห็นได้จากข้อความในคลองสิบสี่ที่กล่าวถึงการให้สํารวมระว่างบาปและการหมั่นทำบุญบ่อย ๆ เมื่อมีโอกาส คติคำสอนดังกล่าวชาวอีสานวัยกลางคนขึ้นไปส่วนใหญ่ยังถือปฏิบัติโดยเคร่งครัด คือ (สืดวัดคลองสงฆ์)^{๔๙}

๕.๑ เมื่อข้าวหรือผลไม้ผลิดอกออกผลให้นำไปทำบุญถวายพระสงฆ์เสียก่อน แล้วตนจึงค่อยบริโภคนภายหลัง

๕.๒ ให้พร้อมกันทำวัตรเช้าและกํานเพงล้อมวัดวาอาราม

๕.๓ เมื่อถึงวันพระหรือวันอุโบสถ ให้จัดดอกไม้ธูปเทียนไปถวายแด่พระสงฆ์กับทั้งให้การระมารดาบิดาปู่ย่าตายาย

๕.๔ ถึงวันเพ็ญสิบห้าค่ำ ให้นิมนต์พระสงฆ์สวดมนต์ทำบุญที่บ้าน (ข้อนี้ ไม่เป็นที่นิยมทำกันนัก ส่วนใหญ่จะไปทำบุญที่วัดเป็นปกติ - ผู้เขียน)

๕.๕ เมื่อพระสงฆ์สามเณรมาบิณฑบาตอย่าให้คอยนาน เวลาใส่บาตรอย่าให้ถูกต้องตัวท่าน อย่าสวมรองเท้า กางร่ม ใช้ผ้าโพกหัว อุ้มลูกหลานหรือถือเครื่องศาสตราวุธใส่บาตร ถือว่าเป็นบาป

๕.๖ เมื่อพระสงฆ์เข้าปริวาสกรรม ให้นำดอกไม้ธูปเทียนไปถวาย

๕.๗ เมื่อเห็นพระเดินผ่านมาให้นั่งลงยกมือไหว้ แล้วจึงพูดจา (ภาพนี้ยังมีปรากฏให้เห็นอยู่ในหมู่บ้านที่อยู่ไกลเมือง คือ ภาพหญิงชราและเด็ก ๆ นั่งลงยกมือประณมขึ้นเมื่อเห็นพระสงฆ์เดินผ่าน - ผู้เขียน)

๕.๘ อย่าเหยียบเงาพระภิกษุสามเณรผู้ทรงศีล

๕.๙ อย่างนำอาหารที่เหลือกินไปถวายพระ - เณร (นอกจากจะไม่ได้บุญแล้ว ยังจัดว่าเป็นบาปอีกด้วย)

๕.๑๐ อย่าเสกถามทูลในวันพระ วันเข้าพรรษา - ออกพรรษา และวันสงกรานต์ ถ้าฝ่าฝืนลูกหลานเกิดมาจะมีนิสัยคือดั่ง ว่ายาทสอนยาก

ฯลฯ

^{๔๙} เดิม วิชาภย์พจนกิจ, ประวัติศาสตร์อีสาน. (พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๖๑๘ - ๖๑๙.

จึงเห็นได้ว่า คำสอนเพื่อการระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้น และละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว ให้ทำบุญให้เกิดขึ้นแก่ตนให้มาก เพื่อผลคือความสุขความเจริญตามหลักของพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏอยู่ในบทผณานั้น ได้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานเคียงคู่ไปกับคำสอนด้านอื่น ๆ อันมีอยู่มากมาย คือมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตโดยส่วนบุคคลและอิทธิพลต่อสังคมส่วนรวม ก่อให้เกิดจารีตประเพณี วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ที่ชาวอีสานยึดถือปฏิบัติมาจนตราប់เท่าปัจจุบัน

๔.๖ ประเพณีการทำบุญของชาวอีสาน

ประเพณีทำบุญหลักของชาวอีสานที่เรียกกันว่า “ฮิตสิบสอง” นั้น หากจำแนกออกเพื่อการศึกษาจะได้ ๓ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

๑. ประเพณีที่เนื่องในพระพุทธศาสนาโดยตรง
๒. ประเพณีการทำบุญที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา
๓. ประเพณีการทำบุญที่ผสมผสานระหว่างประเพณีดั้งเดิมเข้ากับพระพุทธศาสนา

ทั้งนี้ จะศึกษารายละเอียดของแต่ละกลุ่มเป็นลำดับไป

๔.๖.๑ ประเพณีการทำบุญที่เนื่องในพระพุทธศาสนาโดยตรง

ในที่นี้ หมายถึงประเพณีทางพระพุทธศาสนา ที่พุทธศาสนิกชนทุกภาค ทุกหนแห่งยึดถือปฏิบัติกันมาโดยทั่วไป และถือเป็นประเพณีหลักที่สำคัญที่ชาวพุทธที่ดีจะกระทำความบุญกุศลเป็นพิเศษในภาคอีสาน ชาวอีสานก็ได้ยึดถือปฏิบัติตามประเพณีเหล่านี้โดยเคร่งครัด เช่นเดียวกับพุทธศาสนิกชนในภาคอื่น ๆ ประเพณีเหล่านี้ คือ

๑. การทำบุญมาฆบูชา ในวันเพ็ญเดือน ๓ (หรือเดือน ๔ ในปีอธิกมาส)
๒. การทำบุญวิสาขบูชา ในวันเพ็ญเดือน ๖ (หรือเดือน ๗ ในปีอธิกมาส)

ข้อที่น่าสังเกตก็คือ ประเพณีทั้งสองนี้ เพิ่งมาถือปฏิบัติเป็นที่แพร่หลายทั่วไปในภาคอีสานเมื่อไม่นานมานี้ เมื่อการปกครองทางบ้านเมืองและคณะสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในชนบทมากขึ้น เพราะประเพณีดั้งเดิมที่ชาวอีสานรู้จักกันดีและถือปฏิบัติมาโดยตลอด คือ การทำบุญข้าวขึ้นในเดือน ๓ และบุญบังไฟในเดือน ๖

๓. การทำบุญเนื่องในวันเข้าพรรษา จะมีทั้งการให้ทาน รักษาศีล และการฟังธรรมตามปกติทั่วไป ชาวอีสานยังมีการตามประทีปโคมไฟ (ได้เทียน) ที่วัดเป็นเวลา ๓ คืน คือในวันขึ้น ๑๔ - ๑๕ ค่ำ และแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ทั้งมีการถวายผ้าอาบน้ำฝน (ในวัดที่ไม่มีไฟฟ้า ชาวบ้านจะถวายน้ำมันก๊าดด้วย)

๔. การทำบุญเนื่องในวันปวารณาออกพรรษา มีการถวายทาน รักษาศีล ฟังธรรมกันตามปกติทั่วไป มีการตามประทีปโคมไฟ (ได้เทียน) ตลอด ๓ คืน เหมือนเข้าพรรษา และมีการถวายผ้าจำนำพรรษาแด่พระสงฆ์ด้วย

๕. การทำบุญกฐิน ซึ่งถือเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ ค่าใช้จ่ายสูง ถือเป็นงานสำคัญของเจ้าภาพที่จัดได้ เหมือนกลีของชาวพุทธโดยทั่วไป

๔.๖.๒ ประเพณีการทำบุญที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา

ในที่นี้ หมายถึงประเพณีที่เกิดขึ้นด้วยความเชื่อที่ได้รับคติมาจากพระพุทธศาสนา ซึ่งบางทีอาจจะมิอยู่ในภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยด้วยก็ได้ ซึ่งคงเป็นเพราะได้ความคิดมาจากที่เดียวกัน บางแห่งอาจจะไม่มี อิทธิพลความคิดดังกล่าวตามข้อสันนิษฐานแล้ว น่าจะได้รับมาจากเรื่องราวในวรรณบทเสียเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็สะท้อนให้เห็นความเชื่อ คำสอนในพระพุทธศาสนาที่นักปราชญ์ชาวอีสานได้อธิบายเป็นคติปราชญ์เพื่อการทำบุญ สังเกตจากที่ให้แก่ตนเอง และคำสอนที่ได้นำมาประยุกต์เพื่อทำบุญเหล่านี้ มีทั้งที่เป็นพุทธพจน์โดยตรงและที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา^{๔๔}

^{๔๔} พระมหาสถิตย์ แก้วล้วน, การศึกษาเรื่องบทกวีอีสานว่าด้วยบุญและบาป, หน้า ๑๐๑.

ประเพณีการทำบุญดังกล่าวนี้ คือ

๑) ประเพณีการทำบุญเข้ากรรมในเดือนอ้าย ซึ่งความจริงเป็นกิจของสงฆ์ต่างหากที่จะต้องทำ คือ พระสงฆ์เข้าปริวาสกรรมเพื่อความหมดจดทางพระวินัย แต่ชาวบ้านโดยทั่วไปก็ถือเป็นโอกาสพิเศษที่จะได้ทำบุญถวายทานอุปัถม์ภักดิ์พระสงฆ์ และบ้างก็ถือปฏิบัติเป็นพิเศษด้วยการสมาทานศีล ๘ เป็นปกติและเจริญภาวนาควบคู่ไปกับการปฏิบัติของพระสงฆ์ด้วย

นอกจากพิธีดังกล่าวนี้แล้ว ในเดือนนี้ บางท้องถิ่นยังมีพิธีเลี้ยงผีนรพบุรุษอีกด้วย

๒) บุญอุณฺณลานในเดือนยี่

เป็นการทำบุญเดือนยี่ หรือเดือนสอง เนื่องจากอุณฺณหภูมิอากาศในเดือนนี้ลดต่ำลงมากเพราะเป็นฤดูหนาว ในเดือนนี้ มีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องอีก เรียกว่า บุญอุณฺณลาน นั่นคือ มีพิธีนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ฉันภัตตาหารที่ลานนวดข้าว^{๔๔}

๓) บุญข้าวฉิ้งในเดือนสาม

ประเพณีดังกล่าวนี้ชาวอีสานได้ถือและยังถือปฏิบัติมาโดยตลอด กล่าวสำหรับบุญอุณฺณลานน่าจะเป็นการทำบุญเฉลิมฉลองในโอกาสที่ทำการเก็บเกี่ยวเสร็จสิ้น ในฐานะที่ชาวอีสานส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา การทำบุญจึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพด้วย นั่นคือเหตุผลประการหนึ่งอีกประการหนึ่งคือ เป็นเพราะต้องการจะทำบุญให้เป็นระยะของการเพาะปลูก เพราะนอกจากบุญอุณฺณลานแล้วยังมีบุญกุ่มข้าวใหญ่, บุญข้าวฉิ้ง, และก่อนหน้านั้นขณะที่ข้าวออกรวงเป็นนํ้านม บางท้องถิ่นยังมีการทำบุญถวายข้าวเผ่าอีกด้วย จึงสันนิษฐานได้ว่า การทำบุญนี้น่าจะได้รับคติมาจากเรื่องในธรรมบทที่ว่า ระหว่างพี่น้องชายสองคน ซึ่งมีอาชีพทำนานั้น ผู้น้องได้ทำบุญถวายทานแก่พระทุกระยะของการให้ผลผลิตของข้าว นับตั้งแต่ข้าวเป็นนํ้านม จนถึงเวลาเก็บเกี่ยวข้าวขึ้นดู่ฉางรวมแล้ว ๕ ครั้ง ผลจากการทำบุญดังกล่าวนี้ ทำให้น้องชายได้มาบังเกิดเป็นพระอัญญาโกณฑัญญะ ซึ่งได้บรรลุอมตธรรมเพราะฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าเป็นองค์แรก ส่วนพี่ชายได้มาบังเกิดเป็นพระสุภัททะ (ปริพพาชก) ได้บรรลุธรรมเป็นปัจฉิมสาวก^{๔๕}

^{๔๔} สภาวัฒนธรรม จังหวัดขอนแก่น, สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น, ของสืบสาน, ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๐, หน้า ๓๐.

อิทธิพลของเรื่องในธรรมบทนี้น่าจะมีส่วนสำคัญที่ทำให้ชาวพุทธอีสานผู้หวังในอานิสงส์จะพึงนำมาเป็นแนวทางในการทำบุญจนเกิดเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาโดยตลอด

สำหรับการทำบุญข้าวจันทน์ เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวอีสานในชนบทในการทำบุญ ทั้งยังสะท้อนถึงสภาพของชีวิตชาวบ้านอีกด้วย นอกจากนี้จะสันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลในเรื่องการต้องการทำบุญเป็นระยะทุกช่วงของการเพาะปลูกแล้ว อิทธิพลส่วนหนึ่งที่น่าจะมีส่วนสำคัญต่อคติการทำบุญนี้คือ เรื่องของนางบุญเทาสีคนไร้ของเศรษฐี ที่ได้พบพระพุทธเจ้าแล้วอยากทำบุญกับพระองค์ แต่ตนเองไม่มีอะไรนอกจากข้าวเหนียวปิ้ง (ขนมแป้ง) ที่ตนเองย่างไว้เพื่อจะกินเองจึงได้นำขนมนั้นถวายพระพุทธเจ้า พระองค์ก็ทรงฉันและเทศน์โปรด อานิสงส์ของบุญนั้น นางตายแล้วได้ไปบังเกิดในสวรรค์^{๒๐} ชาวอีสานผู้มุ่งบุญกุศลก็ถือเอาตามแนวนี้นี้เพื่อการทำบุญขึ้นและเป็นที่นิยมทำสืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณีที่สำคัญของท้องถิ่น

๔) บุญผะเหวดหรือบุญมหาชาติในเดือน ๔ ประเพณีการทำบุญนี้ชาวอีสานกำหนดไว้แน่นอนว่าเป็นช่วง เดือน ๓ - ๔ ซึ่งอาจเป็นเพราะเป็นช่วงเวลาที่ว่างเว้นจากการเก็บเกี่ยว ก็คงจะได้รับอิทธิพลความคิดเช่นเดียวกับชาวพุทธในภาคอื่น ๆ

๕) บุญข้าวประดับดินในเดือน ๕ มีจุดมุ่งหมาย ๒ ประการ คือ เพื่อเป็นการทำบุญถวายทานแก่พระสงฆ์ และเพื่อทำบุญอุทิศแก่บุพเพบรรพบุรุษ

๖) บุญข้าวสากหรือสากกัถในเดือน ๑๐ แม้จะมีลักษณะที่เหมือนกับภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยคือ ถวายสังฆทานเป็นสากกัถ แต่ที่แตกต่างกันคือ ชาวอีสานกำหนดเวลาทำไว้ด้วยตัวและมีการทำบุญเป็นลักษณะปูพพ/คพค คืออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพชนผู้ล่วงลับไปแล้วด้วยทำนองเดียวกับบุญข้าวประดับดิน แต่มีแตกต่างกันบ้างนิดหน่อย

เกี่ยวกับประเพณีการทำบุญข้าวประดับดินก็ดี บุญข้าวสากก็ดี ยกเว้นการทำบุญถวายแด่พระสงฆ์โดยทั่วไปแล้ว จุดประสงค์ที่วางเพื่ออุทิศให้แก่บุพเพบรรพบุรุษนั้น สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิ

^{๒๐} ดูรายละเอียดใน สมุทรวรรณ ธรรมปัทมกุฎา ภาค ๑, หน้า ๘๘ - ๘๙.

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน ปุณณทาสีคนไร้ของเศรษฐี ธรรมปัทมกุฎา ภาค ๖, หน้า ๑๘๑ - ๑๘๒.

ผลความคิดมาจากเรื่องราวในธรรมบทที่ว่า พระเจ้าพิมพิสารถวายสังฆทานแก่พระพุทธเจ้าพร้อม กับพระสาวกแล้ว ได้อุทิศส่วนกุศลให้แก่บุคคลที่เป็นญาติของตน^{๒๒๖} ซึ่งจัดว่าเป็น เปตพลี

อนึ่ง ในการทำบุญข้าวสากนั้น มีพิธีหนึ่งที่เป็นพิเศษคือ หลังจากเสร็จพิธีที่วัดแล้ว ชาว บ้านจะนำข้าวสากไปบูชาผิตาแฮก (ผินา) ซึ่งถือว่าเป็นผีที่รักษาผินา คอยอำนวยความสะดวกให้ข้าวกล้า งดงามอุดมสมบูรณ์ด้วย นอกจากนี้จะสันนิษฐานว่าเป็นการแสดงความกตัญญูรู้คุณต่อธรรมชาติแล้ว ผู้เขียนสันนิษฐานว่า ส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อเรื่องผิตาแฮกหรือวิญญาณว่ามีอยู่ทุกหน แห่ง สามารถให้โทษให้โทษแก่คน และมืออยู่แม้ในที่นา ส่วนอิทธิพลหนึ่งคือเรื่องในธรรมบทที่ว่า นางอักษิณีที่ไปอยู่ประจำที่นาของหญิงชาวบ้านคนหนึ่ง ภายหลังจากการอุปถัมภ์บำรุงด้วย สักการะเป็นอย่างดี ก็ตอบแทนด้วยการบอกถึงข่าวว่าปิ โหนฝนดีหรือฝนแล้ง เป็นเหตุให้การทำนา ของผู้หญิงคนนั้นได้รับผลเป็นอย่างดี^{๒๒๗} ความเชื่อเรื่องผิตาแฮกและการนำอาหารและสิ่งของไป บูชาผิตาแฮกน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากเรื่องนี้ด้วย

๔.๖.๓ ประเพณีที่ผสมผสานระหว่างประเพณีดั้งเดิมกับพระพุทธศาสนา

คำว่าประเพณีดั้งเดิม หมายถึงประเพณีที่เกิดจากความเชื่อดั้งเดิม หรือความเชื่อที่ได้รับ อิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ก็ได้ และอาจจะมีแพร่หลายทั่วทุกภาคหรือมีเฉพาะภาคอีสานก็ได้ รวมความก็คือประเพณีที่ไม่ใช่พระพุทธศาสนาแต่ดั้งเดิมมาทำบุญด้วยวิธีทางพระพุทธศาสนา

ประเพณีเหล่านี้ คือ

(๑) ประเพณีตรุษสงกรานต์ในเดือน ๕ ประเพณีสงกรานต์ถือว่ามีได้เป็นคติทางพระพุทธ ศาสนาโดยตรง เป็นประเพณีไทยดั้งเดิมที่ถือปฏิบัติกันมานาน ผสมผสานกับความเชื่อที่มาจาก ศาสนาพราหมณ์ และมีเหมือน ๆ กันทุกภาค ถือว่าเป็นการเปลี่ยนศักราชใหม่และเฉลิมฉลองใหม่ ตามแบบไทย ๆ แก่นสารของวันสงกรานต์จริง ๆ น่าจะอยู่ที่การสงฆ์พระสงฆ์และการรดน้ำ

^{๒๒๖} ดู สมุชชวคฺฉุ ธัมมปัทฏฐกา ภาค ๑, หน้า ๕๔ - ๕๕ และดูรายละเอียดใน มังคลัตถทีปนี, ภาค ๑, หน้า ๓๑๗ - ๓๒๐.

^{๒๒๗} ดูรายละเอียดใน ยุกุจินิยา สุปฺปคฺฉิยคฺฉุ ธัมมปัทฏฐกา ภาค ๑, หน้า ๔๘ - ๔๙.

เพื่อขอพรจากผู้ใหญ่ เพราะนอกจากจะสร้างความรักความไม่ถิ่มกันแล้วยังจะได้รับพรอันเป็นค่า
สอนและคำแนะนำที่ดีด้วย^{๒๖๖}

ในภาคอีสาน นอกจากประเพณีการเล่นโดยทั่วไป และการทำบุญเป็นปกติแล้วยังมีการ
ตวงน้ำพระสงฆ์ และพระพุทธรูปเป็นเวลา ๓ วัน (บางท้องถิ่นตลอด ๑๕ วัน) จึงเป็นการทำบุญ
เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยอ้อม

(๒) ประเพณีบุญบั้งไฟในเดือน ๖ เป็นประเพณีอันเนื่องมาจากความเชื่อดั้งเดิม การทำบุญ
บั้งไฟนี้ มีการสันนิษฐานแตกต่างกันในเรื่องจุดมุ่งหมายดั้งเดิม บ้างก็ว่า

- เพื่อเป็นการเสี่ยงทายขอฝน
- เพื่อเป็นการบูชาเทพเจ้าที่กำกับฝน
- เพื่อส่งสัญญาณแก่พระยาแณ (เทพเจ้า) ว่าถึงฤดูทำนาแล้ว ขอให้
ปล่อยฝนลงมาได้

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้ ได้ถูกดัดเข้ามาเกี่ยวเนื่องในพระพุทธศาสนา ชาวอีสานนอก
จากจะทำบั้งไฟเพื่อจุดแข่งกัน (อาจด้วยจุดประสงค์ข้างต้น) แล้ว ยังถือโอกาสทำบุญให้ทานรักษา
ศีลเป็นกรณีพิเศษอีกด้วย จึงมีความโน้มเอียงใหม่ว่า การจุดบั้งไฟในปัจจุบันมุ่งหมายเพื่อจะบูชา
พระรัตนตรัยเป็นสำคัญ ถึงกระนั้น ประเพณีการทำบุญนี้ถือว่าสะท้อนถึงสภาพชีวิตของชาวอีสาน
ว่า การทำการเกษตรนั้นอาศัยน้ำจากธรรมชาติเป็นสำคัญ

นอกจากนั้น ในเดือนหกนี้ยังมีพิธีเถราภิเษก^{๒๖๗} ยกฐานะพระสงฆ์เป็นผู้มีฐานันดรศักดิ์
พิธีนี้ชนในแถบอุบลแม่น้ำโขงมีประเพณีคล้ายคลึงกัน สมณศักดิ์ในภาคอีสานนั้นแตกต่างไปจาก
สมณศักดิ์ในภาคกลาง คือ สมณศักดิ์ในภาคกลางเป็นเรื่องพระราชทาน ส่วนสมณศักดิ์ในภาค
อีสานเป็นเรื่องของประชาชน...เป็นการปฏิบัติโดยประจําติ คือประชาชนเป็นเจ้าของ เป็นผู้

^{๒๖๖} ศิวัง บุญเจิม, มรดกอีสาน, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘,
หน้า ๕๖๘.

^{๒๖๗} เถราภิเษก หรือบุญกองฮอด คือ การรดน้ำพระภิกษุสามเณรเพื่อสถาปนาขึ้นดำรงสมณศักดิ์เป็นการ
ยกย่องเชิดชูพระภิกษุสามเณร ในพระพุทธศาสนา

คำเนิการ และพิธีนี้ก็เพื่ออำนวยประ โยชนและความสุขแก่ประชาชนโดยแท้...^{๒๕} สมณศักดิ์ใน ภาควิธานจึงเป็นเรื่อของประชาชนจัดขึ้นเพื่อจะยกย่องเชิดชูพระสงฆ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ แม้ จะเป็นพิธีทางพระพุทธศาสนา แต่ถือว่าเป็นพิธีทำบุญพิเศษและเป็นเอกลักษณ์ของชาวอีสานที่เด่น ชัด ในปัจจุบัน บางท้องที่อาจจะกำหนดเวลาไม่แน่นอน บางทีก็จัดขึ้นในโอกาสอื่น ๆ ที่เหมาะสม

(๓) บุญเบิกบ้านในเดือน ๘ เป็นการทำบุญเลี้ยงมเหศักดิ์หลักเมือง เลี้ยงผีบ้าน (ดาปู่) ผีนา (ดาแมง) และผีบรรพบุรุษ (ผีเจ้า) ตามประเพณีดั้งเดิมเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข และเป็นการ แสดงความเคารพและสำนึกบุญคุณต่อวิญญาณบรรพบุรุษ ทั้งนี้ มีพิธีทำบุญตามวิธีทางพระพุทธ ศาสนาด้วย

ส่วนเรื่อการทำบุญช่าชะนั้น เป็นการทำบุญนิมนต์พระมาสดพระปริตรเพื่อขจัดปัดเป่า เสนียดจัญไรและอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น เพื่อความร่วมเย็นเป็นสุข คตินี้สันนิษฐานว่าน่าจะได้ รับอิทธิพลความคิดมาจากเรื่อในธรรมบทว่า ในคราวเมืองไพศาลเกิดทุกข์ภัยภัย เกิดโรคระบาด อดมนุษย์เข้าพลุกพล่านในเมือง ชาวเมืองได้นิมนต์พระพุทธเจ้าไปพร้อมพระสาวก แล้วพากันทำ บุญ พระพุทธเจ้าได้ตรัสสั่งให้พระอนนทสวคปริตร ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ ต่อมาก็เกิดความ สงบร่มเย็นเข้าสู่ภาวะปกติดีขึ้น^{๒๖} ด้วยเหตุนี้อาณิสต์ชาวอีสานจึงนำคตินี้นาปฏิบัติและเกิด ประเพณีการทำบุญขึ้นก็เป็นได้

โดยสรุปแล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่า ชาวอีสานนั้นได้ทำบุญตามพิธีการทางพระพุทธศาสนาอยู่ เสมอ ๆ ทั้งในประเพณีที่เป็นของพระพุทธศาสนาโดยตรง ทั้งที่ได้รับอิทธิพลแนวคิดมาจากพระ พุทธศาสนา และทั้งในประเพณีอื่น ๆ ที่มีบ่อเกิดจากความเชื่อเดิมและศาสนาอื่นก็ยังประยูก์เพื่อ การทำบุญอยู่ตลอดเวลาอย่างเหมาะสม

^{๒๕} พิศุ มลิวัลย์, ประเพณีเรื่อเรื่อ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๘.

^{๒๖} สุวณเฑียรใน อุดมโน/พุทธมามกาธุ ธัมมปัทฏฐกตา ภาค ๘, หน้า ๘๘ - ๘๙.

แต่ถึงอย่างไรก็ตามมนุษย์ที่เจริญแล้ว ย่อมมีศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรม เป็นของตนเอง และจะต้องรู้จักคุณค่าของสิ่งเหล่านั้นด้วย การไม่ศึกษาค้นคว้า และการไม่ดำรงรักษาไว้ซึ่งสมบัติอันล้ำค่านั้น นับว่าเป็นการทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนชาวอีสาน เป็นชนที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน มีประเพณี วัฒนธรรมที่เจริญรุ่งเรืองมานาน เป็นของตนเองหลายพันปี มีสมบัติทางสติปัญญาอันล้ำค่า ซึ่งมีบทศญาเป็นหลักฐาน หากอนุชนรุ่นหลังไม่อนุรักษ์และถ่ายทอดสืบทอดกันวันแต่ละจะสูญหายไปอย่างแน่นอน

บทที่ ๕

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษา และวิเคราะห์หลักฐานทางพระพุทธศาสนา เรื่องบุญ - บาป ที่ปรากฏในผญาอีสาน ได้ข้อสรุปที่น่าสนใจดังนี้

๑. ชาวอีสานมีวิญญาณแห่งกวีเป็นปกติ ทุกขณะแห่งการดำเนินชีวิตจะมีบทพญาแสดงไว้เสมอ ๆ และในการตั้งสัจจนคติเตือนใจแก่ประชาชนก็ดี ในการสืบทอดความเชื่อ ความคิด และวัฒนธรรมประเพณีก็ดี ปราชญ์โบราณอีสานจะรจนาเป็นภาษากวีที่ไพเราะ สละสลวยไว้มากมาย อันแสดงถึงสุนทรียภาพในจิตใจของคนอีสาน แม้สังคมรอบครัวและสภาพอากาศจะหลากหลายไป ด้วยความแห้งแล้งและล้นค้ำก็ดูก็ตาม

๒. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องบุญ - บาป ดังกล่าว เป็นระบบที่ค่อนข้างตรงไปตรงมาไม่ซับซ้อนมากนัก เกิดขึ้นด้วยหลักความเชื่อของคนอีสานเป็นพื้นฐานจริยธรรมอันได้แก่ความกลัวในเรื่องผลกรรม เป็นเหตุผลที่จะต้องเลือกทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อที่จะช่วยให้ผู้กระทำรอดพ้นจากผลร้ายของบาป และที่สุดท้ายยามทำบุญเพื่อจะได้เป็นคนดีและได้รับผลแห่งบุญนั้นเช่นได้ไปสวรรค์ นิพพาน

๓. หลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในบทพญาเหล่านี้ได้รับอิทธิพลทางคำสอนจากพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ แม้ว่าจะมีบางอย่างที่ยังแสดงให้เห็นถึงความเชื่อดั้งเดิม แต่ก็เป็นการประยุกต์ประสมประสานให้สอดคล้องกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาอยู่นั่นเอง

๔. ในเชิงการเมืองการปกครองนั้น ชาวอีสานได้ปกครองดูแลตนเองมาโดยลำดับ ทั้งนี้ เพราะอำนาจและอิทธิพลการปกครองของส่วนกลางยังไม่ถึงอย่างเด่นชัดในทางปฏิบัติ ดังนั้น บทพญาเหล่านี้จึงมีบทบาทสำคัญ นอกจากจะในฐานะเป็นคำสอนทางศาสนาแล้ว ยังเป็นเครื่องมือในการปกครองและเป็นเครื่องจรรเยียบในสังคม ควบคุมคนในสังคมให้ประพฤติ ปฏิบัติชอบ อันส่งผลให้สังคมเป็นไป เป็นอยู่ด้วยความสงบสุขเรียบร้อยตามบทพญาอีสานส่วนมาก

๕. บทพญาอีสานส่วนมาก นอกจากจะมีความไพเราะสมบูรณ์ด้วยรสทางวรรณศิลป์แล้ว ยังให้ความรู้ทางภาษา ทางอักษรศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของท้องถิ่นด้วย ทั้งมักจะมีคำสอนทางพระพุทธศาสนาและคติธรรมโบราณสอดแทรกอยู่ในบทพญาตามความเหมาะสม ซึ่งคำสอนและคติธรรมนี้ได้ฝังใจประชาชนอย่างลึกซึ้ง และมีอิทธิพลเหนือชีวิตประชาชนชาวอีสานทั้งหมด (ขุนทิ้ง คำนำ)

๖. คำสอนจากบทพญาเหล่านี้ มีอิทธิพลต่อชีวิตของชาวอีสานอย่างมาก ทั้งในด้านการยอมรับผลของบุญ - บาป ทั้งในด้านความเชื่อมั่นในการกระทำ ทั้งในด้านความเชื่อถือเรื่องบุญทำกรรมแต่ง เชื่อว่าทำดีย่อมได้รับผลดีเป็นความสุขความเจริญ ส่วนทำชั่วหรือทำบาป ย่อมได้รับผลชั่วเป็นความทุกข์ความเดือดร้อน ทั้งในส่วนคนและส่วนรวม

๗. ชาวอีสานยึดมั่นในขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณีอย่างเคร่งครัดมาโดยลำดับ และรักษาสืบทอดมาถึงชนรุ่นหลังด้วย ประเพณีส่วนใหญ่เน้นในเรื่องพระพุทธศาสนา ที่เป็นประเพณีมาจากความเชื่อดั้งเดิม ก็ยังคงให้เข้าได้กับพิธีทางพระพุทธศาสนาอยู่ดี โดยเฉพาะประเพณีการทำบุญได้มีบทกวีแสดงไว้ได้เป็นเครื่องสืบทอดมาตามลำดับ

๘. การจัดการศึกษาของชาติที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นของรัฐหรือเอกชนก็ตาม ได้บ่อนทำลายภูมิปัญญาของไทยอีสานมาโดยลำดับ อันหมายรวมถึงการทำลายความเป็นตัวของตัวเอง ทำลายระเบียบคำสอนที่แฝงอยู่ในรูปของพญาอีสานเหล่านั้นไปด้วย ด้วยคติคำสอนเหล่านั้นถูกปล่อยปละละเลย ขาดการรักษาสืบทอด จึงนับวันแต่จะเลือนหายไปท่ามกลางกระแสเชี่ยวของวัฒนธรรมเมืองผสมผสานกับวัฒนธรรมตะวันตก จึงนับเป็นเรื่องที่น่าใจหาย

๕. บทพญาอีสานสามารถนำมาใช้ในเชิงสั่งสอนให้ข้อคิดเตือนใจในสังคมของชาวพุทธได้ เพราะมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนโดยตรง เนื่องจากมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องบุญบาป ทำให้ผู้เชื่อฟังและปฏิบัติตามได้รับความสุขความเจริญในการดำเนินชีวิต

๑๐. ผลการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องบุญบาปที่ปรากฏในพญาอีสาน ทำให้ผู้วิจัยทราบว่า บทพญามีบทบาทในการสอนคนในภาคอีสานเหมือนกับพระสงฆ์ นับว่ามีคุณค่าในการศึกษา เพราะผู้ที่กล่าวคำพญาในอดีตกาลมีจุดประสงค์ก็เพื่อให้คนฟังเป็นคนดีของสังคม เชื้อบุญ - บาป มีระเบียบวินัย ตั้งอยู่ในกรอบจารีตประเพณีอันดีงามของสังคม

ปัญหาและข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาโดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารในเรื่องของบทพญาทางภาคอีสานโดยตรง พร้อมทั้งรวบรวมหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องบุญ - บาป เพื่อความสอดคล้องกับหัวข้อที่ทำการวิจัย จากการวิจัยมาพบปัญหาที่พอจะเสนอแนะ ดังนี้ :-

๑. มมองในมุมของการอนุรักษ์ ในส่วนของรัฐบาลจะต้องส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นได้มีโอกาสเรียนรู้เรื่องของตนเองให้มาก ๆ ได้ศึกษาภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของตนเองให้มาก ๆ ไม่ใช่ว่าบังคับให้เรียนเรื่องที่อยู่ไกลตนมากเกินไป ไม่ใช่ว่าบังคับให้เรียนแค่เรื่องของชุมชนภาคกลางมากเกินไป ส่งเสริมให้คนได้มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามแห่งท้องถิ่นของตนเอง

๒. อีสานได้ชื่อว่าเป็นภูมิภาคที่มั่งคั่งทางภูมิปัญญาที่เป็นของตัวเอง มีเอกลักษณ์ของตัวเองมากที่สุด บทพญาอีสานจึงเป็นแหล่งสำคัญที่แสดงถึงภูมิปัญญาของนักปราชญ์ชาวอีสาน การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นเพียงการศึกษาเพียงประเด็นเดียวคือ เรื่องบุญ - บาป ยังมีเรื่องการศึกษาอีกมาก บทพญาว่าด้วยกรรมและสังสารวัฏฏ์, บทพญาว่าด้วยการศึกษา, บทพญาว่าด้วยคำสอนสำหรับผู้ครองเรือน, บทพญาว่าด้วยลักษณะของคน หรืออิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ควรจะมีการศึกษาค้นคว้า และทำการวิเคราะห์เป็นอย่างยิ่ง

บรรณานุกรม

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม ๑, ๑๐, ๘-๙, ๑๑, ๖, ๒๐, ๒๒, ๒๓, ๒๕, ๒๖, ๒๗, ๓๖, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม ๑, ๘-๙, ๑๑, ๑๖, ๒๐, ๒๐, ๒๖, ๒๘, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข้อมูลทุติยภูมิ

จรัส พัทธมราชศักดิ์, คร., อีสาน ๑ ศาสนาและวรรณกรรมนิยมในท้องถิ่น, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔.

จารุบุตร เรืองสุวรรณ. ของดีอีสาน, หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายสมบุรณ์ ทวีวัฒน์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม ๔ ธันวาคม ๒๕๑๕.

จารุวรรณ ขรรณวัตร. คดีชาวบ้านอีสาน, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, (ไม่ปรากฏ พ.ศ. พิมพ์)

จิรภัทร แก้วกู่. ภาพยนตร์อีสาน, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑, หน้า ๖๐.

ชลธิชา สัตยวัฒนา. เบิกฟ้าวรรณกรรม ๒ วรรณกรรมศาสนา, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรบรรเจิด, ๒๕๒๓.

เดิม วิภาคย์พจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐.

ผะหยา พาสิด, คำโดงโดย, จัดทำเพื่อเป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ, นางไกวแก้ว เพียงเกษ ณ ฼าปนสถานวัดหนองแขว ๒๔ กันยายน ๒๕๓๗.

พระมหาโกวิทย์ สิริวณฺโณ, และคณะ (รวบรวม). มรคกีสาน, หนังสืองานออกเมรุพระ
ราชทานเพลิงศพสมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสโภ), กรุงเทพฯ : ศูนย์รวมสงฆ์
ชาวอีสาน ๑๗ จังหวัด จัศพิมพ์, ๑๔ เมษายน ๒๕๓๓.

พระเทพเวที. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

_____. พุทธธรรม, กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พระมหาประหยัด ปัญาวโร (สุนทร). จริยธรรมที่ปรากฏในกลอนคำ, วิทยานิพนธ์
ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๒๔.

พระมหาสถิตย์ แก้วล้วน. การศึกษาเรื่องบทผญาอีสานว่าด้วยบุญและบาป, ภาคนิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๓๓.

พระครูโสภณวิริยคุณ. บ่อพ้นขั้นรัตนโสภณ (ทุ่งกุลาร้องไห้), กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่เทพพิทักษ์
การพิมพ์, ๒๕๔๐.

พระครูโสภณวิริยคุณ. อีสานเมืองนำรู้ตอนประวัติศาสตร์บ่อพ้นขั้น, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๐.

พระปลัดอำพร กุศลจิตฺโต, ประวัติพระธาตุอรหันต์โมกข์ล้านผญาอีสาน, กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๓๘.

พระมหาเอกนรินทร์ เอกนโร, (วงษ์จันทร์), การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องบุญในพระ
พุทธปรัชญา, คริสต์นิยายโรมันคาทอลิก, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโณ (วันจันทร์)., นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท,
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬ
าลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๗.

พระมหาสมชัย สิริวฑฺฒโน (ศรีนอก), หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในบท
เพลงอุกทุ่งไทย. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๗.

พระอริยานุวัตร เขมจารี, (ปรีวัตร). ชนะันทยอดคำสอน. กาฬสินธุ์ : จินตทัศน์การพิมพ์,
๒๕๒๕.

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์. ภาพยี่สิบตอนหลาน, อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๒๗.

_____ . สิริจันโทวาทคำสอน, อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๒๗.

เพ็ญแข วอนสุนทร. คำนิยมในตำนานไทย, กรุงเทพฯ : โอเคียนสโตร์, ๒๕๒๓.

ไพบุลย์ แพงเงิน. กลอนถ้ำภูมิปัญญาของอีสาน, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเคียนสโตร์,

๒๕๓๔.

ธวัช ปุณโณทก. วรรณกรรมอีสาน, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิระวพันธุ์นา, ๒๕๒๒.

นิตยา ภักดีบัณฑิต. ผนวภาษิต : การศึกษาเชิงวิเคราะห์, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร

มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ๒๕๓๒.

ปัญญา เลิศธนู. หนังสือกวีนิพนธ์โคลงนิราศบ้านเชียง, ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์, ๒๕๓๖.

บุญส่ง สันธูนอก. "การศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมชาวบ้านที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นของชาวไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ" วิทยานิพนธ์

อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศาสนาเปรียบเทียบ, มหาวิทยาลัยมหิดล,

๒๕๓๒.

_____ .

โบราณคดี, กอง. พื้นอีสาน, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๒

ปริญญาณ ภิกขุ. ประเพณีโบราณไทยอีสาน, อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, พิมพ์ครั้งที่

๖ พ.ศ. ๒๕๓๐.

ปรีชา พินทอง. ไขภาษิตโบราณอีสาน, อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๒๘.

_____ . นกออกน้อย, อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๒๗.

_____ . พญาปัสเสนที, อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๓๒.

ปรีชา พินทอง. ดร. , ภาษิตโบราณอีสาน, (ฉบับสมบูรณ์). อุบลราชธานี : พิมพ์ที่โรงพิมพ์

ศิริธรรม, ๒๕๓๖.

_____ . รวมวรรณคดีอีสาน เล่ม ๑, อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๒๒.

ปรีชา พินทอง. ย่าสอนหลาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซ็ท,

๒๕๓๔.

ปรีชา อุตระกุล และสุวัฒน์ ช่างเหล็ก. การศึกษาวรรณคดีอีสานเชิงจริยธรรม, รายงานการ

วิจัย สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๗.

ปิ่น มุทุกันต์, พ.อ. คำบรรยายพุทธศาสตร์ ภาค ๓, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา,

๒๕๒๗.

- ถือ ศรีปุณณะเดช. พ.อ., พรหมมา พรหมตา, รวบรวมสืบบ้านคลองวัดเกี่ยวกับการเอาบุญ
พระเวสและประมวลาธรรมกรรมคำสอนกลอนอีสาน, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- ศูนย์รวมสงฆ์ชาวอีสาน ๑๗ จังหวัด, มรดกอีสาน, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
- ศูนย์รวมสงฆ์ชาวอีสาน, กระจุกหย่อยยอยสาวโคลงสุภาษิตอีสาน, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
พิทักษ์อักษร, ๒๕๓๖.
- ศูนย์รวมสงฆ์ชาวอีสาน, ภาษิตโบราณอีสาน, เอกสารโรเนียว ๔ กันยายน ๒๕๓๑.
- ศูนย์รวมสงฆ์ชาวอีสาน. มรดกอีสานชุดผญา : อีสานภาษิต, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬ
าลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- สภาวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น, ของดีอีสาน, ขอนแก่น : โรงพิมพ์ขอนแก่นการพิมพ์,
๒๕๔๐.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. พจนานุกรมภาษาถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,
กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วน จำกัด, อรุณการพิมพ์, ๒๕๓๐.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ติสสมหาเถระ). พจนานุกรมภาคอีสาน - ภาคกลาง, กรุงเทพฯ : สำนัก
พิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕.
- ศิริวัฒน์ คำวันสา, ผศ. (รวบรวม), อีสานคดี, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไพศาลศิริ, ๒๕๒๑.
- _____ อีสานปริทัศน์, กรุงเทพฯ : กรุงเทพฯสยามการพิมพ์, ๒๕๒๔.
- _____ อีสานปริทัศน์, กรุงเทพฯ : กรุงเทพฯสยามการพิมพ์, ๒๕๒๓.
- อดิศร เพียงเกษ, จำยผะพยา, ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- อริยานุวัตร เขมจารี, พญาคำกรอง (สอนไพร่), มหาสารคาม : ศูนย์อนุรักษ์วรรณคดี
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ๒๕๓๓. (เอกสารสำเนา)
- อุดร ทองน้อย, กรรมวิธีการเย็บยวมถาวและดวงดอกลมณีคำลำคำ, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
เดือนตุลา, ๒๕๔๒.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ

: นายชสิทธิ์ เทียงเกษ

เกิด

: วันที่ ๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๕

การศึกษา

: นิติศาสตรบัณฑิต พ.ศ. ๒๕๑๖ จาก

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

: ประกาศนียบัตรชั้นสูง จากสถาบันพระปกเกล้า
หลักสูตร การเมืองการปกครองสำหรับผู้บริหาร
ชั้นสูง รุ่นแรก

ปัจจุบัน

: ๒๒/๑-๒ ถนนกสิกรทุ่งสร้าง

ตำบลในเมือง อำเภอเมือง

จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐